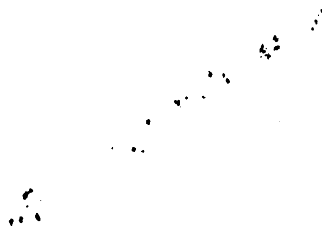

Nitriansky politický trestný process.

POLITICKÁ ÚVAHA.

Spracoval

Dr. **Julius Markovič,**
praktický lekár v Novom Meste nad Váhom.

Turčiansky Sv. Martin.
Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. — Nákladom spisovateľovým.
1903.

I.

Prechmaty administratívnych orgánov v považsko-novomestskom okrese.

Aby obraz bol úplný, ktorý mienim namaľovať, a aby čitateľ vedel si utvoriť pochop o predmete, ktorý chcem pravdive znázorniť v prítomnej brošúre, musím ísť nazpät až do roku 1896, keď na celých Horniakoch, a tak i v považsko-novomestskom okrese silno rozprúdily sa vlny politickej strany ľudovej, a keď ona a jej programm opanovaly duše a mysle nie len celého rimsko-katolíckeho voličstva, lež v istom stupni pod jej vlivom stálo celé kresťanské slovenské obecenstvo, bez rozdielu vierovyznania. Nevídané rozrušenie a úžasný záchvat, ktorý vyvolal ľudový pohyb medzi slovenským ľudom, vysvetľujem si na trojaký spôsob. Najsilnejší moment bol bez otázky moment náboženský: vzplanutie náboženského citu a presvedčenia, zvlášte u Slovákov katolíkov, ktorí novými cirkevno-politickými zákonami videli ohroženú svoju vieru, cirkev a jej ustanovizne.

Slovák je od prírody citný, mäkký a nábožný; lepšie ho básnik ani nemohol označiť, ako slovami: „niet Slováka bez Božieho slova, niet spasenia krem kríža Kristova.“ On — žiaľ — čokoľvek strpí, ale s jeho náboženským presvedčením nemožno ľubovoľne zahrávať, citom náboženským možno ho tak rozplameniť a rozbúriť, že z tichého baránka stane sa zúriaci lev.

So strachom a ustrnutím pozorovaly takrečené úradné orgány, že ľud je nevídano zachvátený činnosťou novej politickej strany: kruhy, ktoré boly navyknuté neohradene panovať a rozkazovať a nikdy nenarazily na vážny odpor, ale len na tichú poddajnosť, — naraz videly, že opraty im z ruky vypadly, že ľud nechce byť viac ich slepým nástrojom, ale že si vie samostatne zastať, spojac sa v jedon silný kresťanský celok. A toto by značilo konec ich panstvu, preto všetkými silami postavily sa oproti ľudovej strane.

Vypočítano a dobre použily tú istú zbroj, ktorú považovaly za zdroj ľudového pohybu, t. j. vzplanutie náboženského citu. Hodily medzi kresťanov jablko nesváru, predstaviac evanjelikom stranu ľudovú, ako stranu katolícku, ktorá chce zničiť náboženské svobody evanjelikov. A so zahanbením musíme zistiť, že „takýmto a týmto ochrancom evanjelictva, rekrutujúcim sa zväčša z katolíkov a židov“ bratia evanjelici sadli na lep, a niektorí ich prední ľudia z duchovného stavu dali sa použiť za nástroj len svoju kožu chrániacim sebeckým vlastencom. Niektorí evanjelici z presvedčenia, ich veľká a prevažná čiastka ale celkom z iných ohľadov a proti svojmu lepšiemu presvedčeniu, urobili z ľudovej strany katolícku výbojnú stranu, proti ktorej musí čeliť každý cirkev svoju milujúci evanjelik. Títo páni pritom zabudli, že sa stali zbrojnošami a lútkami odvekých nepriateľov kresťanstva a slovenského ľudu, že svojej cirkvi neprospeli ničím — lebo ako i výsledky dokazujú, nekresťanské zákony sú viac na ujmu protestanským cirkvám, ako slabším, než silnej katolíckej organisácii, ktorou nepohýbu takéto menšie otrasy — ale áno, idúc ruka v ruke so zhubcami a úžerníkmi pospolitého ľudu, hrešili proti svätým záujmom slovenských ľudomilov. Boly síce aj čestné výnimky, kde práve evanjelickí kňazi sa povzniesli nad každodenné pochopovanie, a kde v zatvorených radoch viedli celý kresťanský slovenský ľud pod ľudovou zástavou tam, kde sa utiahli katolícki prední ludia — ale žiaľ, boly to len výnimky.

Smutný následok nevystal, boli sme živými svedkami, že kde stoliční páni a bašovia boli predsa slabí i v spojitosti s veľkou mocou židovstva poraziť kresťanskú ľudovú stranu, pomocnou rukou im prispeli slovenskí evanjelici, často pod vodcovstvom — národovcov. (Orava, Púchov atď.). Až na malé výnimky, kdekoľvek rozhodovali pri voľbách slovenskí evanjelici, rozhodli vždy v prospech strany liberálno-židovskej. Takéto pokračovanie by sa ešte bolo dalo ospravedlniť nerozhodným, váhavým, neúprimným jednaním vodcovstva ľudovej strany (o čom dolu nižšie), keby potom tí páni neboli brali veľmi činný zástoj v spoločnosti židoliberálov, ale keby boli zadržali prísnu neutralitu. Ich opačné chovanie neostalo bez vlivu na Slovákov katolíkov, a na slovenských ľudáckych vodcov, ktorí zo začiatku bez zadnej myšlienky chceli spojiť všetkých kresťanov Slovákov pod jednu zástavu — padla kosa na kameň, až konec-koncov bol, že sa slovenskí katolíci a evanjelici celkom rozpadli, a ľudová strana — i pričinením a vinou evanjelikov — stala sa skutočne čisto katolíckou stranou.

Druhý vážny moment príťažlivosti ľudovej strany, bol moment národnostný. V 13. bode svojho programmu ľudová strana slúbila národnosťam všemožným spôsobom vymáhať ich všetky zákonom zabezpečené práva, zvlášte zasadiť sa o to, aby zákon o rovnoprávnosti národov bol skutočne do života uvedený. Som presvedčený, že pri tvorení sa ľudovej strany jej prvotní zakladatelia mienili čestne, na to poukazujú i prvé prejavy ľudáckeho pohybu, kde zaplavili slovenské obecenstvo dobrými slovenskými spisami a brošúrami, zakladali spolky a knižnice, ľud učili čítať, chceli ho povzniesť duševne.

No nad všetkú pochybnosť zisťuje takúto moju mienku a tvrdenie okolnosť poťažne skutočnosť, že nie my sme nadpriadli styky s ľudovou stranou, z nás nevyšla prvotná myšlienka hľadať vzájomných spojív a totožných záujmov, lež boli sme k tomu povzbudení, vyzvaní samým tvorcom ľudovej strany. Myslím, že sa nedopustím žiadnej indiskretnosti, keď ako historikum pre historiu nalejem v tejto veci čistého vína, úprimne a pravdive označím pomer, v akom sme boli s ľudovou stranou. Týmto mienim prospeť i samej ľudovej strane, ktorú mnoho ráz upodozrievajú a obviňujú z nepravých vecí — lebo ja netajím, že aj dnes vrele sympatisujem s ľudovým pohybom tak, ako sa on prejavuje *v samom pospolitom ľude.* Z druhej strany týmto vysvetlím i mnohým čestným slovenským ľudákom pravú príčinu, prečo početní vynikajúci slovenskí národovci neišli ruka v ruke, alebo prečo ich prvotná zaujatosť silno ochladla voči ľudovej strane, pričom ale hneď poznamenávam, že mojimi vývodami nejdem ospravedlňovať celý slovenský celok, lebo pravý stav veci vedelo len málo jednotlivcov — a ako som už spomenul, i oni neboli oprávnení činne sa postaviť proti ľudákom.

Stalo sa ešte pri povstaní ľudovej strany, koncom r. 1895, keď príležitosťou istého veľké rozmery majúceho ľudového shromaždenia významné miesto zaujímajúci ľudácky vodca vyzval jednoho našinca, ktorý bol a je smerodajnou osobou v našom politickom živote, aby pri nastávajúcich krajinských voľbách hľadali sme a dľa možnosti našli spôsob spoločného účinkovania, poťažne aby sme podporovali ľudovú stranu na celej čiare, keď že ona respektuje zákonné požiadavky slovenského ľudu, čo dokázala i 13. bodom svojho programmu a vôbec chce sa zasadiť za zaostalý, no pritom vlastenecký slovenský ľud.

Náš politik úprimne posvietil na náš programm a naše snahy,

z čoho sa ľudácky vodca dostatočne presvedčil, že bájka o udajnom našom nevlastenectve je zlomyslné osočovanie horno-vidieckych stoličných násilníkov, že my práve tak milujeme svoju otčinu, ako ktorýkoľvek korenný Maďar, že chceme pestovať bratskú shodu medzi rozličnými národnosťami vlasti a že chceme len dobro, hmotný a duševný rozkvet slovenského ľudu k vôli všeobecnému rozkvetu vlasti. Týmto spôsobom sa zistilo, že náš programm a ľudový programm sú v podstate totožné. V ďalšom rozhovore a pojednávaní náš politik vyzdvihol, že po opätovnom sklamaní sa my máme a môžeme mať garanciu (záruku) len v osobách a nie v písanom programme, lebo tón robí muziku (der Ton macht die Musik), jestli v tomto smere môže nám poskytnúť ľudová strana uspokojenie: my sme hotoví ku spoločnej akcii.

Ľudácky vodca (korenný Maďar) ubezpečoval, že takúto garanciu oni mileradi poskytnú, však beztak nemajú zodpovedajúcich kandidátov pre slovenské horniaky; len je potrebné, aby sme v krátkom čase označili okresy, prípadne i osoby, v ktorých chceme menovať kandidátov, a ich ľudovej strane i predostreli. To sa rozumie samosebou, že oni všetci prijmú v úplnom znení ľudový programm, a že vystúpia ako kandidáti ľudovej strany.

Následkom tohoto dohovoru, príslušný náš politik svolal užšiu poradu smerodajných slovenských ľudí do Považského Nového Mesta, kde zovrubne boly vypracované podmienky nášho prípadného spoluúčinkovania a označené boly i okresy, v ktorých si žiadame my menovať kandidátov.

Takto ustrojený prípis bol zaslaný vodcovstvu ľudovej strany.

Medzi časom boli naši ľudia uvedomení o nádejnej našej kooperácii s ľudovou stranou, aby sa v ničom neviazali, a mali svobodné ruky. Môžem povedať, že až na malé výnimky plán tento stretol sa so všeobecnou úľubou a súhlasom, tým viac, lebo hnutie ľudovej strany hneď vo svojom začiatku silne zvlnilo mysle ľudu, a prebúdzalo doteraz i nemé massy v národnom slovenskom smere. Začaly sa živé styky, nadpriadaly sa priateľské výmeny myšlienok menovite s prirodzenými vodcami katolíckeho ľudu, s katolíckym duchovným stavom.

Takto bola pôda znamenite pripravovaná, a ač boli mnohí neveriaci Tomáši v našich radoch, ač viacerí sa držali v istej zálohe, som presvedčený, že v páde priaznivej odpovede na náš prípis a zreteľného dohovoru s ľudovou stranou: všetci s ľudom poctive smýšľajúci slovenskí ľudomilovia by boli bývali strhnutí do krážov ľu-

dovej strany. No odpoveď na prípis neišla dlho — dlho, čo zdalo sa potvrdzovať domnienku obozretných jednotlivcov, ktorí hlásali, že nás ľudová strana len chce použiť za prostriedok dosiahnuť svoje ciele, jedným slovom, že nesmýšľa s nami poctive. Toto otáľanie ľudovej strany bolo prvou a počiatočnou príčinou nedôvery v kruhoch mnohých našincov. Keď po dlhom čase prišla odpoveď, bola ona taká, že sa dalo do nej umiestniť, z nej následkovať a vysvetľovať čokoľvek; forma jej bola hladká, obsah bezbarevný, obchádzala ako mačka okolo horúcej kaše — i boli by nás chceli mať, i báli sa nás, poťažne tých následkov, ktoré môžu nastať. Ale v podstate a princípe naše návrhy prijali a chceli sjednotiť pod ľudovou zástavou všetkých kresťanských a vlasteneckých ľudomilov bez rozdielu vierovyznania a politického presvedčenia. Mne sa tak zdá, že ľudácki predáci neboli na čistom ohľadom toho, čo im môžeme my dať, a či sa odplatí pustiť sa s nami do reči, poťažne či sa nachádza v zodpovedajúcom pomere spojením s nami docieliť sa dajúca výhra s prípadnými nepríjemnosťami a nápadmi, ktoré by mohly ísť v zápätí takémuto priateľstvu. Ale ako novoutvorujúca sa strana hľadela v ústrety neistej budúcnosti, cítila sa slabou zápasiť s takým mohutným nepriateľom, ako boly všemohúce stoličné kliky, spojené s kosmopolitickým židovstvom. Preto hľadala spojencov a posilu k nastávajúcemu boju, a túto mienila nájsť na horných vidiekoch, lahodením zákonným síce, ale predsa krajinskou mienkou odsúdeným snahám slovenských vlastencov. Vybadať takúto taktiku ľudovej strany nebola ťažká vec, a my sme boli aj úplne na čistom, čo chce s nami docieliť vodcovstvo ľudovej strany. Vec bola jasná aj bez toho, že by sme to boli povedali, videli sme si navzájom dobre do kariet — a hrali sme sa trocha na slepú babu. V ústrednej kancellárii ľudovej strany šlo hlavne o to, získať k svojim cieľom vážnych ľudí a nimi si zaistiť slovenské voličstvo, aby na novom sneme obsiahla čím viacej mandátov. Nám zase išlo o to, aby nejednali o nás bez nás, aby sme si ľud z rúk nevypustili, lež aby bol nami riadený a v pravej koľaji držaný veľký pohyb a vzplanutie, ktoré vyvolalo ľudové hnutie medzi pospolitým slovenským obecenstvom. My sme sa tešili, že sa ľud zobúdza z dlhého spánku, že vie žertvovať čokoľvek za vieru svojich otcov, a že ľudová strana veľké úspechy dosiahla u neho — práve tým, že sa k nemu slovensky prihovorila a že sľúbila vymáhať jeho jazykové práva. Tento účinok ľudáckeho pohybu na dol, t. j. v pospolitom ľude samom nebrať do ohľadu a nevyužitkovať ho v prospech ľudu: bola by bývala veľká krátkozrakosť, nenahraditeľné premeškanie a politická nezralosť.

Toto boly príčiny, pre ktoré mnohí iskrenní našinci úplne sa pridali k ľudovej strane a stotožnili sa s ňou; výlučne z týchto ohľadov i opravdiví slovenskí ľudia novomestského okresu úprimne a verne si zastali pod zástavu ľudovej strany a prevzali v nej vodcovskú rollu.

Ale tajiť sa nedá, že nerozhodné, habkavé a neúprimné pokračovanie ľudáckeho vodcovstva právom odpúdilo mnohých klátivých, pohodlie a pokoj svätý milujúcich národovcov; ale našincom, ktorí pod titulom našej passivity boli naučení prijímať rozličné výhody od úradnej liberálnej strany, dali do rúk aspoň zdánlivú zbraň zatracovať ľudáctvo a ďalej výhodne veslovať s vodcami strany liberálnej.

Za potrebné som držal takéto krátke objasnenie a aspoň čiastočne ospravedlnenie toho zjavu, že slovenskí ľudia vzdor tajiť sa nedajúcim výhodám ľudového pohybu, len zlomkove pristúpili k ľudovej strane; jedna čiastka stála celkom stranou a mnohí šli do jej nepriateľského tábora. Týmto sa dá vysvetliť, že našiel viery u mnohých evanjelických Slovákov úskočný fígeľ liberálov, že ľudová strana je výlučne skupeninou náboženskou, ktorá hrozí nebezpečím nekatolíckym vierovyznaniam.

No vzdor týmto zásadným a taktickým chybám ľudových vodcov verejná mienka slovenská a prevažná väčšina numerujúcich národovcov pri prvotných začiatkoch volieb do krajinského snemu stála rozhodne pri ľudovej strane a rešpektovala jej mohutné sriadenie a v krátkom čase docielené účinky. Ale práve týmito začiatočnými úspechami dali sa nerozmyslene zachvátiť ľudoví čelní mužovia, pripisovali nečakané výdobytky sebe samým a ústrednému vodcovstvu ľudovej strany, a mnoho si na vlastnej sile zakladali. Jednotný a spoločný dohovor, postupovanie dľa ustáleného plánu, miestnym pomerom zodpovedajúci rozvrh práce vzdor opätnému súreniu a naliehaniu našej strany odkladali so dňa na deň, čím nielen premeškali príhodný čas k sriadeniu sa, lež ešte väčšmi otriasli dôveru v úprimnosť a bezzištnosť ich zámerov s nami, tak že bolo ťažké postavenie nás slovenských ľudákov voči tým slovenským našincom, ktorí dôvodili, že ľudová strana nás vodí len za nosom, upotrebúva nás za nástroj a ako vymačkaný citron potom nás odhodí.

Ja síce myslím, že hlava ľudového pohybu, gróf Ferdinand Zichy, mienil čestne a úprimne, lebo ako pravoveriaci kresťan zahrnul do pojmu kresťanského Uhorska všetky kresťanské

národnosti vlasti; je ale isté, že silné prebudenie ľudu v kmenovom smysle a národnom smere, ktoré vyvolalo pôsobenie ľudovej strany medzi slovenským obecenstvom, nechceli docieliť ľudácki vodcovia; stalo sa to oproti nim a bez ich pričinenia, ba doprosta proti ich vôli a zámerom; a práve preto dopúšťam, že oni nikdy nemienili s nami úprimne, ale nás len chceli využitkovať, nakoľko nás využitkovať bolo možno. Ale buďme úprimní i my, a tiež musíme uznať, že sme len natoľko tisli ľudácku káru, nakoľko ona na dol medzi ľudom blahodarne účinkovala, a nakoľko ľud bol budený v kresťanskom a národnom smysle. Každý sme teda mali svoje osobné ciele, ku ktorých dosiahnutiu sme sa chceli obapolne využitkovať; kto zdarnejšie dosiahol svoj cieľ — o tom nateraz nechcem súd vynášať.

Pri volebnej kampani 1896. roku centrum ľudovej strany nechcelo s nami nijako prísť do potyku ako s celkom, ale len s prípadu na prípad v jednotlivých okresoch vyjednávalo s našimi mužmi cestou svojich okresných výborov, čoho následok bol, že vedenie pohybu a volebného boja na mnohých miestach vzali úplne do rúk slovenskí národovci. No úspešné účinkovanie národnej strany bolo znemožnené tým, že volebný pohyb viedla nie strana, lež len jej jednotliví privrženci, ktorí sa často našli zoči-voči s druhými privržencami našej vlastnej strany. Bol toto smutný zjav, zahanbujúca skutočnosť, ktorá nielen že poškodila nášmu významu a predpokladanej sriadenosti, lež stlačila našu politickú váhu a tiaž hodne hlboko. Uznám, že v prvom rade takáto rozcapartenosť a neodpustiteľná dvojbarevnosť bola zahanbujúcou a deprimujúcou pre nás samých, ale k vôli historickej pravde musel som zistiť, že prameň všetkého boly predsa váhavosť, klátivosť, nerozhodnosť, neúprimnosť a hlavne nerovné jednanie ústrednej ľudovej kancellárie. Dobre to cítila i ona sama, a preto, keď začala podliehať násilenstvám Bánffyovských volieb, keď videla, že sama svojimi silami neodolá náporu so všetkých strán sa na ňu hrnúcich nepriateľov, nami už dávno a opätovne súrené spoločné postupovanie a rozumný dohovor teraz už nadpriadla so svojej iniciatívy (počatia), a dala sa do potyku s našimi čelnejšími jednotlivcami, aby zahájila spoločný a jednotný postup, prijmúc za kandidátov nami označených ľudí v takých okresoch, kde ináče nebola by mohla ani kandidáta postaviť. Vec ale už bola dôkladne pokazená a opozdená; keď ku tomu pridáme neslýchané Bánffyovské voľby, nemožno sa diviť a pozastaviť nad chatrným viditeľným výsledkom, ktorý sme docielili spolu s ľudovou stranou v roku 1896.

Chyba bola na obidvoch stranách, ľudová strana sa sklamala v nás a my v nej.

Ako z tohoto úprimného opísania nášho pomeru s ľudovou stranou každý sa môže presvedčiť, ľudáci, ako strana, nikdy nevyjednávali s nami ako so stranou, nikdy nebola uzavretá žiadna smluva alebo dohovor, nikdy sme sa vzájomne na nič nezaviazali. Ale áno, stýkala sa a vyjednávala ľudová strana a jej predáci s jednotlivými poprednými slovenskými mužmi, s ktorými uzavrela priateľstvo a obapolné dorozumenie len ad hoc (na tento prípad) na určitý okres, bez každej ďalšej zaviazanosti. Je teda nepravda, ktorú právom označili ľudoví vyslanci ako osočovanie, že by ľudová strana bola dakedy paktovala s národnosťami; ale práve taká nepravda je i to, keď ľudáci na sneme tvrdia, že oni sa nestýkali a nevyjednávali s čelnejšími slovenskými mužmi. Ináče je to veľká nespravedlivosť, ba povedal by som, zúmyselná perfídnosť, keď liberálna strana vytýka ľudovej strane niečo takého, čo ona sama už od dávna prevádzala a aj teraz neprestajne prevádza. Či možno vytýkať, keď sa ktokoľvek spojí s čestnými ľuďmi, o ktorých bezvadnom vlastenectve ani najmenej nepochybuje? Mohol by som slúžiť početnými príkladami, kde liberálna strana urobila pakt a dohovor nie len so slovenskými jednotlivcami, ale so slovenskou stranou ako takou; a či neurobila to isté i sama kossuthovská strana v rimavsko-sobotskom okrese, keď sa dohovorila a opierala výlučne na okresnú národnú stranu, keď jej hlavní korteši boli slovenskí ľudia? I samému terajšiemu predsedovi snemovne, grófovi Apponyimu, či neboli dobrí slovenskí ľudia v senickom a horno-oravskom okrese? Z najnovších časov spomeniem len voľbu v púchovskom okrese, kde proti národným prepiatcom neprestajne hurtujúci hlavný župan Osztroluczky len pomocou a pričinením tých istých národných prepiatcov horko-ťažko porazil baróna Kaasa, a vyslanec Haydin, keď biľagoval ľudovú stranu, že na Horniakoch sa spojuje so slovenskými národovcami, keď na týchto vychrlil celú zášť a hnev, snáď s najbližším vlakom odcestoval kortešovať do púchovskej doliny v spoločnosti ako nebezpečných označených národovcov. Ja myslím, že je to pravé a mužské jednanie, keď koho uznám za nespoľahlivého a nebezpečného, s tým potom vyhýbam každému styku.

Škoda bolo teda ľudovým vyslancom na sneme celkom zmeniť svoju taktiku a tajiť akýkoľvek styk so slovenskými patriotmi. Týmto by boli predišli tomu, že tvrdili vec, ktorá pravde úplne nezodpovedá; mohli jednoducho poukázať aj na liberálnu aj na kossuthovskú

stranu, že im ony ukázaly cestu a že ich len nasledovali. Svojím pokračovaním, ač ľudová strana ešte nevymazala 13. bod svojho programmu, predsa v skutočnosti jej snemoví zástupcovia nelišia sa ničím od šovinistických prepiatcov iných snemových skupenín. Ľudovou stranou zasiate semeno padlo do dobrej pôdy, a čo by prvotní rozsievači akokoľvek ho chceli udusiť, daromná je už ich práca — ono klíči, rastie, prekvitá, a dá Boh, v krátkom čase donesie hojné sladké ovocie.

Tretia príčina zakorenenia a rýchleho vzmáhania sa ľudáctva bola príčina sociálna (spoločenská). Roľníckemu a priemyselnému ľudu horných krajov v ostatných rokoch hrozí hospodárska krísa, on ťažko upí pod rozličnými ťarchami; svobodný priemysel, životná konkurrencia, pracovanie nie len fysickou silou, ale i umom, často chytrosťou a lsťou našly ho ešte nie dosť vyvinutého a pripraveného; pôdu svoju nevie využitkovať primerane väčším požiadavkám, a tak býva oškodovaný vo styku menovite so židovstvom, ktoré sa silno rozmnožuje medzi Slovákmi, svojou pilnosťou, vytrvalosťou, vycibrenosťou a hlavne spoludržaním sa zmáha a bohatne.

Ľud kresťanský chudobneje, upadúva, zadlžuje sa; úžera má medzi ním silnú žatvu, ktorej rozličné druhy donášajú na žobrácku palicu praobyvateľov krajiny. A poneváč úžerníci sa u nás rekrutujú vo veľkom percente z vyvoleného národa; poneváč oni bohatnú, kresťanstvo ale upadúva: nuž, len niečo prirodzeného a ľudského je potom zjav, že sa vzmáha i nenávisť, zášť voči židovstvu; že toto považujú kresťania za svoju záhubu a príčinu svojho nešťastia, mnoho ráz síce celkom neoprávnene, lebo sú si sami vinní svojou nedbalosťou, zaostalosťou, lenivosťou a ľahtikárskym životom. V mnohom by sme si mohli príklad brať od židov a učiť sa od nich. Ale i to je pravda, že v kardinálnych životných osnovách, v zákonoch mravonauky, v pochopovaní statočnosti, čestnosti, v pojmoch ľudskosti: je medzi kresťanským a židovským stanoviskom taký veľký rozdiel, že skorej spojiť vodu s ohňom, než oba svetové náhľady: židovský a kresťanský; a že kresťanskou zásadou „miluj bližného svojho ako seba samého“ spravovaná skupenina, na kresťanskej morálke zariadený štát ako súhrn obyvateľstva tak kresťanov ako židov, ostatným dáva isté prednosti a predpráva voči kresťansky smýšľajúcemu obecenstvu. Všetko toto zapríčiňuje a napomáha vždy väčšmi a väčšmi sa vzmáhajúci antisemitismus, ktorý viac-menej opanúva každého kresťana — ač postavenie, opatrnosť a odvislosť často zakazujú verejné prejavovanie antisemitického smýšľania.

Antisemitismus je prirodzene tam silnejší, kde je početnejšie židovstvo, a kde je i väčšia schudobnelá vrstva kresťanského obyvateľstva. Tak to stojí na Horniakoch medzi Slovákmi tam, kde sú ešte nie celkom zotročení a alkoholom (pálenkou) otupení. Preto v nitrianskej a prešporskej stolici už v osemdesiatych rokoch volili antisemitických vyslancov, a v tomto našiel i ľudový pohyb tu svoje živiace korene, lebo daromné by bolo tajiť skutočnosť, že ľudová strana má silno antisemitický náter, ba že je považovaná za zakuklenú stranu protižidovskú. Dobre toto zavoňali rátajúci a múdri židia už pri rodení sa ľudovej strany, a preto našiel v nich liberalismus takú silnú baštu; proti ľudovému pohybu sa oni spojili v silnú a mohutnú reťaz, a všetko iné nechajúc stranou, vďačne obetovali veliké peniaze a všetok svoj vliv udusiť, alebo aspoň potlačiť ľudovú stranu. Nepredpojatý človek i uznať musí, že tak liberáli ako i kossuthisti výlučne židovstvu ďakujú, že ostali víťazmi v boji s ľudovou stranou. Nebyť židovských peňazí, žurnalistiky a veľkej židovskej moci, Bánffy s použitím ešte i väčšieho násilia nebol by porazil ľudákov pri krajinských snemových voľbách r. 1896.

Pri takomto politickom položení, korrektne jednajúci, bezžistne pracujúci a od nosa ďalej vidiaci slovenský človek mohol si voliť len dve cesty; totižto alebo ostať skutočne v passivite (ktorá officielne i bola vypovedaná) alebo ísť ruka v ruke s ľudovou stranou. Agilní a činní národovci v považsko-novomestskom okrese volili ostatné, a s celým úsilím sa pripojili k politickej strane ľudovej, ktorá i s najväčšou radosťou a ochotou vzala toto v známosť, vložiac vedenie celého pohybu do rúk našich. Tak na proslulom, krajinský chýr a dôležitosť obsiahnuvšom ľudovom shromaždení v Považskom Novom Meste. 26. júla 1896 za hlavného rečníka bol označený Ľudevít Čulík, ev. farár staro-turanský, a keď pre chorobu úlohy previesť nemohol, rečnil miesto neho dr. Julius Markovič pri jasote a sviatočno-radostnom oduševnení 10-tisícového kresťanského zástupu. Reč jeho dala ľudová kancellária vytlačiť v 20 tisíc výtiskoch, a rozšírila ju po celých Horniakoch. V Dubovom vo Zvolenskej stolici toho istého roku bol zase hlavným rečníkom ľudového shromaždenia dr. Julius Markovič. V čas samých volieb do krajinského snemu r. 1896 už evanjelici boli naštvaní proti ľudákom ako katolíkom a v považsko-novomestskom okrese vzdor velikému úsiliu a čestnej práci ľudových evanjelických národovcov len 60 evanjelikov hlasovalo na ľudáka grófa K. Pongrácza. No keď, ač len niekoľko hlasmi, ľudová strana tu i podľahla, predsa vtehdajšia

volba mala na okres blahonosný účinok, bola trvácim požehnaním a výdobytkom pre kresťanské obyvateľstvo okresu. Počas volebných bojov totižto sme sa presvedčili, ako veľmi vlívaly na voličstvo tunajšie peňažné ústavy a jednotliví úžerníci, ktorí hrozením vypovedania kapitálu a požičiek nútili kresťanov hlasovať proti svojmu presvedčeniu. Vtedy zkrsla myšlienka na novomestskej präpositure založiť v Považskom Novom Meste peňažný kresťanský ústav tým cieľom, aby kresťanský ľud bol chránený pred úžerníkmi, aby dostal lacný úver a aby v budúcnosti veritelia nemohli robiť nátlak a násilie na jeho svedomie a presvedčenie.

Po voľbách plnou parou počali sme pracovať. No bol to tvrdý oriešok! Veľká čiastka kresťanského obecenstva pochybovala, že by sa samostatný kresťanský peňažný ústav mohol udržať v takom silnom sídle židovstva, ako je Považské Nové Mesto, kde sú dva peňažné ústavy a nesčíselný počet úžerníkov, ktorí majú už v svojich sieťach prevažnú väčšinu ľudu; kde sa sústredňuje všetek priemysel, kupectvo, vôbec peňažný svet. Bolo aj to veľkou prekážkou, že jedna čiastka kresťanov, zvlášte takrečených národných mužov, nielen že neišla s nami ruka v ruke, ale naopak: prejavovala voči nášmu podniku ešte nepriateľskejšie a odmietavejšie chovanie ako sami zásadní nepriatelia, a dala sa použiť za agitačný nástroj oproti založiť sa majúcemu ústavu. No nejdem ďalej reči šíriť o tomto boľavom bode našich miestnych spoločenských pomerov; vďaka Bohu a vytrvalosti, neunavnosti a zaujatosti zvlášte dr. Jula Markoviča a dr. Milana Kohúta, pri výdatnej pomoci grófov Pongráczovcov, r.-katol. kňazstva a staro-turanských občanov: podarilo sa sosbierať základný kapitál a zadržať sriaďujúce valné shromaždenie, ktoré vyvolilo za predsedu ústavu už v Pánu zosnulého grófa Augusta Pongrácza a vyslovilo založenie peňažného ústavu pod menom „Ľudová banka v Novom Meste n./V. účast. spolok". Hrklo to vo všemohúcich pánoch, ktorí doteraz držali peňažný trh výlučne vo svojich rukách, a začali podkopnú prácu proti zaznačeniu banky. Keď sa i to prelomilo, istili krátky život a nevyhnutný pád ústavu preto, lebo však ho vedú ľudia nezkúsení, ktorí v peňažných veciach nemajú žiadnej rutiny a zbehlosti.

Vzdor všetkým nástrahám Ľudová banka neočakávaným spôsobom začala prekvitať, ľud sa hrnul sem i so vkladami i s pôžičkami. S vďakou a uznaním musím vyzdvihnúť chovanie sa i úradov a úradných osôb vôbec, ktoré voči Ľudovej banke ukázaly všade priateľské smýšľanie, nerobily v ničom prekážky, skorej išly

vo všetkom po ruke — čo bolo zásluhou — dľa mojej mienky — tehdajšieho hl. slúžneho A. Rexu, ktorý súc ešte z tých starších čestných a korrektných úradníkov, nedovolil, aby v obore jeho úradovania mohly sa diať akékoľvek nesprávnosti alebo práve násilia; sám súc priateľom ľudu, istotne všetko sprevádzal so sympatiami, čo malo slúžiť k dobru a zveľadku nášho ľudu. Týmto spôsobom v krátkom čase zaujala Ľudová banka netušené rozmery; jej účinkovanie sa rozprestrelo nielen na novomestský, ale zvlášte na súsedný dolno-trenčiansky a fraštacký okres tak, že r. 1898 (druhý rok účinkovania) mala 8 millionov korún obratu, roku 1899 ale 10 millionov korún. Jej správa následkom toho nahliadla nutnú potrebu zdvojnásobnenia základnej istiny. Novovypustených 1000 účastín za týždeň rozchytali, poťažne silno prepísali. Úžernícki poctivci, nepriatelia osvety a povedomého smýšľania ľudu neprestali klebetiť na silno vzmáhajúci sa ústav; hlavne robili vlastenecký hurt a trúbili do starej a zodranej trúby panslavismu, ktorý sa šíri na Považí pôsobením Ľudovej banky v nevídaných rozmeroch. No nemajúc za sebou seriósnych faktorov a úradnú assistenciu, poťažne keď ich vlastenecký krik nebol podporovaný zo smerodajných kruhov: ostal on len prázdnym krikom, a každý vedel zkadiaľ vietor duje. Nepodarilo sa naplašiť svet ani hazafišágom, ani vyvolať konfessionálne rozopry v lone ústavu, — a dielo vymanenia kresťanského ľudu z krážov a moci úžery šlo a ide nemýleno napred. Čím viacej sa šírilo účinkovanie banky, tým viacej sme mali príležitosť vniknúť do brlohov úžery a do jej tajnosti; tým viacej až so zhrozením pozorovali sme, ako nemýleno a beztrestne kynoží až 100—200-percentová úžera úbohý ľud, a on nikde nenajde ochrany a útočišťa proti podobným s veľkou rafineriou prevádzaným zderstvám. Úrady pri ich najlepšej vôli sú bezpomocné voči šikovne nasnovaným úkladom úžery. Presvedčili sme sa i o tom, že zmenka (veksľa) je najväčším nebezpečím a i nešťastím pre roľnícky a priemyselnícky ľud, lebo ňou je ľahko klamať, zavádzať čestných roľníkov, ktorí na pr. nevedia, že vymenenú zmenku treba nazpät vziať, že nevystavenú zmenku nesmú podpisovať, lebo z 10 je ľahko urobiť 100, pripísaním nully; že udajne chybne podpísanú zmenku treba skorej roztrhať, ako by sme vystavili novú atď. Dozvedeli sme sa i o najhnusnejšej úžere, t. j. o úžere lichvacej (statkovej), veď trenčianski a nitrianski malí gazdovia majú tisíce a tisíce kusov statku na „chovaní“, čo je vyše 100% úroku. Túto úžeru verejne a neodanene prevádzajú zväčša židia, hlavne staro-turanskí a dolno-srňanskí.

Dla našich síl a prostriedkov, urobili sme všetko možné vykynožiť úžeru a zachrániť, kde sa ešte zachrániť dalo. Už v druhý rok účinkovania Ľudovej banky dvaja najnebezpečnejší úžerníci sa vysťahovali; vyše 300 malých gazdov sme ratovali od istej majetkovej záhuby; a do 2000 kusov statku sme umožnili zaopatriť si roľníkom, tak že teraz majú svoju a nie cudziu lichvu.

Nazreli sme sa i do krušného položenia našich priemyselníkov, a tak sme videli, že sú oni vlastne nádenníci niekoľkých židovských kupcov, a že pri remesle prišli i o svoje chalupy a roličky. Keď už nebolo na čo sveriť, stali sa vlastne robotníkami jednotlivých gšeftárov, tak že tovar na jarmokoch síce predávali oni, ale od kupca peniaze zaň berie ich pán žid. V našom okrese je zvlášte mnoho čižmárov, ktorí dakedy, kým ešte boly cechy, mali zlaté časy. Teraz ale sotva môžu živoriť, a rad-radom opúšťajú remeslo, žiaľ, až vtedy, keď už celkom dogazdovali. Na týchto sme teda hlavne obrátili svoj zreteľ, usilujúc sa osamostatniť ich od kupcov vykorisťovateľov a sprostredkovať výhodný predaj ich výrobkov. Týmto cieľom založil sa kožiarsky spolok, do ktorého sme mienili vtiahnuť všetkých remeselníkov celého okresu, ktorí potrebujú výrobky remenné a kožové. Ochoty ku takémuto podniku ešte by bolo dosť bývalo; až na malé výnimky zúčastnili sa pri podpisovaní a zakladaní všetci priemyselníci, spolok sa aj založil a vyvolil správu a funkcionárov. Keď sme ale dôkladne nazreli do majetkových pomerov, keď sme dopodrobna hore vzali stav a položenie všetkých remeselníkov a urobili rozvrh potrebnej pomoci a podpory: prišli sme k tomu náhľadu, že istina, s ktorou sme vládli, nie je dostatočná k zdarnému výsledku ani v tom páde, keď by sme ju zdesaťnásobnili. K tomu sme sa presvedčili i o tom, že naši remeselníci nemajú dostatočného vzdelania správne pochopiť podnik, že sa oni za všeobecné dobro oduševniť nevedia a že chcú, aby im pečené holuby do úst letely bez všetkých námah a práce. Vidiac popredku nezdar podniku, a súc istí, že by nezdar zle a ochromujúco účinkoval i na naše iné kvetúce podniky — v prvom rade na Ľudovú banku — radšej sme ani nezačali, než by sme s hanbou boli museli končiť. Jeden nezdar môže zahlušiť i 10 dobrých vecí. Spolok sme rozpustili.

Pre novomestské meštianstvo sme založili i duševné stredisko, kde by sa vzdelávať a po kresťansky poriadne i vyraziť mohlo. Založili sme kresťanský meštiansky Čítací kruh, v ktorom sa zúčastnilo celé meštianstvo, a slávnostne sme ho otvorili. Zprvu sa tak

zdalo, že naše meštianstvo má dostatočný smysel pre samovzdelanie a vie i trochu vzletnejšie mysleť. Spolok bol valne navštevovaný, každú nedeľu a sviatok držali sme tu rozmanité poučné prednášky a miestnosti spolkové boly vždy nabité poslucháčstvom. V lete sme zariaďovali spoločné výlety, kde v lone kruhu jestvujúci a p. Igorom Hrušovským s veľkou ochotou spravovaný spevokol prednášal štvorspevy; príležitostní rečníci ale poučovali a povzbudzovali ku kresťanskej shode a národno-vlasteneckej práci. Žiaľ, že i tu meštianstvo dokázalo len slamený oheň; a vôbec tak sa zdá, že novomestské meštianstvo pri najväčšom úsilí a najlepšej vôli nemožno pozdvihnúť na úroveň vzdelaného a samovedomého meštianstva. Ono nevydrží a za vznešené spoločné ciele sa stále nevie oduševňovať; kazia a svádzajú ho z jeho kruhu pochádzajúci najatci a nástroje nekresťanských jeho využitkovateľov, ktorí sa boja hrdého a povedomého meštianstva, lebo by bolo hneď po ich sláve a panovaní.

Nezabudli sme ani na vidiek, na naše roľníctvo, ba v ostatných rokoch sme sem preložili tiaž nášho účinkovania a úsilia. V Pobedime založil potravný a úverný spolok ešte dobrej pamäti r.-kat. kaplán Šándorfy, v Čachticiach úverný kresťanský spolok vel. p. B. Revický, v Podolí podobne potravný a úverný spolok bol založený, a všetky prekvitajú k radosti ich zakladateľov a k pochvale kresťanstva. Vo Štvrtku sme založili úverný spolok, ktorého zaznačenie síce predbežne bolo prekazené, ale úfame, že v krátkom čase vstúpi do života; v Moravskom Lieskove už dva roky zdarne účinkuje úverný spolok, súc tŕňom v oku tamejším zvlášte nebezpečným úžerníkom; v Bošáci sa tiež založil potravný spolok. Dobrý príklad neostáva bez účinku i na ďalšie obce, ako Veľké Stankovce, Kálnica, Selce, kde všadiaľ sú založené kresťanské potravné spolky.

A teraz prechádzam k veci samej, t. j. do lubinského notariátu, kam patria obce Lubina, Horné a Dolné Bzince, Hrušové, spolu 5442 duší, medzi nimi 117 židov. Počet pomerne malý, ale majú (poťažne mali) v moci celé kupectvo, všetky krčmy a sklepy, predaj a kúpu. Okrem toho držia výlučne vo svojich rukách veliký priemysel s dreveným riadom, pri ktorom pracuje im 100 a 100 Staroturanov, Lubiňanov a Bzinčanov pri výrobku 20—30 kr. denne, lebo konkurrentov niet, a oni si medzi sebou svorne podelia rajon. Zaoberajú sa i lichvacou úžerou, a menovite bzinskí židia skúpili od roľníkov už mnoho zemí, a sú dnes najväčšími majiteľmi pozemkov.

Mnoho ľudu z tohoto notariátu prevádza v cudzine podomové

kupectvo, je to ľud zkúsený a pomerne i vzdelaný; slovenské povedomie je tu už od dávna silno zakorenené, máloktorý dom je bez národného a kresťanského užitočného čítania, menovite mladšia vrstva je vo všeobecnosti národne prebudená. Národ tu vládne hotovým grošom, lebo — ako som spomenul — prevádza podomové kupectvo, pričom navykne na lepší život, ľahšie vydá groš. A všetok vo svete veru ťažko zarobený peniaz šiel do vačkov tých, ktorí pri každej zavdanej príležitosti stavali sa proti životným a duševným záujmom ľudu, z ktorého žili a tyli. Vysoké percenty od požičiek habajúcim úžerníkom tu už celkom odzvonila Ľudová banka, ktorá v tomto smere úplne k sebe pritiahla Lubiňanov a Bzinčanov. Aby ale ľudomilné dielo bolo zavŕšené, museli sme sa postarať i o to, aby ľud dostal lacné a dobré živnostné články a iné veci, ktoré potrebuje v každodennom živote; ďalej aby mozole svojich rúk primerane práci mohol zpeňažiť. V prvom rade v Lubinej sa založil kresťanský potravný a úverný spolok so 6 tisíc korunami základného kapitálu, ktorý už v prvom neúplnom roku svojho dejstvovania urobil vyše 60 tisíc obratu, majúc priemerný denný príjem 100 korún. Obecenstvo nielen že dostalo najlepší a až po možnosť lacný tovar, i úžitok zase zostal medzi kupujúcim obecenstvom, a všetci iní židovskí kupci boli prinútení prispôsobiť cenu svojho tovaru cenám spolkovým, tak že na pr. petrolej, ktorý stál predtým 21 kr., padol na 14 kr.

Po krásnom výsledku v Lubinej zakladali sme podobný spolok v Bzinciach. Do 600 účastín po 10 korún sa i tu za krátky čas podpísalo, bolo zadržané i sriaďujúce shromaždenie, spolok sa utvoril. No doteraz ešte nemohol začať prácu pre nezákonitosti a páru nemajúce pokračovanie administratívnej vrchnosti — o čom obšírnejšie pojednávam pri líčení prechmatov považsko-novomestského slúžnovského úradu.

Najbližšie leto mienime založiť v Bzinciach a Lubinej sklad dreveného riadu, z ktorého vo veľkom by sa zaobstarával predaj domáceho drevového priemyslu tým spôsobom, že po odtiahnutí 2—3% manipulačných útrat vyrábateľ by dostal úplnú cenu odpredaného tovaru. Dľa približného nášho výpočtu Stará Turá, Lubina a Bzince zhotovia dreveného tovaru ročne za 100 tisíc korún, za ktorý založením skladu možno docieliť aspoň o 40—50% vyššiu cenu, ktorý rozdiel teraz tečie ľahkým spôsobom do vačku podujímavých židov.

Nuž akokoľvek posudzujeme a odsudzujeme terajšie chovanie

a vystupovanie ľudovej strany, poťažne jej vodcov; akokoľvek vytýkame jej odchýlenia sa od prvotného programmu, nedôslednosť a politické chamäleonstvo (menenie farby): ale keď chceme byť spravedlivými sudcami, musíme uznať, že všetky v krátkosti tu označené výdobytky, zošikovanie sa kresťanského obyvateľstva v samoobranu, zakladanie rozličných spolkov atď. sú výplyvom jej pôsobenia, sú jej dielom, ovocím jej účinkovania. Ona zlomila všemohúcnosť a ozaj bašovské panovanie hornouhorských stoličných násilníkov; ona vštepila cit ľudského vedomia a dôstojnosti do zotročeného ľudu, ktorý dotedy bol povolným a nevedomým nástrojom v rukách cudzopasníkov; ona vzkriesila v dlhom spánku pohrúžený katolícky slovenský ľud, že preciťuje zo sna a hlási sa k svojim ľudským právam ako úd mohutnej kresťanskej rodiny, ako iskrenný a verný uhorský vlastenec — ale pritom i ako povedomý Slovák. Dá Boh, že v krátkej dobe pominie umelým spôsobom vyvolávaná tma a kunštovná zaslepenosť, dľa ktorej, kto nezapre svoj slovenský pôvod, nemôže byť i dobrým vlastencom; úfam v Prozreteľnosť Božiu, že večne nepotrvá predpojatosť maďarských politikov oproti roduverným Slovákom, ktorá predpojatosť a odsudzovanie zakladá sa výlučne na *nepoznaní nás a našich snáh*, na zavádzaní a slepení verejnej maďarskej mienky v mutnej vode lov prevádzajúcimi dobrodruhmi: a vtedy nastanú prirodzené pomery a lepšie časy v Uhrách.

Naša bezzištná a i vlastenecká práca, duševne a hmotne pozdvihnúť kresťanské obecenstvo, v najvyššej miere popudila, — ba doprosta rozzúrila — proti nám a nami založeným podnikom tunajšie židovstvo, ktoré videlo vo všetkom našom konaní zúmyselný nápad na samého seba, a označilo nás ako krvožížnivých antisemitov, ktorí by sa neštítili na jedny raňajky pojesť všetkých židov, alebo ich aspoň dobrým svedomím hmotne znivočiť. A tu je veľká mýlka; ináče praktickí a ostrovtipní naši spoluobčania židia tu sú alebo zaslepení, alebo sa aspoň robia takými. Vo svojom, dobre pochopenom prospechu, tu by mali vecný a zásadný rozdiel robiť a nemaľovať čerta na stenu, nevideť a nevyvolávať i tam antisemitismus, kde ho niet; kde sú hýbajúce motivy celkom iné. Nech veria, že takýmto pokračovaním umele vyvolávajú antisemitismus, zášť a nepriateľskú náladu proti sebe. Či, kto prízvukuje svoje kresťanstvo, korí sa symbolu kresťanstva, t. j. krížu, už týmto samým napáda židovstvo? My chceme pozdvihnúť a zriadiť kresťanské obyvateľstvo i mravne, i spoločensky, i hmotne; my mu privolávame,

aby sa húževnate pridržiavalo viery svojich otcov, lebo ako tisíc rokov spočívala naša vlasť len na kresťanskom základe, tak i jej stála budúcnosť je len na tomto základe možná; my bránime kresťanský slovenský ľud pred vydieračmi, úžerníkami a inými cudzopasníkmi. To je všetko pravda. Ale my nenapádame nikoho, neberieme nikomu ničoho, nesiahame ani na hmotné, ani na mravné vlastníctvo židov. Alebo či oni hádam považujú už sám čin bránenia záujmov kresťanstva za nápad na seba? Dľa takéhoto ponímania, takejto logiky je tiež odsúdenia hodný nápad na lupiča alebo na vraha, keď niekto priskočí ratovať majetok alebo zachrániť život napadnutému. Ak je tak, je to ozaj smutná skutočnosť, veľmi poučná pre nás kresťanov. Obráťme peniaz na druhú stranu, buďme spravedliví, a poukážme na to, či kresťanské obyvateľstvo nemá príčinu sa spojovať v samoobranné šíky a pomocné spolky? Obmedzím sa na úzky priestor považsko-novomestského a dolno trenčianskeho okresu, na ktoré dva okresy my hlavne rozprestierame svoju činnosť.

Považsko-novomestský okres zaujíma plochu 72.351 katast. jutár, má 38.816 obyvateľov, z nich 3064 židov, z čoho pripadá 1604 na Považské Nové Mesto, 914 na Vrbové, 131 na Starú Turú a ostatní na iné obce. Je to 7.8% celého obyvateľstva, o 4% viac ku pomeru židov v akom oni stoja k veškerému krajinskému obyvateľstvu. Keď prijmeme, že z plochy v okrese sú asi 3/4 užitočne a hospodársky obrábané (vynímam i hory), židia držia či ako majitelia, či ako arendátori o 23% viac pôdy, ako im prináleží dľa počtu obyvateľstva. Lekárov je 7 židov, 3 kresťania; advokátov 3 židia, 4 kresťania. Rozličné druhy kupectva sú úplne v rukách židov, len veľkokupci so zbožím urobia ročne mnoho millionový obrat; sklepy, vynímajúc niekoľko sklepov s miešaným tovarom, sú tiež židovské; trafiky, licencie, hostínce, krčmy vo veľkej väčšine prináležia židom. Pred započatím nášho účinkovania peňažný obchod prevádzali len židia, všetky peňažné ústavy, mimo staroturanskej pomocnice boly tiež v ich rukách; oni určovali drahotu groša, výšku a beh požičiek.

Takto, alebo ešte horšie to vyzerá v trenčianskom okrese, ktorý má 105.226 katast. jutár, 36.840 obyvateľov, medzi ním — odrátajúc mesto Trenčín, ktorý má 1461 židov — 1501 židov, teda čo do počtu a percenta niečo viac ako v našom okrese. Z tejto krátkej štatistiky jasne vysvitá, že kto má príčinu sa ponosovať, to sú istotne nie židia; kto je oprávnený o zatlačení rozprávať ak na

hospodárskom, tak na peňažnom, ako i na spoločenskom poli, sú tiež nie naši spoluobčania židovského vierovyznania. No proti tomuto prevládaniu židovstva na každom poli nepostačí planý krik, nadávanie, ale my kresťania musíme silno chytiť sa našej viery, našej národnosti, musíme byť pilní, sporiví, rozumní, rozšafní, používať na svoj prospech všetky výdobytky vedy, spolčovania, rozumného gazdovania; musíme pracovať nielen fysicky, ale i umom, zakladať spolky, čitárne, potravné a peňažné kassy, musíme spolu držať, vzájomne sa podporovať, nezávideť jeden druhému, pomáhať si sami, i Boh nám pomôže.

Týmito zásadami a týmto duchom je presiaknutý i náš tak velmi vykričaný antisemitismus v považsko-novomestskom okrese; naše úsilie, práca a ciele sú nie offensívne (výbojné, napádajúce), ale len defensívne (brániace a chrániace). Budením ľudského povedomia a dôstojnosti, šírením osvety a vzdelanosti chceme ľud doviesť ta, aby pochopil svoje záujmy, aby slúžil *sebe a nie iným*; aby sa nedal slepiť, zavádzať a svádzať svojím vykorisťovateľom. Pravda, že úžerníkom a z nevedomosti ľudu sa tučiacim darmošľapom je milý sprostý a zaostalý ľud, a preto považujú za svojho nepriateľa každého, kto ho chce vymôcť z duševnej poroby; preto takíto ľudia i na nás i na naše snahy kričia „ukrižuj, ukrižuj“. My za to nemôžeme, že úžerou a inými záhubu ľudu za sebou ťahajúcimi fígľami sa u nás zamestnávajú vo veľkom počte židia, — nakoľko sa najde i kresťan, toho práve tak nenávidíme, ako si ctíme statočného žida. Teda nás nevedie nenávisť a osobný boj proti židom, ale nás vedie láska ku kresťanom a oddanosť k slovenskému ľudu, ktorému sme verní a za ktorý sa my nehanbíme. My chceme ľud zachrániť a obrániť pred hospodárskou krísou, ktorá mu hrozí so všetkých strán.

Ja myslím, že náš cieľ vzdelanejší židia dobre poznajú a sú o jeho čistote a i oprávnenosti i presvedčení, — ale sa robia ako by ho nepoznali a chcú nás svetu predstaviť ako prenasledovateľov ich rassy, lebo to požaduje ich rassový záujem.

Ale sú židia bez otázky ľudia múdri, oni dobre vedia, že v tom smere a smysle vedený boj oproti ním, ako som tu označil, je všadiaľ u Maďarov práve tak populárny, ako u Slovákov, že je to vec nemožná a nesympatická, chceť očerniť a zabiť akékoľvek šlachetné a poctivé snahy prízvukovaním a do popredia tisnutím svojich rassových záujmov, a čo je hlavné, že pri ťažení pod čisto židovskou viechou úradnú moc a obranu by si stále nemohli zaistiť

vo svoj prospech. Preto využitkúvajú ducha času a hodily sa na pole vlastenčenia s takou prudkosťou a okázalosťou, že vytískajú, prelicitúvajú, terrorisujú (násilníčia) i rodených Maďarov, demonštrujúc všadiaľ nápadným spôsobom so svojím maďarstvom.

Do tohoto a takéhoto ich vlastenčenia vlastne by sa nemal právo nikto zastarať a im ho vytýkať; keby ostali pri vlastenčení len vzhľadom na seba a svoje osoby, lebo každý má svobodné právo uplatniť sa dľa svojho vkusu a vôle. Ale to je práve odstrkujúce a podlé, že oni to robia na vrub iných, hlavne im nemilých alebo nepohodlných jednotlivcov, ktorých takto chcú ako osoby povláčiť, znemožniť, zničiť a nimi zastupovanú vec v zárodku udusiť. Oni teda vlastenčia z osobných záujmov a vznešený cit vlasteneckosti zneužívajú, aby dosiahli osobné ciele. Všetka česť výnimkám, na ktoré sa nemôžu vzťahovať moje slová. Ale tento manöver a túto taktiku použili proti nám i v novo-mestskom okrese, vykričaním nás za panslávov a vlastizradcov, chceli a chcú našu ochrannú prácu alebo zničiť, a keď je to nemožné — aspoň hamovať a obťažovať. „Pre Boha, ľudia, úrady, štátna moc, sem sa na pomoc, chráňte záujmy maďarstva proti prechmatom a opovážlivosti panslávov!“ Je to stará a každodenná pesnička, no ako som spomenul, nesviedla ona nikoho na tanec, kým bol na čele politickej správy čestný patriot A. Rexa. Z času na čas po časopisoch uverejňované podobné vlastenecké kriky a allarmy nemaly úspechu ani pod jeho nástupcom Langhammerom, lebo myslím, že kresťania bez výnimky — keď aj zjavne sa neopovážili prejaviť svoj súhlas s našou prácou — v duchu sa jej tešili. Tu prišly r. 1901 voľby do krajinského snemu, pri ktorých bol nám označený ľudovou kancelláriou ako kandidát ľudovej strany pán Rudolf Krupec. Neviem, pre akú príčinu, v ostatnej chvíli ľudová kancellária odvolala túto kandidatúru a nás postavila a priviedla do takého postavenia, že jestli sme nechceli ztratiť dôveru voličov, museli sme si postaviť svojho kandidáta, čo sme aj urobili v osobe dr. Rudolfa Markoviča, advokáta v Novom Meste nad Váhom, ktorý vystúpil so slovenským národným programmom v považsko-novomestskom okrese.

Ak daktoré vystúpenie bolo beznáročné a bezzištné, to bola istotne kandidácia dr. Rudolfa Markoviča, ktorý svoju osobu obetoval záujmom strany, česti zástave, lebo jeho prerazenie a vyvolenie bolo popredku nemožné popri liberálno-židovskom a ľudovom kandidátovi. My sme kandidovali svojho kandidáta, lebo to požadovala naša česť, budúcnosť strany a zabezpečenie stáleho vlivu

v okrese. Nerátali sme ani zďaleka na úspech, ktorý sme skutočne docielili pri volebnej kampanii, však v prvý týždeň nášho vystúpenia strhli sme za sebou takmer celé kresťanské voličstvo okresu, a nebyť neslýchaného úradného nátlaku, nebyť licencií, trafík a hlavne hrozitánskych tisícov: boli by sme s naším kandidátom lebo prerazili hneď pri prvej voľbe, alebo aspoň prišli do užšej voľby na prvom mieste.

Programmné reči dr. Rudolfa Markoviča po okrese boly naozajstným, slávnostným pochodom; všetci kresťania, ako katolíci, tak evanjelici s úľubou, napnutosťou a s oduševnením sprevádzali jeho vývody, založené na oddanosti k vlasti, na vernosti ku kresťanstvu a na láske ku slovenskému ľudu. No menovite vítanie na Starej Turej, v Lubinej a Bzinciach bolo srdečné a veľkolepé, pochod z jednej obce do druhej triumfálny v sprievode národa, idúceho na tisíce. Ustrnutie a strach v tábore liberálov bol hrozný, veď staroturanský a lubinský notáriat bol doteraz magazínom pre liberálov, ktorý im vždy dopomohol k víťazstvu. Všetko toto padlo nás nenávidiacim úžerníkom a vyžiteľom ľudu ako božia mana z neba, vystúpenie naše so slovenským kandidátom a prevrat, ktorý sme vyvolali týmto naším činom v okrese, prišiel im veľmi vhod, a oni to aj vyúžitkovali do samého dna. Pod viechou bezzištných bojovníkov liberalismu a v záujme ratovania ohroženého postavenia vládneho kandidáta, púšťali do sveta chýry o našom rozrušujúcom a násilníckom vystupovaní; časopisy zaplavili udajným naším búrením po obciach a buntovaním proti štátu a vlasti. Darilo sa to teraz, lebo kryla ich chrbát liberálna strana a jej kresťanskí pohlavári, ktorí naším vystúpením videli svoje postavenie ohroženým. Zo žiadneho iného okresu nebehaly do peštianskych a i vidieckych časopisov také hrozné telegrammy, ako od nás, však dľa nich [sme hlásali po okrese celú vzburu a revolúciu; bolo sa báť buntu a rabovky. Ľudovú stranu oni tiež nenávidia, ale vo volebný deň chovali sa v oči nej až priateľsky a dobroprajne, všetku zlosť, zášť a nenávisť vyliali len na slovenskú stranu. Čo v oči nám židia robili a si dovolili, to bolo niečo neslýchané, a kto to osobne nevidel a nezkúsil, ten o tom nemôže mať ani poňatia.

Item — ako sa ináče ani očakávať nedalo — sme prepadli, ale bolo to Pyrrhusovské víťazstvo liberálov, umožnené jedine zasiatim udajne do 19 tisíc zl. zväčša židovských peňazí. Keď považime, že asi 380 hlasov pre liberála sú isté a bezplatné, je to ohromná summa za 200 hlasov, ktoré dostal vyše liberálny kandidát.

„Kuj vraj železo, kým je teplé,“ toho hesla sa držali naši spoluobčania židovskej viery, a po voľbách začala sa proti nám naozajstná osobná honba, sotva majúca páru v celej krajine. Dobre vedeli, že sa im podobná príležitosť tak ľahko nenatrafí k bilagovaniu z nevlastenectva, ba doprosta vlastizrady všetkých nás, ktorí máme na zreteli dobro a zveľadok kresťanského obyvateľstva; verejná mienka je dostatočne naštvaná proti nám, a vidí v každom nebezpečného pansláva, kto vystupuje s národnostným programmom. Teda teraz, lebo nikdy znivočiť nebezpečnú hydru. Istotne najdú spoľahlivého spojenca i v liberálnom vyslancovi a jeho telesnej garde, ktorý sa bude chceť pomstiť za bezsenné noci a vystáte strachy, ktoré zažil pred voľbou, a za vydané ťažké tisíce. Ku tomu starosť o budúcnosť a jeho vyslanecký mandát bude ho tiež pobádať ku spoločnej vlasteneckej práci — ač on židov väčšmi nenávidí ako ktokoľvek iný, ale predsa ten vyslanecký mandát je dobrá vec! V takomto svojom výpočte židia sa neprerátali — hneď po voľbách videli sladké ovocie svojej spoločnej práce. Sám ministerpredseda Széll vo svojej reči jedným úderom chcel dve muchy zabiť, totižto i ľudovú stranu postaviť na pranier tým, že vyzdvihol na sneme, ako dr. R. Markovič zúril a búril v pov.-novomestkom okrese pod zástavou ľudovej strany proti zjavnej a zaväzujúcej moci zákona. Pán dr. Rudolf Markovič síce hneď za horúca dementoval (zavrátil) vo všetkých peštianskych časopisoch tieto a podobné klebety, vyhlásiac ich za špiclovskú pomluvu — ale týmto nebolo viac pristavené proti nám započaté ťaženie; však politika slúžila len za kepienok k nášmu vykynoženiu pre naše hospodársko-spoločenské účinkovanie. Predovšetkým ale bolo treba odstrániť tehdajších slúžnovcov, lebo tí sa nechceli dať použiť za nástroj proti nám, a nechceli byť lútkami v rukách zúrivcov. Preto sriadili proti ním celú palácovú revolúciou, aby ich mohli odstrániť z Nového Mesta n/V. Teraz v blázinci svoj život konciaci židovský učiteľ celé pamflety písal o tehdajšom hl. slúžnom Langhammerovi, a spoločnými silami sa aj podarilo odstrániť slúžnovcov z Nového Mesta n/V. a na ich miesto prišli terajší slúžnovci, takíto páni, akých oni chceli mať. Pravdepodobne prišli sem s vykázanou maršrutou, pritom úplne neznali pomerov, boli zaslepení, na nič nepozerali a ničoho neskúmali svojimi očima, lež všetko videli čez také okuliare, aké im nadstavili. Nechceme sa v ničom dotknúť súkromných osôb pánov slúžnovcov, ale musíme zistiť, že pre novomestské pomery oni neboli dosť vyrástli, chybela im potrebná rutina, zkú-

senosť a k opanovaniu osobných citov nevyhnutná vážnosť. Postrádali každú samostatnosť, oni neviedli, ale boli vedení a — zavedení. Akiste ich sviedla i u nás tak častá namyslenosť, dôležitosť a veľavýznamnosť nimi zastupovaného úradného postavenia, ktorému svojimi osobnosťami chceli na silu veľkú platnosť vymôcť. Keď ku tomu pridáme snaživosť a túhu vykázať sa nejakým neobyčajným výsledkom, a do ohľadu vezmeme u nás panujúcu horúčku za vydobytím vencov vlasteneckej slávy, ktoré slúžia za istý rebrík k postupu napred: ľudsky sa dá ľahko vysvetliť, že páni slúžnovci mienili konať čestnú a užitočnú vlasteneckú prácu, keď v nás chceli vykynožiť nákazu novomestského okresu, keď že naše účinkovanie im ako také bolo predstavené, ktoré mieni vlasť vohnať aspoň pod ruskú kančuku.

Takto sa dá vysvetliť i uistenie hl. slúžneho Rákóczyho, dla ktorého sa mal udajne vysloviť, že Markovičovcov musí vyhnať za rok z novomestského okresu; úmysel bol chvalitebný, lež že sa pán slúžny neinformoval a tak nevedel, s kým má dočinenia, a že k takejto vlasteneckej práci treba i duševná i morálna i hmotná prevaha nad súperom — lebo kto sa chce biť, musí tam byť. — Teraz si akiste opäkuje to maďarské príslovie „sokat szeretne a szarka, de nem bírja a farka (mnoho som chcel, ale som k tomu bol príliš slabý).

Keby naši páni slúžnovci ďalej boli videli od nosa, boli by museli zbadať, že sa dali za ťahúňov cudzej káry, a ich — ináče všetkej úcty hodné — vlastenecké vzplanutie a rozhorlenie použili za nástroj rebachoví rytieri. Potom by neboli ani stáli pod bezprostredným vplyvom svoju osobnú pomstu prevádzajúceho „otca vlasti“, ktorý, sotva sa mýlim v mojom predpokladaní — dával im vo všetkom smer a návod; a neboli by uviedli v považsko-novomestskom okrese ten „výnimečný stav“, o ktorom „Považské Noviny“ v 2. čísle z r. 1902 písaly takto:

„Veľmi ťažko je zachovať chladnokrevnosť a potrebnú miernosť pri vernom opise všetkého toho, čo sa robí v našom okrese od minulých volieb do krajinského snemu; ako sú prenasledovaní, od súdu k súdu hnaní naši mužovia v tej dobe, ktorú náš ministerpredseda Széll označil ako obdobie zákona, práva a spravedlnosti. Človeku skutočne až rozum zastáva, či sa to všetko môže diať vo forme zákona v ústavnej krajine, a či sú krajinskí občania bezpomocne vydaní v pospas všakového druhu udavačov a ľubovôli úradov? Naši poprední mužovia, zvlášte občania z lubinského notariátu, nachá-

dzajú sa ozaj vo výnimečnom stave, a čas od voľby krajinského vyslanca je pre nich časom neprestajných preháňačiek a predvolávaní pred vrchnosti: súdenia, odsúdenia a appellácií. Tuším najatí udavači neštítia sa akýchkoľvek lživých udaní, a páni, majúci v ruke vážne a veľavýznamné úrady, sú hneď hotoví natiahnuť na to nejaký paragraf zákona, a napriek tomu, že úmyselnosť a bezzákladnosť obžaloby je zrejmá a že na pomoc za vlasy pritiahnutý zákon, vzdor všetkému prekrúcaniu, passuje na otáznu vec ako päsť na oko. Len slepý človek nevidí cieľu a úmyslu týchto prenasledovaní. Zničiť, znemožniť alebo aspoň znechutiť by chceli našich predných mužov; náš pospolitý ľud pozbaviac vodcov, chcú zastrašiť, aby v budúcnosti nenasledoval svojich opravdových priateľov, aby nedal výrazu svojmu presvedčeniu, lež aby bol slepým nástrojom ich chúťok. Najohyzdnejšie je pritom to, že všetko svoje bezprávie zakrúcajú do kepienka vlastenectva, trúbiac svetu, že kynožia vlastizradcov a panslávov. Smutné sú to spoločenské pomery, kde je možno na základe púheho udania, upodozrievania a osočovania najskorej pozbaviť nepohodlného človeka jeho osobnej cti, zničiť jeho politickú reputáciu, a potom ho ešte súdiť a trestať chceť za vybájené prečiny. Páni moji, toto je nie slušná práca, a ubezpečujem kohokoľvek, že keby len každý bol tak dobrý a bezzištný vlastenec, ako sú tí u nás teraz po súdoch vláčení: vtedy stojí to slovo maďarského básnika, že Uhorsko nebolo, ale bude! Ináče je daromná všetka práca a úsilie; poznáme našich predných mužov ako otužených, v každom ohľade neodvislých, povedomých a tvrdých ľudí, ktorých dar nesvedie, hrozba neskloní, a ktorí v započatej vlasteneckej a ľudomilnej práci i vytrvajú; ľud sám ale tiež už viac je nie taký slepý, aby nevedel rozoznať svojich priateľov od nepriateľov. Pokutami, žalárom ešte si nikto nenadobudol lásky a oddanosti. Ale ako uhorský vlastenec, — ktorý bezzištne miluje svoju vlasť, — veľmi ľutujem a žalostím nad tým, že týmto spôsobom sa vlastenčí medzi hornovidieckym ľudom; že tento ľud, ktorý by mal videť v administratívnych úradoch svojich dobroprajných priateľov a radcov, ku ktorým by sa mohol vždy s najväčšou dôverou obracať, — musí sa im odcudziť a v istej miere i báť sa každého styku s nimi. Ubezpečujem, že takýmto pokračovaním a výrokami, aké u nás teraz donášajú, veľmi sa nedvíhajú a nenapomáhajú dôvera a úcta, ktoré vlastnosti by maly úrady v každom okrese požívať.

„Pomsta je zlý radca“ — nech vypovedia, že s národnostným programmom vystúpiť je trestuhodný čin — to bude síce násilnícke,

ale aspoň priame a otvorené jednanie. Ale preháňať ľudí, ako divú zver, za to, že sa opovážili v medziach zákona použiť svojho ústavného práva — pomstiť sa chceť za to, že týmto liberálnemu kandidátovi zapríčinili mnoho strachuplných chvíľ a že mandát hrozne zdražel, je ani nie slušné, tým menej gavalierske pokračovanie. Tak sa zdá, že nateraz v novomestskom okrese máme nie len slúžneho, hlavného slúžneho, ale ešte i *„nadnadslúžneho"*, ktorý všetko riadi a diriguje.

Čakáme len na konečný výsledok taženia oproti nám, a potom si za našu vlastenecků povinnosť budeme pokladať uvedomiť široké maďarské obecenstvo o týchto prechmatoch a úradných prenasledovaniach, tým cieľom, aby umele zavádzaná maďarská verejnosť sa presvedčila o spôsobe, ako účinkujú úrady na vonkove a ako vštepujú lásku a prítulnosť k jednotnému uhorskému štátu u pospolitého ľudu nemaďarského jazyka; aby videla, že nie sú tí vlastizradci, ktorí priznávajú sa k svojeti, a pritom nikdy nezabudnú na povinnosti oproti tej vlasti, ktorá ich živí, kde im žiť a mreť treba; aby sa už raz presvedčili správcovia a kormidelníci na smerodajných miestach, že tie nimi šem ako zástupcovia tej takrečenej štátnej idei vyslané a umiestované výkonné orgány sú vlastne tí zlí vlastenci, ktorí miesto hlásania lásky, *snášanlivosti a bratstva, roznášajú a rozširujú vlasteneckú missiu medzi nemaďarskými národnosťami prenasledovaním, úradnými prechmatmi a trestami*; a často pod kepienkom každému na obdiv vystavovaného vlastenectva prevádzajú sebectvá a osobné prospechárstva, nepravé a vyrátane falošne oboznámiac vyššie fóra s miestnymi pomerami a osobami, a svoj úrad považujú hlavne za rebrík, po ktorom sa chcú čím vyššie vyškriabať. Že potom tento cieľ odobruje akékoľvek prostriedky, to je tuším na bielom dni.

Čo je zlé, nebezpečné, trestuhodné, to bez otázky treba prenasledovať a vykoreniť; ale niečo vybájiť a umele ustrojiť, a to potom nevinným a i len proti podobnému úmyslu sa ohradzujúcim ľuďom chceť prišiť na golier, to je doprosta naničhodnosť."

Za miesto deja a stredište svojho plánu si vyvolili páni liberáli lubinský notariát zčiastky preto, lebo ich škrelo, že sme celkom do svojej moci dostali a im odobrali ich magazín na väčšinu potrebných hlasov, zčiastky preto, že sa chceli pomstiť za veľkolepé a nevídane skvelé prijatie nášho kandidáta v tomto notariáte, hlavne ale preto, lebo dobre poznali tunajšieho notára, ako i to, že ho môžu použiť k svojim cieľom. Spomenutý notár, nemajúc

predtým notárskej zkúšky, dlhé roky živoril pisárčením, závisel od ľubovôle a priazne pánov, nenaučil sa samostatnosti, ale navykol podrobovať sa vôli iných, nepýtajúc sa na morálnu kvalitu služby, ktorú od neho žiadajú. A tak z lubinského notariátu išli na nás púšťať strely.

Len neviem iste, či lubinských a bzinských židov použil notár, a či oni použili notára za nástroj. Notárovo postavenie nadol je totižto úplne otrasené, tak sa choval, že vzbudil proti sebe nenávisť a utratil všetek vliv a v páde rozkazu a potreby ani nič nevykoná. Svoju neoblúbenosť nadol chce reparovať nahor svojou úslužnosťou v čomkoľvek, a keď videl a zbadal, že proti Markovičovcom a všetkým slovenským rodoľubom vedie sa boj na vykynoženie, celým svojím úsilím sa pridal k boju a svoju osobu postavil k disposícii, chtiac sa urobiť nahor nenahraditeľným a týmto paralysovať nenávisť občanov proti sebe.

Čo sa týka židov notariátu, sú najväčšmi dotknutí a ohrožení našou prácou, ktorú konáme v záujme kresťanského obyvateľstva. Lichvacia úžera sa umenšila, ľud číta a vzdeláva sa, odvyká pomaly od pálenky, krčmy pustnú, následkom čoho ľud majetneje a prichodí k povedomiu; robí pre seba a svoju rodinu a nie pre iných. V Lubinej nami založený potravný spolok prekvitá, dneszajtra podobný otvorí sa i vo Bzinciach: preto by nás tunajší židia radšej videli na dne horúceho pekla, a hotoví sú všetko možné podniknúť, aby nám poškodili a našu blahonosnú činnosť znemožnili.

Nuž tieto dve mocnosti a hýbadlá sa doplňovaly navzájom — notárova túha po zavďačení sa nahor akciou proti udajným panslávom, týmto spôsobom iste krytie jeho akýchkoľvek výkonov kepienkom silného vlastenectva; a nenávisť, pomsta židov oproti nám pre chránenie a dvíhanie kresťanstva a pre zakladanie potravných spolkov. Tieto dve miestne mocnosti si podávaly ruky. Notár ale hľadel na zadné kolesá, a bol obozretný; on pohodlne sedel vo svojej kancellárii a dal si o všetkom zprávu doniesť svojim židom, akiste ich vyučiac, čo a ako majú mu oznámiť; on si potom najskorej umyl ruky, že tam síce nebol, o ničom nič nevie, ale dľa rapportu toho a onoho vlasteneckého žida považuje za svoju povinnosť urobiť oznámenie svojmu predstavenému slúžnovskému úradu.

Tu potom sortirovali jeho oznámenia dľa ich akosti, a takto narobili serie policajných a iných priestupkov, ktoré patrily pred administratívne forum, v ktorých teda oni sami previedli poľovku

na nás; druhú seriu vriadili do trestných oznámení, a preložili ich k trestnému súdu.

Z praktických ohľadov opíšem najskorej vyšetrovania, pokračovania a súdenia administratívnych (stoličných) vrchností.

Seria ľudových shromaždení.

Každá obec lubinského notariátu umelým spôsobom musela dostať po jednom ľudovom shromaždení; tu sa kryl notár za chrbát obecného predstavenstva, v mene ktorého oznamoval vydržiavania vymyslených ľudových shromaždení ako takých, ktoré zákonným spôsobom neboly oznámené obecnému predstavenstvu.

Do Lubinej svolali shromaždenie až dva razy (3. a 10. nov. 1901) pp. dr. Rudolf Markovič, Daniel Bálent, J. Subuly a J. Valenčík, a vydržiavali ho vraj v ev. škole tým cieľom, aby tu pripravili voľbu stoličných výborníkov, ktorá sa mala odbývať 14. novembra na Starej Turej. Takto to udal a i osvedčil A. Brhlovič, lubinský notár, udajúc ako svedkov E. Deutscha, Herzog Simona a dvoch Plessov, ktorí ešte aj to svedčia, že dr. Rudolf Markovič v shromaždeniach písal a ztadiaľto rozposlal vyzvania na jednotlivých voličov, aby hlasovali na jeho kandidátov do stoličného výboru. A čo vyšlo na javo? Obžalovaní boli viac ráz vypočutí v slúžnovskom úrade, a všetci rovnako rozpovedali ako sa vec má, že totiž 3. novembra bola predporada potravného spolku; dňa 10-ho ale bolo sriaďujúce valné shromaždenie, ktoré svolali zakladatelia do ev. školy. Sriaďujúce valné skromaždenie sa dľa ustanoveného programmu aj vybavilo, spolok utvoril — ako o všetkom tomto svedčia písma, nalezajúce sa u nitrianskej kr. sedrie. Na valnom shromaždení o inšom sa ani slovom nepojednávalo, ako o tom, čo je hore vzaté v zápisnici. Dokazovanie tvrdenia a vypočutie svedkov slúžny odmietol, a na základe udania Brhloviča a 4 židov — *z ktorých ani jeden nebol prítomný na otáznom valnom shromaždení* — vyniesol výrok, ktorým všetci štyria vypovedajú sa za vinných z priestupku neoznámeného ľudového shromaždenia a pokutujú sa každý po 20 korún. Dôvody: Obžalovaní síce všetci tajili, žeby otázne shromaždenie bolo bývalo ľudové shromaždenie a tvrdili, že to bolo sriaďujúce shromaždenie potravného spolku, — poneváč ale dr. Rudolf Markovič sa priznal, že pozvánky k voľbe stoličných výborníkov dal vyhotoviť vo svojej kancellárii, a poneváč pozvánky boly po-

slané voličom: z toho je jasné, že shromaždenie nebolo vydržiavané len cieľom sriadenia potravného spolku, a poneváč obžalovaní ani sami netvrdili, že ľudové shromaždenie oznámili, museli byť posúdení.

Poznamenávam, že otázne pozvánky boly v kancellárii dr. Rudolfa Markoviča jeho pisárom vyhotovené, 13. novembra datované *(teda po 10, poťažne po troch dňoch po vydržiavaní udatého shromaždenia)* privátne listy dr. Rudolfa Markoviča, v ktorých on vyzýva svojich voličov, aby hlasovali na pp. Čulíka a Vallu, ako na kandidátov do stoličného výboru.

Právnici a znatelia zákona, obdivujte a rozlúštite šalamúnsky výrok. Pýtam sa kohokoľvek, či dr. Rudolf Markovič preháňal, keď vo svojej appellácii poznamenal, že človek po prečítaní takéhoto výroku v rýchlosti sa nevyzná, či sa nachádza v ústavnej krajine a či niekde v temnej Afrike, kde nie ústavne zvolený úradník, ale kmenový pohlavár vynáša výroky dľa tej zásady: „tak chcem, tak rozkazujem".

Ján Valenčík, roľník, ale podal proti svojmu odsúdeniu nasledujúcu appellátu: Slávny slúžnovský úrad! Veľmi som sa zadivil, keď som dostal predvolanie od slúžnovského úradu v záležitosti nejakého priestupku, lebo nemal som ani najmenšej vedomosti o tom, že by som sa bol dopustil niečoho protizákonného. Keď som sa ale dozvedel, že oznam urobil proti mne lubinský notár, takéto pokračovanie nášho notára držím za prirodzené, lebo je u nás všeobecne známa vec, že notár medzi nami utratil nielen všetku obľúbenosť, ale nepožíva ani najmenší odtienok nejakej úcty; pred svojimi predstavenými ale chce všetko toto kryť a seba urobiť nenahraditeľným bezzákladnými žalobami a zlostnými upodozrievaniami. Vyznám, že jeho udaniu som sa skorej potešil, lebo následkom tej dôvery, ktorú som doteraz prechovával v pravdemluvnosť a úctu zákonov našich krajinských úradov a vrchností, bol som presvedčený, že slúžnovský úrad vyučí udávajúceho notára, aby obecenstvo neprenasledoval akýkoľvek základ postrádajúcimi udavačstvami a upraví ho k tomu, aby sa usiloval ľudským a dobroprajným zachádzaním zpät si vydobyť občanov svojho notariátu. Pre tieto príčiny som sa až zhrozil, keď mi bol doručený odsudzujúci výrok, a ako uhorský vlastenec slovenského jazyka, ktorý bezzištne milujem svoju drahú vlasť, hlboko som zarmútený nad tým, že uhorská vrchnosť sa neštítila doniesť takýto výrok. Som jednoduchý roľník, ale veru musím vyznať, že donesením takýchto výrokov nevzmáha sa cit lásky, dôvery

a úcty, ktorý by mal prechovávať každý občan vlasti oproti vrchnostiam, a to spojivo, ktoré sa má nachádzať medzi predstavenstvami z jednej a obecenstvom z druhej strany — skrze takéto násilnícke pokračovanie nielen že oslabne, ale sa docieli, že občania uvidia vo svojich vrchnostiach nie svojich zastávateľov, ale prenasledovateľov. Jestli vrchnosti žiadajú od občanov, aby uctili jestvujúce poriadky a zákony, nuž v prvom rade nech ich zachovávajú vrchnosti samé. Som chudobný človek, ťažko zarábam pre mojich osem detí živnosť, a tak 20 korún, na ktoré som odsúdený, je pre mňa veľký peniaz. Ale sa osvedčujem, že neappellujem pre 20 korún, ale výlučne preto, aby som poskytol vyššej vrchnosti príležitosť, že by mohla zničiť výrok slúžnovského úradu, každý právny základ postrádajúci, a aby nedopustila, že by vlastenecký slovenský ľud — ku ktorému aj ja prináležím — v administratívnych vrchnostiach videl len svojich prenasledovateľov, nepriateľov a kaziteľov svojho dobrobytu; úctou zákona, spravedlivosťou, ochranou bezprávne prenasledovaných skorej možno dosiahnuť akýkoľvek cieľ, než surovým násilím, alebo nemiestne upotrebenou prísnosťou.

Obzrime si bližšie žalobu, pre ktorú som bol prvostupňove odsúdený. To je pravda, že sa v Lubine založil kresťanský úverný a potravný spolok; i to je pravda, že ja dľa mojich skromných síl som sa zúčastnil pri jeho zakladaní, lebo ja pokladám za životnú otázku pre nás Lubiňanov tento spolok. I to je pravda, že v tejto záležitosti 3. novembra r. 1903 bola zadržaná predporada, a 10. novembra sriaďujúce shromaždenie. Ale je z povetria schytené a ničím nedokázané tvrdenie, že by sme sa tu o niečom inom boli radili, ako o založiť sa majúcom spolku, alebo práve že by sme boli vydržiavali politické ľudové shromaždenie. Tej som mienky, že prvotná požiadavka každého súdobníctva je tá, aby výroky boly donášané nie na základe ľubovoľne nastolených tvrdení, ale na základe dokázaných činov, — lež slúžnovský úrad vyniesol svoj na jednostrannej a zlomyseľnej výpovedi notára, poťažne jeho židov, a ani sa nepokúsil o dokázanie prázdneho upodozrievania. Jediný dôvod výroku je, že sa dr. Rudolf Markovič sám priznal, že pozvánky k voľbe stoličných výborníkov dal vyhotoviť vo svojej kancellárii, ktoré potom z udajných ľudových shromaždení odoslal tam neprítomným voličom. Pýtam sa každého triezveho človeka, akýže súvis medzi udajným skutkom dr. Rudolfa Markoviča a mojím odsúdením? Však predsa za skutky a udajné previnenie dr. Rudolfa Markoviča mňa nemožno ťahať na zodpovednosť, a takýmito možno odôvodniť len odsúdenie

dr. Maťkoviča, ale nie mňa trestať. Keď slúžnovský úrad je prinú tený svoje výroky založiť na takéto nasilu vynútené dôvody, mal dokázať aspoň moju spoluúčasť. Ale to by bola bývala ťažká úloha, keďže nemám známosti o tom, že zo sriaďujúceho shromaždenia alebo počas jeho trvania a priebehu by niekto bol posielal nejaké pozvánky. Mne síce jednu takúto kartičku ukázali pri slúžnovskom úrade, ale oná bola vystavená 13. novembra v Považskom Novom Meste, a tak nemohla byť v Lubnej rozosielaná už 3-ho alebo 10. novembra. Ale keby sa aj dokázalo, že dr. Markovič preukázané pozvánky rozposlal, či to môže slúžiť za dôkaz u vážneho človeka k tomu, že vtedy vydržiavalo sa v Lubinej politické ľudové shromaždenie a že pri jeho svolaní som aj ja mal nejakú účasť? Istotne, že nie."

Po tomto vraví Valenčík vo svojej appelláte, že je síce nie povinnosťou obžalovaného, ale žalujúceho dokazovať, no on s najväčšou ochotou chce dokázať bezzákladnosť a zlomyslnosť obžaloby, a odvolal sa týmto cieľom na viacej svedkov.

Podžupanský úrad skutočne nariadil vyšetrovanie označených svedkov, a potom všetkých štyroch osvobodil zpod obžaloby.

Vo Bzinciach notár nechal vydržiavať ľudové politické shromaždenie dňa 23. novembra 1901, ktoré zase svolali dr. Rudolf Markovič a J. Valenčík. Predmet shromaždenia maly byť prípravy k appelláte a k trestnému oznámeniu chýrnej voľby stoličných úradníkov na Starej Turej, o čom vraj bola horevzatá i zápisnica. Keď sa ale dokázalo, že v ten deň dr. Rudolf Markovič a J. Valenčík ani neboli vo Bzinciach, vyhorel p. K. Rizner, ev. učiteľ, ktorý v tejto záležitosti bol vypočutý len ako svedok a nie ako obžalovaný. Bez všetkého ďalšieho vypočutia bol p. K. Rizner pokutovaný na 3 dni áreštu a 50 korún. Dôvody: Obžalovaný síce tajil, že by bol dňa 23. novembra svolal nejaké shromaždenie a že by sa v ten deň vôbec bola vydržiavala nejaká schôdzka, ale svedkovia dokázali, že obžalovaný zariadil politické úzadie majúce shromaždenie. Pokuta musela byť citeľnejšia, lebo štát má právo dozor viesť nad každou takou schôdzkou, ktorej cieľ je, premena národnostnej a rečovej politiky štátu, ako sa stalo i v prítomnom prípade.

Výrok bol *primnoho* i nitrianskemu podžupanovi a nariadil dľa žiadosti appelláty nové vypočutie svedkov, v prítomnosti obžalovaného a jeho zástupcu, lebo doteraz prevádzal slúžnovský úrad praxis, že svedkov vypočúval v neprítomnosti obžalovaných, a do zápisnice vniesol, čo sám chcel. Bol by som si želal, aby pri novom

výsluchu bol býval prítomný niektorý vážny maďarský politik alebo právnik, nech by sa bol na vlastné uši presvedčil o držaní sa vyšetrovateľa a vedení vypočutia svedkov. Najprv sa mladý p. hlavný slúžny ostrým hlasom osopil na bezúhonného obžalovaného starca, či sa nehanbí, že je ako maďarský učiteľ žalovaný z takéhoto prečinu, a len energické zakročenie obhájcu, ktorý prizvukoval, aby sa tí hanbili, ktorí osočujú, zachránilo žalovaného pred ďalšími nápadmi. No až vyslúchanie svedkov bolo klassické. Ale neosožilo úsilie, všetci svedkovia jednohlasne tvrdili, že ich vedomím K. Rizner nesvolal a nevydržiaval žiadne ľudové shromaždenie. Bolo teda jasné, že musí byť osvobodený zpod obžaloby. Ale niekoho predsa bolo treba odsúdiť, lebo tak to žiadala auktorita a neomylnosť slúžnovského úradu a ten vyšší záujem, ktorý oni zastupujú. Keď nemohol byť ani dr. Rudolf Markovič, ani Valenčík, ani Rizner, ani žiaden iný mužský, musela sa najsť ženština, ktorá pomohla v núdzi. A to bola sl. Ľudmila Riznerova, dcéra prvotne odsúdeného Riznera. V treťom rade proti nej zaviedli vyšetrovanie, bola posúdená na 3 dni žaláru a 50 korún pokuty, a síce preto, lebo keď aj otázne ľudové shromaždenie *nebolo zadržané, ale ho zadržať obžalovaná predsa mala v úmysle*, keďže ľudí doňho pozývala. Konečne po toľkej námahe teda predsa sám slúžnovský úrad zistil, že dňa 23. novembra vo Bzinciach síce v *skutočnosti* nebolo žiadne shromaždenie, ale vyskúmal srdce a ľadvie Ľudmily Riznerovej a našiel *úmysel shromaždenia*, chcel jej dať teda príležitosť, aby o tomto svojom úmysle mohla rozjímať za tri dni v chládku.

Proti výroku menom odsúdenej dr. Rudolf Markovič podal nasledujúcu appelláciu: Ako vidno z dôvodenia výroku, pán hlavný slúžny je poetická duša, lebo do neho také veci nabájil, ktoré sme nevypovedali ani ja, ani svedkovia; jeho vzletný duch a krýdla myšlienok vyniesly slúžneho do vysokých vidín, v ktorých jeho dôvodami urobil prosaickú báseň. Ale každý dobre vie, že báseň je výtvorom fantásie a veľmi zriedka zodpovedá skutočnosti.

Že sa pán slúžny v svobodných hodinách zaoberá básnictvom, tomu sa len tešiť možno; ale proti tomu sa rozhodne ohradzujem, že by vo svojom úradnom účinkovaní, vo svojich výrokoch páchal básnenie, lebo výrok sa musí zakladať na pravde a na skutočnosti a nie na výtvoroch svobodnej obrazotvornosti. Kto a kde dokázal, že som svolala politické shromaždenie a že som na takom účasť brala? O takomto ani ja, ani svedkovia nehovorili. Čože sa vlastne dokázalo pri vyšetrovaní? Dokázalo sa, že pri voľbe stoličných vý-

borníkov na Starej Turej dialy sa také nezákonitosti a neprávosti, že voličia považovali za svoju občiansku povinnosť napadnúť voľbu. S napadnutím voľby poverili dr. Rudolfa Markoviča, ktorý vyhotovil osvedčenie v mene voličov, že sú oni hotoví bárskedy prísahu složiť na to, že svoje hlasy oddali pri voľbe stoličných výborníkov na Ľ. Čulíka a Jána Vallu. Takéto osvedčenia dr. Rudolf Markovič i mne poslal, aby som ich dala popodpísať jednotlivým voličom, čo som aj urobila idúc sama do domov príslušných.

Myslím, že proti volebným nadužívaniam každý má právo svoj hlas pozdvihnúť a dáta sbierať. Tým, že som ja v tomto bola nápomocná dr. Rudolfovi Markovičovi, vlastne som konala len svoje ústavné právo a za to pokutovaná byť nemôžem. Nech sa páči vypovedať, že administratívny úradníci — jestli účinkujú ako volební predsedovia — môžu páchať akékoľvek nezákonitosti, že voľby možno viesť protizákonne a že nemá nikto práva ohlásiť sa proti tomuto: vtedy aspoň budem vedieť, že u nás panuje svevoľa a náš štát je štátom policajným. Ale kým rozhlasujeme po celom svete, že naša krajina je ústavná, kde panuje obdobie zákona, práva a spravedlivosti, dotedy je každý občan oprávnený — ba je jeho občianskou povinnosťou — prispeť pomocnou rukou zamedziť volebné neprávosti. Po tomto určuje appelláta čo je vlastne verejné ľudové shromaždenie, a že vedomím odsúdenej takéto nikdy nebolo vydržiavané vo Bzinciach. Keby ponímanie slúžneho malo všeobecnú platnosť: vtedy by sa stalo nemožné akékoľvek sídenie sa ešte i v rodinom kruhu, a žili by sme nie v časoch ústavných, ale v časoch policajnej brutality. Ministerterské nariadenie — na ktoré sa odvoláva slúžny — nariaďuje trestať nie *svolanie*, ale skutočné *vydržiavanie* ľudového shromaždenia, a že som ja odsúdená takéto nevydržiavala, uznáva aj sám výrok. Aké úmysly viedly súdiaceho slúžneho pri donesení výroku, najlepšie vidno z výšky pokuty, lebo keby som sa skutočne bola i previnila, ako dievča bezúhonného života nezaslúžim pre maličkosť taký biľagujúci trest. *Pán podžupan* si pripustil k srdcu dôvody appellácie a *osvobodil sl. Ľudmilu Riznerovú spod každej pokuty.*

Tretia obec v lubinskom notariáte je maličké Hrušové, majúce všetko spolu 8 hlasov. No ani táto malinká obec nesmela byť ukryvdená, i ona musela dostať svoje ľudové shromaždenie. Tu ale židov niet, ktorí by sa boli dali použiť za oznamovateľov, tu musel vziať notár na seba zástoj činného oznamovateľa. Aby nebol sám, bol na porúdzi jeho pisár Barančík trestanec, s ktorým spolu boli vraj

prítomní 10. oktobra 1901 v Hrušovom, keď dr. Julius a dr. Rudolf Markovič prišli a vydržiavali ľudové shromaždenie v záležitosti napadnutia voľby zvoleného liberálneho vyslanca. V skutočnosti ale vec bola v tom, že menovaní dvaja páni idúc 10. oktobra cez Hrušové na Starú Turu, stavili sa i v dome Adama Setváka, a dr. Rudolf Markovič sa osobne poďakoval v čas nedeľný sem prišlým Hrušovanom, že celá obec naňho hlasovala pri voľbe vyslaneckej. Dr. Julius Markovič dal naraziť súdoček piva a asi po $^1/_4$—$^1/_2$-hodinovom pobavení poberali sa Markovičovci ďalej na Starú Turu.

Vyšetrovania o tejto veci dialy sa takmer cez jeden celý rok, obžalovaní boli osem ráz predvolaní, vypočutí boli snáď všetci odrastlí Hrušovania; pravda všetci svedčili pravdu a tak si slúžnovci nevedeli rady, konečne slúžny Csenkey doniesol nasledujúci výrok: Dr. Rudolf a Julius Markovič vyhlasujú sa za vinných z priestupku neoznámeného ľudového shromaždenia a preto sa trescú každý na 10 dní zavretia a 200—200 korún peňažnej pokuty atď. atď. Dôvody: Vypočutí svedkovia, Brhlovič, lubinský notár a tamejší podnotár Barančík jednohlasne svedčili, že oni boli prítomní a osobne videli, keď obžalovaní dňa 10. oktobra 1901 prišli do Hrušového, a zavolali Adama Setváka — v dome ktorého zadržali neoznámené a nedovolené ľudové shromaždenie. Sem svolali všetkých voličov a počastovali ich pivom a cigarkami. Obžalovaní ani sami netaja, ba práve uznávajú, že neoznámené a nedovolené ľudové shromaždenie malo politický náter, nakoľko panslávskym hrušovským voličom slávnostne ďakovali za to, že neohrožene vydržali pri ich panslávskom kandidátovi a vodcovi. Výlučná obrana obžalovaných bola, že počas trvania ľudového shromaždenia ani politické reči nedržali. Keby i zodpovedalo pravde toto nepravdepodobné, ba jasne podvrátené tvrdenie, poťažne bránenie, ono nemôže slúžiť za obľahčujúcu okolnosť, lebo už ten skutok obžalovaných, *že svolali bývalých panslávskych voličov tým cieľom, aby im verejne a okázale vďaku hlasovali, ponúkali ich pivom a cigarami, je dostatočným skutkom k určeniu trestuhodného priestupku.*

Ale v úplnej protive s takýmto bránením menovaní A. Brhlovič a B. Barančík rovnako dosvedčili, že aj oni šli na dvor Adama Setváka, kde sa shromažďovali voličia, a títo na otázku čo má za cieľ ľudové shromaždenie? to vypovedali, že sa sišli cieľom zničenia voľby zvoleného vyslanca, lebo prepadol ich panslávsky kandidát. Ďalej títo svedkovia určite svedčili, že obidvaja počuli, keď každý z obžalovaných držal reč k shromaždenému ľudu, a medziiným cel-

kom určite počuli, keď obžalovaní povzbudzovali shromaždených, aby len spolu držali, a nieto takej moci, ktorá by ich zlomila. Adam Setvák — ačpráve jeho výpoveď nemôže byť braná do povahy, lebo je sám spoluvinník tým, že svoj dom prepustil za miesto shromaždenia — pod prísahou soznal, že jeho izba bola plná voličmi, a tam sa mnoho rečnovalo, ale o čom — na to sa nepamätá.

Ináče výpovede Adama Setváka, ako i druhých, ktorí brali účasť na shromaždení, do povahy prísť nemôžu; lebo skrz to, že sa zúčastnili na nedovolenom shromaždení, stali sa spoluvinníkmi v priestupku a tak ich výpovede, ako tiež obžalovaných, nemajú žiadnej ceny. A len preto, že oni stoja na nízkom stupni vzdelanosti a boli zavedení skrz obžalovaných: nebolo nariadené i proti ním pokračovanie z priestupku.

Ako obťažujúca okolnosť je, že odsúdení sú už tretí raz oznámení pre podobný priestupok; ďalej ich trest má minulosť, a konečne ich neúcta, ktorú vo všeobecnosti preukazujú proti uhorským vrchnostiam a ktorú dokázali zvlášte v tomto páde voči súdiacej vrchnosti.

Proti tomuto nevídanému odsúdeniu obidvaja posúdení appellovali. Dr. Juliusa Markoviča appellácia zneje nasledovne:

„Tak sa zdá, že súdiaci slúžny je sám presvedčený o bezzákladnosti svojho výroku a o neobstatí jeho dôvodov, preto taký tón upotrebúva, aby ním na silu povzbudil povedomie majúceho človeka — ktorý je ku tomu úplne povedomý svojej nevinnosti — aby upotrebil ostrú a bezohľadnú kritiku. Patrne týmto chce docieliť, že jestli stránka i bude osvobodená zpod obžaloby a jej následkov, bude možno viesť proti nej ďalšie pokračovanie pre udajnú urážku úradov, a tak chce ju vohnať do neprestajného zamotávacieho kruhu (circulus vitiosus). Preto musím upotrebiť ochranné prostriedky, lebo človek konečne zunuje aj také pokračovanie, ktoré úplne stratilo náter vážnosti a prešlo už do smiešnosti.

K vysvetleniu tohoto podotýkam, že toto bola už tuším 10. moja appellácia v podobných veciach, a že z appellácii narobili nové priestupky, že som v nich urazil úrad.

Zo stanoviska zákona, práva a spravedlivosti škoda i slova stratiť k podvráteniu výroku; kto výrok i len povrchne prečíta, hneď je na čistom, že zákon a ministerské nariadenie sa tu upotrebúvajú len za masku politickej pomsty a k prenasledovaniu nemilých osôb. Ináče akože by mohly mať miesta v úradnom výroku také tvrdenia a dôvodenia ako sú *„panslávski voličia, pan-*

slávsky kandidát, *panslávska strana*“ atď.? Ony nejestvujú v našóm ústavnom živote; takýchto skupenín štatistika nezná, zákony netrpia, naši štátny fiškáli ale ruka v ruke so štátnou mocou istotne by v zárodku prekazili ich uplatnenie sa. Nakoľko súdiaci slúžny upravil tieto vyznačujúce značky na moju osobu, s indignáciou ich zpät hádžem, a ohražujem sa oproti tomu, aby úradná osoba zaobaliac sa do nedotknuteľnosti svojho úradného účinkovania, mohla urážať občanov takýmto spôsobom. Ja nie som platený vlastenec, ja nežijem z prízvukovania a na obdiv vystavovania svojej vlasteneckosti, ale za to držím za svätynu nedotknuteľnosti (nolli me tangere) pojem môjho vlastenectva, a v tomto smere každé upodozrievanie raz navždy vyhlasujem za osočovanie. Len nech každý tak slúži záujmu vlasti, a nech toľko urobí pre obecný ľud, ako som ja urobil a robím, vtedy Uhorsko nebolo, ale bude.

Po tomto všeobecnom označení výroku bolo by najprimeranejšie nechať stranou podrobnosti; ale pokračovanie slúžnovského úradu zvláštne svetlo hádže na naše administratívne pomery, preto dovolím si malú výmenu náhľadov.

Čože sa stalo v Hrušovom 10. oktobra 1901? To, že idúc na St. Turú, tam sme sa stavili; ja som dal naraziť súdok piva, a dr. R. Markovič, ako bývalý kandidát vyslanectva, poďakoval sa Hrušovanom, že pri voľbe do nohy naňho hlasovali. To je holý skutok, z ktorého potom Brhlovič spravil verejné ľudové shromaždenie.

Keby som nevedel, že notár svojím chovaním nadol medzi obecenstvom sa stal nenávideným, nahor ale sa chce ukázať nenahraditeľným skrz vymyslené, ale dnes veľkú cenu majúce udania: tak by som sa nazdal, že notár trpí na fixnú ideu ľudových shromaždení, vo všeobecnosti ale je chorý na maniu oznamovania. Však len z príležitosti ostatných krajinských volieb nechal nám zadržať šesť neoznámených a nedovolených ľudových shromaždení! Vyše toho fabrikoval sedem búrení proti národnostiam, jedno vydieračstvo, jedno násilie proti vrchnosti a jeden kancľový priestupok. Nie je to pekný rekkord?! Všetky jeho oznámenia — z ktorých doteraz je 8 ukončených — dokázaly sa ako vymysleniny. Tieto veci dostatočne označujú vierohodnosť a úmysle udavača. Ale je zvláštne, že vyšetrovanie v tejto záležitosti sa preťahuje už takmer rok, vypočutí boli všetci mužskí obyvatelia Hrušového, ale oznamovateľ nebol vypočutý v prítomnosti obžalovaných, ani neboli s ním konfrontovaní svedkovia, čo je nevyhnutne potrebné pri nestrannom vyšetrovaní v takom páde, kde výpovede svedkov rozhodne zapie-

rajú pravdivosť žaloby. Miesto toho slúžny si tak pomáha, že vyhlásil všetky výpovede svedkov za nič nestojace, lebo sú vlastne všetci spoluvinníci v zadržaní nedovoleného ľudového shromaždenia. V tomto robí výnimku jedine s Adamom Setvákom, lebo pri jeho vypočúvaní dáko vytiahli z neho, že sme tam „rečnovali“ — čo ale dľa reči ľudu toľko znamená, že sme sa rozprávali medzi sebou.

Keď nemožno vziať do povahy výpovede vypočutých svedkov, teda načo boli vypočúvaní? Slúžny by bol oprávnený len v tom páde ich výpovede vyhlásiť za nič nestojace, keby sme sa my boli odvolávali na nich — ale však my sme nemenovali ani jednoho svedka, a *všetci vypočutí boli svedkami súdiaceho slúžneho.* Ej, keby tak ich výpovede aspoň v niečom boly podoprely žalobu, však ver by potom boly bývaly hodnoverné!

Škoda bolo toľkej práce. Opierajúc sa výlučne na udania Brhloviča a Barančíka, mohol ma slúžny odsúdiť hneď na začiatku pokračovania. Aké je to sudcovské pokračovanie a výrok, kde je v jednej osobe sústredený i žalobník i hlavný svedok? Nemyslím, žeby v niektorom súdobníctve platila zásada, že žalobník a spolu jediný svedok môže byť jedna a tá istá osoba, veď triezvy človek nemôže predpokladať, aby Brhlovič *svoje oznámenie svojím osvedčením vyhlásil za lož.* Barančík Béla — *ktorý v otáznom čase ani nebol v Hrušovom* — je skutočne utešený svedok, ktorý celkom zodpovedá oznámeniu! Zvláštne svetlo hádže na naše spoločenské pomery a dostatočne charakterisuje Brhloviča, že upotrebúva v obecnej kancellárii — teda vo verejnom úrade — takéhoto človeka, o ktorom on dobre vie, že sa vlámal do zatvorenej železničnej miestnosti a tu vylomil a vyraboval kufor, za čo bol kr. nitrianskou sedriou na 7-mesačný žalár odsúdený. A takéhoto chlapa možno u nás použiť za svedka proti počestným ľuďom?

Ale keď i uznám korrektnosť týchto dvoch svedkov a ich svedectvá, ani v tom páde mňa nemožno odsúdiť pre označený priestupok. V čomže záleží vlastne verejné ľudové shromaždenie a ktoré sú jeho hlavné známky? *Verejnosť* vo vydržiavaní, predbežné a *verejné jeho pripravenie*, a *predchádzajúce pozvania* k nemu; bočné známky sú: určený programm a na základe tohoto vynesenie uzavretia. O takomto verejnom shromaždení rozprávajú sem sa vzťahujúce ministerské nariadenia. V našom páde ale sám výrok uznáva, že sme boli **v súkromnom** dome Setváka, a že o našom príchode predbežne nevedela ani živá duša v Hrušovom. O verejnom ľudovom shromaždení tedy v súkromnom dome nemôže byť ani reči,

čo ináče je zrejmé i z tej ustanovizne zákona, že každé verejné ľudové shromaždenie možno rozohnať brachiumom (použitím brannej moci), ale upotrebenie brachiuma v súkromnom dome je dovolené len na základe osobitného výnosu vyšetrujúceho sudcu. Ináče keby každé politické alebo sídenie sa daktorej strany v súkromnom byte bolo označené ako priestupok, v tom páde by občania ani nevychádzali zo všakovakých priestupkov, menovite počas volieb; lebo veď je známo, že sa vydržiavajú nielen v súkromných, ale i vo verejných miestnostiach i schôdzky a hostiny strán, kde odznejú nepočetné politické reči — a nikomu ani na um nepríde označiť to ako od policajného oznámenia odvislé shromaždenie, lebo by sme potom nežili v právnom, ale v policajnom štáte. Keby teda zodpovedalo pravde všetko to, čo tvrdia obťažujúci 2 svedkovia, mňa nemožno ani v tomto páde nijako odsúdiť. Vyše všetkého tohoto ponúkam, a ak podžupan dovolí, ihneď složím k jeho rukám: 1. tisíc korún, jestli sa len jeden svedok najde, ktorý dosvedčí, že v otáznom čase Brhlovič Alexander i len svojou nohou dotkol sa dvora Setváka; 2. druhých tisíc korún, keď i len jeden svedok dosvedčí, žeby Brhlovič bol mohol počuť nejakú moju reč, alebo žeby mu niekto tam to bol povedal, že sme sa sišli cieľom napadnúť voľbu zvoleného vyslanca. Týchto 2 tisíc korún pán podžupan nech potom upotrebí k takému cieľu, aký on sám uzná za najvhodnejší.

Ešte mi pozostáva prehovoriť o výške vymeraného trestu, ktorý najlepšie znázorňuje cieľ proti mne zavedených priestupkových pokračovaní a prezrádza skutočný úmysel súdiaceho slúžneho. Keď by bolo moje odsúdenie aj správne, taký krutý trest nemôže vymerať žiaden nepredpojatý a na výške svojho povolania stojaci sudca. Ktože kedy počul, žeby pre takú maličkosť, ako je z volebných bojov vyplývajúci priestupok, pri ktorom nebol žiaden zlý úmysel (dolus) a nestala sa žiadna štátny poriadok narušujúca vec: dvaja čestní, korrektní a úcty požívajúce postavenie zaujímajúci mužovia boli pokutovaní takou dlhou ztratou osobnej svobody a tak horrendnou peňažnou pokutou? Kto rozhoduje nad majetkom a svobodou občanov, musí vládnuť dostatočnou vážnosťou, usadlosťou a zodpovedajúcim taktom, predovšetkým ale musí byť nepredpojatý a musí stáť nad stránkami; nesmie sa dať strhnúť osobnou antipatiou, nenávisťou, pomstou a inými ľudskými náruživosťami, ktoré potom prekazia nestranné ponímanie, prepotrebné k spravedlivému a slušnému výroku. Kto nevládze týmito vlastnosťami, tomu je zrovna nebezpečné dať do ruky sudcovské právo.

Z dôvodov slúžneho vidím, že on sám dobre cíti, že jemnocitní a ľudskí ľudia nezvykli vymeriavať takéto tresty, a preto sa sháňa za obťažujúcimi okolnosťami. Ľúto mi je, ale musím zistiť, že všetky obťažujúce okolnosti, ktoré slúžny vyzdvihuje, sú poťahom na mňa vybájené a tak nepravdivé. Trebárs i tisícnásobné oznámenie nemôže tvoriť obťažujúcu okolnosť; veď som v tejto appelláte dostatočne dokázal, že oznámenia dajú sa na tucty objednať. Obťažujúca okolnosť môže byť len právoplatný výrok, a *právoplatný výrok ešte proti mne nikdy donesený nebol.*

Druhá obťažujúca okolnosť má byť moja trestaná minulosť. Čože mám na toto povedať? Však sám slúžny sa tu chytá do pasce plnokrevnej nepravdy, keď na začiatku svojho výroku v personaliach vyzdvihuje moju bezúhonnosť, konštatujúc, že som doteraz ešte trestaný nebol.

Najoriginálnejšia a o veľkom vynálezavom duchu slúžneho svedčiaca je tretia obťažujúca okolnosť, t. j. moja udajná neúcta oproti uhorským vrchnostiam, zvlášte ale proti slúžnemu, v tejto záležitosti pokračujúcemu, na ktorú ozaj možno upotrebiť bájku o vlkovi a baranovi. Veď — dľa mojej známosti — práve súdiaci slúžny v povedomí svojej úradnej nedotknuteľnosti, zvykne zasypávať stránky osobnými urážkami, vôbec vo všeobecnosti oproti stránkam tak sa chová, že jeho chovanie urobilo mi raz navždy nemožným ustanoviť sa pred tunajším slúžnovským úradom, lebo ja ako seriósny a povedomý človek nezvyknem zanechať na sebe žiadnu neodôvodnene mi zavdanú urážku bez zodpovedajucej odplaty, radšej teda znášam s nedostavením sa spojené následky — ako by som mal prísť prípadným ustanovením sa ešte do väčšej galiby. Nemohol som preukázať ani úctu, ani neúctu, lebo som jednoducho k pojednávaniu osobne neprišiel. To ale čo najrozhodnejšie zpät vrhám, žeby som sa voči komukoľvek neslušne choval. Ako vzdelaný človek vo verejnom mojom účinkovaní a stýkaní sa vždy zadržiavam zdvorilosť pravého muža zdobiacu, ale aj ja to isté požadujem a nestrpím odchýľky od tejto požiadavky.

Appelloval dr. Rudolf Markovič, ale podžupan svojím druhostupňovým výrokom potvrdil v úplnom znení prvostupňový výrok z nasledujúcich dôvodov: „Povinné oznámenie verejných ľudových shromaždení má dľa podžupana dvojaký cieľ. Má nielen ten cieľ, aby vrchnosti mohly zavčasu porobiť potrebné opatrenia voči možným násilníckym a protizákonným skutkom účastníkov, ale mimo tohoto z ohľadu na bezpečnosť majetku a osoby veľavýznamného

cieľa, chce vrchnosť chrániť jeden omnoho vyšší a mravnejší štátny záujem, totižto veľadôležitý záujem, aby — popri v zásade k neobmedzenému vrchnostenskému dozoru nepripútanej voľnosti shromažďovania — *massy menej vzdelaných občanov nebolo možno upraviť* do takého smeru, ktorý stojí v rovnej protive s jednotou štátu, zákonom zabezpečeného maďarsko-národného rázu vlasti, a protiví sa duchu i iným, existenciu štátu zabezpečujúcim ustanovizniam.

Nezaoberajúc sa s politickým programmom národnej slovenskej strany a s jeho príbuznosťou k takrečenému všepanslávskemu prúdu, je nepochybné, že všetky shromaždenia, ktoré vydržiavalo vodcovstvo tejto strany v súkromných bytoch jednotlivcov, alebo v škole, v povedomí a pod rúškou nedotknuteľnosti súkromného majetku: maly náter a zvlášte cieľ verejných ľudových shromaždení. Správnosť takéhoto stanoviska je zrejmá v malých osadách, kde je malý počet hlasy majúcich voličov, a tak ich možno shromaždiť bez každej ťažkosti v ktoromkoľvek súkromnom dome. Ustanovizeň povinnovatosti oznámenia a prevedenie vrchnostenského protidozoru by sa staly celkom illusornými v tom páde, keby boly vytiahnuté z povinnosti oznámenia a protidozoru ľudové shromaždenia, ktoré sa nevydržiavajú na verejných shromaždeniach, lež v súkromných domoch, pritom ale majú ráz a cieľ verejných shromaždení a na nich hlásajú sa protištátne, protináboženské a nemravné náuky.

Oproti tomuto výroku appelloval na ministra vnútra dr. Julius Markovič týmto spôsobom:

„Druhostupňový výrok je opravdové zavŕšenie nezákonného a nesprávneho pokračovania prvostupňovej vrchnosti, a keby skutočne bola vo mne i len iskierka neúcty oproti vrchnostiam — ako mi to chce nasiliť prvostupňový výrok — v tom páde by takýto výrok tú iskru nielen rozplamenil, ale by som bol ponúkaný i ku tomu, aby som vzbudil tento cit i v iných, lebo som presvedčený o tom, že výrok a v ňom obsažené dôvody vyvolajú v každom správne smýšľajúcom človeku nielen nevrlosť, ale úplne zničia dôveru v spravedlivosť stoličných vrchností, a ich predstavia ako také, ktoré merajú pravdu (maďarsky: igazság) s vynechaním jednej litery tohoto slova.

Prvostupňový výrok nepravidelne určil jestvovanie trestuhodného skutku, lebo uznal za smerodajnú výpoveď svedka, ktorý vôbec pri skutku *ani nebol prítomný*. Na základe takéhoto pokračovania s obídením essentiálneho pojmu a kriteriumu zákona,

mýlne označil môj skutok ako priestupok. Ale cieľom zaokrytia protizákonného pokračovania sa aspoň usiloval, aby môj skutok natiahol ako-tak na kopyto priestupku. Druhostupňový výrok sa neuspokojil so všetkým týmto. Kto i len povrchne prečíta výrok, hneď je na čistom, že súdiaca úradná osoba *nechce, alebo sa neopováži* ísť do meritoriuma (podstaty) veci, a do odborného posúdenia skutkov, lebo dobre vie, žeby potom musela nielen zrušiť prvostupňový výrok, ale by musela na zodpovednosť ťahať jemu podriadený úrad pre pripravené a objednané prenasledovanie občanov. Druhostupňový výrok utvoruje si nové — doteraz nejestvujúce pravidlá; a miesto vecného pojednávania predmetu vyvoláva politické hádky, púšťa sa hneď aj do ich rozoberania; a v rámci krátkej modzgocvičby predstaví nám na tomto poli svoje politické, spoločenské a filosofické múdrosti, silno šermujúc v prospech správnosti svojho politického stanoviska. Ale podžupan ide ešte ďalej, jemu je v zákone složená právna zásada bliktrou, on sám si utvorí svojim cieľom zodpovedajúci zákonný odsek, ba doprosta sa vžije do zástoja vynášateľa ministerských nariadení.

Kam vedie takéto pokračovanie, k tomu máme živý príklad práve v podžupanskom výroku, v ktorom jedna na základe zákona a ústavnosti stojaca politická strana, a všetci tí, ktorí padnú do do najmenšieho — prípadne bezzákladného — podozrenia, že súcitia s touto stranou: *sú postavení do mimozákonného a do výnimečného stavu,* oproti ktorým sú dovolené jakékoľvek šliapanie zákonov, ba ešte aj ľubovolné a skrz súdiace osoby ad hoc (z prípadu na prípad) ustrojené nariadenia, a nemajú sa v oči ním zadržať ani mravné ani ľudské ani ethické ani najmenšie pravidlá slušnosti. Či nehlása takéto zásady druhostupňový výrok, keď u jednotlivcov ešte aj svätynu domáceho ohniska označuje za verejné miesto, kde možno i najčestnejších ľudí pochytať, ako obyčajných lapikurkárov len preto, lebo prípadne je v záujme niektorého mamľasa oznámiť ich, alebo k tomuto cieľu zrovna nájme nejakého oplana. Je to charakterizujúce pre naše administratívne orgány, že keď stránka žaluje sa na skrivodlivé pokračovanie naších úradov: vyššie vrchnosti miesto toho aby oprávnené sťažnosti napravily, ešte v tomto prelicitujú svoje podriadené orgány, ba ich doprosta posmeľujú prenasledovať nemilých a s nimi sa bezprostredne stýkajúcich stránok.

Druhostupňový výrok je jasným dôkazom skutočnosti, že dnes u nás administratívne vrchnosti, a im prirknuté prisluhovanie

spravedlnosti, *stoja úplne v službe politickej*, a výrok je nie posúdenie mne podkladaného priestupku, ale je opovážlivé politisovanie, ktoré do krve uráža moju vlasteneckosť, do pochybnosti uvádzajúcimi pomluvami. Takouto opovážlivou ľubovôľou a šliapaním zákona súdiace vrchnosti sú nie hodné toho, aby súdily nad ľudmi.

A takéto veci sa svobodne dejú v období zákona práva a spravedlnosti len preto, lebo občania sa osmelili svobodne vykonávať svoje ústavné právo, dôverujúc požehnanému účinkovaniu novej éry a tak pokazili kalkule stoličných bašov. Takéto sú administratívne vrchnosti v Nitre; stojac v službe straníckej politiky, prevezme ona i úkol kr. fiškála a úkol súdov; a v čom nevidí ani sám kr. fiškál trestuhodnú vec — ako ku pr. v programme národnej slovenskej strany — v tom sú administratívne úrady pápežskejšie od samého pápeža, a upotrebením a zneužitím úradnej moci chcú zlomiť všetkých, ktorí pracovali v záujme toho programmu. Však je predsa pred každým jasné, *že udajné ľudové shromaždenia sú len záminkou, aby proti mne mohli prevádzať osobný pohon.*

Nie som povolaný pustiť sa do pojednávania správnosti slovenského národného programmu; ale je pravda, že on svojho času bol podatý širokej verejnosti, a že ho vychválily i početné maďarské časopisy; je pravda i to, že na základe tohoto programmu vystúpili kandidáti vo viacej okresoch bez toho, žeby ich vystúpenie štátna moc bola prekazila, ako vlasti nebezpečný skutok; pravda je i to, že 4 vyslanci sedia v parlamente, ktorí boli zvolení na základe národného programmu, a najvyšší zákonodarný sbor by ich istotne netrpel vo svojom lone, keby ich dejstvovanie bolo vlasti nebezpečné, alebo keby sa ono protivilo základným štátnym existentiálnym ustanovizňam. Je to do neba volajúca krivda prenasledovať, a chceť zničiť niekoho *len preto,* že prípadne hlasoval na národnostných kandidátov. Aby urobil náladu, druhostupňový výrok zistil i panslavistický smer slovenskej národnej strany. Je síce pravda, že nemožno vyskúmať srdce a ladviny žiadneho človeka, ale ja som údom slovenskej strany na základe programmu, v ktorom sú dôrazne vyslovená nedotknutelnosť, jednota a nerozdielnosť uhorskej vlasti, a som len dotedy údom strany, kým ona ostane vernou svojmu programmu. Ja uznávam jednotný štát uhorský, jedon politický celok, ktorého údom má byť i v cítení i v konaní, každý občan bez ohľadu na to, či je dľa reči Srb, Slovák, Maďar, lebo Rumun. Práve preto akékoľvek napadnutie mojej vlasteneckosti vyhlasujem za pokus lúpeže mojej občianskej cti.

Ohľadom merituma veci samej, nemám nič viacej pridať ku tomu, čo som už povedal v mojej appelácii proti prvo stupňovému výroku. Záležitosť je taká jednoduchá, jasná, že škoda stratiť o nej i len slova viacej. Pri zadržaní zreteďlných slov zákona a sem sa vzťahujúcich nariadení inakší spravodlivý výrok je nemožný, ako osvobodenie ma z pod obžaloby a jej následkov.

Ešte vyzdvihujem, že Brhlovič a Barančík ani nesložili prísahu na svoje výpovede, a ani neboli s nami konfrontovaní.

Appelláta dr. Rudolfa Markoviča.

Proti podžupanskému výroku zadal na ministra vnútra dr. Rudolf Markovič nasledujúce odvolanie:

Veľmi sa divím, že v ústavnej krajine môže vyššia administratívna vrchnosť doniesť výrok, ktorým sa vyzdvihujú všetky platné právne zvyky, a ona sama si fabrikuje zákony. Jestliby prišly k platnosti zásady podžupanské, tak v Uhorsku prestáva osobná svoboda, prestáva neporušenosť domácej svätyne. Týmto spôsobom by vôbec muselo vystať stýkanie sa ľudí, nebolo by možno pretriasať jakékoľvek, či súkromné, či politické záležitosti, a každá rodinná slávnosť, alebo cieľom kochania sa v krásach prírody usporiadaný výlet, mohly by byť vyhlásené za ľudové shromaždenia. Podžupanský výrok je v protive i s ústavou zabezpečenými právami občanov; a keby on bol všeobecne právoplatný, vtedy vzdor tomu, že žijeme v ústavnej krajine, bola by možná len jedna politická strana, t. j. tá, ktorá bola náhodou pri vesle, keď nastaly takéto poriadky. Ale dľa rozumu podžupana ohrožovaná je jednota štátu a jeho národný maďarský ráz len slovenskou národnou stranou, proti ktorej teda je všetko dovolené, a jej prívrženci stoja mimo zákona. Takáto svevoľa je možná len v Nitrianskej stolici, kde je dovolené proti občanom nie vládnej strany jaké koľvek politické a iné prenasledovanie.

Keď je slovenský ľud a jestvovanie slovenskej strany tak nebezpečné pre záujmy a trvanie štátu, nech sa páči vypovedať, že v tejto krajine Slováci nejestvujú, že priznávanie sa k slovenskej strane je trestuhodný skutok, — potom porozumiem takým výrokom ako je tento; ale rozhodne sa ohradzujem proti tomu, aby dotedy, kým je to v zákone nie vypovedané, so mnou niekto tak zachádzal, ako zo stojacim pomimo zákona, a aby proti mne boly donášané výroky, ktoré urážajú nie len slušnosť, ale i zákon.

I z politického ohľadu sú nemiestne takéto výroky, lebo otrasú dôveru v zaväzujúcu moc zákona; zbudia nevoľu proti ustanovizňam, oproti ktorým sa má s úctou chovať každý občan. Vrchnosti sú na to, aby občanov chránily a nie pomlúvaly, upodozrievaly; a či je možné väčšie osočovanie a upodozrievane, ako sú obsažené i v prvo i v druhostupňovom výroku, ktorým sa do pochybnosti bere moje vlastenectvo, a mňa za takého označujú, ktorý kukám von z vlasti.

Takéto výpovede ešte ako tak pristanú štréberom a kriklúňom, ktorí sa chcú vydriapať do výšky po cudzom chrbáte; ale nutno zazliť v najvyššej miere, keď ich upotrebúvajú vrchnosti, ktoré majú byť nestranné v oči každému občanovi.

Podžupanské dôvody sú teda ľubovolné vysvetľovania zákonov, ktoré o samom predmete nehovoria ani slovíčka. Ona sa ani nepokúsi dokázať, žeby naše krátke pristavenie sa v Hrušovom dňa 10. oktobra 1901 malo aký-taký ráz alebo i najmenšiu požiadavku ľudového shromaždenia. Po tomto opisuje dr. Rudolf Markovič, čo bolo v Hrušovom v otáznom čase; právnicky rozoberá celú záležitosť, určuje pochop ľudového shromaždenia a donáša druhostupňový výrok ad absurdum. Ďalej takto pokračuje: „Je síce pravda, že Brhlovič a Barančík udajne svedčili, že nás počuli rečniť. Čo vlastne svedčili títo dvaja, o tom nemám ani poňatia, lebo vzdor tomu, že to súdne pravidlá nakladajú, ja som nebol volaný k ich vypočutiu. Toto premeškanie je dostatočné, aby bolo zničené celé pokračovanie, lebo svedkovia musia byť vypočutí v prítomnosti obžalovaného. Netrúfam, žeby v Uhorsku ešte kde inde boli trestali dlhým zavretím niekoho na základe výpovede nesprisahaných svedkov, z ktorých je jeden môj známy nepriateľ, druhý je trestanec; takéto pokračovanie tým viac bije do očí, že i nesčiselní statoční svedkovia jednohlasne svedčili, že naše pristavenie sa v Hrušovom bol výlučne čin zdvorilosti, aký je v Uhorsku zvlášte po voľbách zvyčajný.

Celý tenór podžupanského výroku je, že bije silno na vlastenecký bubon, a ešte i z maličkosti chcel by urobiť protivlastenecký čin. Odhliadnúc od toho, že slovenský programm je pre každého otvorená kniha, a bol sdelený širokej maďarskej verejnosti: už som predsa len zvedavý, aké nebezpečie hrozí vlasti, že som sa Hrušovanom poďakoval za ich dôveru? Bez otázky je u nás veľké nebezpečie, ale tomuto výroku podobné hrúzobájky nejestvujú, a každý sa smeje, keď podobným spôsobom udrú na hlučný bubon i — — v Marmaroši.

Než ale nech je akokoľvek, predsa je neslýchané pre toto nič, pri ktorom ma neviedol žiaden zlý úmysel, ani som nebúril proti štátnym zákonom a poriadkom, — vymerať na mňa najväčší trest. Takéto pokračovanie je v protive aj s najnovším ministerským nariadením č. 880/902, v ktorom sa nakladá administratívnym úradom, aby v podobných pádoch rozmyslene konaly a čím ľavnejšie tresty vymeriavaly.“

Appellácie boly zaslané ministerstvu vnútra ešte v jaseni 1902 a až v apríli 1903 dostali sme nasledujúci treťostupňový výrok: Uhorský kráľ. minister vnútra č. 5105/902.

Výrok podžupana, ktorý bol donesený 26. septembra 1902 a ktorý potvrdil odsudzujúci prvostupňový výrok novomestského slúžneho, z úradu sa *zrušuje* spolu s prvostupňovým výrokom a celým predchádzajúcim pokračovaním pre nedostatok účinkovania kruhu (hatáskör hiánya miatt), záležitosť a všetky písemnosti majú byť preložené k príslušnému kráľ. súdu. Dôvody: Dľa úradného oznámenia, žalovaní vydržiavali ľudové shromaždenie a tam podnecovali ľud proti štátnej reči a proti vrchnostiam. Vzhľadom na okolnosť, že notár svedčil počas pojednávania, že toľko počul z povedaných rečí: „držte spolu, nieto taká moc, ktorá by nás zlomila“, zdá sa jestvovať proti obžalovaným prečin poburovania, označený v 173. § T. Z.

Treba k treťostupňovej, doslovne udanej múdrosti ešte nejaká vysvetlivka? Či nezodpovedá pravde slovo mojej appelláty, že vyššie vrchnosti miesto zavrátenia, vo všetkom kryjú svojich podriadených?

Minister vnútra miesto toho, že by právoplatne riešil, či sme sa dopustili priestupku policajného a či má nejaký základ prvo- a druhostupňový výrok? tak si pomôže, že upraví záležitosť na trestnú cestu. To je celkom iná otázka, ktorá je v žiadnom súvise s našim udajným priestupkom. Logické a jedine správne pokračovanie by bolo bývalo, že pán minister *v prvom rade* mal riešiť, či je tu skutok verejného ľudového a neoznámeného shromaždenia? Áno, alebo nie? Keď mimo toho našiel ešte známky nejakého poburovania, po *meritornom riešení* otázky ľudového shromaždenia, *vyše tohoto mohol predostreť písemnosti trestnému súdu.*

Ľudové shromaždenie v Hrušovom dňa 27. septembra 1901.

Dľa oznamu notára Brhloviča, bolo neoznámené a nedovolené ľudové shromaždenie vydržiavané i pred voľbou dňa 27. septembra.

V ten deň totižto držal dr. Rudolf Markovič ako kandidát vyslanectva svoju programmnú reč v Hrušovom.

Poneváč slúžnovský úrad v tejto veci vyšetrovanie zaviedol až po pol roku, dr. Rudolf Markovič nemal už pri ruke dôkazy, ktorými by bol mohol zistiť, že ako i všetky iné programmné reči, oznámil i túto nielen u príslušného obecného predstavenstva, ale i u slúžnovského úradu; odvolával sa ale na svedkov, ktorými dosvedčí toto svoje tvrdenie. Slúžnovský úrad označených svedkov nepredvolal, ale zkrátka odsúdil dr. Rudolfa Markoviča pre vydržiavanie neoznámeného verejného ľudového shromaždenia na 5 dní žalára a 150 korún pokuty.

Keď takéto odsúdenie bolo i nesprávne a protizákonné, no malo aspoň vonkajší aký-taký zdanlivý základ. Lež viem, že ct. čitateľ mi to sotva uverí, že pre tento udajný priestupok dr. Rudolfa Markoviča slúžnovský úrad pokutoval, i dr. Juliusa Markoviča *tiež na 5 dní zavretia a 150 korún peňažnej pokuty*. Je to síce ťažko veriť, ale je holá skutočnosť, ktorá sa stala v Novom Meste nad Váhom r. 1902 po narodzení Krista Pána, a previedol ju v ústavnej krajine ústavným spôsobom zvolený slúžny.

Proti takémuto neslýchanému a nevídanému výroku zadal dr. Julius Markovič na podžupanský úrad nasledujúcu appellátu:

„Keby nebolo mojou občianskou povinnosťou s úctou prijať každý výkon úradu, nuž by som musel považovať tento výrok za attentát na moju osobnú svobodu a majetok. Je to smutný a v každom smere obavu budiaci zjav, keď v ústavnej krajine na spravedlivé a svedomité riešenie zo svojeho úradného postavenia vyplývajúcich záležitostí prísahu skladajúci úradník môže doniesť takýto výrok. S odvolaním sa na zákony alebo nariadenia takto súdiť nemožno. Už z príležitosti môjho osobného vypočúvania čo najrozhodnejšie som sa ohradil, že by ma hnali pred úrady pod titulom žiadneho základu nemajúceho a so mnou v žiadnom spojení nestojaceho priestupku, lebo ja som nikdy nesvolal do Hrušového ľudové shromaždenie, a ani som na ňom nemal žiadnu účasť Je teda nepravdivé i to tvrdenie slúžnovského výroku, žeby som sa bol odvolával na niekoho k dokázaniu toho, že otázne shromaždenie som oznámil. Však predsa len nebudem dokazovať oznámenia shromaždenia, ktoré som ani sám nesvolal, a ani v jeho svolaní žiadnej účasti nemal. Ale áno, bol som v Hrušovom v sprievode dr. Rudolfa Markoviča, keď držal svoju programmnú reč. Vzdor tomuto

ako môže tvrdiť slúžny, že som uznal vydržiavanie nejakého shromaždenia? na to len pán slúžny môže dať odpoveď.

Keď už na silu chce mi prišiť na golier nejaké to shromaždenie, musí mi to aspoň na oko dokázať; však tým spôsobom, ako ma tu vyhlásili za vinného, mohol práve tak i to vypovedať, že som zbíjal a vraždil. Dobre viem, že kandidát musí oznámiť čas a miesto svojich programných rečí, ale veď ja som nebol kandidátom, ale dr. Rudolf Markovič, a aj v tom páde, keď by on nebol zákonne oznámil svoju programmnú reč, *za premeškanie dr. Rudolfa Markoviča nemožno ťahať na zodpovednosť mňa, alebo niekoho iného.* To by bolo len v tom páde možné, keby v zákone stálo, že majú byť pokutovaní i všetci sprevádzajúci a počúvajúci kandidáta pri programmnej reči, ktorá nebola vrchnosti riadne oznámená. Je to ústavný zvyk v našej širokej vlasti, že kandidáta vyslanectva sprevádzajú jeho privrženci, pri ňom kortešujú — ale to ešte nikto nepočul, že by pre takéto sprevádzanie bol niekto býval pokutovaný. Alebo snáď jestvuje taký zákon, ktorý vraví, že je nie dostatočné keď len sám kandidát oznámi svoju reč, a nakladá to ešte i iným urobiť. A kto sú **tí iní?**

Ja teda s celou touto historiou nemám nič do činenia, a každý mysliaci človek sa musí na tom pozastaviť, že pre udajnú vinu dr. Rudolfa Markoviča mňa chcú tak kruto trestať, vzdor tomu, že som doteraz ešte pre žiaden pristupok pokutovaný nebol, a zaujímam počestné spoločenské postavenie. To nahliadne i súdiaci slúžny, a aby svoje brutálne pokračovanie aspoň na oko ospravedlnil, neštíti sa tvrdiť úradnú nepravdu, t. j. že pre podobný priestupok som už bol pokutovaný, a že som pokutovaného predživota. Poznamenávam, že som za túto appellátu poznove bol pokutovaný pre urazenie súdiaceho slúžneho, a preto som z nej teraz i vynechal závadné miesta."

Appelloval i dr. Rudolf Markovič, a podžupan premenil prvostupňový výrok v ten smysel, že vyhlásil otáznu programmnú reč dr. Rudolfa Markoviča nie za ľudové, ale za shromaždenie strany; trest zavretia síce sňal, ale obidvoch Markovičovcov pokutoval po 200 korún. Dôvody: Z prvostupňového výroku ako aj z oznámenia kr. nitrianskeho fiškalátu sa dokázalo, že obžalovaní v H ušovom zadržali verejné shromaždenie strany bez toho, žeby takéto u vrchnosti boli oznámili. Obidvaja Markovičovci museli byť rovnako trestaní, lebo v riadení a vedení tohoto shromaždenia rovnakú účasť brali, tu reči obidvaja držali. Obťažujúca okolnosť je tá, že v ne-

prítomnosti úradného dozoru obžalovaní nemýlene mohli zviesť dobrosrdečných sedliakov v taký smer, ktorý neslúži k dobru ani jednote štátu, ani k pokojnému spolužitiu rozličnej reči krajinských občanov.

Proti tomuto výroku zadal na ministra vnútra dr. Julo Markovič nasledujúcu appellátu:

„V tejto záležitosti mohol by som moje odvolanie predostreť bez každého ďalšieho odôvodnenia, a jestli jestvuje ešte spravedlivosť v Uhorsku, jestli žijeme v riadnych pomeroch v právnom štáte, vtedy musím byť osvobodený zpod obžaloby a jej následkov.

Poneváč ale v riadnych okolnostiach a pri zadržaní elementárnych požiadaviek zákonného pokračovania, a pri cite spravedlnosti nebol by mohol povstať ani prvo-, ani druhostupňový výrok, preto držím za potrebné treťostupňove informovať.

Keď som prvostupňove bol posúdený, stalo sa to vtedy, keď skrz administratívnu vrchnosť už pol roka bol držaný na nás naozajstný pohon dľa ustáleného plánu len preto, že pri krajinských voľbách sme sa družili v našom okrese okolo národnostného kandidáta. Práve preto takýto výrok ma už viac nerozhorčil, považoval som ho za túhu po vyznačení a slávnom dejstvovaní mladého slúžneho, a s istotou som predpokladal, že druhostupňove bude zrušený tým viac, lebo mi podžupan bol kreslený ako vážny, vyvretý, spravedlivý úradník, ktorý mal už aj doteraz dostatočnú príležitosť presvedčiť sa o tom, že všetky z volebných pohybov proti nám započaté priestupky a iné priestupky a iné prečiny zakladajú sa na zlom úmysle, postrádajú každú hmotnú pravdu a dokázaly sa ako sprosté vymysleniny a zlostné luhaniny.

V tomto mojom predpokladaní ma zvlášte utvrdilo to sviatočné verejné vyjadrenie sa nášho hl. župana, ktoré urobil z príležitosti svojej úradnej návštevy v našom okrese, a dľa ktorého si on žiada a požaduje od všetkých stoličných úradníkov, aby oddobie zákona, práva a spravedlnosti malo i vnútorný obsah, a aby sa tohoto oddobia stali účastnými všetci občania bez rozdielu reči a vierovyznania. Lebo len týmto sa dá docieliť všeobecná spokojnosť a to, aby vrchnosti boly tiež uctené a oblúbené.

Podžupanský výrok sa nijako nesrovnáva s takýmito peknými heslami, a s polutovaním som soznal, že skrz hl. župana hlásané nauky ešte neprenikly k jeho výkonným úradníkom; jeho shodu a pokoj rozsievajúce reči u podžupana padly do neúrodnej pôdy,

ľudia krátkeho života na periferiach (na vidiekoch) sa ani nedožijú toho, aby v tak lenivom tempe (chode) sa pobierajúca bohyňa spravedlivosti bola soslaná na naše nižšie administratívne vrchnosti, aby sa tieto tak chovaly voči obecenstvu, ako by to už dávno bola požadovala dobrá a zručná administrácia, a aby sme nemali príčinu v Nitre žiadať a túžiť za Kaffkami. Tak sa zdá, že podžupan nastráchal sa časopiseckých výpadov, ktoré teraz naňho sypú v Nitre, a nechce sa vystaviť nápadom, ktorým by prípadne bol vystavený z tejto strany práve preto, lebo tak prisluhuje spravedlivosť, že nebere ohľad na politické presvedčenie. Je síce pravda, že podžupan milostive zmenil výrok a mňa posúdil, odvolávajúc sa na 33. § zák. čl. z r. 1874 len na najnižšiu pokutu. Škoda je hľadať zámienky a odvolávať sa na zákony. Ja som úprimný a rovnou cestou idúci človek a mám rád, keď dieťa pomenujeme jeho opravdovým menom, a tak keby p. podžupan jasne povedal, áno prenasledujeme a pokutujeme Ťa, lebo si sa opovážil hlasovať na národnostného kandidáta. Toto by bola aspoň zretedlná a úprimná reč. Je to ozajstná pasca na občanov, keď im dovolia použiť svojho ústavného práva, a potom len pre toto ich súdia a trescú.

Podžupan tvrdí vo svojom výroku, že je nad všetku pochybnosť dokázané, že som ja vydržiaval ľudové shromaždenia v Hrušovom. Toto je jednoduchá nepravda. Niečo podobného tvrdiť je možno len na základe výpovede svedkov alebo priznania sa obžalovaného, — ale svedkovia tu ani neboli vypočúvaní a ja som práve opak toho tvrdil. Ďalej i to určuje druhostupňový výrok, že som ja práve tak vinný vo vedení, sriadení a vydržiavaní shromaždenia, ako dr. Rudolf Markovič. Neviem, kde nasbieral p. podžupan svoje dôkazy, lebo nikto sa ani nepokúsil o dokázanie toho, žeby v Hrušove bolo bývalo vydržiavané shromaždenie strany, *a žeby som sa ja v jeho sriadení bol činne zúčastnil akýmkoľvek spôsobom.* Teda tvrdenie podžupanské je nič inšie, ako podozrievanie a prázdne obvinenie, a dľa môjho vedomia ešte u nás ani jeden zákonodarca tieto pojmy neprijal za dostatočne dokazujúce dôvody.

Ale keby sa skutočne i bolo dokázalo, že dr. Rudolf Markovič dostatočne neoznámil svoju programmnú reč, prečo si práve mňa vybrali za hromosvod, však v jeho sprievode boli ešte i iní početní páni? Pri donášaní tohoto výroku boly súdiace vrchnosti veľmi neprozreteľné a svojím pokračovaním môžu sa samé chytiť do pasce. Dr. R. Markovič odvolával sa na viac svedkov, aby dokázal, že túto programmnú reč oznámil vrchnosti. Vypočúvanie svedkov síce

druhostupňove bolo pominuté, ale dá sa s istotou predpokladať, že najvyššie forum nariadi ich výsluch, lebo v dokazovaní neviny nikoho obmedziť nesvobodno. Dajme tomu, že títo svedkovia dokážu, že dr. Rudolf Markovič otázne shromaždenie oznámil, on voľky-nevoľky bude osvobodený zpod obžaloby. V omáčke ostanem len ja sám, lebo ja som nebol kandidátom, nedržal som programmnú reč, a tak som nedržal ani za potrebné menovať svedkov, dokázať majúcich — nič.

Appelláta dr. Rudolfa Markoviča.

Reč, ktorú som povedal v Hrušovom, ako vyslanecký kandidát, nemožno vriadiť do pochopu shromaždenia strany; lebo shromaždenie strany z pomedzi seba vyvolí predsedu a iných hodnostárov, radí sa v záležitosťach strany, shromaždenie strany je, kde sa zídu prívrženci jednej a tej istej politickej strany, a vynesú uzavretie. Ja som takéhoto shromaždenia dňa 27. sept. 1901 v Hrušovom nevydržiaval, k vypočutiu mojej programmnej reči mohli prísť a aj prišli voličia bez ohľadu na to, ku ktorej strane sa priznávajú; a po jej prednesení vzdialil som sa odtiaľ bez toho, žeby som sa bol pýtal o mienku shromaždených.

Tento môj výkon teda nepadá pod 33. § zákon. článku z r. 1874.

Podžupanský úrad za dostatočný dôkaz bere oznámenie kr. fiškalátu k tomu, že som ja neoznámil svoju programmnú reč; a nedrží za potrebné vypočuť mnou udaných svedkov. To je ozaj filigranské pokračovanie. Podriadené úrady podžupana niečo ľubovoľne oznámia kr. fiškálovi, fiškál dá sankciu, a podžupan takouto cestou sanktionovanú nepravdu udania notárovho zaopatrí klausulou (dodatkom) neomýľnosti! Že ale nitriansky kr. fiškál vie nastoliť i *úradnú nepravdu*, to dokázal svojim pod č. 1620/1902 rozsudkom, v ktorom tvrdí, že i poťahom na moje lubinské a bzinské programmné reči je proti mne zavedené priestupkové pokračovanie skrz novomeský slúžnovský úrad, — čo je nepravda, lebo oznámenie týchto programmných rečí je práve v tomto úrade protokollované, a tak proti mne ani nebolo, ani je nie v behu žiadne pokračovanie. Kto je raz pristihnutý v tvrdení nepravdy, toho tvrdenia nemajú viac dostatočnej vierohodnosti.

Ale však moje odsúdenie má celkom inú príčinu, a síce, že v Nitre bolo vyvolených 8 opposicionálnych vyslancov; preto

teraz týmto spôsobom pokračuje nitrianska administrácia, aby budúcnosti predišla — dľa jej pochopu — takejto hanbe a posmechu; a mňa chce odstrašiť, aby mi dáko neprišlo do rozumu opätovne vystúpiť. Keby pri donášaní výroku neboli sledovali tento cieľ, tak by boli museli dovoliť dokazovanie mojej neviny, a neboli by ma odsúdili bez všetkých dôkazov. Moji svedkovia neboli vypočutí, alebo keď snáď niektorí i bol, stalo sa to protizákone v mojej neprítomnosti. Pri takýchto prípadoch musíme rovnou mierou merať a proti každému rovnako pokračovať. Zvedavý som či pán Vietoris, liberálny kandidát, svoje programmné reči oznámil, a ak nie — či i len v jednom páde bol za to stíhaný?

Po tomto dokazuje, že všade, kde len držal programmnú reč, oznámil to príslušnej vrchnosti, a tak je nepravdepodobné, ba nemožné, aby to urobiť bol premeškal len práve na Hrušove. Ale i v tom páde, žeby pri volebnom rozčulení túto jednu i bol zabudol oznámiť, tým že všetky iné oznámil, je už vytvorený zlý úmysel alebo schválnosť a príde do povahy najviac roztržitosť a zábudlivosť — za ktoré ľudské slabosti najvyšší trest nezaslúži a je to aj nezvyčajné!

I táto záležitosť sa nachádza doteraz neriešená u ministra vnútra.

A tak ukončil som seriu takrečených verejných ľudových shromaždení. Pozorný čitateľ sa istotne presvedčil, že bol na nás zadržaný nevídaný osobný pohon; že bez najmenšieho základu tucty a tucty ľudí boli preháňaní, inkvirovaní a že slúžnovský úrad zabil celé týždne a týždne s takýmito daromnicami, ktorý čas mohol radšej vynaložiť k užitočnejšej a pre občanov prospešnejšej práci. Čakaný účinok a želaný cieľ ale preháňačky nemaly v žiadnom smere, pospolitý ľud nezastrašily a nepomútily — on vždy vydal svedectvo pravde; nás ale ani v najmenšom nezlomily a nemýlily v našom predsevzatí a v našej práci za dobro slovenského ľudu. Ba sme sa len otužovali, a čím väčšie bezprávie a nezákonnitosti tropili na nás, tým sme i my boli ostrejší a bezohľadnejší v bránení a hájení nášho stanoviska, ako to vidí čitateľ s obsahu a tónu našich appelácií, v ktorých sme povedali tvrdé, ale sväté pravdy a ukázali, že s nami nemožno diškurovať z vysokého koňa namyslenej dôležitosti úradného postavenia, že nás ani použitím celého arsenálu rozličného druhu násilia nielen nezlomia, ale ani nezohnú, s nadúchaným mechúrom nás nikto nenastraší, lebo my sa zvykneme zľaknúť, aby som použil

slová jednoho môjho priateľa — až na tretí deň. Pravda, že z nabájených priestupkov robili nové priestupky, ktorých sme sa dopustili vraj urážlivými slovámi v našich appellátach, začo nás poznove peňažne pokutovali. Patrne by im bolo milšie bývalo, keby sme im boli pokorne nastavili chrbát k ďalšiemu tancu po nás, keď nás vycápali z krytého miesta úradného postavenia, — ako to k našej hanbe Slováci často robievajú. Keď ale sme parirovali s pozdviženou hlavou, smelým čelom a ostrou zbrojou mužkosti a neohroženosti prerazili sme my ich polepenú pevnosť, a teraz sú radi, keď majú s nami svatý pokoj.

Lubinský notár aby upevnil svoje postavenie a zabezpečenie nim túženej priazni židov a svojich predstavených vyproboval na nás všetky možné paragrafy trestného zákoníka, vymyslel i *vydieračstvo*. Dľa jeho oznámenia dopustil sa tohoto skutku zase len dr. Rudolf Markovič, a síce tým, že Martinovi Hálikovi vypovedal ako advokát zastupiteľstvo preto, lebo jeho otec naňho nehlasoval; kdežto protivník Ján Zemanovič v ostatné dni zostal prívržencom Markovičovým. Slúžnovský úrad sa poponáhľal preložiť vec k trestnému súdu a vzdor tomu, že kr. fiškál Chudovský je práva znalý, a tak musel videť, že v tomto páde je najmenej smiešne chceť vynájsť nejaké vydieračstvo, predsa nariadil vyšetrovanie.

Vec bola v tom, že dr. Rudolf Markovič zastával M. Halíka v jednom processe, i to je pravda, že mu v priebehu processu *riadnym a zákonným* spôsobom vypovedal zastupiteľstvo; ale urobil to až po voľbe a nie preto, že Hálikovci nehlasovali naňho, to nemohli urobiť ani pri najlepšej vôli jednoducho preto, *lebo ani otec, ani syn hlasu nemali.* Ale keby i všetko pravda bola, čo notár udal, ako že tu môže byť o vydieračstve i len reči? Po vypočutí svedkov a obžalovaného nemohol si pomôcť ani pán fiškus *Chudovský a pristavil ďalšie trestné pokračovanie výnosom č. 3054/1902.*

Násilie proti úradnej vrchnosti. Dr. Rudolf Markovič ani inšie nerobil, len vystrájal v Lubinej všakovaké výčiny, prečiny a rozličné trestné veci a iné kotrmelce a tak vzdor tomu, že je z povolania znateľ zákonov, prichádzal s nimi do neprestajnej zrážky. Dľa oznamu notára Brhloviča bol hotový k dosiahnutiu svojho cieľa upotrebiť i osobné násilie, ako to urobil začiatkom mája r. 1902, keď v jeho neprítomnosti vtrhol do obecnej lubinskej kancellárii, tu si na silu privlastnil rozličné úradné písma a aktá, prehrňajúc sa v ních a odpíšuc si potrebné veci, asi po 2 hodinách sa vzdialil. Takto znelo udanie Brhloviča pred slúžnovský úrad, ktorý sa poponáhľal

stvrdiť v tejto hroznej veci výkon násilia proti úradnej vrchnosti, a upravil záležitosť na trestnú cestu.

Ktosi zo slúžnovského úradu bol veľmi nedočkavý a dal voľný, ale predčasný tok svojej radosti nadtým, že tento raz sa iste chytil do pasci nenávidený dr. Rudolf Markovič a spustil v nitrianskych novinách veľký úvodný článok o opovážlivosti panslávov v našom okrese, ktorých smelosť a drzosť nemá už hraníc; však ich vodca dr. R. Markovič násilne vniká do úradných miestností a privlastňuje si úradné písemnosti; dáva všade výraz svojej neskrotenej nenávisti v oči maďarským vrchnostiam, ktoré verejne tupí a zneucťuje. Potom nasleduje doslovné uverejnenie protokollov horevzatých slúžnovským úradom na základe úradného oznámenia Brhloviča, z ktorých čerpá pisateľ článku istú a radostnú nádej, že tento raz opovážlivec zaslúženému trestu neujde. V tom istom článku je obvinený dr. R. Markovič i z narušenia listového tajomstva, za ktoré je tiež v behu trestné pokračovanie. Viem, že nikto z čitateľev nepredpokladá, žeby dr. Rudolf Markovič bol vyviedol i len niečo približného tomu, v čom ho vo verejnosti biľagovali. Chceli náladu robiť proti nám, verejnú mienku oklamať a zaslepiť, aby odobrovala a schválila všetky bezprávia, ktoré konali proti nám. Teda čo vlastne bolo vo veci? Ako je známo, začiatkom mája bývajú vyložené k verejnému nahliadnutiu dočasné menoslovy voličov do krajinského snemu. My — dľa našej občianskej povinnosti — držíme menoslovy v evidencii. Z lubinského notáriátu prišli viacerí naši voličia k nám na ponosu, že ich nezákonne vynechali z menoslovu voličov a niektorí splnomocnili dr. Rudolfa Markoviča, aby ich zastal, poťažne hlas im zpät vydobudol.

Dr. Rudolf Markovič teda v čase v zákone označenom (medzi 5.—15. májom) naschvál sa vybral do Lubinej, aby v obecnej kancellárii prezrel, poťažne si odpísal k verejnému nahliadnutiu vystavený soznam voličov, aby tak mohol appellovať v mene neoprávnene zo soznamu vynechaných. Idúc cez Bzince do Lubinej, keď sa dozvedel, že sa lubinský notár tu baví, vyhľadal ho a oznámil mu cieľ svojej cesty. Potom šiel v Lubinej na obecný dom, vypýtal si tam od prítomného notárskeho pomocníka soznamy voličov a a v prítomnosti pomocníka si ich odpísal a s poďakovaním mu ich vrátil a ako prišiel, tak i odišiel.

Týmto som verne opísal násilie proti úradnej vrchnosti, ktorého sa dopustil dr. Rudolf Markovič v Lubinej, a za ktoré notárom oznámený, mal byť trestne stíhaný. Z tohoto si ct. čitateľ

môže utvoriť pravý pochop, akou zbrojou bojovali proti nám, a aké prostriedky uviedli do pohybu, aby nás verejnosti predstavili ako rabiátnych a neskrotiteľných násilníkov, proti ktorým treba a je i dovolené použiť výnimečne opatrenia. Za to, že dr. Rudolf Markovič použil svoje ústavné zákonom zabezpečené právo, a že ako advokát plnil svoju povinnosť v oči svojim klientom: vyhlásia ho a chcú ho trestať, ako násilníka. Nemožné je predpokladať taký zašitý rozum u tých, ktorí sa nehanbia ustrojiť takéto oznámenia, žeby sami neboli presvedčení o bezvýslednosti svojich námah v tomto smere. Oni ale predsa vyrátane napádajú a povláčia človeka, mysliac si, že verejnosť takéto veci uverí, poneváč sa lístok na strome bez vetra predsa nehýbe, teda len smelo osočovať, vždy sa niečo prilepí na osočovaného.

Kr. fiškalát predsa na slepo nesadol na lep pravdenepodobným udaniam; akiste dal previesť najskorej predvyšetrovanie *a zastavil celú záležitosť, lebo dr. Rudolf Markovič v tejto veci nebol ani vypočúvaný.*

Práve to tak bolo i s narušením listového tajomstva, kde dľa udania dr. Rudolf Makovič zúmyselne a povedome otvoril dva jemu nepatriace úradné listy. Notár poslal po poslovi listy do Nového Mesta; jeden zverolekárovi, druhý slúžnovskému úradu, v ktorých oznamuje padnutie lichvy (kravy) nákazlivou chorobou. Posol z omylu doručil obydva listy dr. Rudolfovi Markovičovi ako jemu patriace. Bol práve jarmočný čas, v ktorý má dr. Rudolf Markovič mnoho roboty a tak v rýchlosti otvoril jeden z listov bez toho, že by bol pozrel na adressu. Keď videl omyl, dal listy poslovi nazpät, upraviac ho, kde ich má zaniesť. Toto bolo to rozkričané narušenie tajnosti úradných listov, v ktorej veci kr. fiškál musel tiež v zárodku udusiť ďalšie pokračovanie, lebo dr. Rudolf Markovič ani nebol vypočúvaný.

V krátkosti som spomenul tento pád, aby obecenstvo videlo malicherné pokračovanie administratívnych orgánov, kde ich ťaženie proti nám ztratilo ráz vážnosti a prechádzalo do komikumu.

Do tohoto druhu prináleží i nasledujúce *násilie proti úradnej vrchnosti*, ktorého sa zase dopustil ten istý dr. Rudolf Markovič proti mestskému drábovi. Dráb — istotne z vlastnej pohnútky — poľoval na slovenské vozové tabuľky. Dľa stoličného nariadenia totižto každý furmanský voz musí byť opatrený tabuľkou, na ktorej má byť meno a bydlisko majiteľa. Kto mal tabuľku so slovenským nápisom, tomu vynadal do panslávov a ho oznámil. Za takýto prečin bol predvolaný pred slúžnovský úrad i J. Slávik z Lubinej, a po-

neváč naši roľníci zvláštnu dôveru nemohli mať v nestrannom pokračovaní týchto pánov, so Slávikom šiel i dr. Rudolf Markovič, a po ukončení záležitosti upozornil na dvore stojacieho drába, aby ľudí s takýmito daromniciami nepreháňal a im bez príčiny neubližoval, lebo ináče bude prinútený zakročiť proti nemu. Istotne sa dopočul toto úradujúci slúžny, a oznámenie pre násilie proti *takejto úradnej* vrchnosti bolo hotové. Pravdepodobne bolo to už mnoho i kr. fiškálovi a poslal oznámenie slúžnovcom nazpät ako nesúce na zakročenie. Vo svojom obore zaviedli potom slúžnovci policajné pokračovanie, ale konečne museli osvobodiť dr. Rudolfa Markoviča.

Keď na jednej strane pri pohone na nás z malého komára robili slona, k udajnému priestupku v žiadnom pomere nestojacími trestami chceli nás zlomiť, zničiť, alebo aspoň umlčať; na druhej strane oproti svojím ľuďom boli nekonečne láskaví, shovievaví. Z mnohých príkladov uvediem len jeden, samo v sebe síce bezvýznamný, ale naše pomery dobre označujúci.

Brhlovič notár za lichvacie pasy bral ľubovoľne poplatky. Pre toto ho oznámil Slávik Daniel Kubica rovno u podžupana, dobre vediac, že by u slúžnovcov mnoho nevykonal. Podžupan i nariadil vyšetrovanie slúžnovskému úradu oproti notárovi Brhlovičovi. Ako sa to previedlo — to sa Slávik nikdy nedozvedel, dosť na tom, dostal od slúžnovského úradu nasledujúce uzavretie: „Ospravedlňujúce sa oznámenie notára Brhloviča neberiem v známosť, ale mu nakladám, aby bezodkladne prinavrátil žalujúcemu 7 korún, ktoré od tohoto vzal pod menom bitungového kommissára“ (vágatási biztos). Teda tak, keď verejný úradník berie od občanov nezákonné poplatky a keď sa mu to dokáže, je dostatočné nariadiť mu prinavrátiť ich oškodeným. To sú chatrne ochranné prostriedky proti podobným naduživaniam obecenstva, dľa takejto logiky by bolo slušné beztrestne vypustiť i kmína, len nech prinavráti ukradnuté veci.

Myslím, že opísané prípady, verne, vecne a objektívne podané holé faktá úplne dostačia, aby si čitateľ pravý obraz utvoril o neslýchanom osobnom pohone, o systematicky a dľa plánu riadenom prenasledovaní, sekatúrach a náhaňkách, ktorým sme vystavení od volieb do krajinského snemu, následkom čoho náš život nebol inšie, ako ustavičné predvolávanie, odsudzovanie a appelláty. Menšie prípady ani nespomínam, ako odsudzovanie pre volebné pesničky a na slávu volanie Markovičovi; vypočúvanie postavačov a nádenníkov, ktorých upotrebúvame za posluhovačov a

poslov atď. atď. Je to opravdivý výnimečný stav v akom sa nachádzame a ja som len na jedno zvedavý? Keď toto všetko sa dobre vzmestí do rámca Széllovho programmu, a okrášľuje vychýrenú spravedlivú dobu jeho panovania, ako to bude u nás vyzerať potom, keď prestanú panovať tieto zlaté časy práva, zákona a spravedlivosti!?

Najvyššie stoličné vrchnosti nemôžu povedať, že sa to všetko dialo bez nich, ba proti ich vedomiu, že to robili slúžnovci na svoju bradu, že nemohly dať pocítiť železnú ruku všetko bezprávie zmliaždiacej ich spravedlnosti preto, lebo o všetkom neboli dostatočne informovaní. Ešte v mesiaci júni 1902 zaslal som nitrianskemu hl. županovi osv. Viktorovi Kramolinovi obšírne memorandum, kde dopodrobna som vylíčil všetky prechmaty a nezákonitosti našich stoličných úradníkov, úprimne a pritom povedome som mu vysvetlil všetko, čo sa nášho úsilia týka, jasne som mu vylíčil v akej a v čijej službe vlastne stoja jeho podriadené úrady, mužsky som označil svoje a naše politické stanovisko, a vyzval som ho, aby vydobudol platnosti zákonu a našim občianskym právam; aby sa on zaujal životných záujmov tunajšieho kresťanského obyvateľstva — *my mu naše vodčie zástoje v potravných a pomocných spolkoch vďačne popustíme, lebo nás nevedie žiaden iný cieľ, naše kroky neriadi žiaden osobný alebo stranícky záujem, ako výlučne blaho a dobro nášho kresťanského obyvateľstva*, aby ono nebolo prinútené zanechať svoju rodnú zem a drahú dedovizeň svojich predkov, a brať sa v ústrety neistej budúcnosti za more — do Ameriky.

Pravda pán hl. župan nedržal za hodné odpovedať na môj obšírny prípis, a ja ako ústavný občan použil som k svojej obrane a vymoženiu svojich práv všetky ústavné prostriedky. Obrátil som sa rovno na Jeho Excell. p. ministra vnútra dlhším listom, ktorý v krátkom výťahu zneje nasledovne: Budujúc na oddobie spravedlivosti, ktoré Vaša Excellencia uviedla po panovaní predchádzajúcej hrúzovlády, aj v našom okrese sme postavili našim slovenským, vlastenecky cítiacim srdciam zodpovedajúceho kandidáta v osobe dr. Rudolfa Markoviča. To je všeobecne známa vec, že sme my bojovali nie tak pre víťazstvo, ako pre česť našej zástavy, a každý poriadny človek — ktorý počul naše reči — musí osvedčiť, že my popri prízvukovaní našej prítulnosti k materinskému jazyku, osvedčili sme verejne, že sme verní synovia našej drahej vlasti uhorskej, a chceme byť užitočnými členami jednotného uhorského štátu.

Naše hospodárske a spoločenské účinkovanie, ktoré sme vyvinuli v našom okrese, smeruje proti úžerníkom a využivateľom ľudu. Poneváč v tomto smere konané úsilie dosiahlo neočakávaných úspechov, preto povstala veľká zlosť medzi využitkovateľmi pracujúcej triedy, ktorí všetko možné podujímajú proti nám. Naše činné zúčastnenie sa pri krajinských voľbách bola im voda na mlyn; skrze svojich najatcov hlásali, že my buntujeme proti vlasti, a týmto naštvali proti nám vrchnosti a verejnú mienku.

Daromné bolo akékoľvek naše dementy, tieto jednoducho maďarské časopisy neuverejnily. Keď týmto spôsobom nás pripravili o občiansku česť, po voľbách sa hodili na naše súkromné osoby. Od volieb sme vo výnimečnom stave, a administratívne orgány vedú proti nám boj na vykynoženie, ako čo by nemaly druhého povolania a roboty, ako nás zničiť, zaobaliac sa pritom do nedotknuteľnosti úradného plášťa, zneužily svoje úradné postavenie. Pre všelijaké maličkosti a daromnice, ktoré sme nikdy neurobili, neprestajne sme predvolávaní pred slúžnovský úrad, kde úradujúci pod ochranou drábov chová sa voči nám takým vyzývavým spôsobom, že to až do krve uráža. Takto narobili oproti nám dvanásť prípadov priestupku, dve násilia proti vrchnostiam, vydieračstva, urazenia listových tajností a sedem búrení proti národnosti. Je pritom to zvláštne, že všetky tieto naše výčiny a prečiny spáchali sme v lubinskom notariáte.

Po tomto dopodrobna opisujem všetky prechmaty administratívnych vrchností, ktoré som i tu udal. Zase pokračujem takto: Dlhý by bol lajster tých sťažností, ktoré by som mal predniesť proti lubinskému notárovi a proti považsko-novomestskému slúžnovskému úradu, preto len celkom nakrátko ešte spomínam, že slúžnovský úrad na pr. priemyselného dovolenia ešte len založiť sa majúcemu bzinskému kresťanskému potravnému spolku nedal, lebo nádejné jestvovanie tohoto vraj ohrožuje životné záujmy Uhorska; alebo že hlavný slúžny assentovaného účtovníka Ľudovej banky po jeho odobratí dal odviesť a zatvoriť žandárom, a že toto svoje policajné právo upotrebil výlučne pri ňom, vzdor tomu, že bol jednoročný dobrovoľník. Keď za takéto pohanenie účtovník si chcel zadovážiť súkromnou cestou u nás zvyčajné zadosťučinenie: urobili z tohoto attentát a zneúctenie krajinskej vrchnosti, o ktorom písaly i hlavnomestské časopisy.

Excellencia! Celkom nestranne a objektívne som nakreslil naše pomery a tú poľovačku, ktorá sa robí u nás na občanov. Dávam

v záloh moje čestné slovo, že som sa neodchýlil ani litierky od pravdy. Ale dobre viem, že Vaša Excellencia nemôže zakročiť len na základe jednostrannej informácie; práve preto úctive prosím, prípadne na moje útraty, vyslať k nám dôverníka, ktorý by všetky moje sťažnosti a vôbec tunajšie pomery základne preskúmal a pozoroval. Ešte poznamenávam, že som všetky tieto veci oznámil nášmu hlavnému županovi.

Excellencia! Ako verný občan, ako lojálny človek, hľadám na riadnej a postupnej ceste liečenie mojich sťažností a občiansku ochranu. Keď sa obraciam k najvyššiemu forumu, k Vašej Excellencii, robím to, pevno predpokladajúc, že najdem otcovské srdce a vyššie smýšlanie, ktoré nemôže dovoliť, aby nezaslúženým a nečestným spôsobom bol vyhlásený za panslávа a vlastizradcu každý občan nemaďarskej národnosti, ktorý dýcha čistým vlasteneckým smýšľaním a svojimi bezzištnými a seba zapierajúcimi skutkami omnoho viacej slúži k dobru a rozkvetu vlasti, ako celé davy jeho pomluvačov. Presvedčený som, že Vaša Excellencia ochráni ctnosť a zásluhy práve tak, ako prenasleduje hriechy. To sa nesmie trpeť v právnom štáte, aby pod Vaším spravovaním stojací občania, bezprávne boli naháňaní pod firmou ich vymyslenej nevlasteneckosti, a že by vrchnosti mohly zneužiť svoje úradné postavenie k pomste nezlomných a im sa nekoriacich jednotlivých občanov.

Jeho Excellencia pán minister vnútra prijal síce tento prípis, ale o tom nemám známosti, že by i v najmenšom bol pokročil a dal vec vyšetriť.

K završeniu kapitoly o administratívnych vrchnostiach držím za potrebné opísať ešte jeden pád, kde ony činne vystupovaly pri vykonávaní najzákladnejšieho ústavného práva občanov — rozumiem pri volebnom práve — a kde toto právo bolo rozličnými fígľami a prechmatami do prachu pováľané. Je to krajinský chýr majúca voľba stoličných výborníkov na Starej Turej, ktorá bola prvý raz vydržiavaná 14. novembra 1901. Voľbu viedol novomestský slúžny. Do obedu ju prevádzal bánffyovským spôsobom a odhadzoval pre maličkosti takých voličov, ktorí pri predchádzajúcej voľbe krajinského vyslanca bez všetkých ťažkostí odhlasovali. Pri voľbe boly totižto dve strany; jedna strana kresťansko-slovenská, majúca za kandidátov L. Čulíka a J. N. Vallu; a druhá strana liberálno-židovská, zosústredňujúca sa okolo R. Langa a M. Slezačka. Všetci voličia z Lubinej, z Horných a Dolných Bziniec a z Hrušového, až na Židov, notára a rychtárov, stáli ako múr pri našich kandidátoch,

Stará Turá z dvoch tretín bola naša, tak že pomer hlasov bol 130 : 50—60 v náš prospech. Predsedajúci slúžny teda dobre vedel, že nijakým spôsobom nemôže previesť svojich kandidátov. Nuž ale však Pán Boh človeku na to dal rozum, aby ho využil — pomyslel si pán predseda. On svoj predsednícky rozum využil tak, že na obed pretrhol voľbu, zapečatil na vrchu a na dvoch bokoch z tenkých drevených dostičiek slepenú škryňu, vzal si ju potom pod pazuchu a odobral sa s ňou na obed k notárovi. Kde a kým bola striežená vo svojej nedotknuteľnosti táto škryňa čez dlhý čas predsedovho obedu — to obyčajní smrteľníci nevedia ani dodnes. Po obede, pri započatí hlasovania, predseda držal ostražite škryňu v ruke, ukázal nedotknuteľné pečate na vrchu a na bokoch (spodok škryne zakrývala mrákota čierna), a hlasovanie už potom šlo veselo ďalej; po obede pán predseda bol ten najreelnejší a najspravedlivejší, každý mohol odhlasovať voľne a bez inkvisície.

Voličia nevedeli zprvu pochopiť túto nápadnú zmenu predsedu, ale pri sčítaní hlasovacích ceduliek a pri vyhlásení výsledku voľby sa každému vec vyjasnila. Výsledok bol ten, že z oddaných 183 hlasov Čulík a Vallo dostali len po 50 hlasov, a tak boli zvolení Lang a Slezaček. Zprvu nastalo hrozitánske zhrozenie a rozčulenie medzi voličmi, aby popustilo miesto najväčšiemu rozhorčeniu, tak že ľud a voličia museli byť tíšení a chlácholení, aby sa nestala nejaká zbura medzi nimi a aby nedali výraz svojej oprávnenej zlosti nedovoleným a nezákonným spôsobom. Vec a fígeľ boly hneď jasné; použili už zodratý spôsob k zatlačeniu vôle velikánskej väčšiny, to jest, čez obed, keď pán predseda vzal so sebou hlasy obsahujúcu škryňu, niekto spapal a zjedol všetky cedulky, ktoré do obedu boly zadané s menami L. Čulíka a Vallu, a aby škryňa neutrpela žiadnu ujmu, nahradil tieto cedulkami Langa a Slezačka. Ostaly teda pre Čulíka a Vallu len tie hlasy, ktoré boly dané po obede.

Dr. Rudolf Markovič v mene početných voličov staro-turanského volebného okresu zadal proti voľbe ponosu, okrem toho oznámil predsedu trestne a disciplinárne.

Z tých 183 voličov, ktorých hlasy boly prijaté, 114 vystavili v prítomnosti svedkov osvedčenie, v ktorom tvrdia a osvedčujú, že sú hotoví bárskedy prísahu zložiť na to, že odovzdali len také cedulky, na ktorých bolo napísané ako meno kandidátov výlučne L. Čulíka a J. N. Vallu.

Trestné oznámenie v krátkom výťahu je nasledujúce:

Slávna sedria, ako trestný súd!

Clemens Štefan, slúžny, ako vyslaný predseda, voľbu stoličných výborníkov započal 14. novembra o 9. hodine ráno, ale ju pretrhol o 12. hodine na obed, a zapečatiac vrch na spôsob cigarovej škatule z dostičiek sbitej hlasovacej škryne, vzal ju so sebou do súkromného bytu notára Dinghu, a tam ju držal až do 1. hodiny po obede, kým zase započal hlasovanie.

Keď o 4. hodine po obede voľbu zakľúčil, vyhlásil ako výsledok voľby, že zo 183 hlasov dostal 131 Slezaček, 120 Lang, 50 Čulík a 49 Vallo, a tak vyhlásil ako vyvolených Langa a Slezačka.

Z tých voličov, ktorí svoje hlasovacie cedulky odovzdali, pod číslom 1—114 sem pripojených osvedčeniach tvrdia, že sú hotoví pod prísahou zistiť, že oni len také cedulky odovzdali, na ktorých boly napísané výlučne mená Čulíka a Vallu, ako zvoliť sa majúcich stoličných výborníkov. Dľa týchto osvedčení musel byť teda výsledok voľby ten, že L. Čulík a J. N. Vallo dostali aspoň 114 hlasov, kým na Langa a Slezačka mohlo padnúť najviac 69 hlasov; pričom ešte poznamenávam, že na Čulíka a Vallu ešte mnohí takí hlasovali, ktorí nevystavili osvedčenia.

Keď teda, podľa týchto osvedčení, hlasovalo na Čulíka a Vallu najmenej 114 voličov, a vzdor tomu takýchto ceduliek v hlasovacej škryni našlo sa len 50, poťažne 49, z tohoto jasne vysvitá, že medzi 12—1 hodinou — keď predseda voľby hlasovaciu urnu k sebe vzal a túto vyše hodiny u seba držal — ľahko zlepenú a len na jednej strane zapečatenú škryňu predseda alebo niekto iný v jeho spoločnosti sa nachodiaci otvoril a tie hlasovacie cedulky, na ktorých stáli Čulík a Vallo, zamenil s takými, kde boly mená Langa a Slezačka. V spoločnosti predsedu v byte notára Dinghu nachádzali sa v menovanom čase ešte notár Dingha a Brhlovič a udajne staroturanský rychtár Hlubocký.

Poneváč je teda zistené, že sa tu stal trestný skutok, ktorý padá pod zák. článok V. z roku 1878, § 181 punkt 2, poťažne pod § 182, preto robím v mene podpísaných trestné oznámenie.

V tomto smysle bola napadnutá voľba i pred stoličnou uhodnoverňujúcou kommissiou. Vyšetrovanie bolo i nariadené, ako skrz kráľ. fiškála, tak aj skrz stoličnú vrchnosť. Boli vypočúvaní dôverníci, predseda voľby a prítomní dvaja notári, a na základe neprisahaných výpovedí dôverníka liberálnej strany Galbavého, notára Dinghu, Brhloviča a obžalovaného volebného predsedu, uhodnoverňujúca stoličná kommissia potvrdila voľbu, lebo vraj sa zistilo, že

počas voľby sa nestala žiadna protizákonnosť, neoprávnene nebol odmietnutý žiaden volič. Predseda mal právo čez obed voľbu vyzdvihnúť, a hlasovacia škryňa je tak pevná, že v nej posiela i peniaze staro-turanské obecné predstavenstvo — vyše toho však, škryňa bola zapečatená. Kommissia o tom múdre mlčí, že predseda sobral so sebou hlasy obsahujúcu škryňu, kďežto zákon zreteľne nakladá, že tá má ostať v hlasovacej sieni pod dozorom dôverníkov; ako ani nerozoberá, ba ani nespomína osvedčenia 114 voličov. Proti tomuto výroku odvolal sa zástupca voličov na ústredný stoličný výbor -- ale vrana vrane oko nevykole, voľba bola i tu potvrdená.

Na základe trestného oznámenia prevedeného vyšetrovania kráľ. fiškál tiež pristavil ďalšie pokračovanie, ač uznáva, že sa staly protizákonnosti a neriadnosti — tieto ale patria na disciplinárnu cestu, tým viac, lebo nieto nádeje, že by bolo možné vypátrať vinníka. Tento výnos fiškála potvrdily všetky vyššie vrchnosti i vtedy, keď žalobníci na seba vzali zastupovanie žaloby.

Za zrušenie voľby appelloval dr. Rudolf Markovič na najvyšší administratívny súd a appelloval i proti výnosu kráľ. fiškála, ktorým sa ďalšie vyšetrovanie pristavuje, žiadajúc vypočutie a sprisahanie tých 114 voličov, ktorí vystavili spomenuté osvedčenie. Ďalej, predseda voľby dľa 21. z. čl. z r. 1886 nemal pretrhnúť hlasovanie, lebo tento paragraf nakladá nepretržene viesť voľbu od 9. hodiny ráno do 4. hodiny po obede. Tým, že voľbu pretrhol, vyzdvihol i dozor dôverníkov nad hlasovacou urnou; tým ale, že hlasy obsahujúcu škryňu bez všetkého protidozoru vyše hodiny držal u seba, umožnil, že vzdor 114 hlasom Čulík a Vallo predsa ostali v menšine, dostanúc len 50, poťažne 49 hlasov.

Skrz vieryhodné osvedčenie 114 voličov dokázané je nad všetku pochybnosť, že výsledok voľby bol sfalšovaný, lebo 19. stoletie bosoráctva a divy neuznáva, a tak zdravý rozum pripisuje len šaľbe ten nápadný rozdiel, ktorý je medzi oddanými hlasmi a vyhláseným výsledkom. Poukazuje na nevytríbenosť ústavného citu a na zaznanie ducha trestného zákonníka, keď chcú vybaviť disciplinárnou cestou prečin proti zásadnému ústavnému právu voličov. Je to zvláštny zjav, že trestná vrchnosť nás pokazuje na disciplinárne pokračovanie, a zase administratívna vrchnosť na trestné forum, aby takto p. predseda voľby so smiechom sa mohol preplaviť medzi Scyllou a Charibdou. Daromné je odvolávanie sa na to, že sa nedá zistiť, kto vyčaroval hlasovacie ceduľky, či predseda sám a či jeho dvaja pajtáši, alebo iný neznámy. Už tá okolnosť, že predseda vzal

so sebou hlasovaciu urnu, dostatočne svedčí o tom, že mal úmysel vplývať na výsledok hlasovania. Výpovede Brhloviča a Dinghu nemôžu podvrátiť osvedčenie 114 voličov, lebo vlastne títo dvaja majú byť považovaní za spoluvinníkov. Nemožno prijať ako dôkaz proti možnému vyčarovaniu ceduliek ani udajnú pevnosť škatuľky, ani to tvrdenie, že nebolo vidno na nej znak vonkajšieho poškodenia, keďže také nikto nezistil. Táto okolnosť môže svedčiť najviacej za zručnosť páchateľa, ale nemôže prísť do povahy pri samom skutku sfalšovania výsledku voľby. Ináče sme presvedčení, že viac nikto peniaze nebude dávať do tejto škatule po prevedenom odtrhnutí a pozdejšom prilepení jej spodnej čiastky.

Najvyšší administratívny súd následkom appelláty skutočne zrušil voľbu. Aké sú dôvody jej zrušenia, to z nás dodnes nikto nevie; lebo výrok nebol doručený ani stránkam, ani ich právnemu zastupiteľovi, čo je tiež charakterisujúce naše pomery. No istotne maly príčinu stoličné vrchnosti nedoručiť výrok. Že je voľba zrušená, to sa voličia dozvedeli len z vypísania novej voľby na 27. november 1902, na ktorú sa voličia ešte húfnejšie dostavili, ako pred rokom.

Pán redaktor „Považských Novín“, ako očitý svedok, takto opisuje priebeh tejto voľby v 10. čísle „Považských Novín“:

Staroturanská voľba stoličných výborníkov.

Minuloročná voľba stoličných výborníkov na Starej Turej bola najvyšším správnym súdom v Pešťbudíne zrušená. Že túto voľbu zrušili, boly príčinou toho zaiste závažné, neodškriepiteľné dôvody, lebo veru my Slováci musíme dlho čakať u brány spravedlivosti, kým sa otvorí. Zrušenie voľby bolo víťazstvom našej slovenskej pravdy s jednej, zaslúženým bilagovaním a odsúdením vždy ešte panujúcej svevole a násilia na periferiach (stoliciach) s druhej strany.

Bola to bánffyovská voľba, no vtedy zadržaný bol aspoň zovňajší náter slušnosti, urobili volebný fígeľ, pokradli cez poludnie naše hlasovacie ceduľky, využitkujúc dôveru našich dôverníkov. — Že toho, ktorý bol vtedy pokradnul naše hlasy, trestne nestíhali, vzdor oznámeniam, s ktorými nás posielali od Pontia k Pilátovi: dokazuje zase len pravdivosť slovenského príslovia, že vrana vrane oči nevykole.

Už vymenovanie predsedu pre novú voľbu naplnilo nás odôvodnenými obavami vzhľadom k spravedlivému prevedeniu voľby. Za predsedu totižto bol vyslaný novomestský hl. slúžny Rákóczy, toto druhé vydanie bývalého myjavského slúžneho Csenkeyho. Poznáme dostatočne tohoto chlapáka, preto sme už vopred počítali s tým, že sa nebude štítiť ničoho a že si dovolí akékoľvek násilie voči voličom.

Mimovoľne prichádza nám tu na um oná udalosť zo stredoveku, keď sultán seldžucký obliehajúc jednu kresťanskú pevnosť v Malej Asii, sľúbil, že jestli sa posádka pevnosti dobrovoľne poddá, ušetrí hláv kresťanských vojínov, a vskutku sľub svoj i zadržal, ale tak, že nesoťal síce vojakom hlavy, lež ich dal cez pás rozpoltiť.

Tak i tu sme šli od jednej pre jej nezákonnosť zrušenej, v ústrety novej, ešte násilníckejšej voľby. Predtým bol naraz spravený fígeľ, tu ale boly páchané od začiatku až do konca samé nesprávnosti a prechmaty.

Už sama volebná miestnosť na mestskom dome, obsadená ôsmima žandármi, robila dojem, že sa tu ide vykonávať jedna nitrianska „voľba".

Ešte sa nezačalo ani hlasovanie, už predseda voľby dôkladné zauchá dal celému volebnému zákonu; pred započatím voľby vtiahol sa nepozorovane zadnými dvermi do notárovej izbičky, ktorá sa nachádzala vedľa hlasovacej siene, a otvoriac dvere, vedúce k nej, vyhlásil našim tam prítomným asi štyridsiatim voličom voľbu za započatú. Shromaždení voličia *jednohlasne* sa ohradili proti pokračovaniu predsedu, žiadajúc, aby sa voľba diala v riadnej k tomu cieľu určenej sieni, a pred započatím voľby si chceli voliť dôverníkov. Predseda odmietol voľbu dôverníkov, lebo on ich už *vymenoval*; na čo keď p. farár Čulík zo zákonníka prečítal mu, že *voličia* volia zpomedzi seba dôverníkov, a len v tom páde, ak by tohoto svojho práva nechceli použiť, vymenúva takýchto predseda — Rákóczy odvetil, že nepripúšťa voliť dôverníkov, o tomto nevezme do zápisnice žiaden protést, a kto sa hneď nevzdiali a ešte slovo prerečie, toho dá odpratať žandármi. Poznamenávame, že jeden z vymenovaných dôverníkov nebol ani prítomný, a museli vyslať preňho posla. Jediná záruka voľby vôbec, dôverníci, bola tedy týmto obrovskej väčšine voličov odňatá. Naši dobre vedeli, že *týmto* je vlastne voľba už rozhodnutá, a že nikým nedozeraní a nekontrolovaní predseda a jeho kompani narobia toľko hlasov pre svojich kandidátov, koľko len budú chceť.

Počas samého hlasovania nepúšťali ta nikoho z našich predných ľudí, ktorí aspoň ako svedkovia chceli dozerať na priebeh voľby, voličov našich iba po jednom púšťali hlasovať. Žandári obsadili miestnosť hlasovaciu, schody vedúce hore k nej a bránu mestského domu. — Víťazstvo našich kandidátov p. Ľudovíta Čulíka a p. Jána Nep. Vallu bolo nad slnce jasnejšie, veď voliča naši sa ešte vo väčšom počte zúčastnili voľby, než pred rokom, a protivná strana mala miznúci počet privržencov. Zo Starej Turej sme mali celé kopanice a i z mesta veľkú čiastku voličov, Lubina bola okrem židov, notára a rychtára celá s nami, Hrušové celé až na 2 šošovičiarov, Horné a Dolné Bzince okrem židov a niekoľko rychtárskych hlasov tiež celé. Pomer hlasov bol tedy asi 150 oproti 40 v náš prospech. Krásne bolo videť rady našich voličov, tu bola oduševnenosť, pevné národné presvedčenie, trebárs vedeli všetci voliča naši, čo sa robí na mestskom dome, čo ich ale ani najmenej nesklátilo, lež naopak rozhorčilo oproti tým, ktorí takéto voľby prevádzajú alebo ich trpia.

Nestačil by úzky rámec článku k opísaniu všetkých volebných prechmatov a násilníckych kúskov, popáchaných buďto predsedom voľby, alebo ním vymenovanými dôverníkmi, alebo kadejakými sosbieranými a tam prítomnými loptošmi. Iba niektoré tu podáme na ukážku.

Aby boli prítomní v hlasovacej miestnosti rychtári z obcí k ustáleniu totožnosti voličov, o to sa Rákóczi nepostaral (snáď sa postaral o to, aby tam *neboli* prítomní), potom už bez všetkého ďalšieho vypočúvania jednoducho odhadzoval mnohé naše hlasy. Tak na príklad uvedieme tu odmrštený hlas pána Jána Kuhajdu z Dolných Bziniec, jednoho z najmajetnejších občanov bzinských; p. Kuhajda odvolával sa síce na notára svojho Brhloviča, ktorý ale tvrdil (ako by aj nie!) že ho nepozná. S jedným z najmajetnejších občanov z Lubinej pánom Petrovičom bola konaná celá inkvisícia, či je to skutočne on, až dokázal totožnosť svojej osoby listinami, ktoré mal na šťastie pri sebe. Z „Komorech", ani jeden hlas nedostal, lebo pravdepodobne miesto nich už odhlasovali takéhoto mena hlasy nemajúci hajtmani atď. atď.

Pádov, kde natískali voličom našim ceduľky liberálnej strany do ruky, je mnoho, máloktorí obišli, ktorým by tam prítomný notár Brhlovič, alebo iný kompan nebol nútil cudziu ceduľku. Pravdaže sotva sa našiel niekto, ktorý by takýmto činom odpadol z radu nášho voličstva.

Hlas bývalého staroturanského inšpektora, už staršieho človeka, stal sa obeťou tejto manipulácie v hlasovacej sieni. Notár Brhlovič vychytil mu cedulku z ruky, popretieral tam mená kandidátov protivnej strany a vtisnúc mu cedulku nazpät, riekol, že však je to dobrá cedulka.

P. Juraj Pleško, staroturanský obyvateľ, chcel hlasovať s našou cedulkou, túto Rákóczi nechcel prijať; keď ale potom priniesol cedulku protivnej strany, predseda už bol ochotný prijať Pleškov hlas.

Keď ale tieto a podobné násilenstvá predsa nepomáhaly zničiť našu väčšinu, pán predseda sa dokázal byť zručným zaklínačom, Boskom, a robil všakové kunšty s hlasovacími cedulkami. Tak p. Ján Trokan, obyvateľ staroturanský, chcel oddať Rákóczimu našu hlasovaciu cedulku, tento rozzúrene vytrhol mu ju z ruky a vstrčil ju do papierovej hlasovacej urny, chvíľu ju tam držal, potom ju ale vytiahol von a schovával v zatvorenej pästi za chrbtom svojím. P. Trokan sa len díval, čo sa robí s jeho cedulkou, predseda ho ale okríknul, aby sa naskutku pratal von.

Takýmito nezákonitosťami a rozličnými machináciami kunštovne pripravili výsledok voľby, dľa ktorého kandidáti slovenskej národnej strany podľahli 90—91 hlasmi voči liberálnym Rudolfovi Langovi a Michalovi Slezáčkovi, ktorí dostali po 116 hlasoch. Ešte poznamenávame, že predseda zabudol zistiť, či sa srovnáva počet v hlasovacej urne sa nachádzajúcich ceduliek s počtom hlasy oddajúcich voličov, a že sám čítal mená z hlasujúcich ceduliek, nedopustiac pritom žiaden protidozor. Keď po sčítaní hlasovacích lístkov výsledok voľby bol vyhlásený, p. Ľudovít Čulík hneď sa ohlásil, že protestuje proti voľbe, lebo bola nezákonne, jedine pomocou klamu a násilníctva prevedená; predseda voľby neprijal protest, ba nechcel prijať ani ohradenie sa p. Čulíkovo do zápisnice.

Po tomto sa ľudí našich zmocnilo ohromné rozčulenie, a málo by bolo chýbalo, že by vzdor žandárskym bodákom neboli dali činný výraz svojej rozhorčenosti. Rákóczi sedel za stolíkom celý zbladnutý, pravda, musel zniesť nie práve lichotivé výrazy, ktoré sluš nosť zakazuje nám reprodukovať, a nehýbal sa od stolíka, dokiaľ nenastalo aké-také utíšenie voličstva.

Naši voličia tiahli domov nie so sklátenou mysľou, ba naopak, presvedčenie ich sa len utužilo a vytrvanlivosť ľudu nášho sa len zaoceľovala. Môžeme povedať, že jednanie Rákócziho oproti našej strane nám v istom ohľade i dobrú službu vykonalo.

Rozumie sa, že voľba bola napadnutá appellátou. Právny zástupca appellujúcich bol cieľom odpísania volebnej zápisnice v Nitre, aby z nej mohol dokázať, že s protivnou stranou i neprítomní a i mrtví hlasovali. Tu ale nedajbože zápisnicu dostať, posielali ho akoby s prvým aprílom od jednoho úradníka k druhému, z jednej kancellárie do druhej, až konečne po dlhom sem-tam behaní a hľadaní vyšlo na javo, že utešený p. predseda voľby zápisnicu, vzdor nariadeniu zákona, ešte ani nepredostrel. Príduc z Nitry nazpät, šiel ku predsedovi voľby, hl. slúžnemu Rákóczimu a od neho žiadal zápisnicu, slúžny však mu riekol, že ju vraj už poslal do Nitry.

K appelláte bolo pripojených 135 osvedčení našich voličov, dľa ktorých sú hotoví bárskedy i pod prísahou osvedčiť, že oddali také cedulky, na ktorých boly písané výlučne mená pp. Ľudovíta Čulíka a Jána Nep. Vallu. Niektorí z našich voličov, ktorí bývajú ďaleko po kopaniciach, dopočujúc sa, že sa podpisujú oproti voľbe osvedčenia, osobne prišli k nám pešo v treskúcej zime, a žiadali podpísať tiež naše osvedčenia. Viacerí ale osvedčenie podpísať nemohli, lebo medzi časom sa vzdialili z domova. Ale i tak je vec jasná: z 207 hlasujúcich 137 sú hotoví pod prísahou dosvedčiť, že odovzdali len také cedulky, na ktorých výlučne boly mená Ľudovíta Čulíka a Jána Nep. Vallu. Títo páni teda museli dostať najmenej po 135 hlasov; a poneváč všetkých hlasov bolo odovzdané 207, zbýva na protikandidátov 72. A poneváč tí predsa dostali 116 hlasov, je zretedlné, že alebo neboly dané do hlasujúcej urny cedulky, ktoré voličia predsedovi odovzdali, alebo ich niekto v priebehu voľby začaroval inými; alebo pán predseda má zlé oči, či klamlivé okuliare, poťažne bol tak suggerovaný v prospech Langa a Slezáčka, že videl mená iné i na takých cedulkách, kde boli napísaní Čulík a Vallo.

Na našich Lubiňanov, Bzinčanov a Hrušovanov my môžeme byť opravdu hrdí; i tu videť sriadenosť, povedomie ľudu, ktorý nešiel na kommando, lež z hlbokého presvedčenia; neokúňal, nebál sa, lež verejne soznal, písomne potvrdil, že si je ako Slovák povedomý svojho práva a v páde potreby zastane si zaň i — pred kriminálom. —

Táto záležitosť právoplatne ešte nie je riešená.

Myslím, že je tu zbytočný každý ďalší kommentár.

Končím kapitolu o neslávnom riterovaní a udajnej užitočnej vlastenecko-úradnej práci administratívnych vrchností v našom okrese. Tak sa zdá, že v ostatných časoch nastal u nich obrat

k lepšiemu, a že chcú nastúpiť cestu rozumnejšiu, slušnejšiu a spravedlivejšiu! Tento obrat ja síce nebudem pripisovať ich nejakej blahosklonnosti k našim osobám, ale výlučne nutnosti a tomu, že dôslednosť, nezlomnosť, priamosť, mužská odhodlanosť a čestná vôľa *vynútia* vždy keď aj nie úctu, ale aspoň uznanie a rešpektovanie aj u zásadných protivníkov. Takémuto obratu by sme sa my tešili nie k vôli našim osobám, ale v záujme veci, ktorej slúžime. S radosťou sa chopíme každej príležitosti, aby sme s našimi vrchnosťami ruka v ruke pracovať mohli na pozdvižení nášho kresťanského ľudu. Ináče aký bude „Pán Boh daj!", taký bude i náš „Boh daj zdrav!"

„Pevná vôľa, túžba ušľachtilá,
Nikdy sa neminú svojho cieľa."

Tieto slová nech si zapíše každý slovenský ľudomil do svojho pamätníka a vštepí do svojho srdca.

II.

Búrenie proti maďarskej národnosti.

Oznámenie a stopovanie.

Som zlým maliarom a nezručným kresličom, preto viem, že obraz je nedostatočný a neúplný, ktorým som nakreslil v predchádzajúcej kapitoli, chtiac znázorniť *„nitrianske administratívne vrchnosti pri vlasteneckej práci"*. Lebo ač je obraz v podstate i verný a reálny, no nebolo možno mu dať kriklavosť vo farbe a odstrkujúcu ostrosť v tóne, ktorá by patrila k celkovitému dojmu. Ale aj z takého neúplného obrazu čitateľ sa zretedlne presvedčil, že so strany politických úradov a ich novomestského arcišéfa viedli boj proti nám *„na zničenie a vykynoženie"* na celej čiare. Je ale známo, že dobrý honák nielen vysliedi a vyženie dravú zver, lež ju doženie i na ranu „strelcovi na čakanej". Páni od politickej vrchnosti a arcislúžny zbadali, že rúbali veľmi vysoko, dali sa do príliš ťažkej práce a že v kruhu ich „ressortu" sú oni v žiadnom smere nie vystrojení takými vlastnostiami a schopnostiami, ktorými by započatú úlohu voči nám so zdarom mohli i previesť. Bolo im to, abych užil slová Portosa z Dumasových troch musketírov, „príliš ťažké". Pre tieto príčiny, ako i preto, že ak iste neukojily ich vlastenecký smäd a túhu za zásluhami maličkosti, ako sú do oboru ich účinkovania vriadené priestupky, za ktoré nás zasiahne v najhoršom páde väčšia-menšia peňažná pokuta: chceli pracovať „vo veľkom" ale tak, aby oni neboli v čiare ohňa a možného poranenia; ale aby pritom všetkom boli privretí ich pričinením nebezpeční panslávi považsko-novomestského okresu.

Ako som už i doteraz preukázal, notára lubinského možno znamenite upotrebiť: on je veľký kunštár a vynálezca v oznámeniach — keď mohol z ničoho stvoriť ľudové shromaždenia v každej obci svojho okresu, tým ľahšie je skomponovať trestné oznámenia

Ač samovzdelaním sa nikdy nezaoberal, predsa snáď niekde počul výpoveď mudrca „daj mi len jedno slovo a ja ťa dovediem na šibenicu“. Z príležitosti držania programmných rečí padly z našej strany nielen slová, ale stá a stá celých viet. Nuž niektoré z nich prekrútil a celkom vyzliekol z pôvodnej formy, dodal niekoľko nepravdivých tvrdení a výpovedí a žaloba na dr. Rudolfa Markoviča a spoločníkov bola hotová pre búrenie proti zaväzujúcej moci zákona a proti maďarskej národnosti. Ale on sa s hoc čím neuspokojí a nerád krivdí nikomu. Nesmela mať ujmu ani jedna obec jeho notariátu, a každá musela dostať po jednom búrení. Dľa jeho oznámenia sme vtrhli všadiaľ neočakávane z čista-jasna s krikom, so spevom a muzikou do jednotlivých obcí, a bez oznámenia, ba proti vôli predstavenstva sme zadržali poburujúce reči, nad ktorými nemohla viesť protidozor administratívna vrchnosť, lebo o nich nemala žiadnej známosti a úradného upovedomenia. Zvláštne a pozoruhodné je, že so všetkých rečníkov urobil verklíky, poťažne fonografy, do ktorých dľa potreby umiestnil poburujúce reči, potom ich natiahol a oni v Lubinej a Bzinciach, ba o týždeň neskoršie i v Hrušovom doslovne a jediným nápevom odrectovaly a odspievaly svoje, poťažne naše poburovania. Pán notár je ale obozretný chlapík, on osobne nikde prítomným nebol — úprimne vyznáva — som sa bál ísť, ale dáva do úst slová rečníkov vo svojich zprávach dľa potreby tu tomu, tam zase inému svedkovi — a div divúci, všetci doniesli mu doslovný rapport o nás sústredňujúci sa v tom, že sa hrozne búrilo (dľa Pov. Novín). Dľa notárovho oznámenia dr. Rudolf Markovič dňa 22. septembra 1901 v Lubinej, vo Bzinciach a o týždeň neskoršie i v Hrušovom svoje reči s tým začal, že „načo nám je maďarstvo a maďarská reč, tomu vy nerozumiete, súdobné citácie a výroky dostávate len po maďarsky, aby ste nevedeli, čo je v nich; aj porciové knižky vám len preto dávajú po maďarsky, aby ste nevedeli prečo a začo platíte vaše mozoľné groše. My (totižto bratia Markovičovci) zasadíme sa za to, aby v prvom rade bola zničená maďarská reč, a aby ste vy dostali všetko po slovensky. Treba zničiť civilné sobáše a matriky, lebo sa to nesrovnáva s vašim náboženstvom, aby vás spolu zapisovali so židmi, cigáňmi, ako psov; treba toto prinavrátiť nazad kňazom, v ktorých máte dôveru. Vy nepotrebujete štátne školy, kde vaše deti len maďarsky vyučujú, vy musíte mať výlučne náboženské slovenské školy. Budeme aj za to, aby ste dostali i vyššie slovenské školy a aby bolo postavené i slovenské všeučilište“.

Túto a takúto reč dr. Julius Markovič doslovne odrectoval za svojím bratom, ak v Lubinej, tak vo Bzinciach, ako i v Hrušovom. V Lubinej to isté urobil Ľudovít Čulík, evanj. farár staro-turanský. Toto sú tie strašné oznámenia, ktoré tvoria podklad velikánskemu nitrianskemu politickému processu, v ktorom rozličnými cestami a rozličným spôsobom na stá ľudí bolo už vypočúvano a inkvírovano, ktorý obžalovaným vytiahol z vrecka doteraz tisíce a pozbavil ako ich, tak celý úradnícky sbor o týždne a týždne drahého času, ktorý z obidvoch strán mohol byť vynaložený k užitočnejším veciam. Na takomto ničomnom základe a až smiešnom substráte vyrástol nielen krajinský, ale by som povedal svetový monstre-process, v ktorom chcú pripraviť o najdrahší poklad, o občiansku česť troch bezúhonných za dobro kresťanstva a svojho slovenského ľudu bezzištne pracujúcich vlastencov len preto, že naša práca je namerená k zachovaniu pre vlasť prastarých obyvateľov vlasti, a chce zamedziť, aby spoľahlivé a isté sily nevyvandrovaly za široké more, lež aby sa uplatnily k rozkvetu a k udržaniu starej domoviny; odhaľujeme podkopné míny nových zaujímateľov vlasti, aby ich vybúšením nebol pod rumy pochovaný kresťanský ľud.

Nuž pravda, vkusy sú rozličné, ale všetka práca, ktorá bola konaná takou vytrvanlivosťou nevšednou, urputnosťou a privedením do pohybu celého úradného apparátu len k vôli tomu, aby naše programmné reči mohly byť nabité na kopyto trestuhodného búrenia, môže byť akákoľvek práca, ale panská práca to nebola. Lebo keď by aj bola svätá pravda celé notárovo oznámenie, ako možno dobrým svedomím, aj len trocha pánsko-gavalierskym smýšľaním na silu vybájiť z takého ničoho búrenie proti maďarskej národnosti? to nevie pochopiť čestný a nepredpojatý človek, a za búrenie proti sebe to neuzná žiaden statočný Maďar. Však pri volebných pohyboch nezvykli mať ľudia zámky na ústach, tu v ústavnej krajine svobodne sa hovorieva, a i ostrejšie posudzuje, ako v druhých časoch. Čo všetko pohovorili na pr. kossuthisti? ale na to ešte nebol príklad v ústavnej ére, že by niekto *bol tak preháňaný pre programm.* O čomže má národnostný kandidát rozprávať, ak nie o reči príslušnej k národnosti? Je už snáď búrením proti maďarskej národnosti, keď sa prízvukujú zákonom zabezpečené práva iných národností?

V Hrušovom nebol ani jeden žid počas držania našich programmných rečí, a tak sa notár musel odvolávať ako na svedkov, na samých kresťanov. Už spomenutý poburujúci obsah rečí poťahom

na Hrušove, nechal si notár oznámiť Jánovi Švondrkovi rychtárovi a Jurovi Ostrovskému, ktorí boli vypočúvaní v samom prvom rade. Obidvaja vyhlásili za lož tvrdenie notára, že by mu oni boli urobili označené oznámenie. Rychtár Švondrk svedčil, že on sa z notárom nemohol rozprávať o programmných rečiach už aj preto, lebo v ten čas majúc, ako rychtár robotu vo Bzincach, v Hrušovom nebol prítomný. Notár mu síce dal nejakú zápisnicu podpísať, ale čo v nej bolo, to on nevie, lebo bola písaná v maďarčine. Notár v priebehu ďalšieho vyšetrovania smele podržal svoje luhaniny, ale poneváč ani stopovanie žandarmerie, ani ďalšie súdobné vypočúvanie početných svedkov ani v najmenšom nepodoprely obžalobu, nitriansky kráľovský fiškálat bol prinútený zastaviť ďalšie trestné pokračovanie, o čom obžalovaných uvedomil pod číslom 2170.

Vzhľadom na bzinské a lubinské programmné reči udal Brhlovič, ako svedkov všetkých tam prítomných židov a svojho podnotára Belu Barančíka. Z kresťanov menoval Jána Haluzu bzinského rychtára, Martina Haluzu, Jura Bratranca a Ernesta Jakubéciho rim.-katolíckeho farára, ktorý je známy, ako silno maďarsky smýšľajúci človek.

Tým cieľom, aby čitateľ mohol videť a vedeť, na akom základe ustrojil kráľovský fiškál žalobu proti nám, uverejňujem doslovné výpovede notárom udaných svedkov tak, ako ich hore vzal vyšetrujúci kráľovský podsudca Šeffer (Seffer).

Výpoveď A. Brhloviča, lubinského notára. Ja nemám bezprostrednú známosť o rečiach Rudolfa a Juliusa Markoviča, ktoré vydržiavali vo Bzincach a Lubinej 22. septembra 1901, lebo pravdu povediac, ja som sa ta bál ísť, poneváč už viac dní pred zadržaním rečí, celý vidiek taký bol pobúrený, že by sa mi ľahko bolo niečo ušlo. Ja som sa len od druhých dozvedel obsah rečí, ktorý som udal v mojích oznámeniach; ale že moje oznámenie zodpovedá pravde, a že tie reči musely byť skutočne poburujúce, vysvitá z toho, že hneď po nich ľud bol ako zdivený, vybíjal okná a strhával zástavy so striech, robil škodu na stavaniach a napadol každého s protivného tábora. Tento stav nie žeby sa zlepšoval, ale sa po voľbe zo dňa na deň horšil tak, že večer výnsť na ulicu je spojené z nebezpečenstvom života. Výsledok tohoto búrenia je aj ten, že 14. decembra vo Bzinciach výborník Juro Bratranec pýtal od mňa slovenské porciové knižky. Ešte poznamenávam, že Juro Lošák lubinský rychtár hneď po voľbách mi oznámil, že nevládze s ľudom, lebo

ľud chce len slovenské porciové knižky a rychtár chcel už aj ich dať tlačiť, a to vystalo len na môj určitý zákaz.

Brhlovičom oznámení bzinskí svedkovia.

Ján Haluza rychtár. V čas krajinských volieb dr. Rudolf Markovič, dr. Julius Markovič a Ľudevít Čulík 22. septembra prišli zadržať už viac dňami vopred plakátmi oznámené reči. Asi na 50 krokov od ev. kostola sišlo sa mnoho ľudí, ktorí prevažnou väčšinou boli privrženci Markoviča. Aj ja som šiel počúvať a vtedy rozprával ako kandidát dr. Rudolf Markovič, tak i jeho brat dr. Julius Markovič. Ich reči sa v tom zosústredňovaly, že prízvukovali, aby všetky úradné prípisy, citácie, ktoré ľud dostane, boly vystavené v maďarskej a slovenskej reči, žeby — ako oni vraveli — ľud vedel, koľko a začo platí svoje mozoľné groše, lebo keď je to len po maďarsky, túto reč nehovoriaci ľud nerozumie tomu, čo je tam napísané a tak nevie začo platí. I to povedali Markovičovci, že jestli bude vyvolený slovenský národný kandidát, budú menšie porcie a že exekúcie tiež prestanú. Čulíka som nepočul rečniť. To som nepočul, že by Markovičovci boli odsudzovali maďarskú reč, alebo žeby boli žiadali zotretie maďarskej štátnej reči. Viac nič povedať neviem.

Martin Haluza. Po čas krajinských volieb oznamovaly plakáty po stenách, že kandidát národnej strany dr. Rudolf Markovič bude držať vo Bzincach reč k voličom, asi 10. dňami pred voľbou aj prišli, a okrem niekoľko židov shromaždili sa takmer samí slovenskí voličia. Ja som reč dr. Rudolfa Markoviča z ďalej počúval a z nej som si len to zachoval, že jestli jeho zvolia, bude sa usilovať, aby ľud menej platil a aby sa exekúcie tak neprevádzaly; ďalej žeby roľníkovi na dlhy nesmeli predať len to, čo má vyše 8 meríc. Či búril proti maďarskej reči, či žiadal slovenské porciové knižky a či postavil do výhľadu úradné prípisy, o tom som ja nič nepočul. Dr. Juliusa Markoviča a Čulíka som nepočul rozprávať.

Juro Bratranec. Dr. Rudolf Markovič koncom septembra plakátmi vyhlásil, že bude vydržiavať svoju programmnú reč, ktorú aj vydržiaval asi pred 2 tisíc poslucháčmi. Boli to zväčša Bzinčania, ale aj Lubinčania medzi nimi, to neviem určiť k akej strane prináležali.

Najskorej rozprával dr. Julius Markovič, predstaviac a odporúčajúc kandidáta. Tak ideme do boja, ako rimanskí bojovníci, že v ňom lebo zvíťazíme, alebo padneme. Po ňom zadržal svoju reč dr. Rudolf Markovič, v ktorej sa zaoberal s nerestami ľudu, spo-

menul, že sme tlačení ťažkými porciami, že mnoho platíme od našej neúrodnej zemi, tak že je nám ťažko vyžiť. Vyzdvihol, že je jedon zákon z r. 1868, ktorý zabezpečuje práva Slovákov, ale nenie v ničom prevedený — teda bude žiadať jeho prevedenie, lebo Jeho Veličenstvo dal rovné práva každej národnosti. Spomenul aj to, že je nespravedlivé, keď sú porciové knižky vystavené len v maďarskej reči, my sme oprávnení pýtať tiež i v slovenskej reči; to som ale nepočul, žeby bol povedal, aby sme prijímali len slovenské porciové knižky. Slúbil aj to, že sa bude vynasnažovať, aby sme od úradov a vrchností dostávali i slovenské prípisy, lebo maďarských nerozumieme. Rozprával i o civilných sobášoch a matrikách, ktoré nám neboly treba a spomenul i to, že na ne viac porcií platíme; to som ale nepočul, že sú tieto matriky len na to, aby nás mohli spolu pohádzať s cigáňmi a židmi. O školách povedal, že je málo slovenských škôl, a že nieto vyššie slovenské školy; a predsa je potrebné, aby naše deti mohly dostať i vyššie vzdelanie v slovenskej reči. To je ale nie pravda, žeby bol búril proti maďarskej reči tým, že Maďari všetko nenávidia, čo je slovenské.

To je pravda, že v obecnom výbore som sa spýtal notára, či by sme nemohli dostať slovenské daňové knižky, aby každý mohol vedieť za čo platí, — ale keď notár sa vyjadril, že je to nemožné, uspokojil som sa. O tom nemám známosti, že by jednotlivci chceli prijať len slovenské daňové knižky. Konečne sa osvedčujem, že z reči neviem doslovne nič citovať.

Potom rozprával ešte i dr. Julius Markovič, ale čo povedal, to neviem, lebo sa ľud už vtedy začal rozchádzať, a bol väčší krik.

Čulíka som nepočul rozprávať, len pán farár Borsuk nás upomínal, aby sme všetci spolu držali.

Ernest Jakubéczy, tehdajší r.-k. dolno-bzinský farár. Dr. Rudolf Markovič prízvukoval práva slovenskej reči, prízvukoval, že by maly byť daňové knižky vystavené v slovenskej reči, lebo ináče Slovák im nerozumie; prízvukoval, že je priateľom revísie cirkevno-politických zákonov, a na tom bude pracovať, aby bolo vyzdvihnuté civilné manželstvo. Nech sa sriadi vyučovanie slovenskej reči i v elementárnych, i v stredných školách; a vyslovil sa i za to, aby úradné listiny boly doručované i v slovenskej reči. Vo všeobecnosti jeho reč ta smerovala, aby boly chránené záujmy slovenskej reči, a aby poslucháči vydržali pri vydobývaní jej práv.

Potom rozprával dr. Julius Markovič, osloviac shromaždených priateľským prívetom „bratia moji“ a povzbudzoval ich k svornosti a stálosti.

Dľa mojej pevnej mienky, reč dr. Rudolfa Markoviča v žiadnom smere nemohla pobúriť a rozbúriť mysle, ale skorej nadšenie a radosť vyvolala u poslucháčov, ktorých materinská reč je slovenská, lebo Markovičovci prízvukovali výlučne záujmy slovenskej reči, čo malo účinok na shromaždených. Protištátne, alebo protinárodnostné poburovanie nemožno najsť a vyviesť z rečí Markovičovcov, lebo — ako som už spomenul — oni prízvukovali len práva slovenskej reči.

Samuel Kellermann, bzinský žid, arendátor. Roku 1901 22. septembra kandidát slovenskej národnej strany dr. Rudolf Markovič držal svoju programmnú reč pred 500—600-hlavým zástupom, ktorý pozostával zväčša z národne cítiacich ľudí. Jeho reč trvala takmer hodinu, a ja živo sa pamätám na nasledujúce drobnosti: Predovšetkým začal, že nám netreba maďarská reč, ani maďarstvo, a rozberal pred národom, aby všetky úradné prípisy, citácie, porciové knižky boly len v slovenskej reči osnované; vôbec nech je úradná reč pri okresných súdoch a slúžnovských úradoch výlučne slovenská, tým balamutiac sprostý ľud, že sú porciové knižky len preto vystavené v maďarčine, aby Slováci nemohli vedieť za čo a načo platia svoje krvavé groše; a že vrchnosti len preto vydávajú všetko v maďarčine, aby Slovák nevedel, prečo ho odsúdili a trestali. Povedal aj to, že v tom páde, ak on bude zvolený, na rumy obráti mnohé nespravedlivé zákony, medzi nimi v prvom rade zákony o civilných matrikách a sobášoch, lebo tieto naničhodné zákony sú spojené s mnoho daromnými výdavkami, a len preto boly donesené, aby chudobný ľud bol bláznený a nútený behať nielen ku kňazovi, ale i k notárovi, ktorý potom zapíše do jednej matriky evanjelikov s katolíkmi, židmi a cigáňmi — a to my nesmieme dovoliť. Lebo kto je štát? Nikto iný, ako daň platiaci občania. Prízvukoval aj to, že na slovenských krajoch netreba maďarskej školy, ale my sa nedovolíme pomaďarčiť vzdor tomu, že na našich krajoch na mnoho miestach štát vystavuje štátne školy, a nám sám nanucuje maďarskú reč. Tu je čas, aby sme sa sobrali spoločnými silami, aby sme zatlačili Maďarov, nech prídu na vrch Slováci. Doslovne mi ostaly v pamäti tieto vety. „Čo, slovenský ľud môj drahý, načo sú vám tie uhorské dopisy, ktorým nerozumiete, ba ešte nám ani porciové knižky vo vašej slovenskej reči nedajú, a tak neviete za čo vaše krvavé groše platíte". Štát vynaložil moc tisíc, po našich kútoch postavil štátne školy, chce nás zmaďarčiť, ale nás nezmaďarčí.

Po reči dr. Rudolfa Markoviča jeho brat dr. Julius Markovič

spojil horudané reči, ale ešte o mnoho viacej ich zostril, a tak všetko potvrdil, čo povedal jeho brat. Po týchto rečiach ľud bol taký rozčulený, že voličom protivnej strany vybil okná, urobil škodu na strechách a múroch bydlísk, osobne ich napádal; a toto rozbúrenie je ešte aj dnes tak veľké, že je spojené s nebezpečenstvom života vystúpiť na ulicu menovite večer. Ako je ľud rozbúrený, toho dôkazom je aj to, že sa všetci vyjadrili neprijať inakšie, ako slovenské porciové knižky, lebo oni maďarsky nevedia, a nerozumejú za čo a koľko platia.

Ľudovít Čulík tam bol, ale nerozprával.

Dodatočne podotýkam, že dr. Rudolf Markovič vo svojej reči ešte aj to prízvukoval, že v r. 1868. bol donesený jeden zákon, v ktorom aj Slováci majú svoje práva, ale tento zákon šliapu nohami Maďari a maďarská vláda.

Samuel Pollak, žid, kupec. Doslovne to isté svedčil, ako Samuel Kellermann, jeho slovenské citáty reči dr. Markoviča sú až na litierku tie isté, ako u Kellermanna; len ešte dodal pri tvrdení o úradnej reči, aby bola slovenská nielen vo výrokoch a pri pojednávaniach, ale aby bola celá administrácia len slovenská, a len v najvyšších súdoch a v parlamente aby bola úradná reč maďarská.

Po dr. Rudolfovi Markovičovi rozprával dr. Julius Markovič, ktorý všetko potvrdil, čo povedal dr. Rudolf Markovič, priostriac a vyfarbiac jeho reč.

O rozčulení a výčinoch ľudu po programmných rečiach svedčil doslovne to isté, čo Samuel Kellermann.

Gustáv Pollak, 36-ročný žid, kupec. Doslovne to isté svedčil, ako Kellermann a Samuel Pollak o reči dr. Rudolfa Markoviča, ktorú dr. Julius Markovič zopätoval a potvrdil. Reč dr. Rudolfa Markoviča drží za rozhodne poburujúcu, lebo po nej ľud tak bol rozpálený, že všetko bil.

Lubinskí svedkovia žaloby:

Šimon Herzog, žid, podomkár. Dr. Rudolf Markovič predovšetkým vystúpil proti maďarskej reči a maďarským školám, hovoriac, že utlačujú slovenský ľud, a násilia nám maďarskú reč a maďarské školy; dobre sa pamätám, že doslovne povedal tieto slová: „načo sú vám tie uhorské dopisy, ktorým nerozumiete, ani

porciové knižky nemáte slovenské, aby ste nevedeli, načo vaše krvavé groše platíte“.

Potom žiadal slovenskú úradnú reč a slovenské školy, žiadal, aby boly zničené civilné matriky a sobáše, lebo je to daromná ťarcha pre ľud, a sem poháďžu každého bez rozdielu náboženstva. Po dr. Rudolfovi Markovičovi rozprával dr. Julius Markovič, ktorý zopätoval slová svojho brata a silno žiadal, že to nesmie tak byť, že to Slováci nesmú trpeť. Dľa môjho náhľadu reč dr. Juliusa Markoviča bola poburujúcejšia, než dr. Rudolfa Markoviča.

Na konec ešte rozprával Ľudovít Čulík, ktorý prízvukoval potrebu zavedenia slovenskej reči; a povzbudzoval svojich poslucháčov ku tomu, aby len držali spolu, potom si vymôžu svoje práva i voči vláde, i voči komukoľvek.

Je pravda, že od volieb je ľud pobúrený, a pri každej príležitosti prízvukuje, aby panovala len slovenská reč; že treba prijať od úradov len také prípisy, ktoré sú vystavené v slovenčine; žiadajú slovenské porciové knižky, židov vysmievajú a zneucťujú pri každej príležitosti preto, že oni držia s Maďarmi.

Eduard Deutsch, žid, kupec. Bol som prítomný, keď Markovičovci držali v Lubinej programmné reči. Dr. Julius Markovič odporúčal svojho brata Rudolfa so slovenským národným programmom. Potom dr. Rudolf Markovič povedal programmnú reč. V prvom rade vystúpil proti úradnej maďarskej reči s týmito slovami: „v našich úradoch a v našich školách nám natískajú uhorskú reč, nás Slovákov všade utlačujú; však Jeho veličenstvo v jednom zákone sľúbil, že bude naša slovenská reč s druhými rovná.“ Na základe tohoto žiadal slovenské súdobné výroky, slovenské daňové knižky, medzi čím takto hovoril: „čo, slovenský ľud môj drahý, načo sú vám uhorské dopisy, ktorým nerozumiete, ba ešte vám ani porciové knižky v slovenskej reči nedajú, aby ste nevedeli, za čo platíte vaše krvavé groše.“ Rečník rozprával i o zrušení cirkevného sobáša a matrík; tieto boly predtým v dobrých rukách a teraz zapíšu každého do jednej matriky. Žiadal i školy so slovenskou rečou, takéto sú potrebné a doteraz nejestvujú.

Po ňom rečnil dr. Julius Markovič, povzbudzoval ľud spoludržať a prijať programm dr. Rudolfa Markoviča, lebo však aj on je Slovák z ich krve pochádzajúci a chce vydobyť ich dobro a práva v parlamente, neprestajne spomínal slovenský národný programm, slovenskú národnosť a jej práva.

Nakonec rozprával Ľudovít Čulík, ktorý tiež prízvukoval, ak veľmi je utlačený slovenský ľud a slovenská reč, a asi takto hovoril: „Vyvoľte si tohoto pána, ktorý je z vašej krve a bude vašu vec zastávať, lebo teraz bárs do akého úradu prídete, všade je len uhorská reč, ktorej nerozumiete.“

Šalamún Pless, 57-ročný žid, kupec. Bol prítomný pri programmných rečiach, ktoré v jednu nedeľu držali v Lubinej Markovičovci. Dr. Rudolf Markovič vo svojej reči v prvom rade zaoberal sa s maďarskou rečou a povedal: „je tu čas, aby sme niečo urobili v prospech svojej reči, lebo nás Maďari utiskujú. My nepotrebujeme úradnú maďarskú reč, treba uviesť slovenskú. Vidzte, bratia moji slovenskí, vy ani neviete, za čo platíte porcie, lebo vám do maďarskej knižky zapíšu čokoľvek. Ja budem za to, aby naďalej tak nebolo, aby ste nevedeli, za čo vaše krvavé groše platíte.“ S týmito slovami chcel vlívať na ľud. V priebehu ďalšej reči hovoril: „načo sú vám civilné sobáše a matriky; boly v dobrých rukách pri našich kňazoch; teraz nás evanjelikov všetkých do jednej matriky píšu so židmi, katolíkmi a cigáňmi, toto my nepotrebujeme. Rozprával ešte i o potrebe slovenských škôl. V r. 1848 Jeho Veličenstvo dal svobodu každej národnosti, a nesmieme trpeť, aby Maďari nám sobrali naše práva.

Zatým rečnil dr. Julius Markovič, ale reč jeho neviem, len sa na to pamätám, že inými slovami to isté povedal, čo jeho brat, a vyzval ľud, aby sa nedal liberálom, ale aby vydržal pri nich, t. j. pri Markovičovcoch. Rozprával ešte i Ľudovít Čulík, ale reči jeho som nepočúval, lebo som nemohol už ďalej počúvať tieto mnohé smiešnosti.

Je pravda, že je ľud od volieb rozbúrený tým, že chcú zakladať nejaký potravný spolok, často sa schádzajú a tu najviac búria proti židom, že u nich viac nič nesvobodno kupovať, že ich vyženú z krajiny.

Bela Barancsek, pomocný notár. Dr. Julius Markovič odporúčal za vyslanca dr. Rudolfa Markoviča. Po ňom rozprával dr. Rudolf Markovič, ktorý vo svojej reči v prvom rade vystúpil proti maďarskej reči, vraviac, že ňou utiskujú Slovákov. Žiadal slovenskú úradnú reč, slovenské výroky a daňové knižky, a takto sa vyslovil: „čo, slovenský ľud môj drahý! načo sú vám tie uhorské dopisy, ktorým nerozumiete, ba ani porciové knižky vám vo vašej reči nedajú, aby ste nevedeli, za čo vaše krvavé groše platíte.“ Aj to povedal, že „Jeho veličenstvo v rokoch 1868 rovné práva dal národnostiam,

my si ich musíme vybojovať, lebo doteraz sme boli utlačení.“ Ďalej rozprával o civilnom manželstve a proti štátnym matrikám, lebo je to daromná ťarcha na ľud, treba matriky nazpät dať vierovyznanským kňazom. Doslovne hovoril takto: „Načo sú nám civilné sobáše a matriky? tie boly v dobrých rukách u našich kňazov, a teraz, či je evanjelik, či žid, či cigáň, všetkých vás do jednej matriky píšu, ako psohlavcov.“ Poťahom na školy žiadal, aby smely byť len slovenské a aby sa v nich mohlo vyučovať len po slovensky.

Po dr. Rudolfu Markovičovi rozprával Ľudovít Čulík; vo svojej reči všetko schválil, čo povedal dr. Rudolf Markovič, a tohoto oznove odporúčal. Nepamätám sa, že by som bol počul rozprávať dr. Juliusa Markoviča pomimo jeho prvej odporúčajúcej reči.

Toto sú doslovné výpovede svedkov, udaných Brhlovičom, ktorí boli vypočutí pri stopovaní. Už pri povrchnom prečítaní výpovedí do očí bije podstatný a zásadný rozdiel medzi kresťanskými a židovskými svedkami. Pozorný čitateľ ale hneď zbadá i iné, totižto, že výpovede jednotlivých židov sa rovnajú jedna druhej, ako vajce vajcu, a že všetci majú nápadne dobrú a bystrú pamäť, keďže po štvrť roku vedia sa zreteľne rozpamätať na jednotlivé výrazy a doslovne citujú celé odseky z reči kandidáta, vzdor tomu, že tú len raz počuli vo veľkej diaľke a kriku. Nápadné je ďalej, ako „klapujú“ dovedna výpovede lubinských a bzinských židov, dľa čoho kandidát vo svojich poburovaniach zadržal ešte i totožný poriadok.

Ako celkom inakšie znejú výpovede kresťanských svedkov. Ony síce všetky stoja v podstate v rovnej protive so židovskými výpoveďami, ale v kolorite (vo farbe) a v podaní líšia sa jedna od druhej dľa toho, ako patričný poňal rečníkov a ako mu jednotlivé veci utkvely v pamäti. Jedným slovom, každému musí napadnúť pri židovských svedkoch kunštovnosť, neprirodzenosť a silenosť výpovedí; pri kresťanských ale opak toho, t. j. úprimnosť, nenútenosť, rýdzosť pravdy. Kto zná miestne pomery — a čo by bol akýkoľvek zásadný náš nepriateľ — neverím, že už po týchto svedoctvách predstopovania nebol by úplne presvedčený o našej nevine.

Zatým boli vypočutí i obžalovaní dr. Rudolf Markovič, dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík pri novomestskom okresnom súde. Všetci traja jasne, určite a spravedlive rozpovedali, ako sa vec má, čo hovorili, a vyhlásili za zlomyseľnú lož výpovede židovských svedkov. Dr. Rudolf Markovič takmer doslovne udal svoju reč, ktorá bola ustrojená dľa bodov programmu slovenskej národnej strany.

Dr. Julius Markovič všade odporúčal dr. Rudolfa Markoviča ako predseda výkonného výboru slovenskej strany považsko-novomestského okresu. Po reči kandidáta v Lubínej celkom krátko rozprával o kuriálnom volebnom súdobníctve; v Bzinciach tiež o tom istom predmete, lenže obšírnejšie, upozorňujúc voličov, aby sa nedali podplácať, lebo i kto dáva, i kto berie, bude trestaný. O predmetoch, ktoré pojednával kandidát vo svojej programmnej reči, nezmienil sa ani slovíčkom.

Ľudovít Čulík rečnil len v Lubinej tiež o svobodnej voľbe, a privolal na slávu Jeho veličenstvu a ministrovi Széllovi, že umožnili u nás čisté a svobodné voľby.

Žaloba kr. fiškála a námietky obžalovaných.

Po prevedenom stopovaní každý právne smýšľajúci človek s istotou musel očakávať, že kr. fiškál zastaví ďalšie pokračovanie, tým viac, lebo zrejmú tendenciu, zúmyseľnosť obťažujúcich židovských svedkov a udávajúceho notára odhalil hrušovský pád.

Celkom z inakšieho stanoviska a z druhého hľadišťa ponímal vec nitriansky kr. fiškál Géza Chudovszky, ktorý podal nasledujúcu žalobu:

1. Dr. Rudolfa Markoviča, advokáta, na svobodnej nohe sa nachádzajúceho 33-ročného, ev. aug. vyznania, hrachovského príslušníka, novomestského obyvateľa;

2. Dr. Juliusa Markoviča, lekára, na svobodnej nohe sa nachádzajúceho, 41-ročného, ev. aug. vyznania, hrachovského príslušníka, novomestského obyvateľa, žalujem z dvoch riadnych;

3. Ľudovíta Čulíka, farára, na svobodnej nohe sa nachádzajúceho, 54-ročného, ev. aug. vyznania, skalického príslušníka, staroturanského obyvateľa, žalujem z jednoho riadneho prečinu podnecovania proti národnostiam dľa 172. §-u 26. trest. zákonníka, ktorého menovaní sa dopustili tým, že dňa 22. septembra v Horných Bzinciach dr. Rudolf a dr. Julo Markovič na verejnej schôdzke slovenských voličov prízvukujúc vo svojich rečiach protizákonné ťažké utlačenie slovenskej národnosti, falošne predstavili držanie sa maďarstva voči slovenskej národnosti; tieto reči boly súce ku tomu, aby slovenskú národnosť povzbudily k nenávisti proti maďarskej fajte. Toho istého dňa vydržiavali i v Lubinej podobnú schôdzku, na ktorej menovaní obžalovaní spolu s Ľudovítom Čulí-

kom držali reči toho istého obsahu a zámeru. K záverečnému pojednávaniu označujem nitriansku kráľ. sedriu ako prvostupňový trestný súd.

Ešte poznamenávam, že len preto nerobím predmetom obžaloby priestupok, že obžalovaní vydržiavali ľudové shromaždenie bez predbežného oznámenia, lebo pre toto už vedie vyšetrovanie politická vrchnosť.

O postavení pod obžalobu, prípadne o nariadení záverečného pojednávania má byť uvedomená advokátska komora, poťažne cirkevné predstavenstvo Ľ. Čulíka.

Dôvody:

Dľa zistenia, stopovania dr. Rudolf Markovič, advokát a slovenský národnostný kandidát prišiel v spoločnosti svojho brata dr. Jula Markoviča a Ľudovíta Čulíka dňa 22. septembra 1901 do Horných Bziniec, a v blízkosti evanj. kostola držal svoju slovenskú programmnú reč v prítomnosti asi 1000-hlavového zástupu, ktorý záležal zo slovenských národnostných a takto smýšľajúcich voličov.

Vo svojej reči povedal i nasledujúce: Načo nám je maďarský jazyk, načo nám je maďarstvo, však vy tomu beztak nerozumiete; nám treba slovenské úradné listiny, predvolania a výroky, lebo vy neviete, za čo platíte vaše krvopotne zaslúžené groše. Blaznejú ľud, ako psov ich zaznačia do jednej matriky spolu s cigáňmi a židmi. Preto jestli ja budem zvolený, na rumy obrátim matriku a civilné manželstvo. Vláda šliape zákon nohami, Slovákov všadiaľ utlačujú, kdežto Jeho veličenstvo r. 1868 podpísal vyrovnanie, bránil práva Slovákov, miesto toho vláda nezadržuje zákon, tento šliapu nohami Maďari a maďarská vláda. Svobodno utláčať Slovákov? A predsa Slovákov veľmi utláčajú. I súdy preto vynášajú výroky v maďarskej reči, aby slovenský ľud nemohol vedieť, prečo ho odsúdia a trescú. Soberme sa, aby sme potlačili Maďarov a aby prišli Slováci na vrch.

Po tomto sa ohlásil dr. Julo Markovič, ktorý pred horespomenutou rečou už bol odporúčal svojho brata dr. Rudolfa Markoviča ako kandidáta vyslanectva a všetko to v podstate potvrdil, ba ešte väčšmi vyfarbiac zopätoval, čo povedal jeho brat vo svojej reči. Ľudovít Čulík tu nehovoril.

Zo Bziniec toho istého dňa išli podozrievaní na Lubinu, kde ich čakal asi 600—800-hlavový zástup, pozostávajúci zo slovenských národných voličov a tahéhoto smýšľania obyvateľov.

Predovšetkým dr. Julo Markovič odporúčal za kandidáta vyslanectva svojho brata. Potom rečnil dr. Rudolf Markovič a povedal

nasledujúce: V našich úradoch a školách nanucujú nám maďarskú reč. Nás Slovákov všade potlačujú, a Jeho veličenstvo sľúbil v zákone, že naša reč má byť rovnoprávna s druhými rečmi. Ešte vám ani porciové knižky nedajú v slovenčine, aby ste nevedeli, za čo platíte vaše krvavé groše. Teraz vás zapisujú do jednej matriky, či je to cigáň alebo žid, ako psohlavské ohavy. Jeho veličenstvo r. 1848 dal rovné práva národom, tieto si aj musíme vydobyť, lebo sme doteraz boli zatlačení; nesmieme trpeť, aby nám Maďari sobrali naše práva.

Po ňom prihovoril sa k shromaždeniu dr. Julo Markovič, a vo svojej reči zopätoval to, čo povedal jeho brat; ba ešte poburujúcejšími farbami kreslil položenie Slovákov a povzbudzoval poslucháčov vydržať a bojovať cieľom vymoženia práv.

Na konec rozprával Ľudovít Čulík, a odporúčajúc dr. Rudolfa Markoviča, vo všetkom schválil vývody kandidáta a silno prízvukoval smutné a utlačené položenie slovenskej národnosti.

Upodozrievaní vo svojich rečiach spotvoriac politické a administratívne postavenie slovenskej národnosti, toto falošne nastolili slovenským voličom. Falošnými tvrdeniami kreslili jednotlivé výkony samosprávy a administrácie.

Ostrými výpadmi dotkli sa zákonných ustanovizní, ktoré si stvoril maďarský národ k svojmu zosilneniu.

Za prameň všetkých vymyslených nerestí slovenskej národnosti označili maďarstvo, ktoré je nezákonným utlačovateľom slovenskej národnosti.

Ostrie rečí teda bolo namerené proti maďarstvu, a ony boly celkom súce, zvlášte z ohľadu na okolnosti konkrétneho pádu, aby povzbudily k nenávisti proti Maďarom slovenskú národnosť, ktorá je tam beztak silno nakvasená citami slovenského smýšľania.

Ba tieto reči sú celkom súce, aby vyvolaly najvážnejšie nebezpečenstvo pre maďarstvo na horných vidiekoch, kde Slováci sú v prevažnej väčšine; neželaný účinok ani nevystal, lebo dľa jednomyseľnej výpovede svedkov, slovensky cítiace obyvateľstvo po odznení rečí a pod ich dojmom nielen znebezpečovalo, ale doprosta napádalo osobnú a majetkovú nedotknuteľnosť maďarsky cítiacich v takej miere, že vystúpiť na ulicu bolo spojené s nebezpečenstvom života. Dľa výpovedí svedkov stále možno cítiť neskrotný účinok rečí.

Týmto spôsobom spáchané skutky dľa 172. §. tr. zák. tvoria prečin búrenia proti národnosti, pre ktoré skutky majú byť na zodpovednosť ťahaní dľa 70. §. t. z. ako spoluúčastníci, lebo podozrie-

vaní povedali svoje reči v úzkom svāzku a s predchádzajúcim dorozumením sa, slúžiac jednomu spoločnému cieľu.

Upodozrievaní svoju vinu nesoznávajú. Vina dá sa im dokázať srovnávajúcimi sa výpoveďami Samuela a Gustava Pollaka, Samuela Kellermanna, Šalamuna Plessa, Belu Barančeka, Eduarda Deutscha a Šimona Herzoga.

Pozdvihnutie obžaloby je teda oprávnené.

Nitra, 24. februára 1902. *Chudovský*, kr. fiškál.

Kto pozorne prečíta výpovede obťažujúcich svedkov, vidí síce z každého ich slova velikánske úsilie, aby nás zamočili: ale ako bolo možno na základe už v samosebe kunštovných výpovedí ustrojiť citovanú žalobu, neodôvodní ani sám pán fiškus. Žaloba *omnoho viacej tvrdí, ako svedkovia*, jej dedukcie (následkovania) sú ale nielen krkolomné, ale doprosta absurdné. Je to nie právnicky odôvodnená, v ethickej a morálnej cene všetkých vypočúvaných svedkov koreniaca odborná juridická práca, lež dľa osobných citov a dľa porekadla: „čo sa babe chcelo, to sa jej aj snilo“ vybásnená žaloba, vtisnutá do formy, s akou sa každodenne stretáme v rozličných nabubrených časopiseckých výpadoch.

Žalobník neprestajne šermuje s maďarstvom, čo je úplne abstraktný pochop, proti ktorému búriť nemožno, a trestný zákonník takéto búrenie ani nezná.

Všetci traja obžalovaní zadali svoje námietky pred žalobný senát nitrianskej súdnej stolice.

Námietky dr. Rudolfa Markoviča.

Slávna súdna stolica, ako žalobný senát!

Dôvody mojich námietok proti žalobe kráľ. fiškála predostieram v nasledujúcom:

Predovšetkým ohradzujem sa proti tvrdeniu žaloby, že by ja bol držal svoje programmné reči na ľudových shromaždeniach, ktoré neboly oznámené a akoby po šušky zadržané.

Úlohou kráľ. fiškála je práve tak stopovať dáta, ktoré hovoria v prospech žalovaných, ako i tie, ktoré ich obťažujú. Keby bol svedomite plnil svoju v zákone vytknutú úlohu, a keby v smysle svojej výpovede bol sa spýtal novomestský slúžnovský úrad, či je pravda, že som otázne programmné reči oznámil 2—3 dňami vopred

u tohoto úradu? — vtedy by si nebol dovolil tvrdiť vo svojej žalobe nepravdu. Túto lož vyrátane a proti svojmu lepšiemu vedomiu nastolil len lubinský notár.

Vytýkam spôsob predvyšetrovania, že takmer výlučne boli vyšetrovaní židovskí svedkovia, lebo sú toto všetci moji zarytí nepriatelia, preto, že pri zakladaní potravných spolkov spoluúčinkujem ako advokát, a verejne hlásajú, že ma musia zničiť. Ich nálada proti mne vyráža sa i v ich svedčeniach, zvlášte u Plessa a Herzoga. Prečože neboli vypočutí kresťanskí liberálni alebo neutrálni voličia? Istotne preto, lebo sa kráľ. fiškál bál, že vypovedia pravdu na česť a na svätosť prísahy držiaci ľudia, ako sa mu to stalo s E. Jakubéczym, r.-k. farárom z Dolných Bziniec, ktorý je bezvadný vlastenec a liberál, a potom by bolo podvrátené bezzákladné a zlomyseľné oznámenie lubinského notára a jeho štábu.

Ja som vystúpil pri všeobecných krajinských voľbách do snemu roku 1901 ako kandidát slovenskej národnej strany, svoje programmné reči som povedal v duchu onoho programmu, a myslím, bolo mojou povinnosťou, ako občana ústavnej krajiny, označiť zásady, dľa ktorých sa budem riadiť v páde, jestli budem zvolený za vyslanca. Uznávam, že sa vo všetkom treba pohybovať v medziach zákona, ale ja som sa tohoto prísne pridržiaval. Ako som už pri svojom vypočutí určite tajil, tak aj teraz tajím, že by som bol búril proti maďarskej národnosti, a že by som bol povzbudzoval k nenávisti proti maďarskej národnosti bzinských a lubinských slovenských občanov.

Vo svojich rečiach som ani nespomínal maďarskú národnosť a maďarstvo v tom smysle, ako to udáva žaloba, o tom nebolo ani reči, že Maďari utiskujú Slovákov, ani je to nie pravda, že by som bol i len spomenul židov, katolíkov a evanjelikov; zvlášte ale je lož, ako by som bol použil výraz, že týchto vpisujú do matrík ako psov.

Moje programmné reči znely nasledovne: Predovšetkým som vyzdvihol, že, ako verný syn uhorskej vlasti, žiadam jednotu, nerozdielnosť a neodvislosť vlasti, a dal som výraz svojmu želaniu, aby sme my Slováci, ktorí sme vždy bojovali s Maďarmi za svobodu, neodvislosť otčiny, tak v časoch Rákóczovských ako Bočkayovských, i naďalej spolu žili, ako jeden druhého milujúci bratia a synovia jednej vlasti; s istotou sa nadejem, že keď v parlamente zoči-voči povieme naše sťažnosti, ony budú i napravené.

V druhom bode mojich programmných rečí som vysvetľoval

rovnoprávnosť jednotlivých národností, ktorá je vypovedaná v 44. z. čl. z roku 1868, a z tohoto vychodiac, som vyvinul, že Slováci majú právo v smysle spomenutého zákona zadávať svoje žaloby a iné veci k súdom a administratívnym vrchnostiam vo svojej materinskej reči, a výroky na ne majú byť donesené i v slovenskej reči. Ďalej som dôvodil, že v smysle národnostného zákona majú Slováci právo vystaviť si elementárne a stredné školy, ba je úlohou samého štátu postaviť slovenské školy a postarať sa o vyučovanie slovenskej reči. Poukázal som i na to, že vláda neprevádza národnostný zákon, že nie je uvedený do života, lebo ak sa rozhľadíme po slovenských krajoch, nuž ľahko sa presvedčíme, že nemáme ani jednej strednej školy, kde by slovenčina bola vyučovacou rečou, alebo kde by ju učili aspoň ako riadny predmet; ba je ona nie vzatá ani medzi mimoriadne predmety. Slúbil som, že budem pracovať, aby bol do života uvedený 44. zák. článok z roku 1868, a aby tak slovenský ľud mohol svoju materinskú reč užívať, kde zákon dovoľuje, lebo je to ztrata času, keď slovenský človek musí behať k notárovi alebo fiškálovi s maďarskými výrokmi a citáciami. Slúbil som i to, že sa zasadím, aby porciové knižky boly vystavené popri maďarčine i v slovenskej reči, aby ľud vedel, za čo platí svoj krvopotný groš.

Ďalej som slúbil, že budem žiadať nielen aby sme my smeli založiť slovenské stredné školy, ale aby sama vláda slovenské školy postavila na slovenských vidiekoch.

Rozhodne tajím, že by bol povedal, že sú súdne výroky len preto v maďarčine, aby ľud nerozumel čo je v nich; alebo že sú daňové knižky len preto vystavené v maďarskej reči, aby ľud nevedel začo platí svoje groše.

Keď týmto spôsobom som vysvetlil blahodarnosť a dobré vlastnosti národnostného zákona, vyzdvihol som i to, že ako máme právo žiadať prevedenie užitočného zákona, práve také právo máme ústavnou cestou žiadať zmenu zákona, ktorý sa dokázal zlým pre občanov. Takéto zákony sú — dľa môjho náhľadu — cirkevno-politické zákony, ale hneď som doložil, že je povinnosťou každého občana si uctiť zákon, kým je zákonom, poslúchať ho kým je v platnosti. Rozvinul som, že cirkevno-politické zákony sú nepotrebné, predtým všetko sa dalo skončiť u farára, teraz ľudia musia sem-tam behať. Štátne matriky stoja krajinu mnoho peňazí, kdežto naši kňazi ich viedli dobre a bezplatne; zákon o bezkonfessionálnosti nezodpovedá z mravného ohľadu prospechu vlasti.

Slúbil som, že jestli budem zvolený za vyslanca, budem pracovať za revísiu cirkevno-politických zákonov, aby tak zase zpät uvedené boly cirkevné sobáše a matriky.

Rozhodne tajím udajnú moju výpoveď, že s cirkevno-politickými zákonami len bláznia ľud; ako i to, že by bol povedal, že evanjelikov, katolíkov, židov a cigáňov spolu zapisujú ako psie ohavy. Toto sú zlostné vymysleniny a osočovania.

Iné body môjho programmu vsťahovaly sa na hospodárske otázky a na zvláštne potreby môjho okresu.

Toto bol obsah a beh myšlienok mojich programmných rečí, ani menej, ani viac som nepovedal.

Kde je tu búrenie proti maďarskej národnosti, kde je tu vyvolávanie nenávisti?

Ako slovenský národnostný kandidát som bojoval za záujmy slovenskej reči, prípadne i na sneme som chcel brániť práva reči, ale však je to moje ústavné právo žiadať prevedenie jestvujúceho zákona, lebo práve tak, ako vláda má právo žiadať zadržanie zákona, môžu žiadať i občania, aby ústavnou cestou donesené zákony boly do života uvedené.

Že obsah mojich programmných rečí bol taký, ako som udal, že som ani najmenej v ničom nebúril proti maďarskej národnosti, že sú bezzákladné vymysleniny výpovede obťažujúcich svedkov: odvolávam sa na nasledujúcich svedkov, ktorí boli prítomní pri mojich rečiach a ktorých žiadam vypočúvať. (Potom udáva mená 120 svedkov.) Výpoveďami týchto svedkov budú dostatočne podvrátené lstivé udania lubinského notára, ktorý takýmito vecmi chce kryť svoju neobľúbenosť a vymstiť sa na žalovanom pre svoje udajné hmotné ukracovanie. Vyše toho dľa môjho vedomia výpovede vypočúvaných svedkov nezodpovedajú tomu, čo skutočne svedčili, lebo z nedorozumenia chybne boly vnesené ich výpovede do zápisnice.

Jakubéczy Ernest, Haluza Ján, Haluza Martin a Bratranec Juraj neprestajne boli prítomní pri mojich programmných rečiach, a ani jeden z nich nepočul, čo udali židovskí svedkovia; je teda jasné, že výpovede posledných sú vymysleniny. Výpoveď E. Jakubéczyho už len má viacej hodnoty, ako svedčenie dedinského krčmára; on ako Maďar lepšie vie posúdiť, čo je urážka jeho národnosti, prečože tento nenašiel v mojej reči búrenie, ale práve to našli len židovskí krčmári a kupčíci. Potravných spolkov a vzdelaného ľudu dedinskí exploátori sa väčšmi boja, ako čerta; oni sú schopní na všetko proti tomu, kto podporuje a zakladá spolky,

počnúc od osočovania, až po čudné svedčenie. Teraz už prejdem k právnickému dokázaniu, že nieto prijateľného dôvodu postaviť mňa pod obžalobu ani v tom páde, keby to všetko bolo pravda, čo stojí v obžalobe, a že v mojich programmných rečiach nemožno najsť ani zmienky o búrení proti maďarstvu. Dľa obžaloby mal som povedať, načo je nám maďarská reč, načo je nám maďarstvo.

Toto netvorí búrenie proti maďarskej národnosti, lebo tu nieto vyzvanie k nenávisti oproti Maďarom.

Možno to síce považovať za žiadosť, aby maďarská reč u nás v menšej miere prišla k platnosti, a aby pri súdoch a administrácii väčšie miesto zaujala reč slovenská, ale tým nemožno nikoho naladiť k nenávisti proti maďarskej národnosti. Moja žiadosť tiež netvorí búrenie proti národnosti, že nám treba slovenské výroky a predvolania, lebo ľud maďarskej reči nerozumie, moja žiadosť má svoj základ v 44. zák. článku z r. 1868. To ale zodpovedá pravde, že náš ľud maďarským daňovým knižkám nerozumie; nech sa páči ktorémukoľvek roľníkovi dať do ruky daňovú knižku a spýtať sa ho, za čo je odanený? Každý odpovie, že nevie.

Výraz, ktorý som udajne použil na civilné sobáše, že ich totižto zrumím, tiež neobsahuje búrenie proti národnosti; v ústavnej krajine má každý občan právo žiadať zrušenie istých zákonov. Nenie búrením, že vláda Slovákov utláča a že nezadržuje zákony potvrdené Jeho veličenstvom a myslím, že uhorská vláda je nie vládou maďarskej národnosti, ale politického uhorského národa, jej skutky možno svobodne posudzovať menovite v čas volieb do krajinského snemu, kde sa vlastne vedie boj o tom, či je obecenstvo spokojné s panujúcou vládou? Ja som nie prívržencom terajšej vlády, a ako opposicionalista bol som povinný odôvodniť, prečo nedôverujem terajšej vláde. Odôvodnil som to tým, že terajšia vláda nezadržuje zákony, a poneváč mojím cieľom bolo, aby sa do snemu dostala väčšina, ktorá nesúhlasí s programmom vlády: nemohol som v inakšom duchu rozprávať, ako v takom, aby som vzbudil vo voličoch nedôveru k terajšej vláde.

Myslím, že v tom záleží ústavnosť, aby práve voľby tlumočily vôľu krajiny; a jestli by nebolo dovolené posúdiť skutky vlády, prestane ústavnosť a svobodná voľba menovite tam, kde trescú toho, kto nechváli vládu.

V tom tiež nieto búrenie proti národnosti, že súdy preto vydávajú maďarské výroky, aby ľud nerozumel, začo ho odsúdia, je to v najhoršom páde výpad proti súdu.

Ešte ani to nemožno označiť za búrenie, aby sme sa sobrali, Maďarov zatlačili a aby Slováci prišli na vrch — ktoré tvrdenie ešte raz vyhlasujem za najväčšie oplanstvo — lebo treba brať do ohľadu, že tie slová odznely počas volieb, pri ktorých som vystúpil ako národnostný kandidát; bolo by to len povzbudzovanie ku tomu, aby mňa, ako Slováka vyvolili, a aby týmto činom zatlačili protivného kandidáta maďarskej národnosti. Že počas volebných pohybov v Lubinej a vo Bzinciach bol svet rozčulený, to je prirodzené; je u nás dávny zvyk, že takýto čas sa ľudia povadia, a mnohí upotrebia i pádnejšie presvedčovania. Tomuto je ale tak v celom širokom Uhorsku, v maďarských krajoch ide ohnivejšie, ale nikomu ani na um nesíde, pripisovať taký zjav búreniu kandidáta. V Lubinej a vo Bzinciach niet Maďarov, preto nebolo možné znebezpečovať majetky a životy Maďarov. Že je ľud preplnený nedôverou v oči bezzištným (!?) obťažujúcim svedkom, to je prirodzené a dávne tam, kde bol ľud tak dlho vystavený úžere; takéto firmy považujú už za výplyv búrenia, keď ľud sa u ních viac neožiera, a nedá sa viac nimi hnať, ako kŕdel oviec.

I notár považuje ten zjav za následok búrenia, že ľud viac slepo neposlúcha notárov, ale koná dľa svojho lepšieho presvedčenia.

Týmto som dostatočne dokázal bezzákladnosť a neprijateľnosť obžaloby.

Námietky dr. Juliusa Markoviča.

Blahorodý pán predseda žalobného senátu!

Mám šťastie zadať svoje námietky proti žalobe verejného žalobníka.

Stojím pred ťažkou úlohou, lebo je takmer nemožné opanovať sa svojej hodnoty a neviny povedomému a čestnému človeku v oči upodozrievaniam, ktoré sú obsažené v udaniach a zadržať chladnokrevnosť pri pojednávaní tak zlostne sbitej obžaloby. Je nemožné, aby dušou človeka neprenikol cit vzrušenia, keď som napadnutý v svätyne môjho presvedčenia, ktorá je mojím najdrahším pokladom a ktorú zbúrať nevodolím žiadnej hriešnej ruke, lebo je to svätyna prítulnosti a lásky k mojej vlasti. A keďže za „netýkaj sa ma“ považujem pochop môjho vlastenectva, nie je sa čo diviť, že celým ohňom mojej duše rozbúrim sa nad žalobou, dľa ktorej som mal búriť proti národnosti, ktorú si ctím; ako by ja mohol podnecovať proti rodeným Maďarom, keď som ja od mojej mladosti vyrástol

medzi synami maďarskej národnosti a som sa naučil ctiť šľachetných korenných Maďarov, s ktorými v bratskej shode majú žiť všetky druhé národnosti vlasti.

A kto že sú tí, ktorí vyrátaným uskočným a lživým spôsobom opovážili sa na pranier postaviť moje vlastenectvo, a mňa odovzdať súdu? Sú to všetko také osoby, že pri čítaní ich mien človeka zachváti bôľ a žiaľ, že je ešte možné v Uhorsku na základe ich výpovedí zaviesť vážne vyšetrovanie, že sa tieto individua opovážia svobodne brodiť v česti človeka, že nemožno zamedziť takýchto vlastencov prevádzať neskrotenú pomstu z nekalých pohnútok. „Len veselo pomlúvať, vždy sa niečo prilepí z pomluvy.“ Ale takto otvára sa nám v budúcnosti veľmi smutné hľadište. Ak sa dá viera svedkom takejto bránže, vtedy dnes-zajtra nikto nebude istý; týmto spôsobom môžu zničiť každého im nepohodlného človeka, a netreba zabúdať, že pri takýchto zvlášte platí to latinské porekadlo „dnes mne, zajtrá tebe.“ Notár, ktorý dohral svoju rollu a úplne utratil popularitu; ktorý nadol stratil pôdu pod nohami, nahor sa ale chce urobiť nenahraditeľným, a svoje otrasené postavenie zosilniť tým, že sa dá na udavača; chce si zadovážiť lacné vlastenecké zásluhy na rováš tých, ktorí v oči komukoľvek zadržia svoju samostatnosť, a ktorí ani nikdy nezataja svoju prítulnosť k materinskej reči. Jeho kamaráti sú všetko takí, že keď ich prospech požaduje, hotoví sú svedčiť i na to, že som slncu ukradol teplo, alebo svetlo. Takto bolo ľahko sohnať šesť-členovú obťažujúcu cifrovanú kompaniu. Všetci sú moji zaťatí nepriatelia a síce výlučne preto, lebo mňa držia za kriesiteľa a terajšieho vodcu pohybu, ktorý u nás vytrhúva z pod nôh pôdu úžere a využívateľom ľudu, a on sa im viac nedá vykorisťovať dľa ich ľúbosti. S celou istotou tvrdím, že keby nehraly rollu tieto okolnosti, keby sme v jaseni neboli založili kresťanský potravný a úverkový spolok v Lubinej, keby sme druhý nezakladali i vo Bzinciach: v tom páde lubinský notár by nebol sohnal svoju kompániu, a nebol by si zaopatril 6 židov, ktorí potvrdili jeho lživé udanie, a nebol by mal kto zaviesť ani verejného žalobníka.

Ale ja by som bol predpokladal viacej opatrnosti a základného ponímania u vážneho a usadlého človeka, aký už má byť každý kr. fiškál. Už je to nápadný úkaz, že udavač zobral všetkých prítomných židovských svedkov, a z 2—3-tisícového zástupu kresťanov menoval len 4. A predsa aký bol výsledok? Že všetci kresťanskí svedkovia žaloby — na čele s rim.-kat. farárom C. Jakubéczym,

oproti ktorého vlastenectvu tuším niet žiadnej námietky, vo všetkom podvrátili udanie notára. Len židovskí svedkovia svedčili, ani čoby bičom švihal, a mohlo nepozdať sa pánu žalobníkovi, ak je dobrý kriminalista, ich doslovne rovná výpoveď, ako i to, že po 2—3 mesiacoch vedeli udať reč v pôvodine nápadne rovným spôsobom, vzdor tomu, že ju len raz, i to vo veľkej diaľke, počuli.

Pane žalobník, nie je podivná táto u všetkých židovských svedkoch rovnako sa zjavujúca veľká pamäť, poťažne mnemotechnická vlastnosť? Ja reč môjho brata som počul v bezprostrednej blízkosti aspoň 15-ráz, mám dosť dobrú pamäť, ale vzhľadom na reč kandidáta nebol by som vstave preukázať taký rekkord, ako to dokázali ctení páni izraeliti.

Ale nie len základný rozdiel vo svedčení kresťanských a židovských svedkov, lež i hrušovský pád mal upomínať verejného žalobníka k žiadúcnej a potrebnej opatrnosti.

A. Brhlovič, okresný notár, i vzhľadom na Hrušové to isté oznámenie urobil, dľa neho sme tu tým istým spôsobom, ba i tými istými slovámi búrili, ako v Lubinej a Bzincach. Lenže tu mal na toľko smolu, nakoľko počas našich rečí nebol prítomný ani jeden žid, a tak sa musel odvolávať na kresťanov. A aký bol výsledok? Taký, že všetci svedkovia, na ktorých sa odvolával a ktorým vložil do úst vybájené udavačstvá, pred súdom odhaliac jeho lhárstva, označili ho ako osočovateľa.

Že vzdor všetkému kr. fiškál nebral do povahy výpovede kat. farára, rychtárov, vôbec kresťanov, a že vybudoval obžalobu len na podozrivých svedčeniach židovských svedkov, z toho so žiaľom badám, že je proti nám predpojatý, že je zavedený vzhľadom na smer a ciele nášho dejstvovania a pracovania; že našlo uňho viery bezzákladné upodozrievanie, dľa ktorého naše vlastenectvo je nie bezzávadné; že teda chce prispeť svojou pomocnou rukou ku dielu pomsty a odplaty, ktoré zaviedli proti nám na celej čiare len preto, lebo sme neodvislí, neprístupní, rovnou cestou idúci a nie pätolizačskí vlastenci.

Ja myslím, že je nie výlučnou povinnosťou a povolaním verejného žalobníka vždy len žalovať a len žalovať, ale ako je jeho povinnosťou prenasledovať každý hriech a previnenie: práve takou povinnosťou je ochraňovať cnosť, zastávať nevinnosť a zadovážiť zadosťučinenie nezaslúžene prenasledovanému. Keby verejný žalobník bol sa riadil dľa tohoto pravidla, tak by istotne bol zastavil proti nám ďalšie vyšetrovanie.

Po tomto prechádzam k právnemu rozberaniu proti mne pozdvihnutej obžaloby, a pánu fiškálovi hneď dávam preddavok, že neboly smerodajnými pri pozdvihnutí obžaloby právne dôkazy a duch trestného zákonníka, ale že celá naháňačka má politické a sociálne úzadie, z ktorého sála na mňa žalobník svoje zúriace hromy. Vzhľadom na moju osobu je obžaloba až nepochopiteľne ľahkomyseľná, jednostranná a nezákonná, a preto čo najurčitejšie sa ohradzujem a protestujem oproti tomu, aby som bol povláčený pred súdami takouto cestou.

Šesť židákov obťažujúce svedčí proti dr. Rudolfovi Markovičovi takým spôsobom, že ich výpovede až bijú do očí ako posbierané lhárstva. Príčina, prečo sa dali použiť židáci k takémuto účelu, môže každý jasne vyčítať zo zakončenia svedectva Šalamúna Plessa. „Nielen chceme, ale i v skutočnosti prevádzame medzi ľudom samopomoc a samoobranu v potravných spolkoch", a to je príčinou sprisahania a naháňačky oproti nám, ktorá sa neštíti použiť za prostriedok ani falošné svedčenie. Môžeme dosvedčiť trebárs tisíc svedkami, že výpovede šesť židov sú falošné, a postaráme sa o to, aby nevyhli následkom tohoto svojho svedčenia. Ale nech sa dr. Rudolf Markovič sám zastáva, ja len mimochodom podotýkam, že jediný kresťanský obťažujúci svedok Bela Barančík je trestanec pre vlámanie a krádež. Dôvody obžaloby vzhľadom na moju osobu sú tieto: „Dr. Julius Markovič odporúčal svojho brata dr. Rudolfa Markoviča za kandidáta a v podstate všetko to potvrdil, ba ostrejšie vyfarbiac zopätoval, čo jeho brat povedal vo svojej reči". „Po ňom sa prihovoril k shromaždeným dr. Julius Markovič, a vo svojej reči zopätoval to, čo povedal jeho brat, ba poburujúcejšími farbami kreslil položenie slovenskej národnosti, a povzbudzoval k boju a k vydržaniu pri vymáhaní práv".

Už pri čítaní obžaloby zbadal som veľké premeškanie v tom, že moje udajné slová neboly doslovne citované, ale som myslel, že si štátny fiškál len obľahčuje prácu, však vo výpovedi svedkov dočítam sa moje udajné slová. Môže si predstaviť slávny súd moje prekvapenie, keď som sa presvedčil, že výpovede obťažujúcich svedkov o mne nevravia ani litierky viacej, ako čo som hore vyššie napísal zo žaloby. Tak sa zdá, že kr. fiškál nevie čo tvorí predmet obžaloby v takýchto processoch z búrenia, lebo ináče by nebol mohol zavdať proti mne takú nedbalú a povrchnú žalobu.

Predmetom obžaloby sú v takýchto pádoch *určité skutky a upotrebené slová*, práve preto tie musia byť doslovne udané čo naj-

pečlivejšie, a je potom povinnosťou a povolaním súdu určiť, či sa nachádza v tých slovách poburovanie.

Toto právo a spolu povinnosť súdu nemožno prepustiť Herzogovi alebo Pollakovi, ani šiestim, ani šesťdesiatšiestim židom; to sám súd nesmie dovoliť a nesmie trpeť, — práve preto nemožno pozdvihnúť obžalobu na základe všeobecných výpovedí a zvyčajných frás, ani na také výpovede; „v podstate potvrdil, vyfarbil, zopätoval reči svojho brata, spojil ich, kreslil ešte poburujúcejšími farbami atď. atď.“ Však predsa Herzog Simon je nie žiadne forum; svedomitý, svoje povolanie so zodpovedajúcou vážnosťou a odbornosťou plniaci vyšetrujúci sudca ani nemal vziať do zápisnice také nič nehovoriace frásy. Len súd je oprávnený vyjadriť to, že som zopätoval a ostrejšie vyfarbil slová môjho brata, *aj to len na základe výpovedí, ktoré mi možno dokázať.*

Obžaloba proti mne je teda protizákonná!

Ale je aj jednostranná, lebo nebere do povahy výpovede Jakubéczyho, Bratranca, Haluzu, ktorých mravná hodnota je nepomerne väčšia.

Námietky Ľudovíta Čulíka.

V mojom živote ma ešte nič tak neprekvapilo, ako táto obžaloba. Nikdy som nebúril proti vláde, alebo proti národnostiam vlasti, tým menej som sa toho dopustil počas programmných rečí dr. Rudolfa Markoviča, kandidáta slovenskej národnej strany. To netajím, že by som s kandidátom nebol býval v Lubinej dňa 22. septembra 1901; ani to netajím, že som ho odporúčal. Ale keby on skutočne bol použil takých výrazov vo svojej reči, ako udáva kr. fiškál vo svojej žalobe, vtedy bych ho na žiaden pád nebol odporúčal. Som už 22 rokov kňazom na Starej Turej, a pod týmto časom som nezavadil do ničieho náboženského alebo politického presvedčenia. Ja si ctím každé presvedčenie, ktoré neslúži len sebeckým a vyrátaným cieľom.

Reč dr. Rudolfa Markoviča, ktorú povedal vo Bzinciach, som sprevádzal s pozornosťou, lebo tu som bol len poslucháčom, a môžem ju udať dopodrobna, jestli budem vypočúvaný ako svedok.

O lubinskej reči dr. Rudolfa Markoviča tvrdím, že v tom niet slovíčka pravdy, v čom potvára kandidáta obžaloba. On žiadal, aby výroky, daňové knižky popri štátnej reči boly osnované i v slovenčine, aby tomu ľud rozumel.

O cirkevno-politických zákonoch povedal, že sú potvrdené Jeho veličenstvom, a tak každý občan musí vziať pred nimi dolu klobúk, kým sú zákonami; lež ústavnou cestou môžeme žiadať ich revísiu, tým viac, že štátne matriky stoja krajinu 7 millionov. Jestli by skutočne bol použil také slová, ako „psohlavské ohavy“, proti tomu by som sa sám bol ozval, lebo, ako akademicky vzdelaný človek, niečo takého nemôžem schváliť. Ja kážem apoštolské slová: „každého uctite, milujte bližných, Boha sa bojte, krála v poctivosti majte.“ Ani ja, ani nikto iný nemohol počuť, že by bol povedal, že nám Maďari chcú vziať práva, ktoré nám dal Jeho veličenstvo; my, ako Slováci, nemali sme žiadne výsadné práva, takýto nesmysel by sa teda kandidát nebol opovážil tvrdiť pred poslucháčstvom. Vôbec Maďarov spomenul len vtedy, keď vyzdvihol, že my s našimi bratmi Maďarmi chceme žiť v priateľstve a chceme zachovať celistvosť uhorskej vlasti.

Ja som neopätoval reč dr. Rudolfa Markoviča, ale som povedal asi nasledujúce: „Počuli ste, ako nás chce zastupovať na sneme dr. Markovič, teda ho voľte. Len o to vás prosím, nedajte sa zaslepiť ani peniazmi, ani slopanicou, ani sľubami, lebo slúži nám to všetkým na posmech, keď spitých Slovákov dovážajú na vozoch ako hovädá na voľbište. Tým silnejšie sa sprotivte prípadnému podplácaniu, keď viete, že Jeho veličenstvo a ministerpredseda Széll chcú mať čisté voľby. Vedzte, že zákon prísne pokutuje aj toho, kto podpláca, aj toho, kto sa dá podplatiť. Každý pád podplácania a zvádzania oznámte nášmu kandidátovi, aby ho mohol oznámiť cieľom potrestania pri ministerstve. Privolajme na slávu Jeho veličenstvu a ministerpredsedovi Kolomanovi Széllovi!“

Že by som bol búril proti ústavným a administratívnym výkonom, to je z povetria schytaná lož; však ja, ako kňaz, napomínam ľud s apoštolom Petrom: „Poslúchajte každé ľudské nariadenie pre Pána, trebárs kráľovo, trebárs úradníkovo, lebo taká je vôľa Božia“. Dvojbarevný človek som nikdy nebol, lebo by ma tak sám ľud musel znevážiť.

Je lož, že by sme boli búrili proti maďarskej národnosti, také niečo len tí rozchyrujú o nás, ktorí lovia v mutnom a koristia politickým šermovaním. Ale tajím, že sú toto Maďari.

Poznajúc rytierskosť maďarského národa, nikomu ani nenapadne tvrdiť, že by nás praví Maďari utískali. Pravý Maďar neuvádza nikoho do otroctva, lebo kto zaslúži voľnosť, ten si vie uctiť i voľ-

nosť iných. Ale áno, utláčajú nás takí talmi-vlastenci, proti ktorým vyslala vysoká vláda zvečnelého Egana do beregskej stolice.

To ani sám udavač neverí, že by sme boli rozduchovali nenávisť proti Maďarom, lebo v Lubinej vôbec niet Maďarov, urážať ale a zneucťovať neprítomných môže len podlá duša. Ja som sa nikdy neznížil ku takejto podlosti, ja 22 rokov hlásam lásku nie len proti priateľom, ale i proti nepriateľom, a som sluhom Toho, ktorý riekol: „Po tom vás poznajú, že ste moji učedlníci, že sa milujete vospolok"

Že by sme boli chceli pobúriť horný vidiek Uhorska, to je smiešne tvrdenie, ktoré odpadá samo sebou tým, že sa v Lubinej nikomu ani vlas nepohol na hlave. Jestli ľud žehre na jednotlivcov, tomu je nie na príčine reč dr. Rudolf Markoviča, ale nesvedomité a nehanebné zdieranie ľudu skrz tých, ktorí sa potom chcú kryť maďarskou šubou. Akživo by nebolo tejto žaloby, keby Markovičovci neboli založili potravný spolok v Lubinej; udanie je dielom osobnej pomsty, a ja som prišiel do celej historie ako Pilát do kreda.

Na povrchnosť žaloby poukazuje ešte i okolnosť, že v nej je obsažené také tvrdenie, dľa ktorého sme my išli zo Bziniec do Lubinej. Práve opak tohoto je pravda.

Na základe obžaloby a predostretých námietok bolo pojednávanie v máji 1902 pred žalobným senátom nitrianskej súdnej stolice. Dostavili sa všetci traja upodozrievaní, a po silnej predšarvátke s fiškálom Chudovským, v ktorej upodozrievaní predstavili v celej nahote pohon, ktorý sa deje na nich od krajinských volieb; po odhalení zámerov židovských svedkov dr. Julius Markovič pozdviženým hlasom privolal fiškusovi, že „táto jeho práca je nie panská práca".

Žalobný senát uznal dôvody námietok a osobné dôvody upodozrievaných za právoplatné a zákonné, nariadil doplňujúce vyšetrovanie vypočúvaním dr. Rudolfom Markovičom označených svedkov, spolu s dodatočným vyslyšaním obťažujúcich svedkov na tú okolnosť, aby zovrubne označili, čo povedali, poťažne čo opätovali z reči dr. Rudolfa Markoviča druho- a treťo-stupňove upodozrievaní dr. Julius Markovič a Ludovít Čulík.

Dodatočné vyšetrovanie viedol novomestský kr. sudca dr. Fityma. Neviem, pre akú príčinu, ale z označených svedkov obrany bola vypočutá len jedna čiastka, menovite svedkovia zo Bziniec zväčša neboli vypočutí.

Svedkom bola predovšetkým predložená otázka, či sa na všetko dobre pamätajú, a potom boli vypytovaní na podrobnosti. Rozumie sa, že po ôsmich mesiacoch mnohí povedali, že sa na všetko nepamätajú, takíto viac potom neboli vypočúvaní. Následok takéhoto pokračovania bol, že viacerí, ktorí by boli určite svedčili, keby sa im určité otázky boly predostrely, nevypovedali nič závažného.

Výpovede svedkov pri dodatočnom vyšetrovaní.

Ján Valenčík, lubinský roľník. Bol som prítomný 22. septembra 1901 ak v Lubinej tak v Bzinciach pri programmných rečiach dr. Rudolfa Markoviča a počúval som ich od začiatku až do konca.

Čo rozprávali rečníci, na to sa podrobne nepamätám, ale Ľudovít Čulík celkom krátko rozprával o tom, že ho to teší, keď sme sa sišli v takom peknom počte, a že si môžeme voliť takého poriadneho človeka, ako je Markovič.

Aj dr. Julius Markovič len krátko rečnil o novom volebnom zákone, že Jeho veličenstvo a Széll vydali zákon, dľa ktorého teraz každý svobodne môže hlasovať na toho, na koho chce; že teraz voličov podplácať nesvobodno, lebo trescú aj toho, kto dáva, aj toho, kto prijíma.

O reči dr. Rudolfa Markoviča môžem povedať, že pojednával programm slovenskej národnej strany tak, ako som to čítal v Hlásniku, ktorého ja riadne čítam.

Stál som v bezprostrednej blízkosti na 2—3 kroky a úplne som porozumel rečiam.

Na predostreté zvláštne otázky odpovedá:

Keď dr. Rudolf Markovič rozprával o nariadeniach, vtedy predniesol, že bude pracovať, aby sme od súdov dostávali slovenské výroky, ale vyzdvihol, že úradná reč je maďarská, popri ktorej treba dávať výnosy v rečiach ľudu; to je nie pravda, ako by bol povedal, že je maďarská reč len na to, aby Slováci nerozumeli úradné písma a aby nevedeli, za čo platia ich mozoľné groše.

O cirkevno-politických zákonoch povedal, že bude žiadať revísiu, aby zase bolo po starom; lebo kňazia za darmo konali to, čo teraz štát stojí mnoho peňazí; nepovedal, že teraz ľudí zapisujú ako psov do jednej matriky spolu s cigáňmi a židmi.

I to povedal dr. Rudolf Markovič, že v roku 1868. bol donesený národnostný zákon, ktorý potvrdil Jeho veličenstvo, ale doteraz nenie uvedený do života; bude sa teda usilovať, aby bol do života uvedený; je nepravda, že by bol povedal: vláda zákon nohami šliape.

Ďalej spomenul, že bude žiadať, aby porciové knižky vydávali v maďarskej i slovenskej reči, žeby ľud vedel za čo platí.

Rečnil i o tom, že Slováci s Maďarmi 1000 rokov v priateľstve spolu žili, cedili krv proti Turkom, on to chce, aby aj v budúcnosti tak bolo.

Reč som dobre počul a dobre rozumel.

Ján Subuly, ev. učiteľ. Bol som prítomný i v Lubinej i vo Bzinciach 22. sept. 1902 pri programmných rečiach; v Lubinej som do konca počúval dr. Jula Markoviča a Ľudevíta Čulíka, reč dr. Rudolfa Markoviča som nepočúval do konca. Od rečníkov som stál asi na 10 krokov, reči som dobre počul a dobre rozumel.

Podrobne sa neviem pamätať na reči jednotlivých rečníkov, to viem, že i Čulík i dr. Julo Markovič odporúčali za kandidáta dr. Rudolfa Markoviča. Kandidát rozprával o utlačení Slovakov chudobou, následkom čoho sú nútení vyvandrovať do Ameriky; rozprával aj o národnostnom zákone, ktorý je do života neuvedený, on sa zasadí za jeho prevedenie, aby boly i v slovenčine vydávané úradné listiny a daňové knižky, žeby im ľud rozumel a nebol prinútený pýtať sa iných na ich obsah. Spomenul aj daň, žeby ona v našich chudobných krajoch mala byť menšia, ako na bohatej dolnej zemi. Ja nedržím stranu Markovičovu, ale preto určite tvrdím, že v tomto smysle rozprával.

Juro Dujka, mlynár. Bol som prítomný v Lubinej, stál som asi na 10 krokov od rečníkov, dobre som počul a rozumel. Najskorej rozprával dr. Julo Markovič, a predniesol, že Jeho veličenstvo a Széll doniesli nový zákon, aby boly čisté voľby, teda aj my Slováci môžeme voľne voliť vyslanca, ktorý sa nás zastane. Po ňom rozprával dr. Rudolf Markovič, že on na tom bude stáť, aby každá národnosť mala rovné práva, aby každej národnosti v Uhorsku bola prisluhovaná pravda v materinskej reči. Rozprával aj o tom, aby ani roľníkovi nemohli predať celý majetok.

Na inšie sa nepamätám, len to viem, že niektorý z rečníkov povedal, „my Slováci sme tým utlačení, že národnostný zákon je nie do života uvedený, vzdor tomu, že ho Jeho veličenstvo potvrdil.

Martin Trusik Hrabovský. Stál v blízkosti, všetko dobre počul a rozumel. Čo kto rozprával, to osobitne udať nevie, ale všetci o tom rozprávali, že nás dr. Rudolf Markovič ochráni, a že sa bude usilovať, aby národnostný zákon bol uvedený do života, aby takto úradné listiny a daňové knižky vydávali v dvoch rubrikách po maďarsky a po slovensky, lebo treba, aby tomu ľud sám rozumel. Na otázku, či povedali i to, čo svedčili židovskí svedkovia odpovedá, že je nepravda, lebo keby niečo také boli povedali, on by si to bol zapamätal.

Juro Solovič, lubinský roľník a krajčír. Bol prítomný v Lubinej, stál na 7 krokov, všetko dobre počul a rozumel. Pamätá sa na to, že dr. Rudolf Markovič sľúbil pracovať v tom smere, aby úradné listiny a daňové knižky boly vydávané aj v slovenskej reči, aby tomu ľud rozumel.

Na predložené otázky odpovedá takto:

Na to môžem hárskedy složiť prísahu, že dr. Rudolf Markovič povedal, aby maďarčina mala prednosť, ale pri nej nech sú úradné listiny i v slovenskej reči; to nepovedal, že maďarské listiny len preto posielajú ľudu, aby nevedel za čo platí svoje mozoľné groše. O tom ani reči nebolo a nepovedal ani jeden rečník, že ľud blaznejú a že ho, ako psov do jednej matriky zaznačujú so židmi a cigáňmi. Žiaden z rečníkov nepovedal, že vláda šliape zákon nohami, ani to, že maďarská vláda vyrovnanie nezadržuje, a Slovákov utlačuje. Je práve taká nepravda i to, že by daktorý rečník bol povedal, že sú súdne výroky len preto v maďarčine, aby ľud nevedel za čo ho odsudzujú, práve dr. Rudolf Markovič hlásal prvenstvo maďarčiny, a to nepovedal, že nám natískajú maďarčinu tým cieľom, aby nás mohli mať za bláznov.

Ačpráve podrobný obsah reči sám od seba udať neviem, ale po predložených otázkach celkom iste sa rozpamätúvam, či použil, alebo nie daktorý z rečníkov obťažujúce výrazy.

Martin Rojko, krajčír. Bol som prítomný i v Lubinej i vo Bzincach pri programmných rečiach, stál som asi na 5 krokov od rečníkov, počúval som od začiatku až do konca. Obsah rečí sám neviem udať, ale keď mi predložia určité otázky, dám určitú odpoveď.

Vyšetrujúci sudca: Povedzte, ako rozprával dr. Rudolf Markovič o maďarskej reči a národnosti?

Rojko: Dr. Rudolf Markovič povedal, že to nemôže byť, aby bolo všetko po maďarsky; on bude žiadať, aby výroky a predvolania boly vystavené i v slovenskej reči.

Sudca: Čo povedal o matrikách?

Rojko: Že bude žiadať, aby bol zpäť uvedený starý stav.

Sudca: Kto rozprával o maďarskej vláde a ako?

Rojko: Na to sa už nepamätám.

Po predložení otázok žalobného senátu svedok svedčí, že dr. Rudolf Markovič žiadal i slovenské úradné listiny, aby ľud vedel, čo je v nich. Žeby niekto z rečníkov bol použil výrazy, ktoré tvrdia obťažujúci svedkovia, na to sa nepamätám, lebo jednotlivé výrazy mi vyšly z pamäti; ale to viem iste, že nikto nepoužil slová, že ľud mámia, a spolu ho zapisujú so židmi a cigáňmi ako psov. Keby to boli povedali, bol by som si zapamätal.

Ján Valenčík po Jurovi. V Lubinej bol prítomný pri rečiach od žačiatku až do konca, stál asi na 3 kroky. Kto čo rozprával, to rozoznať teraz už nevie, rečníci prízvukovali zákon o svobodných voľbách, že každý môže svobodne voliť a nemusí sa báť žiadnych následkov, že teraz nesvobodno kortešovať peniazmi. Takýto zákon vydal pán kráľ a minister, ktorého meno zabudol. Dr. Rudolf Markovič ešte i o tom rozprával, že ak si jeho vyvolíme, on bude za to, aby sme úradné listiny dostali i v našej reči, aby sme im rozumeli. Na to sa nepamätá, žeby boli vraveli niečo nezákonitého. To je nepravda, žeby niekto z rečníkov bol povedal židovskými svedkami udané výrazy.

Daniel Slávik Kubica. Tají židovskými svedkami udané výrazy, ináče sa pamätá len na progressívnu daň a na slovenské listiny.

Adam Trusík Stukovich. Stál na 15 krokov od rečníkov, počúval od začiatku až do konca, dobre porozumel rečiam. Dr. Rudolf Markovič sľúbil, že bude pracovať na prevedení národnostného zákona, na čo niekto z poslucháčov vykríkol, aby im posielali slovenské úradné prípisy. Dr. Rudolf Markovič ubezpečil, že sa zasadí za to, aby úradné listiny a porciové knižky boly vydávané i v slovenčine. Dr. Julo Markovič nám kládol na srdce zastať si za dr. Rudolfa Markoviča, ktorý sa za nás nehanbí, a za naše práva sa i ohlási.

Na otázku, či upotrebili rečníci židovskými svedkami udané výrazy, odpovedá, že takých nepočul; to ale určite tvrdí, že nikto nerozprával o zapisovaní do jednej matriky s cigáňmi a židmi ako so psami.

Martin Mackovič sa pamätá na to, že dr. Rudolf Markovič žiadal pre ľud popri maďarských i slovenské prípisy a porciové knižky, aby tomu Slováci rozumeli.

Adam Kučera sa rozpamätá, že rečníci vyzývali, aby vydržali pri ľavej strane, a aby sa ticho chovali; nepočul nič takého, čím by boli búrili proti zákonu, proti vierovyznaniu a proti národnostiam.

Martin Komorech, ľubinský obyvateľ, udáva, že dr. Rudolf Markovič vravel o tom, aby predvolania boly v jednom stĺpci maďarsky, v druhom slovensky.

Adam Slávik Faber. Dr. Rudolf Markovič povedal, že Slováci žijú v priateľstve s Maďarmi, on si ani nežiada, aby bola maďarčina vytisnutá, ale bude nástojiť na tom, aby vrchnosti úradné listy vydávaly popri maďarčine aj v slovenskej reči. Slúbil, že bude pracovať za zrušenie civilného manželstva, či to ale prevedie, to je druhá otázka. Nepočul ani slova z tých výrazov, ktoré udali obťažujúci židovskí svedkovia.

Mladší Ján Hadvik. Z reči dr. Rudolfa Markoviča to vyňal, že je slovenská reč utlačená, on sa teda bude vynasnažovať, aby sme dostali maďarské a slovenské úradné prípisy, aby sme tomu rozumeli. Dr. Julo Markovič nám vravel, aby každý šiel ta hlasovať, kam ho srdce tiahne; ale aby sa voliča nedali podplacovať, lebo vyšiel nový zákon, že je podplácať zakázané. Na predložené otázky dáva odpoveď, že nemožno od neho žiadať, aby sa rozpamätal na jednotlivé výrazy po tak dlhom čase.

Ján Michalec. Stál v bezprostrednej blízkosti rečníkov. Poneváč ani nikto netušil, že pre tie reči bude inkvisícia, veru po tak dlhom čase sa s istotou nerozpomína na obsah jednotlivých rečí, ale ak mu budú predložené otázky, možno, že dá určitú odpoveď.

Sudca: Kto rozprával z rečníkov o maďarskej reči a v akom smysle?

Michalec: Dr. Rudolf Markovič o maďarskej reči to povedal, že nám je ťažká vec, keď od úradov dostávame maďarské predvolania, ktorým my nerozumieme, a musíme s nimi bežať k notárovi; on na tom bude pracovať, aby sme to aj po slovensky dostávali, lebo tak by to bolo pre nás oblahčenie.

Po prečítaní výpovedí židovských svedkov: Určite tvrdím, že o matrikách ani jeden z rečníkov nehovoril, že mámia ľud a spolu nás zapisujú ako psov so židmi a cigáňmi, len o tom bola reč, že predtým, keď kňazi viedli, sme nemali toľko behačky. Nepočul, že by niekto z rečníkov bol použil židami udané výrazy.

Ján Trusik (Dadech). Dr. Rudolf Markovič, prijmúc kandidátstvo vyslanectva, prišiel sa nás opýtať, či máme k nemu dôveru.

Povedal, že my Slováci sme tým utlačení, keď dostávame len maďarské prípisy, ktorým nerozumieme; on bude za to, aby sme tie dostali aj po slovensky.

Po predložení židovských výpovedí svedčí, že ani jeden z rečníkov nepoužil výrazy, dľa ktorých nás zapisujú ako psov spolu s cigáňmi a židmi; na druhé veci sa nepamätá.

Juro Rojko po Adamovi. Svedčí, že dr. Rudolf Markovič rozprával o tom, že sa vynasnaží, aby úradné listiny boly doručované aj v slovenčine, aby tomu ľud rozumel.

Počas vypočúvania lubinských svedkov lubinskí židáci všemožným spôsobom robili náladu proti obžalovaným. Eduard Deutsch, dôverník a adjutant lubinského notára, dal sa zachvátiť svojej neskrotenej zášti, divokosti a surovosti oproti obžalovaným, že vo svojom sklepe vykrikoval: „Bodaj by bol šľak trafil otca oboch Markovičov, keď ich mal stvoriť (použil komisný výraz, ktorý napísať mi zakazuje slušnosť), aby neboli mohli prísť sem nám na zkazu."

Dozvediac sa o tomto dr. Julo Markovič, zadal prosbu k vyšetrujúcemu sudcovi, aby rozprestrel vyšetrovanie i na túto okolnosť, ktorá dostatočné svetlo hádže na city a smýšľania žalujúcich nás židákov a čo je pravou príčinou ich ťaženia a svedčenia proti nám. Vyšetrujúci sudca dr. Fityma dal miesta tejto prosbe a vypočul udaných svedkov.

Juraj Srnánek svedčil: Dňa 9. júna som sedel v krčme Deutscha s Jánom Srnánkom, keď prišiel i Juro Drgonec a spomenul, že by v Novom Meste na nejakú kúpu mal dostať peniaze, a pýtal sa Ednarda Deutscha, ako by mohol prísť k tým peniazom. Deutsch mu odpovedal, aby šiel k Markovičovi, však je to polboh Lubinanov, potom doložil: „bár by bol šľak trafil otca Markovičov, keď ich mal r...ť, aby neboli mohli prísť nám na zkazu do Nového Mesta.

Juro Drgonec. Doslovne to isté svedčil, ako Jano Srnánek ohľadom výpovede Eduarda Deutscha.

Vzhľadom na programmné reči Markovičov a Čulíka boli vypočúvaní mimo spomenutých ešte početní iní Lubináci, ale sa už nepamätali na nič určitého, no ani jeden ničím nepodoprel svedčenie židovských svedkov, lež všetci jednohlasne dotvrdili, že oni nepočuli také slová a výrazy.

Bzinskí svedkovia.

Karol Borsuk, ev. farár. Bol prítomný vo Bzinciach, stál asi na 2—3 kroky od rečníkov, ich reči dobre počul a porozumel.

Prvý rozprával dr. Julo Markovič a odporúčal svojho brata. Na jeho reč po trištvrte roku podrobne sa nepamätám, ale dla jej celého dojmu tvrdím, že nepovedal nič protištátneho alebo protivlasteneckého; práve naopak, prízvukoval, že oni prišli hlásať pokoj a svornosť.

Dr. Rudolf Markovič rozoberal programm slovenskej národnostnej strany — ktorý vyšiel i tlačou. O cirkevno-politických zákonoch sa vyslovil, že je to nepríjemné, keď ľudia musia behať sem-tam, ale zákon je zákon, musíme ho uctiť, kým je zákonom; on sa bude usilovať, aby bol premenený cestou ústavnou. Potom prešiel na otázku reči, a tu spomenul daňové knižky, ktoré sú vystavované výlučne v maďarskej reči a tak ich ľud nerozumie; jestli jeho zvolia za vyslanca, bude pracovať, aby ľud dostal také daňové knižky, ktorým rozumie.

Na otázku, či je pravda svedčenie židovských svedkov, odpovedá: To je lož, že by či dr. Julius či dr. Rudolf Markovič boli použili tých výrazov, lebo by som sa bol musel rozpamätať na také kriklavé výrazy; ale ako som už aj spomenul, rečníci práve prízvukovali vo svojich rečiach svoje vlastenectvo a lojálne zákonné smýšlanie. Viac nemám čo povedať, len ešte poznamenávam, že obidvaja rečníci sú omnoho múdrejší, než že by boli použili vo svojich rečiach takýchto sprostých výrazov.

Pavel Leška. Ja som bol prítomný pri rečiach vo Bzinciach od začiatku až do konca; dobre som dal pozor na reči; ale žeby niekto bol rozprával proti maďarskej vláde, to je lož. Dr. Julo Markovič len v krátkosti odporúčal svojho brata, dr. Rudolf Markovič vravel len o tom, aby do života boly uvedené zákony, ktoré potvrdil Jeho veličenstvo, ale nič nerozprával proti vlasti, proti vláde a proti maďarskej národnosti.

Po prečítaní výpovedí obťažujúcich svedkov: Aby daňové knižky nám dali v slovenskej reči, o to sme žiadali i vyslanca Vietorisa, lebo aj zákon z r. 1868 predpisuje, že kde je obyvateľstvo slovenské, aby boly vydávané úradné písma v reči ľudu. To je nepravda, že by dr. Rudolf Markovič bol povedal, že len preto vydávajú listiny a porciové knižky po maďarsky, aby tomu ľud nerozumel, a aby nevedel, za čo platí svoje krvopotné groše. O ma-

trikách povedal, že by dobre bolo, keby sa tu mohla stať zmena zákonnou cestou, ale darmo je, zákon je zákon; to je lož, že by bol riekol: „mámia ľud a zapisujú ho do jednej matriky ako psov spolu so židmi a cigáňmi“. Je nepravda, že by dr. Rudolf Markovič i iné, židami udané výrazy bol užíval.

Martin Pavlovič. Bol som prítomný pri rečiach od začiatku až do konca, stál som asi na 10 krokov, všetko som dobre rozumel, ale to by musela byť múdra hlava, ktorá by si bola zapamätala všetko až podnes. Jestli ale osobitné otázky budú ku mne upravené, budem môcť odpovedať. Na celý obsah rečí a kto čo povedal, na to sa už dnes nepamätám. Po predložených otázkach: Nie je pravda, že by dr. Rudolf Markovič tak sa bol vyslovil o maďarskej reči, ale to povedal, že by dobre bolo, keby akékoľvek prípisy od vrchnosti popri maďarskej reči boly doručované aj v slovenčine, že by tomu ľud rozumel, ba práve nám povedal, aby sme sa naučili i maďarsky, lebo kto dve reči rozpráva, dvoch ľudí rozumie. To je lož, že by o matrikách bol povedal, že nimi mámia ľud a nás spolu zapisujú so židmi a cigáňmi ako psov. To je nie pravda, že by niekto z rečníkov bol použil i druhé, židmi tvrdené veci. Ale áno o tom bola reč, že Jeho veličenstvo vydal zákon o čistých voľbách, teda aby boly voľby čisté.

Zo Bziniec ešte boli vypočúvaní 3—4, ale keď povedali, že sa na všetko už nepamätajú, vypočúvanie s nimi bolo ukončené. Asi 30 svedkov tu vôbec vypočúvaných nebolo.

Jozef Petrášek, r.-k. učiteľ z Moravského Lieskového. Bol som prítomný vo Bzinciach, keď dr. Rudolf Markovič ako kandidát prišiel do Bziniec v spoločnosti svojho brata dr. Juliusa Markoviča, lekára a v blízkosti ev. kostala k ľudu držal reč. Prvého som počul dr. Juliusa Markoviča, po ňom vravel dr. Rudolf Markovič, ale ja som ani v jednoho reči nepočul, že by boli búrili alebo znevažovali maďarstvo, maďarskú reč a maďarské štátne ustanovizne; práve naopak, ja som počul, že menovaní rečníci upozorňovali ľud, aby v úcte držali zákony a prízvukovali, že sa vynasnažia, aby k maďarským vrchnostenským úradným prípisom boly pripojené i slovenské uvedomenia, aby tým ľud rozumel, — jedným slovom nemôžem tvrdiť s dobrým svedomím, že by dakto z rečníkov bol upotrebil také výrazy, ktoré by boly unižovaly maďarskú národnosť, maďarskú vládu a štátne ustanovizne. Ako dobrý vlastenec by som také reči ani nebol počúval, ale by som ich sám hneď bol

oznámil. Ľudovíta Čulíka poznám, aj som ho videl vo Bzinciach, ale tohoto pána som nepočul rozprávať.

August Roth, r.-k. farár v Moravskom Lieskovom. Bol tiež prítomný náhodou pri programmných rečiach vo Bzinciach, a počúval od začiatku až do konca v spoločnosti svojho kollegu E. Jakubéczyho. Jeho výpoveď je tá istá, ako Jozefa Petráška, preto ju osobitne neudávam.

Dr. *Jozef Duchoň*, pravotársky osnovník. Bol som prítomný dňa 22. septembra 1901 pri programmných rečiach ak v Lubinej, tak vo Bzinciach, od rečníkov som stál na 3—4 kroky, všetko počul a rozumel. Najprv dr. Julius Markovič prehovoril k ľudu, odporúčal za vyslanca dr. Rudolfa Markoviča a ubezpečoval, že sú teraz svobodné voľby, môže každý voliť dľa svojho srdca. Potom dr. Rudolf Markovič pojednával programm slovenskej národnostnej strany, rozprával o politickej jednote vlasti, poukázal na minulosť, keď všetky národnosti spolu bojovaly proti spoločnému nepriateľovi, a prízvukoval potrebu spoludržania. Za týmto spomenul národnostný zákon, nakoľko je nie prevedený a nakoľko je to neprospešné; vyzdvihol, že bude žiadať, aby úradné listiny, predvolania, výroky boly vydávané popri maďarčine aj v slovenskej reči, lebo je to pre ľud spojené so ztratou, keď si musí dať vysvetľovať takéto písma, alebo práve musí ešte platiť za vysvetlenie; potrebu i slovenských daňových knižiek tým odôvodnil, aby ľud sám vedel za čo platí a aby si mohol nad tým viesť protidozor. Pri tejto príležitosti podotkol, že je to pre celok škodlivé, keď sa národnosti nemôžu vzdelávať vo svojej materinskej reči, týmto sa dietky nepotrebne obťažujú a dobre si neosvoja ani materčinu, ani cudzý jazyk; právo reči je každého prirodzené právo, pre svoju reč nikto nemá byť potupovaný. Keď prešiel na cirkevno-politické zákony, vyzdvihol prednosť predošlého k terajšiemu stavu ak v mravnom, tak v hmotnom ohľade, ale prízvukoval, kým je zákon zákonom, dotedy ho treba uctiť; jestli ale bude zvolený za vyslanca, použije všetky ústavné prostriedky, aby bol zpätuvedený predošlý stav. Tu opätovne prízvukoval svoju vlasteneckosť, potrebu svornosti, lebo musíme pracovať na spoločnom dobru spoločnými silami. Odporúčajúc sa do priazni voličov sľúbil, že v páde jeho zvolenia všetko splní, čo teraz sľúbil.

Po ňom rečnil Ľudovít Čulík, odvolávajúc sa na programmnú reč kandidáta, vyzval voličov, aby sa v shode a svornosti usilovali vyvoliť tohoto svojho človeka.

Dr. Julius Markovič pojednával kuriálne súdobníctvo o voľbách, že je teraz zakázané traktovanie, napájanie a úradný nátlak, každý môže svobodne vyjadriť svoju vôľu, a na konec na srdce kládol voličom, aby volili dľa najlepšieho presvedčenia.

Z Lubinej sme šli do Bziniec, kde prvý rozprával dr. Julius Markovič, po ňom dr. Rudolf Markovič, potom Karol Borsuk a na konec zase dr. Julius Markovič.

Po predložení výpovedí obťažujúcich židovských svedkov: Čítal som i prvotnú i vypravenú osnovu reči, počul som ju viac ráz predniesť, ale ani dr. Rudolf Markovič, ani nikto iný nepoužil žalovaných výpovedí, lež naopak, všetky reči boly zadržané celkom v odchodnom duchu a v inom smere, ako udávajú žalované výpovede; všetci rečníci silno prízvukovali vlasteneckosť tak, že v Podolí notár Bela Szittyai, v Novom Meste nad Váhom ale hl. slúžny Langhammer aj dali výraz svojej spokojnosti nad vlasteneckým duchom rečí, a programmné reči boly všade rovnaké a tie isté.

Jozef Krafta. Bol prítomný i v Lubinej i vo Bzinciach pri programmných rečiach, stál na niekoľko krokov od rečníkov, dal dobrý pozor, počúval od začiatku až do konca. Dr. Rudolf Markovič na obidvoch miestach povedal tú istú reč, ešte i tie isté výrazy upotrebil s malými odchýlkami. O slovenskej reči to povedal, že teraz dľa zákona má prednosť maďarčina, ale jestli on bude vyvolený za vyslanca, bude sa vynasnažovať, aby Slováci vo svojich záležitostiach popri maďarčine dostávali listiny po slovensky, zvlášte vyzdvihol daňové knižky a vyslovil ako žiadosť, aby ony boly tlačené i v slovenčine.

Po predložení výpovedí obťažujúcich svedkov: To je nie pravda, že by dr. Rudolf Markovič bol povedal, že súdy len preto vydávajú maďarské výroky, aby ľud nevedel, za čo ho odsúdili; nie je pravda ani tvrdenie židov o porciových knižkách. O matrikách hovoril dr. Rudolf Markovič — ale neviem, či na Starej Turej, či v Lubinej a či vo Bzinciach, že kým je zákon zákonom, treba ho zadržať; ale jestli jeho vyvolia, on sa vynasnaží, aby matriky boly prinavrátené kňazom; to je ale nie pravda, že by bol povedal: mámia ľud a zapisujú ho do jednej matriky ako psov spolu s cigáňmi a židmi. Ani to nezodpovedá pravde, že by sa o Maďaroch tak bol vyslovil, že nohami šliapu zákon a utiskujú Slovákov. Jestli by takéto výrazy bol použil, bol by som si ich zapamätal. Dr. Julo Markovič odporúčal dr. Rudolfa Markoviča za vyslanca slovenského ľudu ako takého, ktorý z neho pochodí, a vyzval ich

spolu držať, aby mali svojho zástupcu v sneme, ku ktorému sa môžu s celou dôverou obrátiť. Teraz podplácať je zakázané, oni nebudú podplácať, nech vydržia voličia z lásky a oddanosti pri slovenskom kandidátovi!

Igor Hrušovský. Bol prítomný i v Lubinej i vo Bzinciach pri programmných rečiach, stál v bezprostrednej blízkosti rečníkov, dal dobrý pozor, dobre počul a rozumel každé slovo. Prvý rozprával dr. Julo Markovič, predseda novomestskej slovenskej národnostnej strany, odporúčal za vyslanca dr. Rudolfa Markoviča a prízvukoval, že terajšie voľby majú byť čisté dľa vôle Jeho veličenstva a ministerpredsedu, podplácať nesvobodno, ani úradne kortešovať; voličia môžu svobodne hlasovať, na koho sa im páči a nemusia sa báť, že preto budú prenasledovaní. Za ním rečnil dr. Rudolf Markovič a vyvinul programm slovenskej národnostnej strany. Predniesol v prvom rade, že treba chrániť jednotu a neodvislosť vlasti; tu žili Maďari a Slováci 1000 rokov v pokoji, je žiaducné, aby to aj v budúcnosti tak bolo, Žiadať bude revísiu cirkevno-politických zákonov, zrušenie civilných matrík, ale vyzdvihol, kým sú zákony, dotedy ich treba poslúchať. Pojednával o tom, že bude žiadať, aby výroky, úradné listiny, porciové knižky boly vydávané popri maďarskej i v slovenskej reči, aby tomu ľud rozumel a nemusel s každou maličkosťou behať k notárovi. Potom rozprával Ľudovít Čulík ako dobrý súsed Lubinanov a povzbudzoval voličov, aby vydržali pri Markovičovi a aby sa nebáli, že budú zato prenasledovaní. Konečne hovoril ešte dr. Julo Markovič a zopätoval druhú polovicu svojej prvej reči, nakoľko obšírnejšie vysvetľoval zákon o kuriálnom súdobníctve. Z Lubinej sme šli do Bziniec, kde najprv rečnil dr. Julo Markovič, potom dr. Rudolf Markovič, zatým Karol Borsuk a na konec zase dr. Julo Markovič.

Po predložení výpovedí obťažujúcich svedkov: Ja som ostro pozoroval na reči, ale takýchto výrazov nepočul ani jeden svedok.

Karol Pišný. Bol prítomný i v Lubinej, i vo Bzinciach, stál v bezprostrednej blízkosti rečníkov, počúval od začiatku až do konca a všetkému dobre porozumel. Na obidvoch miestach dr. Julo Markovič odporúčal za vyslanca dr. Rudolfa Markoviča. Po ňom rečnil dr. Rudolf Markovič a medziiným vyzdvihol, že bude žiadať, aby úradné prípisy a výroky boly stránkam doručované i v slovenčine, aby tomu takto ľud sám rozumel a nemusel behať k nikomu o vysvetlenie; daňové knižky by maly byť tiež i v slovenčine, aby ľud vedel, za čo platí. Vyzdvihol, že si žiada jednotu uhorskej vlasti,

a aby Slováci s Maďarmi nažívali vo svornosti, ako to bolo od 1000 rokov, kde vždy spoločne bojovali proti nepriateľom vlasti O matrikách povedal, že slovenská strana bude žiadať zrušenie civilných matrík, ale kým je to zákonom, musíme sa mu koriť. Dr. Julo Markovič rozprával o kuriálnom súdobníctve, že sa nesmie kortešovať, je zakázané napájať, a každý svobodne môže dať tomu svoj hlas, komu za dobré uzná.

Po predložení výpovedí obťažujúcich svedkov: Ja som dobre počúval všetky reči, ale takéto výrazy som nepočul.

Ondrej Koril. Svedčí celkom tak, ako Karol Pišný. Po predložení výpovedí obťažujúcich svedkov: Ja som takých rečí nepočul z úst ani jednoho rečníka, a s dr. Rudolfom Markovičom som bol aj inde pri jeho programmných rečiach. Reč jeho bola všadiaľ asi tá istá, ale neupotrebil nikde takých výrazov.

Daniel Škrinár. Svedčí to isté, čo Karol Pišný a Ondrej Koril. Rozhodne tají, že by niekto z rečníkov bol použil tie závadné (inkriminované) výrazy.

Dodatočné vypočúvanie svedkov žaloby.

Ján Haluza. Viac neviem povedať, ako som už svedčil. Nepočul som, že by dr. Rudolf Markovič bol upotrebil závadné výrazy o maďarskej reči a o maďarských úradných prípisoch.

Gustáv Polläk. Dr. Julo Markovič dlhšie rozprával i pred i po reči dr. Rudolfa Markoviča, ale čo povedal, na to sa teraz po 8 mesiacoch neviem rozpamätať. Odporúčal svojho brata, ktorý je sám Slovák, a zastane sa za práva Slovákov. Na to sa nepamätám, či dr. J. Markovič užil závadné výrazy alebo nie.

Samuel Polläk. Teraz po 8 mesiacoch sa nepamätám na jednotlivé výrazy dr. Jula Markoviča, len to tvrdím, že on ešte poburujúcejšie rozprával, ako dr. Rudolf Markovič, lebo je lepším rečníkom a lepšie sa vie vyjadriť.

Samuel Kellerman. Dr. Julo Markovič vo Bzinciach odporúčal dr. Rudolfa Markoviča, zopätoval jeho programmnú reč, a poneváč lepšie rozpráva po slovensky, ešte s väčším účinkom predniesol to, čo povedal dr. Rudolf Markovič. Aj on povedal, aby sme teraz spolu držali, aby slovenčina prišla na vrch tak, ako je teraz maďarčina; nech je maďarská reč tak utlačená, ako je teraz slovenská. Aj dr. Julo Markovič sa vyjadril, načo nám je maďarčina, načo

maďarstvo, vy tomu nerozumiete, my potrebujeme slovenské úradné prípisy a výroky, lebo neviete, začo platíte svoje mozoľné groše. To tiež povedal, aby matriky boly zrušené, lebo nás zapisujú do nich ako psov spolu s cigáňmi a židmi. Áno, to povedal dr. Julo Markovič, že vláda šliape nohami zákon; Slovákov všade utiskujú, Maďari a maďarská vláda šliapu zákony; preto dávajú maďarské výroky, aby tie nerozumel slovenský ľud. O školách sa tak vyslovil, že nám nanucujú štátne školy, aby sme sa nasilu učili maďarčine, nanucujú nám maďarské porciové knižky, aby sme nevedeli, začo platíme mozoľné groše.

Ačpráve teraz po 8 mesiacoch sa už nepamätám, žeby rečník bol použil týchto výrazov, ale takto som pochopil smysel jeho reči.

Šalamún Pless. Na reč dr. Jula Markoviča som tak nepozoroval, ako na reč dr. Rudolfa Markoviča, a teraz po dlhom čase nemôžem označiť, čo povedal dr. Julo Markovič, ale asi tak rozprával, ako dr. Rudolf Markovič.

Bela Barančík. Viac neviem čo udať, ako v mojom prvom vypočúvaní som už udal. Reč Ľudovíta Čulíka som nepočúval do konca, lebo ma rychtár zavolal na obecný dom; kým som ho ja počúval, rozprával o tom, aby ľud vydržal pri Markovičovi.

Eduard Deutsch. Ja teraz už neviem, aké výrazy upotrebil dr. Julius Markovič.

Šimon Herzog. Z reči dr. Juliusa Markoviča sa rozpamätúvam na to, že povedal, aby sme do krve bojovali pri dr. Rudolfovi Markovičovi, lebo on že vymôže slovenskú úradnú reč a zrušenie matrík. Ani na jeho, ani na Čulíkovu reč sa nepamätám, menovite jednotlivé výrazy neviem udať; len to môžem zistiť, že ľud je aj dodnes ešte pod vlivom poburujúcich rečí.

Postavenie pod obžalobu.

Verne a pravdivo som udal výpovede všetkých svedkov, ktorí svedčili niečo určitého. Vyšetrujúci sudca vyhlásil vyšetrovanie za ukončené a my sme boli poznove povolaní v auguste pred žalobný senát nitrianskej sedrie k pojednávaniu našich námietok. Dostavili sme sa v istom presvedčení, že bez všetkého ďalšieho naťahovania a šírenia slov, musíme byť osvobodení zpod obžaloby a jej následkov.

Keď pri prvom pojednávaní žalobný senát nasbieraný obťažujúci materiál neuznal za dostatočný, postaviť nás pod obžalobu a nariadil

doplňujúce vyšetrovanie na predmet obžaloby, ako i na zistenie toho, čo povedali, poťažne čo opätovali druho- a treťo-stupňoví obžalovaní z rečí kandidáta: po tomto doplňujúcom vyšetrovaní dľa právnej a zdravej prirodzenej logiky inšie sa očakávať ani nemohlo, ako vyhlásenie nás za nevinných. Vyše 30 svedkov určite, jasno a nepodvratne svedčilo, že udania notára a jeho svedkov sú lživé vymysleniny, jednosvorne dosvedčili, že nikto z nich nepočul závadné výrazy, ač by si ich boli museli zapamätať pre kriklavosť, keby ich niekto z rečníkov bol upotrebil.

V podstate svedčili každý tak, ako si zapamätal; v slovách síce tu i tu rozdielne, ale v smysle totožne; z ich statočných a spravedlivých výpovedí určite sa dá zistiť, že dr. Ruďolf Markovič všadiaľ uznal prednosť maďarčiny a že ešte menej žiadal, ako sám národnostný zákon, totižto popri maďarskej osnove i slovenskú reč na úradných listinách a daňových knižkách; že sa pohyboval prísno v medziach zákona, ktorý kázal uctiť; hlásal shodu a bratstvo medzi národnosťami vlasti. Dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík boli jeho pomocníci, ktorí sa obmedzili robiť náladu a vysvetľovať kuriálne súdobníctvo. O hanení, tupení maďarstva, o búrení proti nemu a krajinským ustanovizniam nikde nebolo ani reči.

Dodatočne vypočúvaní obťažujúci svedkovia z Lubinej nevedia ani slovíčkom udať, čo hovorili, aké výrazy upotrebúvali dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík, vôbec sa v ničom nepamätajú na reči týchto dvoch upodozrievaných. Čo vravia, vravia len vo všeobecnosti, a oni *účinok* reči považujú za búrenie, nakoľko reč dr. Jula Markoviča držia vo všeobecnosti za poburujúcejšiu preto, *lebo je on lepší rečník.*

Bzinskí obťažujúci svedkovia, dvaja Polláci, sa už tiež v ničom nepamätajú na reč a výrazy dr. Juliusa Markoviča, jediný J. Kellermann teraz po ôsmich mesiacoch vie ešte viac, ako pri prvom vypočúvaní, a pririekne celú udajnú búriacu reč dr. Rudolfa Markoviča i dr. Juliusovi Markovičovi; dľa výpovede tohoto svedka musel sa dr. Julius Markovič popredku doslovne naučiť programmnú reč kandidáta. Ale židko je pritom všetkom opatrný, hľadí i na zadné kolesá a ráta s možnými zlými následkami svojej vybájenej výpovede. Preto si nechá otvorené dvierka a na konci vraví, že sa on síce na reč a jej výrazy už nepamätá, *ale jej smysel takto pochopil.* Týmto svojím zakončením *úplne rúca akúkoľvek hodnotu svojho svedectva* a odníma mu i najmenšiu reelnú podstať. Lebo nemôže tu byť reči o tom, ako on interpretoval, pochopil a vysvetľoval reč

dr. Juliusa Markoviča; lež smerodajné je to, ako ju predniesol rečník, a *či v nej upotrebil takých viet a výrazov, ktoré padajú pod pochop búrenia.* Nikoho nemožno súdiť a odsúdiť za súkromnú a individuálnu mienku, pochopovanie a prípadné mýlne vysvetľovanie jeho slov, ale výlučne za konkretné slová, za dokázať sa majúci čin, za prečin, ktorý označuje trestný zákon ako taký, — tak alebo onak pochopovaný smysel slov neznamená ničoho, a nie je dostatočným substrátom ani k politickému processu.

Tento raz bol žalobníkom podfiškál Drexler, ktorého chovanie bolo celkom odchodné od vystupovania jeho chéfa Chudovského. Plnil síce i on jednostranne svoju úlohu, ale robil to vážne, ticho; veľmi sa nenamáhal, na politickom koníku prílišne nerajtoval, pokúsil sa podopreť žalobu viac len z právnického stanoviska.

Dr. Rudolf Markovič (ktorý zastával i neprítomného Ľudovíta Čulíka), chladno a verne poukázal na prameň žaloby; práve z výpovedí obťažujúcich svedkov dokazoval ustrojenú a dlhou rukou pripravovanú vymyslenosť celého udania; porovnaním jednotlivých výpovedí obťažujúcich svedkov logicky a psychologicky vyviedol, že sú ich svedectvá im do úst dané, nielen suggerované, ale doprosta vyučené a naučené. Svedkov týchto vedie výlučne zášť a pomsta preto, že upodozrievaní vzali pospolitý ľud pod ochranu, že mu zakladajú samopomocné spolky, a že ho viac nemôžu vyciciavať úžerníci. To dokázal nad slnko jasnejšie svedok Eduard Deutsch, ktorý vo svojej neskrotenej zlosti a pomstychtivosti tak sa zabudol, že pred svedkami vybuchol tak hlbokú zášť prezradzujúce slová, ešte i proti otcovi Markovičovcov, ako to dosvedčili svedkovia Srnánek a Drgonec.

On vystúpil na základe programmu, ktorého prvým bodom je samostatnosť, nedotknuteľnosť a celistvosť uhorskej vlasti; ako by teda hneď na začiatku bol mohol vystúpiť proti maďarstvu, ako by bol mohol búriť proti štátnym ustanovizniam a proti maďarskej národnosti pri rozberaní prvého bodu, t. j. integrity vlasti? Nemohol to urobiť ani ako advokát, ktorý pozná zákony a následky ich neplnenia.

Bezpočetní novovypočúvaní svedkovia jednohlasne poctive dotvrdili do ostatnej litierky pravdivosť jeho programmnej reči, ktorú skutočne držal, a ktorej obsah čestne udal i pri jeho vypočúvaní počas stopovania, i vo svojich námietkach proti obžalobe fiškusa.

V prospech Ľudovíta Čulíka vlastne nemá čo predniesť, škoda tu i len slova ztratiť, sami obťažujúci svedkovia už osvobodili treťo-

stupňového obžalovaného tým, že o ňom nič nesvedčili, poťažne ani jeden z nich nevedel udať, čo povedal Ľudovít Čulík.

Dr. Julius Markovič názorne nakreslil honbu, ktorá sa vedie proti nim od volieb do krajinského snemu, ktorej viditeľným kommandantom je lubinský notár, jeho nástroje ale lubinskí a bzinskí židia. Od volieb život obžalovaných je nič inšie, ako neprestajné honenie pred súdy, súdenie a odsúdenie. Všade fundátor je notár, miništranti ale tí istí židia, ktorí dľa časovej a miestnej potreby svedčia. Jeden veľavýznamný a pre honiacich nás mnohosľubný dej tohoto pohonu je toto udanie a žaloba z búrenia, pričom trúfajú vykrútiť nám grgy použitím ducha času, cestovaním vo vlastenectve a — svojím svedčením. Jedným úderom chcú naraz zabiť tri muchy, jednomu z nás dajú vyriecť vymyslené táraniny, poťažne zúmyselne prekrútia jeho slová, druhému ich dajú odrectovať, tretí ich ale schváli a na základe toho kandidáta odporúča. S jedením prichádza apetít, týmto spôsobom sa zbavia nie len zakladateľov a vodcov ich ľahké a pohodlné žitia znemožňujúcich spolkov, ale pri tom nad slnce jasnejšie dokážu i svoju vlasteneckosť. Zúmyselnosť a nepravdivosť komplotu tak silno bije do očí, že ho môže videť i sám súd, a i bez obrany musí osvobodiť obžalovaných.

Čo sa samej osoby dr. Juľa Markoviča týka, žalobný senát sám nahliadol, že na základe všeobecných tvrdení subjektívnych úsudkov a vymyslených fráz odsúdiť nikoho nemožno, preto z naloženia žalobného senátu vyšetrujúci sudca každému svedkovi zvláštne predložil tú otázku, aké výrazy použil dr. Julo Markovič a čo zopätoval z reči dr. Rudolfa Markoviča, či tie výrazy, ktoré padajú pod pochop búrenia? Novovypočúvaní svedkovia až do jednoho vyhlásili tvrdenia židovských svedkov za lož, dosvedčiac, že dr. Juľo Markovič rozberal len kuriálne súdobníctvo; obťažujúci židovskí svedkovia ale nevedeli udať, čo povedal, osvedčili, že sa v ničom nepamätajú na jeho reč, a ani jednu vetu alebo výraz nezistili, ktorý by obsahoval búrenie. Jediný S. Kellerman nahovoril toho, trebárs koľko, ale svoju výpoveď úplne pozbavil každej reálnej ceny tým, keď na ostatok vyzdvihol, že sa na slová nepamätá, on len **osobne** tak pochopil reč dr. Juľa Markoviča.

Súd sa utiahol, ale na výroku sa nevedel dohodnúť, odročil publikovanie na poobedie. Výrok vyhlásili až večer, dľa ktorého dr. Rudolf Markovič a dr. Juľo Markovič sa postavujú pod obžalobu, Ľudovít Čulík ale sa osvobodzuje z pod obžaloby. Na záverečné pojednávanie predvolal všetkých svedkov žaloby; zo sved-

kov obrany ale len 16. Kr. fiškál appeloval proti osvobodeniu Ľudovíta Čulíka na kr. tabulu, a táto i postavila Ľudovíta Čulíka pod obžalobu s tým odôvodnením, že svedkovia síce naň nič nedokázali, ale že musel byť postavený pod obžalobu na základe vlastného soznania, keď uznal, že schválil reč kandidáta na jej základe ho i odporúčal. Toto sa tak bere, ako čoby tú reč *sám bol povedal* a poneváč reč dr. Rudolfa Markoviča sa zdá byť poburujúcou, bolo treba i Ľudovíta Čulíka postaviť pod obžalobu.

Záverečné pojednávanie.

Záverečné pojednávanie bolo vypísané na 26. januára 1903 pred nitriansku súdnu stolicu. Poneváč len 16 svedkov obrany zavolali k záverečnému pojednávaniu, všetci traja obžalovaní zadali odôvodnené prosby k predsedovi sedrie, v ktorom žiadajú predvolanie k záverečnému pojednávaniu už v námietkach menovaných, ale nevypočúvaných, alebo vypočúvaných, lež k záverečnému pojednávaniu nepredvolaných a menujú i nových svedkov. Ač 288. § trestného zákonníka výslovne nakladá, že riadne má byť vyhovené takejto žiadosti obžalovaných, ač obžalovaní určite udali pri jednotlivých skupeninách svedkov, na aké okolnosti žiadajú ich vypočúvanie; súdna stolica predsa odmrštila prosby všetkých troch obžalovaných z tých dôvodov, že je nemožno predpokladať, žeby sa menovaní svedkovia mohli pamätať na reči po tak dlhom čase, že vypočutím doterajších svedkov je vec dostatočne objasnená, a že od ďalšieho vypočúvania svedkov nedá sa viac ničoho určitého očakávať. Obžalovaní týmto výrokom mohli byť už dostatočne informovaní o duchu a nálade, ktorá panuje v oči nim. Trestný zákonník v podobných pádoch nie len že neobmedzuje obranu v ničom, lež jej dáva to najširšie pole, súd ale týmto výrokom už na začiatku präjudikoval. Toto pokračovanie sa stalo tým nápadnejším, že súd na žiadosť kr. fiškála ešte *v ostatnej hodine nariadil predvolanie Bélu Szittyaiho staroturanského notára, ktorého predvolanie boli žiadali i obžalovaní, ale súd to nenariadil.*

Ku záverečnému pojednávaniu obžalovaní dr. Rudolf Markovič a Ľudovít Čulík dostavili sa v sprievode svojho obrancu Štefana Fajnora, senického pravotára, dr. Julius Markovič bránil sa sám. Súd bol zostavený nasledovne: predseda Anton Mazoly, prísediaci sudcovia Julius Tejfalusy a Arthur Miklósy, verejný žalobník Gejza Chudovský, notár Talčak.

Súdna sieň bola nabitá obecenstvom, nechybely ani dámy, boli prítomní i officieri. V obecenstve badať tú najnepriateľskejšiu náladu v oči obžalovaným, no chová sa ticho, tak sa zdá že ho trochu pomýlily mohutné postavy a mužský výzor obžalovaných, ktorí v povedomí svojej nevinnosti s jasnou tvárou a vztýčenou hlavou čakali súd.

Po utvorení súdu a po zistení toho, že všetci svedkovia sa ustanovili, boli vypočutí obžalovaní.

Dr. Rudolf Markovič udáva: Keď boly zabezpečené svobodné voľby, a keď slovenská národná strana vstúpila do volebného boja, vystúpil som v považsko-novomestskom okrese, ako kandidát slovenskej národnej strany na základe programmu, ktorý ona vydala, a ktorý je všeobecne známy. Svoju programmnú reč držal som tiež na základe tohoto programmu. V prvom rade som sa osvedčil, že som za nerozdielnosť, neodvislosť a celistvosť krajiny uhorskej tým viac, že my tu spolu žijeme od tisíc rokov, ako bratia, spolu s bratmi Maďarmi sme bránili ústavu krajiny pod Bocskaym a Rákoczym; žiadam si, aby takáto bratská shoda i na ďalej trvala, a žiadúcne je, aby sme sa na sneme zišli, kde z oči-voči povediac jeden druhému svoje krivdy a túžby, môžeme sa ľahko porozumeť a pracovať na blahobyte krajiny.

Ohľadom národnostného zákona som sa osvedčil, že budem všemožne na tom pracovať, aby bol do života uvedený, aby Slovákovi súdne výroky a predvolania boly vydávané i v slovenskej reči; aby daňové knižky boly opatrené i slovenskou osnovou; aby ľud vedel o čo sa jedná, za čo je odanený, a aby sem-tam nemusel behať a tak neutrácal čas a peniaze. Hovoril som ďalej, že budem žiadať, aby na slovenských krajoch mohli sme si postaviť elementárne a stredné školy, v ktorých by bola vyučovacia reč slovenská; ba budem žiadať i to, aby takéto školy postavil a zariadil sám štát.

Ohľadom cirkevno-politických zákonov vyslovil som sa, že budem žiadať, aby starý stav bol nazad uvedený. Iné body programmu vzťahovaly sa na hospodárske otázky, aby bolo ustálené minimum dane pre roľníkov, zavedená progressívna daň, aby bol Váh regulovaný, aby pre slovenský ľud boly sriadené hospodárske školy.

Predseda: Dľa tohoto by ste boli celkom pekne a prijateľne rozprávali a nepovedali nič závadného, ale mnohí svedkovia dokázali, že ste tak nevinne nehovorili, ale že ste ostro napádali maďarstvo a maďarské štátne ustanovizne.

Dr. Rudolf Markovič: Otvorene a úprimne som označil obsah

mojej reči, nemám iného povedať. Svedkovia dokážu pravdivosť môjho udania, zlomyseľnosť a krivé svedectvo pomstychtivých obťažujúcich svedkov.

Dr. Julius Markovič udáva, že on všade v prvom rade odporúčal za vyslanca dr. Rudolfa Markoviča ako kandidáta slovenskej národnej strany, ktorý sám súc synom slovenského ľudu, najlepšie pozná jeho bôle a žiadosti. Po programmnej reči kandidáta dľa okolností a potreby robil náladu v prospech kandidáta; v Lubinej rozprával celkom krátko, lebo pred ním hovoriaci Ľudovít Čulík dostatočne oduševnil ľud; vo Bzinciach rečnil dlho, lebo nálada bola znamenitá a ľud napnute počúval. O samých bodoch programmu nehovoril nikde nič, ale vysvetľoval kuriálny zákon, dľa ktorého voľby teraz sú svobodné, nesmie nikto nikoho zavádzať pijatikou a peniazmi, slúžny nesmie strašiť, notár nesmie vyhrážať. Nech slovenský ľud ukáže, že je schopný ústavnosti, že si vie uctiť a varovať svoje práva, a že si vie za ne i mužne zastať. Teraz majú príležitosť vyvoliť si svojho človeka na snem, ktorý bude zastávať práva a žiadosť ľudu, a nebude slúžiť len svojím záujmom. Ja som jedným slovom bol korteš, ktorý usiloval sa v medziach zákona všetko možné využitkovať v prospech kandidáta.

Predseda: Tak ste presviedčali, že na druhý deň vrátili Slováci predstavenstvu maďarské ľudové knižky a žiadali slovenské.

Dr. Julius Markovič: To je jednostranné a lživé udanie notára, ktoré sa ešte len má dokázať. Keby tomu skutočne tak bolo, som presvedčený, že by príslušných pre toto istotne boli oznámili a pred súd dohnali.

Predseda: Ale takými rečiami, ako ste vy vraveli, ľud sa veľmi oduševniť nedá, on má radšej inakšie dôvody a oduševnenia.

Dr. Julius Markovič: Náš ľud je už dosť osvietený, že rozumné reči pochopí a ich precíti. Ľud bol doteraz k volebnej urne hnaný hlavne násilím, úradným terrorom, peniazmi a pálenkou, lež keď sa mu vysvetlí, že viac nesmie byť nástrojom iných, že žranicu a slopanicu on potom draho platí: príde k povedomiu svojej ľudskosti a hrdosti, oduševní sa za toho, kto najbližšie stojí jeho srdcu a presvedčeniu.

Predseda: Ale dľa výpovedí svedkov ste vy aj inšie rozprávali a neobmedzili sa len na kuriálne súdobníctvo.

Dr. Julius Markovič: Udanie židovských svedkov a žaloba, ktorou ma fiškus stíha, je osočovanie a utrhačstvo. Slovenská národná strana stála pri vlastenectve a každý, kto naše reči počúval,

musí uznať, ak len nechce luhať, že vlasteneckejšie sme už nemohli hovoriť, naše reči mohol smelo počúvať i sám Deák, a nebol by mal čo vytýkať. My našim vystupovaním sme chceli dokázať, že láska k slovenskej materinskej reči a národnosti dá sa do úplného súzvuku priviesť s láskou k našej uhorskej vlasti, ktorej verní synovia sme. Jestli pán predseda nemá viac žiadnych otázok ku mne, mám jedno predostretie pred slávny súd.

Predseda: Aké predostretie?

Dr. Julius Markovič: Chcem zopätovať svoju prosbu ohľadom vypočúvania nových svedkov, ktorých predvolanie na moju odôvodnenú žiadosť protizákonne odoprel predseda súdu.

Predseda: Ráčte si to ponechať na konec dokazujúceho pojednávania, až vtedy majú miesta také žiadosti.

Dr. Julius Markovič: Dľa 304. § trest. zákon. mám teraz právo vyvolať riešenie takejto prosby.

Predseda (prehŕňa v trest. zákonníku): Áno, tak je, teda ráčte predniesť svoju žiadosť.

Dr. Julius Markovič: V smysle 288. § trest. zák. upravil som prosbu na predsedu trestného súdu, v ktorej som žiadal predvolanie viacerých svedkov. Z týchto jedna čiastka už bola vypočúvaná v predvyšetrovaní, a vzdor tomu, že určite svedčili ohľadom podstatných vecí obžaloby, k záverečnému pojednávaniu predvolaní neboli; druhá čiastka svedkov vzdor žiadosti obžalovaných — neviem prečo — ale nebola ani vypočutá v predvyšetrovaní, konečne som menoval i celkom nových svedkov. No vzdor tomu, že som dostatočne odôvodnil svoju prosbu a určite označil na akú okolnosť si žiadam vypočúvanie týchto svedkov: moja žiadosť v protive s 288. § trest. zák. záporne bola riešená hlavne z toho dôvodu, že po takom dlhom čase menovaní svedkovia sa nemôžu pamätať na odohrané veci a žalované naše reči Dľa tohoto dôvodu potom neviem, k akému účelu má slúžiť vypočúvanie svedkov vôbec a dokazujúce pojednávania zvlášť, lebo zákon zábudlivosti rovnak sa uplatňuje pri každom svedkovi, a keď výpovede oblahčujúcich svedkov nemôžu byť do povahy braté pre zákon zapomenutia, to isté stojí i o obťažujúcich svedkoch, ktorý práve tak pred $1^1/_2$ rokom počuli naše reči, ako i oblahčujúci svedkovia. Som presvedčený, že i svedkovia, ktorí sú predvolaní, dostatočne dokážu bezzákladnosť obžaloby, a ja budem vyhlásený za nevinného. Ale to mojej napadnutej a povláčenej občianskej česti nedostačí, ja chcem nielen osvobodenie prípadne pre nedostatok dôkazov, chcem slávnostné

zadosťučinenie. A toto mienim docieliť jednohlasným osvedčením veľkého množstva svedkov, medzi ktorými sa nachádzajú i čestní slúžnovci a notári. Myslím, že slávny súd neodopre moju zákonitú prosbu tým viac, že je i všeobecný záujem, aby boly v celej nahote odhalené takéto osočovania a dohovorený pokus attentátu na občiansku česť. Potom prečítal mená otáznych svedkov.

Fiškus Gejza Chudovský je proti výsluchu týchto svedkov. Ako on vec vidí, opakujú sa i v tejto pravote zjavy z processu poslanca Valáška. Obžalovaní búria proti štátu a maďarstvu, keď si myslia, že nikto nevedie nad nimi protidozor, keď ale za svoje špatnosti (gazság) sa majú zodpovedať pred súdom, to odvolajú, bijú sa v prsia, že sú dobrí vlastenci a učupia sa (meglapulnak). To je už len smelosť upodozrievať vyšetrujúceho sudcu, že výsluch svedkov nebol riadny. Z oznámených 120 svedkov bolo vypočuto 64. Keď teraz obžalovaný žiada nových 63 svedkov, tak chce iba predĺžiť pojednávanie. Tí polovzdelaní ľudia sa na to bez tak už nepamätajú. Vo Valáškovej pravote preto nepripustil istých svedkov súd k pravote, lebo ich chcel ochrániť od toho, že by on (fiškus) ich nemohol žalovať z krivej prísahy.

Fajnor žiada o slovo.

Predseda: Pokojne vypočujte fiškusa, potom urobte prípadné poznámky.

Fiškus žiada, aby o tejto veci súd až potom riešil, keď budú vypočutí už prijatí svedkovia.

Dr. Julo Markovič: Chcem zadržať pokojnú duševnú rovnováhu, abych neupadol hneď na začiatku tohoto poburujúceho processu do takého rozburujúceho a poburujúceho stavu, v akom sa už nachodí kr. fiškál. Môj život je otvorená kniha, a vždy bojujem s otvoreným visírom a nemám čo tajiť: nikto nenajde v mojej minulosti ani najmenší znak, že by sa slová fiškusa mohly na mňa vzťahovať; ja som iskrenný Slovák, ale i dobrý vlastenec. Žiadam a vyzývam v prvom rade slávny súd, aby ma chránil pred podobnými nápadmi fiškusa; žiadam to rozhodne, *a nakoľko by som nenašiel dostatočnej obrany u súdu proti fiškusovým výpadom použijem proti fiškusovi osobnú retorsiu.* (Predseda chce pretrhnúť obžalovaného.) Dr. Julo Markovič, obrátený k fiškusovi, vyzdviženým hlasom: Nech je pán fiškus presvedčený, že kdekoľvek sa my dvaja sídeme v živote, kto sa skrčí, *to ja nikdy nebudem.* Predseda skočí do reči a upomína, že by sa miernil, ináče mu odobere slovo. Dr. Julo Markovič a Fajnor chcú hovoriť, ale predseda nedovolí a vstanúc hore, súd sa

v rýchlosti utiahne k porade, a po krátkom čase vyhlási, že o nových svedkoch až pozdejšie vynesie uzavretie.

Po tomto výstupe fiškus viacej ani slovíčkom nenapadol súkromné osoby Markovičov.

Ľudovít Čulík: Ja ako Slovák šiel som s dr. Rudolfom Markovičom do Lubinej; a poneváč jeho reč, ačpráve v slovenskom duchu povedaná, celkom sa srovnávala so zákonom a vlastenectvom, za ablegáta som odporúčal dr. Rudolfa Markoviča.

Prosí súd, aby v smysle zákona mohol hovoriť slovensky, lebo, ako vidia, maďarčinu láme.

Predseda: Celkom dobre hovoríte po maďarsky. Jestli by ste sa v niečom nevedeli dobre vysloviť, povedzte to po slovensky.

Čulík: Ja ako farár, ktorý lásku hlásam, nemohol a ani by som nebol schvaľoval takú reč, ktorá by bratské národy urážala. Poneváč ale reč dr. Rudolfa Markoviča smerovala k dobru slovenského ľudu, bratstvu a blahobytu Uhorska, odporúčal som ho za vyslanca na základe *takejto reči.* On sám rozprával o čistých voľbách, a pôvodcom týchto čistých volieb, Jeho veličenstvu a ministerpredsedovi Kolomanovi Széllovi, privolal som na slávu.

Za týmto boli vypočutí svedkovia obžaloby, v prvom rade bzinskí židia, ktorí vo vyšetrovaní svedčili pomerne najhoršie pre obžalovaných.

Na nich si veľmi zakladali stoliční páni, a hlavne fiškus Chudovský, ktorý — tak sa zdá — je presvedčený, že keď je aj nie kollegom vyslanca Pichlera, ako strážcu vlasti, no keby ju on nezachránil, musela by biedne zahynúť. Od bzinských svedkov očakávali strašné veci, kto vie, či títo Markovičov nepredstavia ako revolucionárov a anarchistov. A aký studený tuš, aké sklamanie!

Gustáv Pollák, krčmár z Horných Bziniec. Bol pri programmnej reči, ale je to už tak dávno, že sa viac na nič nevie rozpamätať. Počul, že bola reč o školách, ale čo sa hovorilo, nevie; nepamätá sa, či kto búril proti Maďarom, proti štátu alebo civilným matrikám. Počas reči bola tichosť, on stál na 12 krokov, všetko dobre počul, dobre hovorí po slovensky. Boli to samí Slováci, privrženci rozličných strán. Bola reč i o hospodárskych veciach a aj o rovnoprávnosti, ale nevie, ako. Kandidát hovoril, aby spolu držali a naňho hlasovali. I o tom mohla byť reč, aby slovenská reč bola „bei Gerichten“ (pri súdoch) a „bei Steuerbücher“ (porciové knižky). Židia neboli spomenutí, o náboženských veciach nikto nič nehovoril.

Predseda: Prv ste ináč svedčili, vtedy ste sa na všetko pamätali.

Pollák: Možno, že som sa vtedy pamätal, dnes už nič neviem. Po programmných rečiach bolo ticho, ľud sa držal triezvo, až o pár dní bol nepokoj, ktorý ale zapríčinili takí, ktorí robia obyčajne výtržnosti pri voľbách.

Predseda prečítal výpoveď, ktorú udal počas vyšetrovania, a usiluje sa ho do „pravej koľaje“ priviesť, pomáha a povzbudzuje jeho pamäť. Pollák vraví, že počas vyšetrovania hovoril pravdu, teraz sa ale už nepamätá. Ohľadom následkov programmných rečí hovorí, že ľud bol oduševnený, ale výtržnosti že nerobil. Fiškus sa všemožne pokúsil svojimi otázkami, aby nalial pamäti svedkovi, tu mäkkým hlasom vyjadroval svoje podivenie nad touto nápadnou zábudlivosťou, tu výstražným tónom ťahal z neho výpovede — ale nedajbože Polláka priviesť k pamäti. Súd vyniesol výrok, že ohľadom jeho sprisahania rozhodne neskoršie.

Samuel Pollák, krčmár z Horných Bziniec, ktorý asi to udal, čo jeho brat Gustáv, vlastne nič neudal, lebo sa na nič nevie pamätať, musí byť ale to pravda, čo hovoril počas vyšetrovania, lebo sa vtedy pamätal. Predseda súdu hľadí pomáhať svedkovi čítaním zápisnice jeho výpovedí v predvyšetrovaní, proti čomu sa Fajnor rozhodne ohradzuje, lebo trestný zákonník takéto pokračovanie zakazuje. Pollák vraví, že stál asi na 20 krokov, bolo všetko ticho. Z reči vybadal, že kandidát sa vyslovil, že chce, aby ľud bol dobre zastúpený. Pamätá sa i na to, že žiadal daňové knižky i slovensky, ináče nevie nič určitého. Dr. Julius Markovič odporúčal svojho brata, lebo sú teraz svobodné voľby. Ľud bol oduševnený, ináče sa choval ticho.

Tretí svedok: *Samuel Kellermann*, kupec a krčmár v Horných Bzinciach. Tiež v ničom sa nerozpamätá na programmnú reč. Keď bol vyšetrovaný, vtedy udal, ako sa pamätal, no dnes nevie nič. Ako sa pamätá, dr. Rudolf Markovič žiadal maďarské a slovenské Bescheiden (výroky) a daňové knižky. (Predseda mu skočí do reči, že predtým opak tohoto tvrdil.) Svedok zatým už nevedel celkom nič.

Fiškus natiahol iné struny, začal vyzdvihovať povinnosti takých patriotov medzi zavedeným ľudom, ako je svedok; chválil svedka a označil ako jeho povinnosť bdieť v oných ohrožených krajoch nad Uhorskom a maďarským národom. Po tomto mravnom poučení svedok už začal vravieť, že naňho reč taký dojem urobila, akoby

bola mala protimaďarský náter, lebo po rečiach spievali „Hej Slováci“, a on sa už večer o siedmej zamkol, lebo sa bál, že ho zabijú. Po otázkach Fajnora a dr. Rudolfa Markoviča svoju výpoveď vysvetlil v tom smysle, že reči maly preto protimaďarský náter, že boly v slovenskom duchu povedané, a čo je slovenské — je dľa panujúcej mienky protimaďarské.

Obranca Fajnor, poznajúc beh myšlienok týchto ľudí a vyznajúc sa v nitrianskych spoločenských pomeroch, očistil mnohé mýlne pochopy, znázornil krížovými otázkami, čo títo svedkovia rozumejú pod vlastenectvom a pod búrením proti maďarskému štátu a národnosti, a tak priviedol do pravého svetla obťažujúce výpovede svedkov počas vyšetrovania.

Bolo zaujímavé pozorovať fiškusa počas vypočúvania týchto najobťažujúcejších svedkov. Počas ich vypočúvania predsedom nepokojne sa hniezdil na stoličke, prehŕňal sa v písmach, krútil hlavou a nervósne si chytal fúzy. Keď ani svojimi otázkami nijakým činom nemohol z nich dostať želanú výpoveď, láskavým hlasom ich povzbudzoval k smelému svedčeniu; keď to nepomáhalo, hrmotným tónom prizvukoval ich vlastenectvo a povinnosti ich ako repräsentantov maďarského ducha, konečne hrozivým hlasom upomínal, že musia všetko povedať, čo vedia, aby sa nebáli, lebo tak vidí, že sú naľakaní. Jeho tvár menila farby rozčulením, svaly mu kŕčovite hraly, a keď videl, že je všetka práca márna pri týchto svedkoch, na ostatného Kellermanna osopil sa s dešperátnym posunkom: *Das ist doch unerhört und unbegreiflich, dass Sie früher Alles gewusst haben, und jetzt Alles auf einmal vergessen*“ (to je predsa nevídané a nepochopiteľné, že ste predtým všetko vedeli, a teraz naraz všetko zabudli). Pán predseda bol tiež rozčulený, sudca Miklóssy nevrlo zanoril tvár do dlaní. Tejfalussy choval sa ticho a vážne.

Súd vyriekol nesprisahanie týchto dvoch svedkov preto, že ich výpovede sú habkavé a celkom sa líšia od toho, čo svedčili vpred vyšetrovaní. Kto pozná pomery a ľudí, zvlášte kto mal príležitosť pozorovať chovanie sa smýšľanie a ponímanie ľudí sorty, ku ktorej patria títo traja svedkovia, ľahko si vysvetlí a uhádne príčinu ich držania sa pri záverečnom pojednávaní, poťažne zjav, že všetko zabudli a na nič sa nepamätali. Túto ich na každý pád nápadnú zmenu a nám priaznivé svedčenie my nepripisujeme nejakej blahosklonnosti a dobrej vôli, ani nemyslíme, žeby skutočne boli všetko zabudli a sa nerozpamätali, čo svedčili v predvyšetrovaní; toto je psychologická nemožnosť menovite pri Kellerma-

novi, ktorý po 8. mesiacoch pri dodatočnom vypočúvaní tak znamenite a ostre sa pamätal na maličkosti na udajné naše slová, ba vedel určite oddeliť čo vravel dr. Rudolf Markovič a za ním hovoriaci jeho brat. Kto 8 mesiacov po statom skutku sa naň tak dôkladne pamätá, ten aspoň v celku keď aj nie v detailoch — musí sa naň rozpomínať ešte i po polroku. Celkom iné veci hraly tú rollu, medzi ktorými hlavná bola, že títo svedkovia boli prví vypočúvaní a tak sa nevyznali v situácii, nevedeli aký duch panuje. Aby teda prípadne ešte neprišli do galiby, radšej všetko zabudli — „bitt sie wer kann wissen was die Zukunft bringt.“ Kto ešte pochyboval o nevinnosti obžalovaných, musel prísť k lepšiemu presvedčeniu po vypočutí týchto svedkov, také charakteristické bolo. My sme aj očakávali, že žalobník na druhý deň stiahne celú žalobu, čo bola logická požiadavka, menovite ohľadom dr. Juľa Markoviča, ktorý — ako každý môže videť z dodatočného vypočúvania svedkov — *bol vlastne postavený pod obžalobu len na základe výpovedí S. Kellermanna pre bzinskú reč.*

V prvý deň vypočúvania štátny fiškál si chcel tým napraviť dobrú vôľu, ktorú mu pokazily výpovede bzinských svedkov, že prečítal úradné oznamy novomestského slúžnovského úradu, dľa ktorých inkriminované bzinské a lubinské programmné reči neboly oznámené na príslušnom mieste, a za tento priestupok dvaja prví obžalovaní už druhostupňove sú posúdení po 20 korún, poťažne po 10 dní zavretia a po 200 korún pokuty. Patrne týmto chcel robiť náladu proti obžalovaným tak u súdu, ako i u obecenstva, ktorá začala byť priaznivejšou. Dr. Rudolf Markovič energicky sa ohradzuje proti takejto insinuácii, a vyslovuje svoje podivenie, že administatívny úrad mohol dať pravde nezodpovedajúce oznámenie. On ešte dvoma dňami pred programmnými rečami ich oznámil slúžnovskému úradu, a boly oznámené i obecnému predstavenstvu. Preto je to tiež nepravda, žeby sme pre takýto priestupok už i 2.-stupňove odsúdení boli, pre tieto reči nikdy nebolo proti nám zavedené žiadne pokračovanie. Dr. Julo Markovič i číslo udáva, pod ktorým otázne oznámenie bolo protokolované u slúžnovského úradu a chce robiť návrh na tento *pravde nezodpovedajúci. úradný oznam*, ale predsedom bol odkázaný s príslušným návrhom na konec dokazujúceho pokračovania.

Druhý deň pojednávania (27. jan.). Nitra premenila svoj každodenný obraz, toto mesto je ako vyčarované, ľudia vychodia z domov, kupci nechávajú obchody — po uliciach sa stĺkajú tlupy. Po

miestnosťach vedúcich k stoličnému domu (v ktorom je pojednávanie) a pred stoličným domom už pred deviatou ráno je živo, tvoria sa debattujúce skupeniny, ktoré zvedavo upierajú zraky na obžalovaných. Hrozivých tvár, hlasov nevole obžalovaní nebadajú, naopak mnohí úctive ich pozdravujú. Prvý deň pojednávania doniesol svoje ovocie, traja najobťažujúcejší svedkovia úplne zničili vieru v základ žaloby; rozhodné a dôstojné vystupovanie obžalovaných a zvlášte prvá srážka fiškusa s dr. Juľom Markovičom, vydobily súcit a úctu i u nepriateľsky naladeného obecenstva.

Prvý bol vypočúvaný *Juro Bratranec*, roľník zo Bziniec. Stál blízko rečníkov asi na 10 krokov, všetko dobre počul a rozumel. Prvý rozprával dr. Juľo Markovič, ktorý začal s tým, že prišli k nám a že z tadiaľto odídu na štíte alebo so štítom Reč dr. Rudolfa Markoviča bola nasledovná: Prišiel som k vám ako kandidát vyslanectva, aby som vám povedal, v akom duchu a smere vás chcem zastupovať. V prvom rade som za celivosť, nerozdielnosť a neodvislosť našej uhorskej vlasti a chcem, aby sme ako od tisícročia spolu v shode žijeme so všetkými národnosťami, i na ďalej v tom bratstve a v tej shode žili, najmä s Maďarmi, s ktorými sme spolu bojovali za blaho a šťastie našej vlasti, kázal nám svoju vlasť milovať, krížom-krážom krvou naších predkov pokropenú.

Rozhodne tají, žeby reč bola búrila proti Maďarom, v otázke národnostnej nebolo viac vyslovené, ako aby sa zadržal národnostný zákon. Žiadal, aby súdobné výroky a predvolania, daňové knižky boly popri maďarčine, vystavené i v slovenskej reči. Slúbil, že bude pracovať, aby v okolí obydlenom slovenským obyvateľstvom, boly postavené slovenské školy, nie len jednotlivcami, ale i štátom, ktorých vyučovacou rečou má byť slovenčina. Hovoril, že sme my Slováci tým utlačení, že je vyrúbená veľká daň od našich pozemkov, ktorá je nie v pomere s výnosnosťou zeme; následkom toho slúbil, že sa bude usilovať, aby daň pomerne bola znížená. Daromné sluby nám ale nedával a zrejme povedal, že daň platiť musíme, lebo je ona potrebná k udržaniu štátu.

Ohľadom cirkevno politických zákonov bude žiadať, aby starý stav bol zpäť uvedený, to je ale nie pravda, žeby bol povedal, že civilné matriky sú len na to, aby do nich boly pohádzaní katolíci, židia a cigáni, ako psohlavci.

Reč nás všetkých oduševnila, lebo predešlí vyslanci slubovali a nič nezadržali. Ja som sa poďakoval za tú peknú reč. My sme presvedčení, že naša biedna zem nenie nás v stave vychovať a predsa sme odanení, ako na Dolnej zemi.

Predseda: To je predsa divné, že sa vy po tak dlhom čase na všetko viete pamätať, teraz viac viete, ako ste udali pri prvom vypočúvaní.

Bratranec: Prosím slávny súd, keď som bol po prvý raz vypočúvaný, nevedel som, čo chcú so mnou a o čo ide. Ale potom som už videl, že idú na nášho pána Markoviča a že bude dlhý súd, preto hneď po mojom vypočúvaní som všetko dobre vzal do pamäti, a aj napísal, abych ničoho nezabudol.

Predseda: Vy ste svedčili, že pán Markovič rozprával i o celistvosti a nerozdielnosti vlasti, viete vy, čo je to?

Bratranec: Viem, aby sme tu my boli páni a aby nás neoberali o vlasť všakovakí cudzí ľudia.

Predseda: Vy ste notára napadli hneď po voľbe, že prečo vám nedá slovenské porciové knižky, maďarských vy nechcete.

Bratranec: Prosím, ja som obecný výborník, a ako taký nie hneď po voľbe, ale až za mesiac som sa notára opýtal, či by sme nemohli dostať slovenské knižky, ale keď povedal že nie, uspokojil som sa.

Potom svedka vzal do krížového ohňa kr. fiškus, ale sa mu zle s ním povodilo.

Fiškus (ukáže mu brošúru Slováci koho voliť?): Poznáte túto knižku, a čítal ste ju?

Bratranec (obzerá knihu): Poznám, a čo je viac? Nepamätám sa, či som ju čítal, ja ale už ani nemusím čítať také knihy, aj tak viem, čo mám robiť ako Slovák.

Fiškus: Hovoril pán Markovič, že je on národný a či národnostný kandidát?

Bratranec: Takým rozdielom ja nerozumiem, národný alebo národnostný je bočné, hlavná vec je slovenský.

Fiškus: Aký je rozdiel medzi národom a národnosťou?

Bratranec: Národ je také veľké, ináče ja som Uhor, ale som Slovák, lebo Uhria sú všetci občania uhorskej vlasti, ku ktorej prináležia Slováci, Maďari a ostatné tu žijúce národnosti, ktoré všetky majú síce zákonom zabezpečené práva, ale to je tá chyba, že sa zákon neprevádza.

Fiškus: Ale všetci svedkovia svedčia, že pán Markovič vraveli proti maďarskej reči, aby ste sa jej neučili.

Bratranec: Pán Markovič povedal, že by si želal, aby Slováci hovorili i tri reči, aby boli vzdelaní, slovenský národ len vtedy

bude šťastný, keď všetkému porozumieme a všetko dobre pochopíme, vtedy sa nemusíme báť, že z hlúposti alebo pre pijatiku svedú Slováka proti samému sebe.

Fiškus: Aké pesničky sa spievali po voľbe, spievali ste aj „Hej, Slováci“, „Kde domov môj“?

Bratranec: Chlapci si spievali aké im prišly na rozum, môž' byť, že si zaspievali aj „Hej, Slováci“, tá pesnička sa u nás dávno spieva

Podobných otázok fiškus kládol svedkovi na tucty. Odpovedal vždy správne, slová mu neschádzaly, tak že rozdráždený fiškus okríkol ho takým malicherným spôsobom: „čo vy myslíte, že ste v Lubinej v potravnom spolku?“ Bratranec na to: keď sa ma pýtajú, nuž odpovedám; keď nechcú abych odpovedal, nuž nech sa ma nepýtajú.

Intelligentnosť toho roľníka prekvapila súd, fiškusa i poslucháčstvo. Súd rozhodol pre jeho určitosť, pre jeho zrejmú a úprimnú výpoveď, že má byť sprisahaný.

Šalamún Pless, žid, krčmár a kupec z Lubinej. Svedčil nasledovne: Po odporúčaní dr. Juliusom Markovičom za kandidáta, dr. Rudolf Markovič hovoril, že on bude žiadať, aby súdobné výroky, predvolania a daňové knižky boly vydávané v slovenskej reči, aby ľud vedel, za čo platí, a aby nemusel behať sem-tam s písmami, ktorým nerozumie. Hovoril i to, že slovenská reč je od Maďarov potlačovaná, jej zákonom určené práva sú zadržované. V školách bude žiadať slovenskú naukosdelnú reč. To nepočul, že by bol búril proti Maďarom a aby bol povedal, že by sme potlačili Maďarov tak, ako sú Slováci teraz potlačení. Ohľadom cirkevno-politických zákonov vyslovil sa, že ich chce mať premenené zákonnou cestou, lebo matriky sú na to, aby tam luteráni, katolíci, židia a cigáni boli zapísaní spolu ako „Hundlinge“. Čo hovoril dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík nepočul, lebo po reči dr. Rudolfa Markoviča odišiel do synagogy. (V predvyšetrovaní svedčil, že počul celú reč dr. Juliusa Markoviča, ktorý to isté vravel, čo i jeho brat.) Osvedčil sa, že jemu potravný spolok v ničom neškodí, lebo má teraz iný „gšeft“ — v predvyšetrovaní ale tento spolok mu najväčšmi klal oči.

Ľud je od voľby celý zdivený, spomína Rusa, aby prišiel urobiť poriadok s Maďarmi, na otázku dr. Rudolfa Markoviča ale dodal, že sa to hovorilo len vtedy, keď pri staro-turanskej voľbe do stoličného výboru boly porobené také nezákonnitosti, že ľud bol nad mieru rozbúrený. Kto si žiadal Rusa, pomenovať nevie.

Fiškus: Hrešia v Ľubinej len židom alebo i Maďarom?

Pless: Že židom hrešia, to je stará vec (das ist schon eine alte Geschichte), no židov teraz nenávidia ešte viac preto, lebo držia s Maďarmi.

Fiškus: A sa oni cítia urazeným, keď hrešia na Maďarov?

Pless: Ako by nie, však ja cítim maďarsky, ač tú reč i nehovorím, my židia sme všetci vlastenci (wir alle Juden sind gute Patrioten und denken nur ungarisch).

Fiškus žiada sprisahanie svedka; ozvalo sa v ňom pravé maďarské svedomie, povedal všetko úprimne. Dľa Fajnora nemôže byť sprisahaný, lebo svedčenie je hapkavé, neisté a suggerované. Okrem toho je zrejmá protiva medzi jeho terajším a prvotným svedčením. Súd nariadil sprisahanie, proti čomu Fajnor oznámil nullitu.

Bela Barančík, notársky pomocník z Lubinej svedčil, že náter reči dr. Rudolfa Markoviča bol protimaďarský, a že kandidát hovoril, že sú Slováci Uhrami potlačovaní a žiadal, aby úradné prípisy a daňové knížky boly len v slovenskej reči vystavované, aby tomu ľud rozumel a vedel za čo platí. Žiadal, aby v súdobníctve a administrácii bola užívaná i slovenská reč, ako aby aj civilné matriky boly premenené, lebo do nich nás zapisujú so židmi a cigáňmi ako psohlavcov. Či hovoril o celistvosti, nerozdielnosti a neodvislosti uhorskej krajiny, nevie, ani to sa nevie určite rozpamätať, či kandidát hovoril: načo nám je maďarská reč, načo nám je maďarstvo? Nerozpamätá sa ani na to, či povedal: držme spolu, aby sme teraz my Maďarov tak utlačili, ako sú teraz Slováci. Dr. Juliusa Markoviča mimo na začiatku, keď odporúčal svojho brata, viac nepočul hovoriť. Ľudovít Čulík odporúčal kandidáta ako ich krv, vyzval poslucháčov, aby spolu držali a vyvolili svojho človeka. „Držte sa toho, čo vám pán kandidát povedal," zakončil Čulík svoju reč.

Fiškus: Akým cieľom ste išli na programmnú reč?

Barančík: Bol som ta vyslaný, aby som viedol protidozor nad tým, čo tí páni budú rozprávať.

Fiškus: A páčily sa vám tie reči?

Barančík: Ako Maďara ma napálily (megbotránkoztani), lebo ako možno v Uhorsku tak rozprávať, kde sú Maďari pánmi?

Fiškus: Ako sa držal ľud, bol opitý, spieval?

Barančík: Opití neboli, ale robili veľký krik, na mňa zazerali, že som sa s mojím priateľom Deutschom maďarsky rozprával, ba nás preto i napadli. Spievali panslávske piesne, lebo ľud je v Lu-

binej panslávskeho smýšľania. Obloky vytĺkali, zástavy lámaly, ale až pred dňom voľby.

Dr. Julius Markovič: Vravíte, že ste mňa po kandidátovi nepočuli rečniť, to vravíte nepravdu, však ste stáli neďaleko mňa a dívali ste sa na mňa počas celej reči. Vyzývam vás, aby ste ma nešanovali pre vášho otca, keď viete udať reč kandidáta, musíte vedieť i moju.

Barančík (sklopí oči a čosi hapká): Ja som vás nepočul rozprávať.

Fajnor žiada nesprisahanie svedka, lebo odhliadnuc od jeho klátivého svedčenia a neistoty, svedok *ako železničný magazinár vlámal sa do magazína železničného, rozbil kufor a pokradol z neho rozličné veci, následkom čoho bol odsúdený nitrianskou sedriou na 7 mesiacov žalára pre vlámanie a krádež.* Zákon vytvára z prísahy takéhoto svedka. (Všeobecné vzrušenie, svedok stojí zdrtený so sklonenou hlavou. Sudca Miklóssy vyskočí so stoličky a vyvoláva: Kedy to bolo? je to pravda?)

Fiškus k Barančíkovi: Je to pravda?

Barančík (tupo a zahanbeno): Áno.

Fiškus žiada sprisahanie, lebo ačkoľvek svedok sa svojho času prehrešil, svojím vlasteneckým smýšľaním a konaním to dostatočne napravil, **svojou terajšou výpoveďou ale dokázal, že je čestný maďarský človek** (tisztességes magyar ember).

Súd po dlhej porade vyslovil sprisahanie svedka, proti čomu Fajnor oznámil nullitu.

Pri fiškusovi až teraz vybúšil v plnej miere hnev nad nezdarom prvého dňa, jeho chovanie je tak vyzývavé a podrážďujúce, že povedomým ľuďom je ťažko sa na to dívať; v povedomí svojej nedotknuteľnosti hovorí práve revolucionárskym tónom. Optativu nezná, užíva len imperativy a superlativy — súd na toto nemá žiadnej poznámky, svojou shovievavosťou ešte povzbudzuje fiškusa, ktorý — tak sa zdá — sám chce viesť celé pojednávanie a chce terrorisovať sudcov.

Až do krajnosti popúdený fiškus vážnym vystupovaním a umným zavracovaním obrancu Fajnora, kým sa súd radil o sprisahaní Barančíka, nešetrne sa zadrapil do Fajnora.

Fajnor: Zakazujem si, aby ste sa so mnou rozprávali v takomto tóne.

Chudovský: O to sa nestarám.

Fajnor: A ja nestarám sa o vaše divoké reči, a tak sme kvitt. Ináče, ľahko vám je rozprávať a napadať s vášho miesta, keď raz vy prijdete na lavicu obžalovaných, skrotnete a celkom inakšie budete rozprávať.

Chudovský: Pardon! (Vyvýšeným hlasom, obrátený k auditoriumu:) Ja nikdy nebudem žalovaný pre búrenie proti vlasti, ako vaši klienti, ktorí chcú zapredať vlasť. (Éljenovanie v auditoriume.)

Markovičovci a Čulík povyskakujú s miesta: Ako sa opovažujete takto s nami hovoriť? (Všeobecný krik, v ktorom preráža hlas dr. Juliusa Markoviča: Nech fiškál neuráža!)

Na krik sa objavil predseda v sieni a pýta sa: Čo sa tu robí?

Chudovský (cele vzrušený): Nepatrný prípad, Fajnor ma napadol a ja som sa bránil.

Fajnor a obžalovaní: Nie pravda, fiškus sa neprace do svojej kože.

Predseda: Jestli sa páni nebudú ticho držať, urobím prísnejšie opatrenie.

Eduard Deutsch, lubinský arcižid, adjutant notára. Výpoveď už svojím zovňajškom nemilého žida bola akoby naučená, komediantsky nacvičená. Začína s tým, že on síce neodbavil universitu, ale zato má nadostač intelligencie. Svojím ďalším správaním sa ale dokázal, že nevie dostatočný rozdiel medzi intelligenciou a impertinenciou. Svedčí takto: Dr. Rudolf Markovič začal svoju reč tým, že on bude bojovať za práva Slovákov. V škole nám natískajú uhorskú reč, v roku 1848 dal Jeho veličenstvo práva Slovákom, ale ich Maďari zadržujú, držme spolu, aby sme vymohli tieto naše práva. Výroky, predvolania a daňové knižky nech sú v slovenskej reči, aby im rozumeli a aby vedeli, za čo platia. Je pravda, že kandidát hovoril, že sú Slováci utisnutí Maďarmi, ktorí ich práva zadržujú. O „psohlavcoch“ nepočul, ani to nepočul, že by rečník bol prízvukoval nerozdielnosť a celistvosť vlasti. Dr. Julius Markovič kopíroval reč svojho brata a žiadal slovenské daňové knižky. Ľudovít Čulík povzbudzoval, aby hlasovali na Markoviča, potom hapká sem-tam a nevie čo povedať. Konečne bojazlivo vraví, že Čulík vravel, „kandidát je kosť z vašej kosti, krv z vašej krvi, čo vám sľúbil, to i zadrží, a bude vašu reč zastávať.“

Reč dr. Rudolfa Markoviča urobila naňho nepriaznivý dojem (empörenden Eindruck), lebo on ňou bol hlboko urazený vo svojich maďarských citoch, on, ač nevie maďarsky, ale zato je dobrý vla-

stenec a maďarsky myslí. On sa pozastavil nad tým, ako je možno v Uhorsku takú reč povedať, v ktorej sa hlása, že úrady zákony nezadržujú a že maďarskou rečou potlačujú.

Predseda: Počuli ste, že dr. Rudolf Markovič povedal, aby sa Slováci sobrali a tak potlačili Maďarov, ako sú teraz Slováci potlačení?

Deutsch: Na to sa nepamätám, ale mne a Barančíkovi ľud hrozil, keď sme vyslovovali svoju nevoľu.

Predseda: Čo povedal dr. Julius Markovič?

Deutsch: On asi tak rozprával, ako jeho brat, žiadal daňové knižky a citácie po slovensky. (Rozmýšľa.) Na druhé sa nepamätám.

Predseda: Čo hovoril dr. Rudolf Markovič o školách?

Deutsch: Alles slovakisch! (Všetko po slovensky!)

Fiškus: Aké piesne spievali?

Deutsch (vytiahne z notesa papier): Tu je tá pieseň vytlačená, ktorú spievali, je to tá panslávska „Hej Slováci".

Fiškus: Vybíjali aj okná, vy ste sa nebáli?

Deutsch: Na nás hádzali kamením, okná vybíjali pozdejšie, ja som si netrúfal ísť do predku, aby sa mi niečo neušlo.

Fiškus: Čo vravia v Lubinej o Maďaroch, majú ich tam radi? schádzajú sa vo spolku?

Deutsch: Po rečiach vraveli: aby vás šliak trafil, všetkých židov a Maďarov, počul som, že si žiadajú, aby Rus prišiel a urobil poriadok. Potravný spolok je len pre panslávov, aby mohli mať tajné schôdzky. Predtým bolo ticho v Lubinej, teraz ľud verí len Markovičovcom a je proti nám Maďarom rozdráždený.

Dr. Rudolf Markovič: Vy tvrdíte, že nemáte na nás ťažké srdce, teda prečo ste povedali, aby nášho otca bol šliak trafil... aby sme vám sem neboli prišli na zkazu?

Deutsch (díva sa a nevie, čo povedať): Ja sa nehnevám pre potravný spolok, mne neškodí, ja celý svoj sklep predám za 100 zlatých. Ja som to povedal, lebo som bol ako Maďar urazený.

Dr. Rudolf Markovič prečíta výrok novomestského okresného súdu, kde sám Deutsch soznáva, že urážajúce slová povedal v rozhorčenosti, *lebo potravným spolkom Markovičovci vzali mu výživu, on je spolkom veľmi oškodený.* Súd ho pokutoval na 50 korún pre urážku na cti.

Dr. Julius Markovič. Keď nás tak radi máte, prečo verejne hlásate, že nás musíte vyhnať z Nového Mesta? Odkiaľ je u vás

tá zášť proti mne, ja som sa s vami predsa nikdy nerozprával, v ničom som vám neublížil!?

Deutsch (nevie odpovedať, konečne vytisne): Ja som Maďar, ja slúžim vlasti.

Fiškus žiada sprisahanie svedka, lebo je vzdelaný človek, vie posúdiť, čo hovorí, *prenikave tlumočil svoje vlastenecké city.* Jeho prvostupňové odsúdenie pre urážku Markovičovcov nemôže prísť do povahy, lebo druhostupňovým výrokom (nitrianskou sedriou) bol právoplatne osvobodený, a tak prestala príčina jeho udajnej nenávisti voči obžalovaným.

Dr. Rudolf Markovič žiada nesprisahanie na základe B. T. P. 221. §, punkt 5, lebo nie len z udajnej výpovede, ale i z dnešného jeho svedčenia je zrejmá nenávisť svedka proti obžalovaným.

Dr. Julius Markovič sa pripojuje k dr. Rudolfovi Markovičovi a dôvodí: Tu je nie otázka, či sme my Deutscha žalovali, a či on bol odsúdený, alebo osvobodený. Ide o to, či sa dá dokázať neprekonateľná nenávisť svedka proti nám, ak áno, dľa zákona nemá byť sprisahaný. V príslušnom paragrafe nikde nestojí, že by nenávisť mala byť podmienená sudcovským výrokom, a tak nemôže urobiť túto nenávisť nejestvujúcou žiaden sudca alebo výrok — čo je aj duševný nesmysel, *lebo ľudský cit, náruživosť nemožno vytrhnúť s človeka žiadnym výrokom.* Deutsch svojou svedkami dokázanou a nimi soznanou výpoveďou dal výraz takej velikej nenávisti proti nám, že na základe tohoto k prísahe pripustený byť nemôže — svoju nenávisť soznal aj sám pred prvým súdcom, od tých čias, ako to vidíme i z dnešnej jeho výpovedi — nenávisť jeho sa nepremenila v lásku k nám.

Súd vyriekol sprisahanie svedka, proti čomu Fajnor a dr. Rudolf Markovič oznámili nullitu.

28. január. Šimon Herzog, lubinský podomkár. Najtypickejšia postava celého processu. Chlap neznajúci ani čítať, ani písať, pochádza z toho druhu kazárov, ktorých nebohý Egan označil ako pravé nešťastie krajov, kde sa usalašia. Ku charakteristike proti nám narukovaných svedkov, podávam doslovne jeho výpoveď: Es ist schon sehr lange, die Rede hat er vor meinem Hause (akého nemá) gehalten, Julius hat den Rudolf empfohlen, Rudolf sagte: (Už je to veľmi dávno, reč držal pred mojím domom, Julius odporúčal Rudolfa, Rudolf vravel). Musím vám tie knižky daňové zondziať, lebo nám dávajú uherské porciové knižky, my tomu nerozumíme a

nevíme za čo platíme naše krvavé peniaze. Nur slovakisch sollen die Steuerbücher sein, keď on bude ablegátom, on to dokáže. Školy sú uherské, on to dokáže, že budú slovensky a né uhersky ondziať. Aj o Zustellungach sie sollen nur slovakisch sein. Aj die kön. Gerichte slovakisch verhandeln sollen, er kann sich nicht erinnern ob obere Gerichte und Ablegaten nur ungarisch verhandeln sollen. Na otázky predsedu: Hej, on to povedal, že je to preto, aby ste nevedeli za čo platíte Das Gesetz hat er erwähnt, seine worte kann ich nicht wiedergeben tlačujú nás slovenskú rečú — (len po upozornení predsedom sa napraví), uherskú rečú. Prátele držme spolu s celú vlastu (po upozornení predsedom) hej, on to povedal, aby uherčina bola potlačená. Pri matrikách povedal, hádžu nás do jednej jamy s katolíkmi, židmi a cigáňmi ako Hundlinge psohlavci hat er gesogt. Nach Rudolf hat Čulík gesprochen (po Rudolfovi rozprával Čulík). Predseda zistí protirečenie. Začne uvádzať slová dr. Juliusa Markoviča, ale ich nevie povedať, *už je to veľmi dávno, ja neviem celkom nič čo vravel dr. Julius Markovič.* Predseda ho vyzýva, aby sa len dobre rozpamätal, dá mu čas rozpamätať sa. Po dlhej prestávke a rozmýšľaní povie: *ja neviem celkom nič čo povedal dr. Julius Markovič.* Čulík vyzval spoludržať so silou, s násilím a s krvou (mit Kraft, Gewalt und Blut) a vydobyť svoju svobodu. Čulík to rozprával, čo druhí a národ bol zdivený (rebelisch). Ja som sa údatne držal, lebo ja som silný (ukazuje svoje ruky). Sedliaci vraveli, že by bolo treba vyhnať Uhrov do Afriky, keď nebol ticho, boli rozbúrení proti Uhrom a židom, mňa nevyhádzali kamením ale iných, pred voľbou všetkým židom vytĺkli okná, urobili to chlapci, ale medzi nimi boli aj ženáči, vybili okná aj sedliakom, bez rozdielu ľudí. **Ja som Nemec, rozumiem i po slovensky, ale cítim maďarsky.** Reči sa mi neľúbily, lebo smýšľam maďarsky, mimo toho som Nemec a žid, chcú vyhnať Uhrov, nie židov (po malej chvíli) aj židov do Afriky.

(Chudovský stane hore, ide k sudcovi Miklóssymu a ticho mu čosi vraví).

Miklóssy: Snáď to povedal dr. Julius Markovič, že sú Slováci potlačení?

Herzog (neisto a ticho): Áno.

Miklóssy: Snáď aj to povedal, že nás chcú maďarisovať?

Herzog (smelo): Áno.

Miklóssy: Povedal aj to, že sa my nedáme?

Herzog: Áno, to isté povedal aj Čulík.

Fajnor krúti hlavou, dr. Julius Markovič sa ohradzuje proti spôsobu takéhoto dávania otázok, lebo je to v protive s § 307 trest. zákona, ktorý zakazuje otázky tak dávať, že je v tom i upravenie k odpovedi.

Predseda poučuje žalovaného, že nemá právo súd upozorňovať, on vie svoju povinnosť a nedovolí, aby sa dialo niečo protizákonného.

Na ďalšie otázky fiškusa Herzog svedčí: Spievali, aj hrali „Hej, Slováci“, učitelé rozdávali brošúry, koho majú voliť Slováci? Ľudia sa Deutschovi vyhrážajú, že židú vyženú a pôjdu s handrami, že ľudia pritiahnu k Rusovi, ak im štát nedá slovenskú reč.

Fajnor: O nerozdielnosti a celistvosti vlasti ste počul niečo?

Herzog: Na to sa nepamätám, ale ľud vravel, že taký ablegát im už mal dávno prísť.

Dr. Rudolf Markovič: Prečo ste vykrikovali počas voľby v Novom Meste, že Markovičovcov pobijeme ako psov?

Herzog mlčí a sem-tam sa obzerá: Ja neviem; dr. Rudolf Markovič spolu s dr. Duchoňom boli pred voľbou v Lubinej, chodili k voličom a robili kvalty, aby ľudia naňho hlasovali.

Dr. Rudolf Markovič: Teda viete iste, že som bol v noci pred voľbou s dr. Duchoňom v Lubinej?

Herzog: Viem iste, však dobre poznám i ich, i dr. Duchoňa, tam bol Duchoň cez celú noc.

Dr. Julo Markovič: Nadávali Lubiňani židom preto, že držia s Maďarmi, alebo že vôbec nenávidia židov?

Herzog: *Židia sú tiež Maďari, a nemôžu držať s iným, ako s ich bratmi Maďarmi.*

Predseda: To pán svedok veľmi dobre povedal.

Dr. Julo Markovič: Ako viete, že ľudia neprijímali maďarské daňové knižky, či v Lubinej sa u vás platí porcia?

Herzog pozerá na Deutscha, sediaceho v úzadí, ktorý mu dáva znaky. Dr. Julo Markovič vyzýva svedka, aby sa díval jemu do očí, a prosí predsedu, aby v tomto smysle upravil svedka.

Dr. Julo Markovič: Prečo verejne hlásate v Lubinej, že Markovičovcov musíte vyhnať nielen z Lubinej, ale i z Uhorska?

Herzog: Ja som to nepovedal.

Dr. Julo Markovič: Slávny súd! Svedkami dokážem, že Herzog takéto slová verejne hlása.

Dr. Julo Markovič ďalšími otázkami tak do úzkeho naženie svedka, že sa celý rozčervená a spotí, úzkostlive pozerá na Deutscha,

habká, dáva odpovede, ktoré vyvolajú smiech poslucháčstva, ba ešte i sudcovia sa smejú. Krížovými otázkami bol odhalený svedok, a sotva bol niekto z poslucháčstva, ktorý by bol pochyboval o *„pravej hodnote jeho výpovedí a celého svedčenia"*. Jeho odpovede, pravá gebuzina slovenčiny a hroznej nemčiny, vyvolaly celé salvy smiechu svojimi nesmyslami.

Fajnor a dr. Julo Markovič na všetko toto pádne poukázali, odvolávali sa na zrejmú zlosť svedka proti obžalovaným, žiadali zaopatriť svedectvo jeho mravnosti, dôvodili, že je svedok všeobecne známy ako taký, ktorý je hotový na čokoľvek svedčiť, keď to požaduje jeho záujem. Fiškus žiadal sprisahanie už vzhľadom *na preukázaný patriotický cit* — ináče sa sám veľmi nenamáhal. Súd vypovedal sprisahanie, proti čomu obhájca a dr. Julo Markovič oznámili nullitu.

Herzog bol ostatný obťažujúci svedok, a ako *z podrobného opisu pojednávania sa mohol každý presvedčiť*, doterajší svedkovia ani slovíčkom nesvedčili proti dr. Julovi Markovičovi, ba jeho meno ani nespomenuli, až na Deutscha, ktorý ale vravel len vo všeobecnosti; ako konkrétnu vec dosvedčil len to, že dr. Julo Markovič žiadal slovenské daňové knižky.

Herzog na opätovnú otázku predsedu: „čo povedal dr. Julo Markovič?" dva razy povie, že sa celkom na nič nenamätá. Takýmto činom dr. Julo Markovič by bol celkom vypadol z drámy, a voľky-nevoľky — i sám fiškus by bol musel dať padnúť žalobe proti nemu. Fiškusovi priskočí na pomoc sudca Miklóssy — a umelým kladením otázok vytiahne z neho tri „áno" dotyčne dr. Jula Markoviča.

Alexander Brhlovič, notár lubinský. Nebol prítomný pri programmných rečiach, len sa o nich dopočul od jednotlivcov, zo Bziniec od Kellermanna a Pollákovcov, z Lubinej od Deutscha, Plessa, Herzoga a Barančíka. Dľa nich každé slovo reči obsahovalo búrenie proti vlasti a maďarskému národu. Po rečiach ľud všetko žiadal len po slovensky, spieval „Hej Slováci", „Kde domov môj" a iné panslávske piesne, židom vytĺkali okná preto, že držia s Maďarmi. Do Lubinej chodia celé balíky panslávskych kníh z Martina. Brošúra „Slováci, koho voliť?" bola v každom dome, a veľmi sa ľúbila. Ľudia jeho notariátu panslávsky cítia a všetko slepo veria Markovičovcom, celý jeho notariát je privržencom národnej slovenskej strany tak, že on tam nič nemôže urobiť. Markovičovci zakladajú všakovaké spolky, kde búria proti židom a Maďarom. Markovičovci

kortešovali z domu do domu, búrili zvlášte vo Bzinciach, štvali ľud proti vrchnostiam a proti mne, tak, že som znebezpečený na mojom živote len preto, lebo som Maďar a zastávam vlasteneckú maďarskú vec. Ja som si považoval za svoju vlasteneckú povinnosť oznámiť takéto neznesiteľné pomery.

Chudovszky: Áno, aj to bola vaša vlastenecká povinnosť, to sú tam hrozné pomery, v službe panslavismu stojí celý apparát, na jeho čele poblúdilý panslávsky kňaz (ukazuje na Čulíka).

Čulík vstáva k odvete, ale ho predíde Fajnor, ktorý vraví: Ak je niečo poburujúceho v tomto búriacom processe, to je chovanie sa a vystupovanie kr. fiškála, ktorý používa takých výrazov, ktoré ženú krv do tváre a znemožnia pokojné pojednávanie, lebo vyčerpávajú i poslednú mieru samoopanovania. Už som mal šťastie účinkovať pred rozličnými súdmi, ale to som ešte neslýchal, že by verejný žalobník bol tak beztrestne prekračoval každú hranicu humanity a slušnosti, hanobil obžalovaných, popredku ich pečatil za vinných a tak predchádzal súdu, poťažne súd terrorisoval. Či je tu kr. fiškusovi všetko dovolené? Prosí súd, aby meral rovnakou mierou, fiškála upravil k poriadku a chránil obžalovaných pred podobným nájazdom fiškusa, lebo je potom obrana znemožnená.

Predseda: Vypočul som pána obrancu, ač prekročil hranice slušnosti, ale nechcem obmedzovať v ničom obranu. Kráľ. fiškál sa pohybuje v medziach zákona a tak nemám čo zakročiť, ináče ubezpečujem, že moja náchylnosť ako ku žalobníkovi, tak i k obrane je veľmi chudá (igen sovány), ja pokračujem sucho v smysle zákona.

Chudovský k Brhlovičovi: Kto boli panslávski kandidáti na stoličných výborníkov na Starej Turej.

Brhlovič: Čulík a Vallo; voľbu viedli Markovičovci.

Čulík: Už je aj to môj hriech, že som kandidoval na výborníctvo?

Chudovský: To sa rozumie.

Dr. Rudolf Markovič: Čo je toho príčina, že vás ľud tak nenávidí?

Brhlovič: Lebo som maďarský vlastenec.

Dr. Rudolf Markovič: Nebude to celkom tak; prečo nechcete vydať žiadnemu môjmu klientovi potrebné svedectvá, prečo berete vyššie taxy za svoje výkony, tak že vás pre toto D. Slávik i oznámil, prečo udávate pre nepatrnosti a pletky každého? Nie je toto príčina nenávisti ľudí proti vám?

Brhlovič (zmätený a rozpálený): Pán fiškál popudzuje ľudí proti mne a odhovára, aby nešli ko mne, ja som im soľ v očiach, lebo netrpím žiadne protivlastenecké veci.

Dr. Julo Markovič: Či v Lubinej úradné tlačivá dá vyhotovovať a obstaráva rychtár?

Brhlovič: Nie, ja.

Dr. Julo Markovič: A ako je to potom, že dľa vášho svedectva rychtár chcel dať tlačiť slovenské porciové knižky, a len vy ste to prekazili vašim energickým vystúpením?

Brhlovič: mlčí.

Dr. Julo Markovič: Odpovedajte!

Ďalšími krížovými otázkami dr. Rudolfa a dr. Jula Markoviča sa dokázalo, že vlastne notár je pôvodcom všetkých oznámení a denunciácií. Zvlášte otázkami dr. Jula Markoviča bol odhalený, pod dojmom odhalenia stál nielen sám súd, lež i poslucháčstvo. Dokázalo sa, že doslovne rovnou žalobou upodozrieval i za hrušovskú programmnú reč, ktorej oznámenie chcel dať do úst rychtárovi a roľníkovi Ostrovskému, z ktorých prvý ani nebol pri programmnej reči, druhý tajil, že by sa o tom s notárom bol i len kedy rozprával. Dr. Julo Markovič žaloval preto Brhloviča pre falošné udavačstvo a pomluvu (Fiškus priskočil na pomoc: „ale bol osvobodený vo všetkých fórach!“); dokázalo sa, že to isté urobil i vo Bzinciach, kde úlohu oznamovateľov pridelil trom židom; dokázalo sa, že proti obžalovaným podujal celé taženie v udaniach, oznamujúc ich neprestajne pre násilenstvá proti vrchnostiam, pre rozličné priestupky, čo ale bolo zväčša pristavené už pri prvej inštancii; dokázala sa celá kopa neprávd a dokázaná bola umelá osobná štvanica proti obžalovaným. Na dokázanie otázky svedok alebo zahanbeno habkal, alebo tvrdil nesmysly, čím vyvolal útrpný úsmev poslucháčstva. S týmto svedkom bol konfrontovaný Bratranec ohľadom daňových knižiek, ktoré dľa oznamu notára chcel vo výbore vysiliť v slovenskej reči. Bratranec rozpáliac sa spravedlivým hnevom nad podobným opätným tvrdením notára, použil príliš ostré slová nevole a riekol notárovi povedome do očí, že vraví nepravdu, za čo ho predseda karhá a k poriadku volá.

Fiškus žiada sprisahanie svedka, Fajnor nemá čo namietať proti tomu, výpoveď jeho je bezvýznamná, lebo však sám zoznáva, že on nebol prítomný pri rečiach. Len nevie pochopiť, k akému cieľu bol vlastne svedok zavolaný na pojednávanie, či je tu ako

tvorca nálady (hangulat csináló) a či ako dáky mravokárny sudca alebo odborník vlastenectva (erkölcsbíró vagy hazafisági szakértő).

Dr. Julo Markovič: Mal by som pádne poznámky proti jeho sprisahaniu, ale poneváč je pre mňa svedok indifferentný, a poneváč je nie mojím obyčajom chceť niekoho pozbaviť občianskej a osobnej cti, ako je bez otázky nepripustenie k prísahe — nemám námietky proti sprisahaniu. Svedok má byť sprisahaný.

Pri poobedňajšom výsluchu stal sa nečakaný a neobyčajný prípad. Kr. fiškál priskočil na ratu svojho svedka a hlavného človeka Brhloviča, a oznamuje, že dľa reči notára bzinskí obťažujúci svedkovia pri svojom výsluchu tak boli naľakaní a zostrašení, že nevedeli čo vravia, a preto i všetko zabudli, žiada ich nové vypočúvanie. Fajnor protestuje proti takýmto kľučkám a tvoreniu neslýchaných präcedensov v súdobníctve. Dr. Julo Markovič dôvodí, že žiadosť kr. fiškála je v rovnej protive s trestným zákonníkom, oni viac nemôžu byť meritórne vypočutí, poneváč boli prítomní pri vypočúvaní iných svedkov. Vycítili situáciu a ducha, ktorý tu panuje a následkom toho sa im pamäť otvorila, oni by už všetko to vedeli, čo ich lubinskí spoluveriaci. Vyše toho súd raz vypovedal, že sprisahaní nemajú byť, na tomto meniť možno len nullitou u vyššieho súdu. Predseda predvolal bzinskú židovskú skupeninu svedkov či skutočne boli tak splašení a či by sa teraz na viac a lepšie pamätali? Tí sem-tam habkali, a konečne vravia „snáď by sme teraz vedeli niečo viacej povedať."

Súd vyniesol šalamúnsky výrok, že prípadne ich nové vypočúvanie bude len pokračovanie už započatého vypočúvania, proti čomu Fajnor i dr. Julo Markovič oznamujú nullitu.

Fiškus to hneď i použil, zistiac nimi, že oni oznámili Brhlovičovi poburujúce reči Markovičov.

Bela Szittyai, notár staroturanský. Na programmných rečiach nebol, lebo vtedy ešte nebýval na Starej-Turej. Na Starej-Turej sa idea národnostná veľmi rozširuje, Markovičovci založili banku, ktorej vodcom je Čulík. Predtým bolo všetko v pokoji, od tedy je nepokoj na Starej Turej. Myslí, že všetko zlé zapríčiňujú Považské Noviny, ktoré ľud chvatom číta. Ján Vallo žiadal slovenskú reč v hasičskom spolku, sú pády, že panie napádajú na ulici, keď maďarsky rozprávajú. V turanskej banke v nočný čas držia sa tajné panslávske schôdzky. Dr. Jula Markoviča označuje ako zakladateľa banky, ale ostane dlžný odpoveď na otázku, aký je rozdiel medzi zakladateľom a účastinárom a dr. Julo Markovič konštatuje, že on zakladateľom

nebol, ale áno, má väčší počet účastín. Po krčmách staroturanských ozýva sa pieseň „Hej Slováci“, a tejto podobné panslávske piesne.

Ľudovít Čulík konštantuje, že je výpoveď svedka nepravdivá. Staroturanskú novú banku založily miestne pomery, tá rozorvanosť a sháňanie sa za chlebom, ktorú vyvolali práve ľudia, s ktorými je svedok v úzkom spojení. Ako môže tvrdiť, že sa v banke vydržiavajú tajné panslávske schôdzky v nočnej hodine, *keď o tom vie, musel aj svedok byť pri nich prítomný, poťažne v nich účastný.* Na otázku Čulíka, čo za neblahé sú tie pomery, ktoré vyvolávajú na Starej Turej Považské Noviny? svedok nevie dať odpovede

Na otázku Markovičovcov, akú reč držali obžalovaní v jeho bývalom podolskom notáriate, odpovedá, že miernu a z vlasteneckého ohľadu celkom bezzávadnú.

Kr. fiškus: Áno, lebo vedeli, že ich kontroluje pán notár.

Fajnor sa pýta, čo vlastne chce s týmto svedkom kr. fiškál a k akému účelu žiadal jeho predvolanie? Chcel mať dvoch znalcov vlastenectva?

Proti sprisahaniu svedka nikto nemá žiadnej námietky.

Nasledoval prvý svedok obrany.

Ján Valenčík roľník z Lubinej. Svedčil tak, ako v predvyšetrovaní. Dr. Rudolf Markovič vystúpil ako slovenský národný kandidát, a smele sa priznal, že ako pracoval a bojoval doteraz za slovenský ľud, tak sa aj na ďalej chce posvätiť slovenskému ľudu. Potom rozviňoval programm slovenskej národnej strany tak, ako som to čítal v Hlásniku, ktorého ja riadne čítam. Prizvukoval v prvom rade lásku k našej vlasti, jej neroždielnosť a celistvosť, za ktorú musíme všetko obetovať a bojovať tak, ako od 1000 rokov a za časov Bočkayho a Rákóczyho. Slúbil, že ak ho zvolíme, bude pracovať za uvedenie do života národnostného zákona; teda slovenské úradné listiny, daňové knižky, ale vyzdvihol, že popri maďarskej štátnej reči. Rozhodne tají, žeby dr. Rudolf Markovič bol použil zažalovaných výrazov, takých nepoužili ani dr. Juľo Markovič ani Ľudovít Čulík, ktorí obidvaja rozprávali o svobodných voľbách a o tom, že sa podplácať a napájať nesmie. Pri výsluchu tohoto svedka sa začína to isté opakovať, čo pri processe Valáškovom, hľadia svedkov na silu a umele pomútiť; keď ktorý na novú otázku viac udá, ako pri vyšetrovaní, povie sa mu: ako je to, že ste pred týmto nevedeli a neudali a že teraz po $1^1/_2$ roku viac viete; keď zase neudá to všetko čo predtým, povedia mu, predtým ste viac vedeli a keď

teraz už neviete, nehovoríte pravdu; keď ale udal celkom to isté a nepodarilo sa ho zmútiť, zas je výtka, ako je to možné, že všetko to vie, čo iní svedkovia celkom inakšie dokázali. Celé úsilie kr. fiškála smeruje ta, aby v čom-tom zmiatol svedka a ho doviedol aspoň do zdanlivej protimluvy. Túto praktiku použili hneď pri prvom našom svedkovi, ale sa im veľmi zle povodilo.

Predseda: To je všetko veľmi pekné, ale vy ste predtým celkom inakšie svedčili, teraz aj to udávate, čo ste predtým nevedeli.

Valenčík: Na čo sa ma vtedy pýtali, na to som odpovedal; na čo sa ma nepýtali, na to som odpovedať nemohol, keby sa ma tak všetko boli vypytovali, ako včil vy (sic!) pán predseda, o čom viem, bol by som práve tak povedal.

Predseda: Vravíte, že pán Markovič rozprával o integrite a o celosti, nerozdielnosti vlasti, viete vy, čo je to?

Valenčík: Tomu prvému slovu nerozumiem, celistvosť a nerozdielnosť vlasti si tak vysvetľujem, aby sme my uhorskí občania boli páni v našej vlasti a aby sme nedovolili jej práva naštrbiť. Ale má byť dané každému, čo mu patrí, tak aj nám Slovákom čo je predpísané v národnostnom zákone.

Predseda: Ako vidím, vy všetko viete, tedy budete vedieť i to, čo povedal pán Markovič o revísii cirkevno-politických zákonov?

Valenčík: Pán predseda tým akiste myslí civilné sobáše a matriky; na to som už odpovedal. Keď to mám ale opätovať, nuž povedali nám, že kým je to zákonom, musíme zákon všetci uctiť, ale poneváč zákon našim potrebám nezodpovedá a krajinu mnoho stojí, máme právo žiadať jeho zmenu.

Predseda: Znáte dávno pánov Markovičovcov? ako vidím ste ich veľký priateľ, často sa schádzate s nimi?

Valenčík: Pána doktora znám ešte z Myjavy, jemu mám čo ďakovať svoj život. My pánov Markovičovcov máme všetci radi, lebo nás sedliakov nielen vtedy poznajú, keď nás potrebujú, ale i vtedy, keď ich my potrebujeme.

Predseda: Po rečiach bol krik, či vybíjali obloky, strhávali zástavy, nehnevali sa na židov, že držia s Uhrami?

Valenčík: Večer bolo celkom ticho, pred voľbou som počul, že komusi vybili okná, ale to u nás už tak býva pri voľbách, chlapci si radi prevedú na židoch. U nás židov už dávno neobľubujú, ale nie preto, že sú Maďari — však to je nie pravda — ani preto, že držia s Maďarmi, ale preto, že nám zle robia.

Fiškus: Vy vravíte, že riadne čítate „Hlásnika“ a peštianske noviny, „Vlasť a Svet“ pretože nedržíte, však sú tiež po slovensky písané?

Valenčík: Ja čítam len noviny, ktoré o nás Slovákoch dobre píšu, načo by ja za moje peniaze kupoval novinky, čo ma hania?

Fiškus: Keď vy tak všetko viete, tak poznáte aj túto brošúru (ukáže mu „Slováci koho voliť?“), budete aj to vedieť, čo tam stojí, kto ju doniesol k vám, a či ju ľudia čítajú?

Valenčík: Poznám knihu, môž' byť, že som ju aj čítal, no nepamätám sa, čo je v nej. Takých knižiek bolo moc v Lubinej, a čo, prosím vás, je tá kniha zakázaná, že sa ma o nej tak vypytujete?

Fiškus: Spievali „Hej, Slováci“, „Kde domov môj“, kričali „hanba a na zdar“?

Valenčík: „Hej, Slováci“ vie u nás každý chlapec, akiste ju i pri volenciach spievali, u nás keď sa ľudia stretnú nevolajú ani hanba, ani na zdar, ale pekne sa pozdravia dobrý deň alebo Pán Boh pomáhaj.

Fiškus: Chodí k vám mnoho pánov, v spolku sa často schádzate, prídu k vám i z Nového Mesta?

Valenčík: Ja mám druhú robotu, ako by som sa staral kto chodí do Lubinej, do spolku chodí pán lekár Markovič, lebo je v správe, a pán Hrušovský chodí prezerať knihy a účty.

Fiškus (ukáže mu jeden hárok papieru): Je toto váš podpis?

Valenčík: Áno.

Fiškus: No vidíte, že nehovoríte pravdu, to je protokoll slúžnovského úradu v Novom Meste, že ste vy boli 12. februára v tejto veci vypočúvaný a vtedy ste nič inšie nevedeli, len že pán lekár a pán fiškál Markovič žiadali slovenské porciové knižky.

Valenčík (pozerá podpis): Áno, to je môj podpis, ale odprisahám, že som ja v tejto veci nikdy nebol vypočúvaný u slúžnovského úradu. (Pohnutie).

Fajnor: Tu stojíme voči celkom novej veci! O tomto akte a o vyšetrovaní politickým úradom nikdy nebolo zmienky, o tom ani ja, ani moji klienti nemáme žiadnej známosti; naopak, my vieme, že predvyšetrovanie viedol výlučne novomestský okresný súd. Jestli dodatočne takéto aktá majú slúžiť ako dôkazy a majú byť pripojené k súdobným písmam, teda prosím o vyzdvihnutie pojednávania k vôli dostatočnej informácii.

Predseda: To je nie potrebné, príslušný akt je nie úradná písemnosť pripojená k vyšetrujúcim listinám, to je len dokument fiiškusa, ktorý súd nebere do povahy.

Fiškus: Vy ste predtým bývali v Trenčianskej?

Valenčík: Nie, ja som vždy býval v Lubinej.

Fiškus: Nože si to dobre rozmyslite, ja som znal J. Valenčíka i v Trenčianskej.

Valenčík: Aha viem už koho myslíte, aj ja som počul, že na Dlhých Dieloch bol dáky J. Valenčík, ktorý čosi mal pokradnúť. To bol celkom druhý Valenčík, ktorého som ja ani nepoznal.

V ohni takýchto a podobných otázok stál Valenčík asi hodinu. Radosť bola počúvať slovenského roľníka; svojimi neobyčajne umnými odpoveďami vynútil obdiv posluchačstva, ktorému imponovalo jeho povedomé a hrdé vystúpenie. Daromné bolo ustávanie fiškusa umelým spôsobom vyvolať protivy v jeho svedčení, Valenčíka nezmýlil, lež Valenčík v pravom smysle slova porážal jemu stavané osídla. No najveľkolepejšie bolo jeho konfrontovanie so svedkami žaloby, kde hromovým, pravdou prekypujúcim hlasom nazval židov lhármi!

Herzog pokorne mlčal, keď mu do očí povedal, že on hlása, že Markovičovcov treba vyhnať nielen z Nového Mesta, ale z celej krajiny.

Fiškus žiada nepripustiť ho k prísahe, lebo raz tak, druhý raz opačne svedčil v predvyšetrovaní, a dnes s istotou tvrdil i také veci, o ktorých predtým neurobil ani zmienky. Mimo toho sám soznal, že číta slovenské noviny, je teda tak narazený agitáciou slovenskej propagandy, že by bol v stave i na nepravdu složiť prísahu, keď by len poslúžila jeho vodcom.

Fajnor a dr. Julius Markovič v dlhších rečiach poukazujú na úprimnosť a statočnosť svedka, ktorý nielen ako kresťan si vie uctiť svätosť prísahy, ale ako vzdelaný prostoľudín vie i jej dosah, a následky krivého svedčenia. Nech slávny súd nevyháňa z takéhoto človeka vieru v spravodlivosť a nestrannosť uhorského súdobníctva — končí dr. Juľo Markovič svoju obrannú reč za Valenčíka. Súd svedka nesprisahal. Poneváč dvorana bola preplnená obecenstvom a sotva bolo možno od spary dýchať tak, že dr. Juľovi Markovičovi prišlo zle, pojednávanie zakončili po výsluchu Valenčíka.

29. január. Prvý svedok Augustín Roth, r.-k. farár z Moravského Lieskového. Stál asi na 30 krokov, všetko celkom dobre nepočul. Nepočul žiadne urážky na Maďarov, s čím začal kandidát

reč — už nevie. O potlačovaní Slovákov ničoho nepočul, nebola reč o pozdvihnutí na vrch Slovákov, a o zatlačení Maďarov. Výroky a daňové knižky aby boly aj slovenské, Markovičovcov zná od volieb, a drží ich za dobrých vlastencov, *lebo napomáhajú dobro ľudu*. Naňho, ako na Maďara neurobila reč poburujúci dojem; v trenčianskej sú dávno daňové knižky maďarsko-slovenské. Pri konfrontácii slovíčko *aj* odvoláva, lebo sa na to nevie určite pamätať, druhé všetko podržuje.

Na otázku fiškusa, či „Považské Noviny“ pozná, či ich ľud číta a či toho drží za dobrého vlastenca, kto píše do „Pov. Novín“, odpovedá svedok: „Považské Noviny“ zná, u nich sa najviac čítajú; (zastane a rozmýšľa) toho nedržím za dobrého vlastenca, kto píše do „Považských Novín“.

Fiškus: Vidíte, a dr. Julo Markovič píše do „Považských Novín“ a predsa ho vyhlasujete za dobrého vlastenca.

Roth (sviatočne si stane pred súd). Slávny súd! Ja lepšieho vlastenca neznám, ako je dr. Julo Markovič, on je pravým Božím požehnaním pre náš pospolitý ľud.

Svedka sprisahali.

Ernest Jakubéczy, r.-k. farár v Bohuniciach, počas volieb bol farárom v Bzinciach. Počul, že dr. Rudolf Markovič vravel, že materinská reč je každému milá, a že každého prvou povinnosťou je milovať svoju reč. On bude pracovať, aby slovenská reč došľa uznania. Bude za to, aby voľby boly čisté, a aby v školách i slovenská reč bola vyučovaná, v ktorej majú byť i výroky a daňové knižky. V rečiach nebolo žiadne poburovanie, ale len láska a oddanosť k slovenskému ľudu. To je nie pravda, že by obžalovaní boli povedali inkriminované čiastky reči. Markovičovci sú známi ako priatelia a dobrodincovia ľudu, preto ich aj ľud rád má a ide za nimi. Ľud je vo Bzinciach slovensky presvedčený. Kričali „fljen“ a „živio“.

Fiškus: O psohlavcoch ste nepočuli?

Jakubéczy: Keby to niekto bol povedal, bol by som počul.

Fiškus: Akej nálady bol ľud?

Jakubéczy: Bol rozradostnený, spieval „Hej Slováci“.

Predseda: A „Hazádnak rendületlenül“ nespieval?

Jakubéczy: Sotva; vo Bzinciach je to neznáme.

Fiškus: A páči sa vám „Hej Slováci?“

Jakubéczy: Je to pekná pieseň.

Fajnor: Máte pravdu, i mne sa páči.

Fiškus: Prečo ste išli na programmnú reč?

Jakubéczy: Zo zvedavosti; zaujímal som sa o národnostný programm a bol som zvedavý, čo tí páni budú rečniť.

Fajnor: Nepamätáte sa na výraz v rečiach o nerozdielnosti Uhorska?

Jakubéczy: Markovič povedal: „ja som verným synom vlasti“.

Dr. Julo Markovič: Akého ste vy politického presvedčenia?

Jakubéczy: Rozhodne maďarského, ale i kresťanského.

Fiškus: Žiaľbohu! (Sajnos!)

Dr. Julo Markovič: Za akého vlastenca ma držíte?

Jakubéczy: Za najlepšieho a najužitočnejšieho.

Súd konfrontuje Rotha a Jakubéczyho.

Fajnor sa proti tomu ohradzuje, lebo nieto na čo konfrontovať, svedectvá ich sú totožné. Slovo „*aj*“ je nie závažné; je nápadné, že o toto slovíčko je tu taká silná dišputa, akej nebolo preň od časov: „či cisársko-kráľovské, a či cisárske *aj* kráľovské.“

Fiškus vidí ako maďarský človek podstatný rozdiel v týchto svedčeniach, ktorý pravda Fajnor pocítiť nemôže. Súd nariadil konfrontáciu, pri ktorej Roth tvrdí, že hovorili i o privátnych veciach počas reči, on teda nedal taký pozor, kdežto Jakubéczy tvrdí, že on dával dobrý pozor. Ešte zodpovedá otázky fiškusa, že „Považské Noviny“ nečíta.

Karol Borsuk, ev. farár bzinský. Tvrdí to isté, čo počas vyšetrovania. Výroky, úradné listiny a porciové knižky žiadal kandidát popri maďarčine i slovensky. Inkriminované čiastky reči rozhodne tají, Markovičovcov i on i každý pozná ako omnoho múdrejších, než by mohli porozprávať také hlúposti. Rozhodne zapiera, že by sa bolo búrilo proti Maďarom.

Fiškus: Keby sa nebolo búrilo, nebol by ľud spieval „Hej Slováci“.

Fajnor: Bola reč o integrite, o nerozdeliteľnosti vlasti?

Borsuk: To vyzdvihol dr. Rudolf Markovič silným spôsobom hneď na počiatku svojej reči.

Pri konfrontácii Jakubéczy žiada, aby jeho nekonfrontovali s Borsukom, on netvrdí, že sa nestalo tak, ako Borsuk vraví, lež len tak svedčí, ako sa rozpamätúva. Obťažujúcim svedkom židom Borsuk zreteľne povedal do očí, že je nepravda, čo vravia.

Fiškus navrhuje nesprisahať Borsuka vzdor tomu, že je farár, lebo si protirečí vo výpovedi a tvrdí ako faktum také veci, ktoré sa nestaly.

Tu povstane dr. Julo Markovič a hromovitým hlasom kričí: Prosím, slávny súd, my si našich kňazov hanobiť nedáme len preto, že sa opovážia priaznivú pravdu svedčiť pre obžalovaných. Ja som ani nie kňaz, ale na svätosť prísahy tak držím, že keď by mi na pravdivosť mojej výpovede odoprel prísahu krajinský súd, držal by som to za také zhanobenie, že bych považoval za mužskú povinnosť vpustiť si guľku do hlavy. (Všeobecné ustrnutie a rozrušenie, šum v dvorane, krik na korridoroch.) Súd sa utiahol k porade, vyslovil sprisahanie svedka a k poriadku volanie dr. Jula Markoviča.

Martin Pavlovič, roľník bzinský. Svedčí tak, ako v predvyšetrovaní. Úradné listiny maďarsky aj slovensky, v školách aby sa učili maďarsky aj slovensky, lebo čím viac vieme, tým ďalej zajdeme. O sneme nič nepovedal. O utlačovaní a „načo nám je maďarská reč?“ nikto nerozprával, rozhodne tají žalované čiastky reči. Ľud je slovensko-národný, ako sa na Slovákov i patrí. Ľud sa pekne choval, bol veselý, zaspieval si a pozdejšie pri muzike i zatancoval. O pár dní počul, že vybili okná, ale to zapríčinil práve liberál rychtár.

Predseda: Vy teraz viacej viete, ako ste vedeli predtým, tajíte také, čo iní svedkovia dokázali a aj sám p. Markovič uznáva.

Pavlovič: Na čo sa ma pýtajú, keď viem odpoviem, čo neviem alebo sa nepamätám, to svedčiť nemôžem.

Predseda: Vy ste lebo neporozumeli, alebo pravdu nevravíte, to netvrdili ani p. Markovič, že rečnil, aby ste sa učili maďarsky.

Pavlovič: On povedal, že keď dve reči hovoríme, dvoch ľudí rozumieme, tomu som ja tak rozumel, že je dobre, keď sa naučíme aj maďarsky.

Fiškus: Ste vy volič?

Pavlovič: Vtedy som nebol, teraz som.

Fiškus: Čo ste vy tam robili, na čo ste ta išli, keď ste nie voličom?

Pavlovič: To som nevedel, žeby tam len voličia mali ísť; keď mal prísť liberál, sháňali nie len chlapov, ale i ženy a deti.

Pri konfrontácii s obťažujúcimi bzinskými židmi vraví ironický Pavlovič, „áno, tak je, to vy by ste tak chceli mať, keď ste si tak vymysleli.“ Fiškus zle porozumel ironiu Pavloviča, a chce konštatovať, že pri konfrontácii potvrdzuje svedčenie židov; keď ale i predseda súhlasí s Fajnorom, že Pavlovič použil vysmievajúci tón v oči židom, žiada fiškus nesprisahať svedka, lebo jeho výpoveď je men-

livá, neistá, k tomu si dovolil pri súde robiť posmešky. Fajnor zo zápisnice dokazuje, že výpoveď svedka je totožná s jeho osvedčením vo vyšetrovaní, jeho odpovede sú tak jasné a určité, že sa diví, ako fiškus vôbec môže robiť nejaké námietky proti jeho sprisahaniu z právneho stanoviska. Už je starý advokát, bral účasť pri nepočetných pojednávaniach, ale ešte nezkúsil čo pri tomto processi, kde fiškál na slepo žiada odvrhnúť od prísahy počestných ľudí, jestli svedčia pravdu v prospech obžalovaných, kdežto zase vystavuje ako vzor počestných gavalierov a statočných vlastencov i vlamačov, alebo takých ľudí, ako je Herzog, keď len v čom-tom podporujú jeho žalobu. Súd svedka nesprisahal, proti čomu Fajnor a dr. Juľo Markovič oznamujú nullitu.

Pavel Leška, starčok šedivý, ctihodná postava milá tvár. Dr. Rudolfa Markoviča predstavil jeho brat lekár, ako kandidáta slovenskej národnej strany. Dr. Rudolf Markovič hovoril najskorej o láske k vlasti, žiadal, aby bol do života uvedený zákon, ktorý dáva isté práva národnostiam, a ktorý bol snemom donesený a Jeho veličenstvom potvrdený, ale dodnes do života neuvedený. Nech sú teda súdobné prípisy a daňové knižky i slovenské. V matrikách žeby bol lepšie starý stav, ale kým sú dľa zákona štátne, musíme poslúchať. Inkriminované čiastky reči rozhodne tají, poburujúceho ničoho nebolo, ani proti Maďarom, ani proti štátu, len ak sa už to bere za búrenie, keď niekto verejne vyzná, že je Slovák. Zástavy že vraj komusi strhli, aj okná vybili.

Predseda: Čo hovoril p. Markovič o školách, o universite a a parlamente?

Leška (usmeje sa): Myslia si, že im na to nebudem vedieť odpovedať? O školách hovorili, že dľa zákona máme sa právo vzdelávať v našej materčine až po najvyššie školy — universitu; v parlamente viem, že musí byť maďarská reč.

Predseda: Čo hovoril lekár Markovič?

Leška: Odporúčal svojho brata a viac nehovoril.

Predseda: Vidíte, že hovoríte nepravdu, však to ani sám pán lekár netvrdí, žeby on nebol hovoril po kandidátovi. (Vyzve Dr. Juľa Markoviča, aby povedal svedkovi do očí, či hovoril, lebo nie.) Dr. Juľo Markovič: áno, hovoril som p. Leška ešte i po programmnej reči.

Leška: Možné, ja som ale nepočul, a tak ničoho neviem o tom, lebo som starý, slabý človek a po reči pána dr. Rudolfa Markoviča šiel som domov.

Fiškus: Poznáte túto knižku (ukáže mu brošúru „Slováci koho voliť").

Leška: Poznám, ale som jej nečítal, ja aj bez nej už dávno viem na koho mám hlasovať, lebo ja som verný Slovák a od mlady žijem za slovenskú myšlienku.

Leška potom ešte musel prejsť čez celý krížový oheň otázok fiškusových, ktoré ale starčeka naskrze nezmýlily a neodtrhly od vyznania pravdy. No ozaj s kresťanskou dôstojnosťou a s povedomosťou čestného smýšľania a v statočnosti prežitého života odbavil konfrontáciu bzinských židov chvejúcim a posvätným hlasom nad hrobom stojaceho starca: „no nech vám tak pán Boh pomáha", čo vyvolalo veľké prekvapenie a všeobecný súcit v oči tomuto pomazanému výroku mečom pravdy bojujúceho kresťanského starca. Židia sklopili oči, a zarazení odtiahli, neverím žeby ešte aj židom nebolo bývalo slovo kmeťa dýkou do srdca.

Kr. fiškál vzdor pokročilému veku svedka, musí žiadať jeho nepripustenie k prísahe, lebo vidíme nie len protimluvu v jeho výpovediach, ale sú i nepravé na mnohé závažné okolnosti a tak v smysle 221 § 6. T. Z. nesmie byť pripustený k prísahe.

Fajnor tvrdí, že každý, kto pozoroval ctihodného starca, musí byť presvedčený, že sa povedome ani litierkou neodchýlil od pravdy. Niet v trestnom zákoníku paragrafu, ktorý by takéto svedčenie vytváral z prísahy.

Dr. Juľo Markovič. Bol som pripravený, že kr. fiškál všetko použije proti obžalovaným. Aby dosiahol svojho cieľa hanobiť vieru v svätosť prísahy a starca v poctivosti zošedivelého, to predsa by nebol od neho očakával. (Predseda pretrhne rečníka, aby nezneužíval jeho shovievavosť takýmito výrazmi, volá ho k poriadku.) 6. punkt 221 § T. Z. vraví, že treba vytvoriť z prísahy toho, koho výpoveď je nepravá na závažné okolnosti, a *nemožno vykázať, že len z omylu tvrdil príslušný nepravú vec.* Svedok síce tvrdil, že som ja nerečnil po kandidátovi, tvrdil to ale s najlepším vedomím, nakoľko po reči kandidáta odišiel a mňa nepočul. Nie *povedome* tvrdil nepravdu; a vzhľadom na seba, teda subjektívne pravdu povedal, ač ona objektívnej skutočnosti i nezodpovedala. Vyše toho vzhľadom na dr. Rudolfa Markoviča je to ani nie závažná okolnosť, či som i ja rečnil alebo nie. Zovňajšok, vystúpenie, výzor a celý spôsob svedčenia tohoto svedka u každého musel vyvolať presvedčenie, žeby on povedome falošným svedčením ani vlastného otca od smrti nevykúpil. Tento paragraf nemožno použiť proti puhému

skutku prípadného, nepravdivého svedčenia, keď je s tým nie spojený *i zlý, zavádzajúci krivý úmysel.* A toto je u svedka vytvorené. Súd sa utiahol k porade. Porada trvala dosť dlho, počas ktorej v obecenstve bola všeobecná mienka, že svedok bude sprisahaný. Súd vyriekol nesprisahanie, proti čomu i Fajnor i dr. Juľo Markovič oznámili nullitu.

Jozef Petrášek, r.-k. učiteľ z Moravského Lieskového. Svedok najlepšie charakterisoval celý process, a bol znázorňujúcim obrazom ducha, nálady, ktorá opanovala celú situáciu; spolu svedok najlepšie vyrazil a znázornil terror, ktorý fiškus upotrebúval v oči svedkom. Začal svoje svedčenie plačlivým hlasom, aby mu slávny súd odpustil, on je dobrý vlastenec, jeho otec narodil sa v Kečkeméte, jeho dedo bol honvédom, prosí ešte raz slávny súd — on keď má prisahať, musí svedčiť tak, ako bola pravda. Pri programmnej reči bol vo Bzinciach, stál asi na 10 krokov, všetko počul. Pán dr. Rudolf Markovič vravel, že si vlasť a vrchnosti musíme ctiť; výroky a porciové knižky popri štátnej maďarskej reči majú byť aj slovenské. V školách sa má učiť maďarsky aj slovensky. O utlačení a psohlavcoch nič nepočul, tají upotrebenie zažalovaných výrazov, keby niekto z rečníkov bol také upotrebil, on by si sám bol pokladal za vlasteneckú povinnosť, hneď ho oznámiť. Bol sprisahaný.

Ján Subuly, ev. učiteľ v Sobotišti, predtým v Lubinej. Dr. Juľo Markovič niekoľko slovami odporúčal kandidáta. Reč dr. Rudolfa Markoviča bola povedaná dľa programmu slovenskej národnej strany. Potom jasne a určite rozpovedal obsah reči, tak, ako zodpovedalo pravde. Žalovaných výrazov žiaden nepoužil z rečníkov, on síce ku koncu reči dr. Rudolfa Markoviča asi na 3 minúty odišiel, ale vtedy rečník rozprával o hospodárskych veciach. Dr. Juľo Markovič a Ľudovít Čulík rozprávali o kuriálnom súdobníctve, o čistote volieb a odporúčali kandidáta.

Tohoto svedka zvlášte držali v krížovom ohni otázok i sudcovia i fiškus.

Predseda: Vy ste predtým svedčili, že dr. Markovič povedal, že sú Slováci utlačení, a teraz už o tom ničoho nechcete vedieť.

Subuly: Áno, povedal dr. Markovič, že sú utlačení, ale tým, že je nie prevedený národnostný zákon.

Predseda: Tomu celkom tak nebude, lebo svedkovia iní už dosvedčili, že povedal, že sú Slováci utlačení maďarskou rečou, ktorú im nanucujú.

Subuly: Markovič len to povedal, že sa popri maďarčine nemá zanedbávať ani slovenská reč.

Fiškus: Kde ste vy odbavili präparandiu? Mali ste štátne štipendium?

Subuly: Áno, mal som.

Fiškus: A vy z vďaky za toto idete na takéto programmné reči, a prezradzujete protištátne chovanie sa a protištátne city? Povedal kandidát, že je on národný, či národnostný?

Subuly: Na také nepatrnosti som nedal pozor, nepamätám sa.

Fiškus: Tak? To je u vás nepatrnosť? Národný kandidát nemôže byť inakší, ako maďarský, lebo tu iného národa nieto, tu sú len národnosti maďarského národa. Aké knihy a piesne ste dávali donášať z Turčianskeho Sv. Martina.

Subuly: Slovenské povesti a štvorhlasné spevy.

Fiškus: Vy ste sa obliekavali do sedliackeho kroja a tak ste chodievali po dedine; akým cieľom ste to robili?

Subuly: Lebo sa mi ten kroj veľmi páči.

Fiškus: Nehanbíte sa, vy, ako maďarský učiteľ, že ste tu ako svedok obžalovaných z búrenia proti maďarskému národu?

Fajnor: Neviem, čo pán fiškus chce s takýmito otázkami, ktoré nestoja v žiadnom súvise s obžalobou. To je terrorisovanie, to je jazdenie na cti svedkov, a súd to všetko dovolí, pán fiškus môže robiť a povedať čo len chce. Takéto pokračovanie obťažuje, ba znemožňuje obranu. Fiškus nekoná svoju povinnosť v smysle zákona, lež súdnu sieň chce premeniť na vlastenecký turnaj.

Predseda skočí rečníkovi do reči, že bol až doteraz trpezlivý, keď mu dovolil takto hovoriť. Upomína ho ešte raz, najbližšie siahne k ostrejším prostriedkom, keď ho k tomu núti obranca.

Fajnor: Vtedy je obrana nemožná.

Vzdor tomu, že odpovede Subulyho boly jasné, určité a konsekventné, a križovým ohňom v ničom ho nemohli vohnať do protimluvy, vzdor utešenej reči obrancu Fajnora, na žiadosť fiškusa nepripustili svedka k prísahe. Fajnor a dr. Julius Markovič oznámili nullitu.

30. január. Prvý svedok *Josef Krafta*, pokladník Ľudovej banky. Bol prítomný i v Lubinej i vo Bzinciach; poneváč stál v bezprostrednej blízkosti rečníkov, celkom dobre a určite sa vie pamätať na reči. Kandidát rozhodne žiadal, aby všetky národy vlasti žily medzi sebou v bratstve a svornosti, lebo len tak môže byť

naša krajina šťastná; hovoril, že — v tom páde, ak bude zvolený — bude žiadať previesť národnostný zákon a vydávať úradné listiny a daňové knižky popri štátnej maďarskej reči i po slovensky. To rozhodne tají, že by kandidát bol povedal: načo vám je maďarská reč a maďarstvo; ani to je nie pravda, že by bol povedal, že úradné listiny a daňové knižky sú len preto po maďarsky písané, aby im ľud nerozumel; ani to je nie pravda, aby potlačili tak Maďarov, ako sú Slováci potlačení. O matrikách bola reč, ale nie tak, že zapisujú ľudí ako psohlavcov; to tiež nehovoril, že Maďari šliapu zákon. Dr. Julius Markovič odporúčal svojho brata a vysvetľoval kuriálny zákon, povzbudzujúc ľud, aby sa nedal podplatiť nápojom a peniazmi, ale aby volil podľa svojho srdca. Ľudovít Čulík pôvodcom čistých volieb, Jeho veličenstvu a Széllovi privolal na slávu.

Svedok, svojím zovňajškom elegantný, hovoril pomaly, ticho, rozmyslene, vážne, každý videl, že najprv rozváži každé slovo a tvrdenie, dobre vediac, že má svoju výpoveď potvrdiť odvolaním sa na všade prítomného a vševedúceho Boha. Spomenul medziiným, že vo Bzinciach vzal a držal na rukách do množstva prišlé decko.

Túto okolnosť použil predseda, aby podchytil svedka v nepravde.

Predseda: Vy vravíte, že ste držali dieťa na rukách, ako že ste potom mohli dať dobrý pozor na reč, však ste museli pozor dávať na dieťa, ktoré i krikom zamedzovalo zreteľné počutie reči?

Krafta: Dieťa som práve preto vzal, aby nekričalo; tomu nerozumiem, akým spôsobom mi ono malo prekážať v pozorovaní?

Predseda: Vidíte, vy ste predtým celkom inakšie hovorili, a teraz i viac viete, ako ste predtým udali.

Krafta: V tom smysle som svedčil aj pred vyšetrujúcim sudcom, ktorý sa ma ale toľko nevypytoval. Prirodzene, že na čo sa ma nepýtal, na to som odpovedať nemohol.

Fiškus: Ako dávno ste v Novom Meste? kde ste boli predtým?

Krafta: V Novom Meste som 6 rokov, predtým som bol vyše 25 rokov okresným náčelníkom v Rusku na Sachaline.

Fiškus: Prečo a akým cieľom prišli ste do Nového Mesta?

Krafta: Ja mám v Kochanovciach jediného brata, chcel som žiť medzi rodinou.

Fajnor: Ale prosím, slávny súd, v akom spojení sú takéto otázky so žalobou? Či svedkovia prišli sem spovedať sa, či prišli prednášky držať zo svojho životopisu, a či svedčiť?

Predseda: Nech nie je pán obranca vždy nervósny (ne idegeskedjék), keď fiškus len ústa otvorí.

Fiškus: Aká je to banka, ktorej celý úradný personál ide na korteššku cestu, kto potom úraduje?

Krafta: Vtedy bola nedeľa, a v Ľudovej banke, ako v kresťanskej, v čas sviatočný a v nedeľu sa neúraduje.

Fiškus: Čo ste vy hľadali na programmných rečiach, však ste vy nie volič?

Krafta: Ja som ešte nevidel našich volieb, bol som zvedavý, ku tomu ma zavolal pán kandidát.

Fiškus: Vy ste spomenuli i potlačovanie, ktoré kandidát hlásal v svojej reči.

Krafta: Áno, že je slovenský ľud potlačený tým, že sa národnostný zákon neprevádza, a že je pomerne k výnosu zemí vysoko odanený.

Dr. Rudolf Markovič: Počuli ste ma rozprávať o celistvosti a nerozdielnosti vlasti?

Krafta: Áno, s tým pán kandidát začal svoju reč.

Dr. Julius Markovič: Je to pravda, že ste vy Rus, ako o vás rozhlasujú?

Krafta: Ja som uhorský občan, občiansku prísahu skladal som práve v tomto dome do ruky podžupana.

Dr. Julius Markovič: Opätoval som ja niečo z reči kandidáta, priostril a vyfarbil som jeho slová?

Krafta: Rozhodne nie. Pán direktor (dr. Julius Markovič je direktorom Ľudovej banky) všadiaľ pojednával výlučne zákon o čistých voľbách, a na základe toho robil náladu v prospech kandidáta.

Fiškus žiada svedka nepripustiť k prísahe, na základe § 221 p. 6 a 222 p. 2. Nielen že si svedok protirečí, ale zúmyselne krúti. Povedal, že bola reč o utlačovaní, ale keď zbadal, že je to pre obžalovaných nepriaznivé, vykrútil to tak, že sa utlačovanie vzťahovalo na vysokú daň.

Fajnor: Do očí bijú pri tomto processe dva v súdobníctve nevídané zjavy; jeden je, že fiškus neinkviruje na konkrétne veci obžaloby a v tomto smere nechce vyviesť pravdu na svetlo, lež ju chce potlačiť a udusiť tým, že žaluje svedkov obrany a robí proti nim náladu u súdu tým, že chce otázkami, ktoré nesúvisia s obžalobou, bilagovať svedkov nevlasteneckým smýšľaním, aby takým činom ich predstavil ako spoluvinníkov obžalovaných, a tak urobil prijateľným svoj návrh ohľadom nesprisahania; druhý zjav je — na

ktorý v rýchlosti neviem nájsť ani primerané slovo, aby súd sa necítil urazeným — že tak to vyzerá, ako by súd skutočne robil istý rozdiel a preberanie vo svedkoch (mintha bizonyos válogatás történne a tanukban).

Predseda volá pre tento výraz Fajnora k poriadku.

Fajnor: Prosím za odpustenie, ale mimovoľne príde na jazyk také slovo, keď svedkovia, ako Herzog — ktorého výpoveď je zrejmá, ako bruchomluvectvo (hasból való tanuskodás) — majú byť sprisahaní, a taký intelligentný, počestný, hlasom čistej pravdy svedčiaci svedok, ako Krafta, má byť nesprisahaný.

Dr. Julo Markovič: Kr. fiškál ozaj nevyberá v prostriedkoch, aby dosiahol svoj cieľ a čokoľvek mu je dobré proti našim svedkom. Takto urobil so slovom „potlačený“ a — keď mu svedok vysvetlil, ako on to myslel, už ho upodozrieva, že krúti (kertel) a svedok nesmie byť sprisahaný. Kto svedka zná — či priateľ, či nepriateľ — každý dotvrdí, že je uňho aj tieň povedomej nepravdy vytvorený, keď má vec zistiť svojim slovom, alebo pláne prísahou. Týmto spôsobom možno kohokoľvek vytvoriť z prísahy, lebo ja som nie ani jurista, ale ja by rád videl toho človeka, ktorého by som nevedel v čom-tom zmýliť ustavičným krížovým vypytovaním a rajtovaním na slovách a okolnostiach, ktoré nesúvisia s hlavnou vecou. Zúmyslné a povedomé krivosvedčenie je u svedka vytvorené, prosím ho sprisahať.

Súd výriekol nesprisahanie, proti čomu Fajnor a dr. Julo Markovič oznámili nullitu.

Nasledoval sensationálny a predtým fiškusom už často spomínaný svedok *Igor Hrušovský*, účtovník Ľudovej banky a redaktor „Považských Novín“. Vzdelané a povedomé vystúpenie hneď na začiatku mu zadovážilo sympatie celého obecenstva. Predseda ho najskorej pripustil do podrobného rozpovedania všetkého. No istotne sa hneď pri prvej krížovej otázke presvedčil, že má robotu nielen so všeobecne vzdelaným, ale vo svojom obore až vynikajúcim mladým človekom. Svedok bol i v Lubinej i vo Bzinciach, stál celkom blízko pri rečníkoch, počúval dobre, a vie sa na všetko rozpamätať. Dr. Rudolf Markovič založil svoju reč na programme slovenskej národnej strany, on je dobrý Slovák a verný syn slovenského ľudu, ale i verný uhorský vlastenec, bude žiadať integritu, nerozdielnosť a neodvislosť našej vlasti. Ďalej bude žiadať, aby národnostný zákon bol exekvovaný a následkom toho, aby daňové

knižky, ako aj úradné listiny boly vydaté popri úradnej maďarskej reči aj v slovenčine. I to žiadal, aby cirkevno-politické zákony boly zmenené, ale všade vyzdvihol, že kým je zákon zákonom, musíme ho uctiť. V rečiach nebolo nič poburujúceho, a rozhodne tají, že by kandidát bol povedal: na čo sú nám Maďari, na čo nám je maďarská reč; je rozhodne lož každá povedačka o potlačení, psohlavcov a iné zažalované výrazy. Ľud bol oduševnený, súhlasil so všetkým a tešil sa, že dostal kandidáta po svojom srdci. Dr. Julo Markovič odporúčal svojho brata a vysvetľoval kuriálne súdobníctvo, z reči kandidáta ničoho neopätoval, a nie je pravda, že by bol užíval inkriminované odseky.

Ľudovít Čulík odporúčal kandidáta, ako Slováka, a dokončil svoju reč na slávu volaním Jeho veličenstvu a ministrovi Széllovi, ako pôvodcovi čistých volieb.

Predseda: Aké je to meno „Igor“.

Fajnor: Po maďarsky Gergely.

Predseda: Akým cieľom ste vy išli s kandidátom na korteškú cestu, však ste vy nie volič?

Hrušovský: Mal by som byť voličom, ale ma nesprávne vynechali z menoslovu voličov. Sprevádzal som kandidáta slovenskej národnej strany preto, lebo som ja oduševnený privrženec tejto strany, bol by som držal za svoje morálne manko (štrbinu) kebych nebol býval pri programmných rečiach; pritom som chcel vedieť, či je slovenský ľud natoľko už prebudený, že pochopí význam svojho kandidáta.

Predseda: Vy o mnoho viac tvrdíte teraz, ako predtým, a i také veci, ktoré do teraz nikto nepovedal, alebo práve protivne tvrdil.

Hrušovský: Spravodlivý človek pravdu vždy jednako tvrdí; na čo sa ma v predvyšetrovaní sudca pýtal, na to som to isté a pravé tak určite odpovedal ako teraz, na nepredložené otázky som odpovedať nemohol.

Predseda: O integrite a celivosti vlasti vy prvý svedčíte, o tom nikto nevie nič z doterajších svedkov.

Hrušovský: Ja som pred mojim svedomím zodpovedný len za moje svedčenie, čo druhý svedčí, do toho ma nič. Možno, že doterajší svedkovia integritu nespomínali preto, že ich to nezaujímalo, tomu nerozumeli, na to malú váhu kládli, zapamätali si len ich každodenné životné veci, ako citácie, porciové knižky atď.

Predseda: Čo a kedy hovoril dr. Julo Markovič, čo zopätoval z reči kandidáta?

Hrušovský: Dr. Julo Markovič i v Lubinej i vo Bzinciach hovoril hneď po kandidátovi. Ako som už spomenul, on vysvetľoval zákon o kuriálnom súdobníctve; kto dr. Jula Markoviča pozná, vie že je uňho vytvorené, aby ktorého koľvek reč plagizoval.

Predseda: Vidíte, že sa nepamäte na všetko, a predsa všetko tak určite tvrdíte. Dr. Julo Markovič nerozprával v Lubinej po kandidátovi, ale až na ostatok.

Hrušovský: Možné, že sa v rade rečníkov mýlim, ale to je myslím bočná vec, jedná sa o to čo rozprávali?

Fiškuš: Odporúčal dr. Julo Markovič národného a či národnostného kandidáta?

Hrušovský: Na každý pád ako národného, lebo on sám bol predsedom národnej slovenskej strany.

V ohni týchto a takýchto otázok stál svedok dlho, keď predseda bol s ním hotový, postúpil rollu fiškusovi, ktorý odvrátil vec z predmetu obžaloby, a dal sa do Považských Novín, kedy a kde vychádzajú, kto do nich píše, akých majú čitateľov, čítal z nich jednotlivé povytrhované vety, chtiac demonštrovať, aké nebezpečné a poburujúce sú to noviny. Potom prešiel na Ľudovú banku upodozrievajúc ju z politizovania, nátlaku a kortešovania v prospech národného kandidáta; zatým vzal do roboty potravné spolky, zvlášte lubinský, ktoré označil ako teplé hrady nevlasteneckých agitácií, a a vyslovil svoje podivenie nad všestrannosťou svedka, ktorý ako účtovník banky má času redigovať noviny a chodiť po dedinách udajne v záležitosti potravných spolkov. Svedok ale nemože byť majiteľom a spolu redaktorom „Považských Novín", keď že vychádzajú za tak nízku cenu, že sa samy vydržať nemôžu. Chcel dupirovať svedka, že sú to vlastné noviny dr. Jula Markoviča. Svedok povedome odpovedá, že on v sebe vždy cíti toľko morálnej sily, aby úplne vyplnil podujatú úlohu, keď sa do niečoho chytí vzdor jakémukoľvek chlebovému zamestnaniu. Dennú prácu v páde potreby dokončí nocami, za dobro ľudu mu je žiadna práca nie ťažká, žiadna obeť nie veľká. Považské Noviny už aj tak majú zvyšok — ač na minulý ročník ani polovica predplatiteľov neposlala ešte svoj predplatok. Jestli dr. Julo Markovič ho osvobodí od povinnosti redakčnej diskretnosti, zretedlne povie, kto píše do Považských Novín. Čo keď dr. Julo Markovič urobil, osvedčuje, že úvodníky a politické zprávy zväčša píše dr. Julo Markovič, dopisy dostáva od roľníkov, druhé on doplní nočnými trudami. Ináče sa diví nad tým,

že jeho vypočúvajú ako redaktora Považských Novín, keď je predsa volaný za svedka v trestnej záležitosti Markovičovcov. On je nie len účtovníkom ľudovej banky, ale i dozorným radcom okolitých peňažných a potravných spolkov, ktoré pracujú v záujme vymanenia kresťanského ľudu z rúk úžerníkov.

Fajnor: Máte o tom známosť, že lubinskí a bzinskí židia sú nepriatelia Markovičovcov?

Hrušovský: To nielen že viem, ale je to všeobecne známa vec, ktorú ani sami židia netaja; židia a úžerníci Markovičovcov nenávidia preto, lebo ich držia za vodcov kresťanského ľudového hnutia, lubinskí židia sú napálení na nich pre potravný spolok, ktorý za 10 mesiacov urobil 60 tisíc korún obratu a mal do 2 tisíc čistého zisku.

Dr. Julius Markovič: Aké je vedenie Ľudovej banky v rečovom ohľade a kto sú jej hodnostári?

Hrušovský: Knihy a vedenie vôbec je maďarsko-slovenské. Präses banky bol gr. Pongrácz, teraz je rytier Chvalibogovsky, podpräses barón Mednyanszky, poddirektor Valler, vo výbore sú Reviczky, Lang, dr. Štefanovič, dr. Štúr, a tak rad-radom menuje výborníkov.

Fiškus: Aha, dr. Štefanovič, Štúr, poznáme ich!

Dr. Julius Markovič: Reviczky, Lang kandidát maďarskej liberálnej strany na Starej Turej proti národnostným kandidátom — poznáme ich!

Nasledovala konfrontácia s dvoma kompániami židovských svedkov a Jakubéczym a Rothom.

Jakubéczy opätovne protestuje proti svojmu konfrontovaniu, on netvrdí, že je to všetko nie pravda, čo títo svedkovia svedčili. Nápadné je i to, že konfrontovanie sa deje pri všetkých svedkoch len vzhľadom na reč dr. Rudolfa Markoviča, o dr. Juliusovi Markovičovi a Ľudovítovi Čulíkovi niet pri konfrontácii ani reči. Svedok tvrdým a opovržlivým hlasom povedal obťažujúcim kompániam, že ich výpovede sú lhárstva.

Pri otázke sprisahania svedka vyvinula sa hrozne búrlivá scéna. Keď fiškus nemohol chytiť svedka do pasce ani najmenšej protimluvy, žiadal jeho nepripustenie k prísahe z politických príčin, z jeho protimluvy pri udaní radu rečníkov a z odvislosti voči dr. Juliusovi Markovičovi.

Fajnor s najväčšou energiou protestuje, aby fiškus sám dopl-

ňoval aliney trestného zákonníka a aby politické presvedčenie bolo všantročené do trestného zákonníka ako príčina nepripustenia k prísahe. Osvedčuje sa, jestli v tomto smere mu bude i na ďalej znemožnená obrana, složí svoju úlohu a okamžite ide hľadať záštitu proti násilenstvám fiškusa na to miesto, kde myslí, že ju ešte dostane. (Sobere svoje aktá a preč sa poberá). Predseda chlácholí obrancu, že on nestranne a svedomite chce plniť svoj zástoj a že by mu ho neobťažovali podobnými scénami, keď vidí príčinu k zakročeniu proti fiškusovi, istotne ju nepremešká, no doteraz obrana prekročila medze pokojného pojednávania a nie žaloba.

Dr. Julius Markovič poučuje fiškusa o kupeckom zákonníku a z neho mu dokáže, že účtovník peňažného ústavu nielen že sa nenachádza v odvislosti od správcu, ale práve je jeho kontrollou. Fiškus sa zadrapuje do malichernej odchýlky v pomenovaní radu rečníkov, keď präses pri nepomerne väčšej odchýlke od pravdy svedka žaloby, uznal to za nepatrné. Žiada sedriu, aby na jeho útraty boly do maďarčiny preložené všetky čísla „Pov. Novín", aby fiškus nemohol tak na slepo a tendenciósne očerňovať z poburovania. Fiškus zabúda, že jeho právo je len žaloba, ale nie podozrievanie; prosí teda sedriu, aby bránila obžalovaných voči výpadom žalobníka. Súd predsa vyriekol nesprisahanie, proti čomu Fajnor a dr. Julius Markovič oznámili nullitu.

Po tomto bol vypočúvaný *Karol Pišný*, čižmársky majster a sluha Ľudovej banky. Bol prítomný i v Lubinej i v Bzinciach, stál celkom pri rečníkoch, všetko počul a rozumel. Zreteľne a jasno odpovedal na predložené otázky, a vo všeobecnosti to isté svedčil, čo aj Hrušovský. Rozhodne zistil, že je nie pravda, čo žaloba tvrdí o obžalovaných. Reč bola vo vlasteneckom duchu povedaná. Dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík hovorili o kuriálnom súdobníctve. Reč kandidáta v ničom neopakovali, Ľudovít Čulík privolal na slávu kráľovi a ministrovi Széllovi

Predseda: Vy na sluhu príliš mnoho viete, zamestnávate sa vy len povinnosťami úradného sluhu?

Pišný: Keď mám čas čítam noviny, náboženské a poučné spisy, pritom počúvam pozorne i mojich pánov, keď sa rozprávajú.

Predseda: Teda ste istotne často počúval i o tomto processi a ako budú svedčiť svedkovia.

Pišný: O tom sa v banke málo rozprávalo, ja som dobre počul reči, a poneváč som vedel, že budem prisahať, rozmýšľal som o nich, a zapamätal si.

Fiškus: Teda vy ste boli zástavu držiacim; divné, vyrukovala celá banka, úradníci sú korteši, sluha je zástavu držiacim a pritom sa tak určite rozpamätuje na všetko. Čo ste vy tam robili, však ste nie voličom.

Pišný: Mne v nedeľu moji páni dajú svobodné, myslel som, najlepšie tak vynaložiť čas, keď pôjdem počúvať pekné reči, lebo naši páni veľmi pekne a k srdcu zvykli rozprávať, bol som teda zvedavý.

Fiškus: Aké knihy, aké noviny chodia do banky, akí ľudia navštevujú banku?

Pišný: Také knihy, ako pán veľkomožný myslia, do banky nechodia, sem idú len listy a noviny obchodu sa týkajúce, do banky chodia potrební toho ľudia, kto iný chodí, neviem, mne každého naši páni nezvyknú predstaviť. (Veselosť.)

Fiškus žiada nesprisahanie svedka, lebo je celkom odvislý od direktora dr. Juliusa Markoviča.

Dr. Julius Markovič dopúšťa, že je Pišný odvislý od neho ako správcu Ľudovej banky, ale žiada, aby súd si zaopatril vysvedčenie o bezvadnej minulosti svedka, ako i o tom, že je dlhoročný kostolný sluha, človek nad iných nábožný, ktorý by desať ráz radšej smrť podstúpil, ako by mal složiť falošnú prísahu. Nemám známosť, že by trestný zákonník v ktoromkoľvek paragrafe označoval odvislosť, ako príčinu nepripustenia k prísahe, potom by málo ľudí bolo možno sprisahať, a konečne či sa táto odvislosť i len dá porovnať s tou odvislosťou, v ktorej sa nachádza už sprisahaný svedok Barančík k pôvodcovi celej obžaloby — k svojmu principálovi a notárovi Brhlovičovi?

Súd svedka nesprisahal, proti čomu Fajnor a dr. Julo Markovič oznamujú nullitu.

Poobedňajším jediným svedkom bol

dr. *Jozef Duchoň*, pravotársky osnovník, ktorého maďarské časopisy nazvaly korunným svedkom. Na tohoto svedka bolo zvedavé celé nitrianske obecenstvo už aj preto, že ho všetci znali dľa mena, keďže pred krátkym časom urobil poklonu v dome redaktora nitrianskeho šovinistického časopisu, Banghu, a pána „redaktora“ telesne vlastnoručne ztrestal za neodôvodnenú urážku, ktorú voči nemu spáchal vo svojom časopise. Svedok nesklamal zvedavosť, odpovedal určite, logicky, juridicky, a tak na capart znivočil celú obžalobu, že v riadnych okolnostiach bez všetkej ďalšej obrany fiškus

by ju bol musel stiahnuť. Odpovedal na každú otázku tak iste, že pred každým bola objasnená celá vec. Keď vstúpil do dvorany, nastala hrobová tichosť; ticho, chladnokrevne a stručne rozložil vec; nielen že úplne pariroval nápor krížových otázok, ale takým umným spôsobom ripostoval, že, zvlášte u fiškusa, dosiahol účinok, ktorý fiškus chcel vyvolať pri svedkovi, t. j. on jeho zmiatol. Oči bližšie sediacich len visely na ňom a hltaly jeho slová, obecenstvo bolo zvláštne sympaticky k nemu naklonené, ešte aj prítomný tajomník Femky prisviedčave kýval hlavou. Hovoril, že bol prítomný pri obidvoch rečiach, stál bezprostredne pri kandidátovi a dával pozor. Kandidát vystupuje ako Slovák so slovenským národným programmom, a verne sa ho pridŕžajúc, bude žiadať jednotu, neodvislosť a nerozdielnosť našej vlasti. Keď sa predstavuje ako verný občan uhorskej vlasti, už z tohoto vyteká, že si musí žiadať, aby boly zadržané zákony, smerujúce k dobru krajiny, hlavne ale aby bol exekvovaný národnostný zákon. Bude žiadať pre dobro ľudu, aby daňové knižky a úradné listiny boly písané popri maďarskej i v slovenskej reči, aby slovenský ľud mal právo zakladať nižšie a stredné školy, v ktorých naukosdeľná reč má byť slovenská. Ďalej prízvukoval potrebu revísie cirkevno-politických zákonov, a konečne pojednával hospodárske otázky a lokálne veci. Celá reč sa pohybovala prísne vo vlasteneckom duchu a v rámci krajinských zákonov. To je nie pravda, že by kandidát bol povedal inkriminované odseky: načo nám je maďarská reč, načo nám je maďarstvo; treba Maďarov tak utlačiť, ako sú teraz utlačení Slováci; úradné listiny sú len preto maďarské, aby im ľud nerozumel; ani to je nie pravda, že do matriky zapisujú ľudí ako psohlavcov. Dr. Julo Markovič upozorňoval ľudí, aby sa nedali podplácať a strašiť, a nič neopätoval z reči kandidáta. Ľudovít Čulík hovoril kňazským spôsobom, že počuli, čo im sľúbil kandidát, dľa toho aby sa poradili svojho srdca a svedomia, na koho majú hlasovať. Privolal na slávu kráľovi a Széllovi, z reči kandidáta nič neopätoval.

Predseda: Akým cieľom a úmyslom ste sprevádzali kandidáta, keď ani stále tam nebývate a neboli ste volič?

Duchoň: Šiel som preto, lebo ako Slovák som sa o vec zaujímal a chcel som sa osobne presvedčiť, či je ľud už natoľko osvietený, že národný kandidát môže preraziť.

Predseda: Vy ste išli ako osnovník s principálom a akiste i preto, lebo vaše politické smýšľanie je totožné.

Duchoň: Ja myslím, že som sem predvolaný ako svedok, a

nie, aby som sa spovedal zo svojej politickej viery. Prosím vypočúvať ma ako svedka.

Predseda: Nedovoľujem, aby mňa ako predsedu súdu svedok upravoval k poriadku. Čo hovoril dr. Julo Markovič?

Duchoň: Vysvetľoval zákon o kuriálnom súdobníctve.

Predseda: To netvrdil ani Markovič.

Duchoň: Nemôžem zato. Tak bolo.

Predseda: Vy hovoríte, že o maďarčine nebolo reči, pred vyšetrujúcim sudcom ste ale tvrdili, že o maďarisácii sa rozprávalo.

Duchoň: Iné je maďarská reč, proti ktorej nemá nikto ničoho, a iné je maďarčenie, násilné a škodné maďarisovanie ľudu.

Predseda: Mnohí Slováci — ako vidím, i vy — znamenite sa naučili po maďarsky, a im to nepoškodilo. (Poslucháčstvo volá „Éljen“. Predseda upomína k tichosti.)

Štátny fiškus si netrúfal svoje už i poslucháčstvo unavujúce a s predmetom obžaloby nesúvisiace stereotypné otázky upraviť k svedkovi a drží za neradné naťahovať sa s ním, preto uspokojil sa s jednou otázkou, a aj to mu zle vypadlo. Dr. Duchoň sa spytuje, že v akom spojení je táto otázka so žalobou a pýta sa predsedu, či musí na ňu odpovedať?

Predseda: Nemusíte.

Dr. Rudolf Markovič: Na túto otázku, prosím, nech je dovolené mne odpovedať, lebo ňou robily nitrianske noviny náladu proti mne. Na železničnej stanici v Novom Meste po obede pri dvoch stoloch vyspevovali slovenské a maďarské piesne, čo, dľa mojej mienky, je nesvedčné a znepokojuje iných hosťov. Na toto som upozornil môjho slovensky spievajúceho priateľa — urobili z tejto veci panslávsku demonštráciu, že som ja vystúpil a napadol spoločnosť preto, lebo spievala Kossuthovu nótu. V mojej neprítomnosti a za mojím chrbtom na mňa urobený nápad odrazil dr. Duchoň, z toho povstal otázny súboj.

Fiškus držal za neradné merať sa i ďalej s dr. Duchoňom, príčiny k nesprisahaniu ale nebolo absolútne žiadnej, a tak zkrátka dôvodil tým, že svedok nemôže pravdu hovoriť, lebo iní hodnoverní svedkovia (Pless, Deutsch, Barančík, Herzog!!) podali protivné dôkazy, k tomu bol pravotárskym osnovníkom žalovaného.

Fajnor svojou hotovosťou, čulosťou, nevídane ostrým pozorovaním a logikou, nezvratnými právnickými dôvodami, krásnou dialektikou do obdivu prináša poslucháčov; pritom vážnou tichosťou,

imponujúcou chladnokrevnosťou, presviedčavým tónom odzbrojil i zásadných nepriateľov. Stojí vždy „schlagfertig“ a hneď zavráti fiškusa, ktorý divokým šovinismom ide proti obžalovaným. On je mocnou hrádzou proti nápadom fiškusa, ktorý process považuje ako by za svoj vlastný, svojou osobnosťou a použitím svojho výsadného postavenia chce svedkov terrorisovať a pomýliť. No pri obrane prísahy dr. Duchoňa prevýšil všetky doterajšie svoje výkony, reč Fajnorova bola fenomenálna, škoda bolo doslovne jej nezachytiť a nezvečniť. Rozprával asi pol hodiny, a tak ticho, napnute ho počúvali, že v súdnej sieni, nabitej obecenstvom, muchu by bolo počuť leteť. Fiškusa v pravom smysle slova pobil, zo zákonov a menovite zo snemového pojednávania 172. §-u (búrenie proti národnostiam) dokázal, že ani len slabý pochop nemá, čo mienilo zákonodarstvo docieliť týmto paragrafom, vôbec fiškus postráda právneho citu, ak len to nemožno nazvať právnickou múdrosťou, že si sám zahráva na zákonodarcu, poťažne na vysvetľovateľa zákonníka, ktorý chce nabiť na kopyto svojho ponímania a okamžitej potreby; no neuspokojí sa len týmto, sám ľubovoľne tvorí nové právne pravidlá. Potom krásne dokázal, že námietky fiškusa nemajú žiadneho základu so stanoviska právneho. Svedok dokázal takú vysokú intelligenciu, jeho juridické chápanie je tak prekvapujúce, jeho určitosť a jeho pravdou dýchajúce odvety tak vysoko stoja nad najmenšou pochybnosťou o spravedlivosti jeho výpovedí, že otázka nesprisahania svedka nemôže prísť ani do reči, a je presvedčený, že súd musí sprisahanie i nariadiť.

Predseda: Dr. Julo Markovič má návrh ohľadom sprisahania svedka.

Dr. Julo Markovič: Po nepodvratných a krásnych vývodoch obrancu bolo by odo mňa len márnením slov, keby chcel ešte niečo doložiť k jeho reči. Jestli obranca nepresvedčil súd o nutnosti sprisahania svedka mohol bych i anjelskými ústami rozprávať. Pripojujem sa k vývodom obrancu.

Súd po dlhšej porade k veľkému prekvapeniu i posluchůčstva protivnej strany, vyriekol nesprisahanie svedka, proti čomu Fajnor a dr. Julo Markovič oznámili nullitu.

Ešte poznamenávam, že dr. Duchoň, ako i všetci iní svedkovia obrany boli konfrontovaní s obťažujúcimi svedkami, ktorých Duchoň premeral ostrým pohľadom celkom sucho a krátko povedal, že povedome tvrdia nepravdu. Herz g i do očí Duchoňovi určite tvrdil, že Duchoň bol pred voľbou čez celú noc v Lubinej a že ho viac

ráz videl, keď chodili spolu s kandidátom z domu do domu kortešovať.

Boli ešte predvolaní obžalovanými všetci lubinskí kresťanskí svedkovia na tú okolnosť, či sú ešte v Lubinej iní kupci s miešaným tovarom, a akú škodu majú doterajší kupci založením potravného spolku. Všetci jednomyslne tvrdili, že v samej Lubinej sú len Deutsch Ede a Pless Šalamún takýmito kupcami, a ich ujma v obrate je denne najmenej 50—100 korún od vtedy, čo povstal potravný spolok.

30. január. Po nesprisahaní svedkov predošlého dňa, videli sme, že je všetko márne, každé naše ustávanie bezvýsledné a že z lubinských našich svedkov sotva koho pripustia k prísahe. Boli sme i telesne i duševne úplne vyčerpaní, však 5 dní sedeť v ustavičnom ohni, napínať myseľ, zosústredňovať pozornosť na jeden predmet, ostražite pozorovať na každé slovíčko, aby nebolo zachytené a využité; pri každom svedkovi viesť opravdový boj s fiškusom, brániť svedkov pred osobnými nápadmi ich zmýliť chcejúceho kr. fiškála; odrážať neprestajné politické výjazdy a jazdenie vo vlastenectve cestujúceho verejného žalobníka: je umorujúca práca. No, tú by sme ešte boli ľahko previedli, ale videť a dívať sa, čo sa robí zo svedkami, ako umele a na silu chce vyvolať protimluvy u nich, ako fiškus nehľadá pravdu, lež ju chce udusiť; počúvať jedny a vždy sa rovnako opakujúce, s vecou nesúvisiace, a len k zmotaniu svedka namerené otázky, neprestajne sa presvedčovať, že fiškus si môže dovoliť čokoľvek — to rozruší čuvy i najotuženejšieho človeka. Boli sme už cele nervósni a ustálili sme pri zbývajúcich ešte svedkoch nenamáhať sa, daromne sa nerozčuľovať, nekonať bezvýslednej práce; najviac ešte brániť svedkov pred prípadným jazdením po nich skrze fiškusa a zamedziť jeho osobné výjazdy. Preto v ostatný deň dokazujúceho. pojednávania šlo všetko veľmi rýchlo. I sám fiškus bol už úplne odstrojený, súdcovia nevrlí a tiež ustatí; istotne nebolo bez deprimujúceho účinku na kr. fiškála úplná porážka včerajšieho dňa. Ako samo posluchačstvo zistilo, fiškus tento raz dostal v obžalovaných a obhajcovi takých partnerov, akých doteraz ešte nemal, s ktorými nemohol docieliť ani remis, lež musel byť prichystaný na úplný matt v povedomí istého víťazstva započatej partie.

31. január. Prvý bol vypočutý *Juro Dujka*, mlynár. Bol prítomný pri rečiach a im dobre rozumel. Kandidát žiadal slovenské

výroky a daňové knižky, hovoril i o neodvislosti a celivosti vlasti, lebo i my sme uhorskí občania a dobrí vlastenci. Tají zažalované výrazy, o utlačovaní bola reč v tom smysle, že sme utlačení chudými pozemkami a vysokými daňami. Pri ďalších otázkach predsedu sa celkom zmätie, samé veci udáva síce správne, ale osoby žalovaných celkom pomieša, raz označí jednoho, druhý raz zase iného, ako hlásateľa ním tvrdených právd, jeho svedčenie bolo skutočne neisté habkanie, tak, že súd v tomto páde odôvodnene nepripustil svedka k prísahe.

Pri konfrontácii ale rozhodne vraví, že obťažujúci svedkovia tvrdia nepravdu. Na otázku dr. Rudolfa Markoviča, kto má v Lubinej obchody s miešaným tovarom, odpovedá že Pless a Deutsch.

Trusik Martin Hrabovský. Reč bola vo vlasteneckom duchu povedaná, kandidát žiadal daňové knižky a úradné listiny v slovenskej reči, ale maďarčina má mať všade prednosť, lebo je to reč štátna, v rámci zákona premenu cirkevno-politických zákonov, výučbu v materinskom jazyku v ľudových a stredných školách. Inkriminované výrazy všetky tají. Pri krížových otázkach sa naľaká, nedáva odpovedí žiadnych, prosí slávny súd, že on ešte nikdy nebol pred takýmito pánmi, je celý preč. Pri konfrontácii sa zobral, a vyvýšeným hlasom pozdvihnúc tri prsty hore, vraví na tvrdenie obťažujúcich svedkov, „môžem prisahať, že to nepovedal p. Markovič" a končí, „nech pán Boh pomáha vám na vašu, mne na moju pravdu". Fiškus žiada nesprisahanie, lebo výpoveď svedka je klátivá, a vidí i zaujatosť svedka v prospech obžalovaných, lebo je tiež ich politický privrženec.

Fajnor: Práve z chovania sa svedka každý musí byť presvedčený o čistote jeho duše, o pravdivosti jeho smýšlania a svedčenia, tak že každý súd musí pripustiť svedka k prísahe.

Predseda volá Fajnora k poriadku a hrozí mu disciplinárnou pokutou.

Dr. Julo Markovič sa už nejde viac namáhať. Len prosí súd, aby porovnali výpoveď tohoto svedka s Herzogom a po objektívnom odvážení ponecháva rozsudok na dobrozdanie súdu.

Súd svedka nesprisahal, proti čomu Fajnor a dr. Julius Markovič oznámili nullitu.

Juro Solovič, krajčír z Lubinej. V Lubinej som bol prítomný, stál som asi na 7 krokov, všetko dobre počul a dobre porozumel. Lekár odporúčal svojho brata Rudolfa. Tento povedal: Budem sa

usilovať vás dobre zastávať. Pri maďarských porciových knižkách žiadať budem aj slovenské, tak dobre i výroky. O matrikách povedal, že predtým boly v dobrých rukách u našich kňazov, tí vykonávali darmo, čo teraz stojí veľké peniaze. Zákon národnostný je len na papieri a nie do života uvedený, bude žiadať jeho prevedenie, aby sme všetkému rozumeli. Dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík spomínali čistotu voľby a pán farár privolal na slávu Jeho veličenstvu a ministrovi Széllovi. Inkriminované výrazy rozhodne tají a vraví: Ja som pred súdom — najmä pred takýmto vysokým súdom — ešte nikdy nestál, a dám si hlavu uťať, že to nepovedal, to všetko nenie pravda, ani psohlavcov nespomínal.

Ako náš ľud pochopuje túto pravotu, a že vie odkiaľ vietor fúka a kde asi vzala pôvod žaloba, to dokazuje konfrontovanie svedka s obťažujúcimi židmi a Barančíkom. Keď Barančík odrectoval svoju mondóku a židia na ňu prisvedčili, Juro Solovič mu skúmavo pozre do očí, pokrúti hlavou a pýta sa ho: „A kde sa to oni tak naučili"; židom ale zdvihnúc hore prst, sviatočne hrozí: „Bojte sa Pána Boha!" Myslím, že toto nepotrebuje ďalšieho kommentára, i na súd urobil svedok hlboký dojem, predseda tíško a bez poznámky vypočul slová jednoduchého Lubináka. Ani ohnivý kr. fiškál nenašiel žiadneho slova k parallisovaniu velikánskeho účinku, ktorý vyvolal svojou jednoduchosťou a prirodzenosťou svedok, len s obdivom pozeral naňho — bola dlhšia pausa, v ktorej nikto z tých pánov nevedel najsť primeraného slova.

Fiškus navrhuje nepripustiť svedka k prísahe, lebo sa priznal, že číta slovenské noviny, a tak je nakazený slovenskou propagandou a agitáciou, že následkom toho by bol v stave prisahať i na nepravdu.

Fajnor krátko, ale pádne zavrátil fiškusa, poukazujúc na hlboký mravný cit a na presvedčivú pravdu, ktoré vlastnosti sa vyrážajú z každébo slova svedka, ktoré prišly k platnosti zvlášte pri jeho konfrontácii tak, že dojmu jeho reči sa nemohol obrániť ani slávny súd, ba ani sám fiškus. Už opätovne sa ohradil, aby politické presvedčenie bolo všantročené ako diffamujúca vec do trestného zákonníka; preto, že sa niekto verne a stále pridŕža svojej materinskej reči je práve hoden chvály a nie pohanenia, aké bez otázky je obsažené v nepripustení k prísahe, k tomuto najkrajšiemu právu občanov vlasti.

Dr. Julius Markovič: Ja opätovne prosím, aby slávny súd ťahal parallelu medzi týmto svedkom a Herzogom, a keď sa dá srovnať

s dobrým svedomím zavrhnutie prísahy pri tomto a prirknutie jej tamtomu, pokorím sa múdremu rozsudku súdu. Svedka nesprisahali, proti čomu Fajnor a dr. Julius Markovič oznámili nullitu.

Martin Rojko bol prítomný i vo Bzinciach i v Lubinej, stál blízko rečníkov, všetko dobre počul a rozumel. Julius odporúčal svojho brata. Dr. Rudolf Markovič slúbil, že nás bude zastávať, tak myslí, že dobre, lebo vie najlepšie, čo nás tlačí. My sme s Maďarmi bratia, rovnako znášame všetky ťarchy, dávame jednako svoju krv, a preto patria aj nám Slovákom rovné práva. Popri maďarskej reči žiadal aj slovenčinu v úradných listoch a porciových knižkách; matriky boly v dobrých rukách, teraz to stojí ohromné summy; v školách žiadal vyučovať po slovensky, ale sa nemá zanedbávať ani maďarčina. Privolalo sa i na slávu aj kráľovi, aj Széllovi.

Inkriminované výrazy rečí rozhodne tají, keby sa také bolo hovorilo, aby reč maďarskú utlačili, to by si svedok istotne bol zapamätal.

Fiškus žiada nesprisahanie svedka, lebo i tento stojí pod vplyvom viacročného protivlasteneckého účinkovania obžalovaných a je nakazený nevlasteneckými myšlienkami, ktoré obžalovaní rozširujú, následkom čoho je zaujatý za obžalovaných.

Fajnor viac ironiou odbavil fiškusa a na účet fiškusa len-len že nerozosmial obecenstvo.

Dr. Julius Markovič: Vidím, že je všetko moje úsilie darομné, nech si súd určí podľa svojho najlepšieho vedomia. Súd svedka nesprisahal, proti čomu Fajnor a dr. Julius Markovič oznámili nullitu.

Eduard Deutsch a Šalamún Pless svedčili, že majú také malé sklepy, ktoré by predali za 100 zlatých. Všetci lubinskí svedkovia a Hrušovský zo Subulym ale dosvedčili, že obchod s miešaným tovarom majú v Lubinej len Deutsch a Pless, obrat v potravnom spolku bol za 10 mesiacov 60 tisíc korún, tovaru sa predalo za 28.000 korún, čistého zisku 1400 korún. Tieto dáta rozprávajú dostatočne.

Akí určití a spoľahliví sú svedkovia Deutsch a Herzog, vysvitá aj z toho, že Herzog aj tri razy tvrdil, že určite vie a videl v predvečer voľby dr. Duchoňa s dr. Markovičom v Lubinej a že obidvaja chodili z domu na dom a kortešovali. Dr. Duchoňa osobne pozná, a tak sa v tom nemôže mýliť. Pred prísahou súc spýtaný predsedom, či nič nemá nazpät stiahnuť zo svojho svedčenia, svoje tvrdenie o dr. Duchoňovi práve tak určite stiahol, ako ho pred-

tým bol určite tvrdil,— akiste zavoňal pečienku, alebo bol upozornený, že s predmetom, s osobou je to nie tak ako s odznetými slovami, pri osobe je snadno dokázať prípadné nepravdivé svedčenie.

Deutsch pomaly odvolával svoje udania počas konfrontácie, tak rozhodne odvolal „psohlavcov“ — a vôbec neviem, čo vlastne podržal zo svojho prvotného svedčenia.

Obecenstvo nitrianske a vidiecke čím ďalej tým viac zaujatosti preukazovalo ku processu, a čím ďalej tým väčšmi sa menily jeho začiatočné antipatie v súcit k obžalovaným. Počnli sme na korridoroch a uliciach ľudí z protivného táboru a i advokátov-židov verejne odsudzovať celý process a štvanicu proti nám a dávali otvorene výraz svojej nevole nad zachádzaním s našimi svedkami a nepripustením ich k prísahe. V ostatných dňoch dokazujúceho pojednávania sieň bola vždy nabitá obecenstvom tak, že často bolo ťažko vydržať od horúčosti a spotrebovaného povetria, no vzdor tomu každý kto miesto dostal, vydržal až do konca. Viac sme nepočuli odsudzujúcich alebo urážlivých poznámok, skorej obodrujúcich a povzbudzujúcich slov, priateľské, milé tváre, úctivé pozdravy. Ani sám súd sa nemohol vytiahnuť zpod tohoto vlivu, a bol až na nesprisahanie svedkov dosť priaznivý a nestranný voči obžalovaným.

Predseda oznámil, že na 2 dni sa pojednávanie pretrhuje, ďalšie pojednávania budú vo veľkej stoličnej dvorane.

Ťažký týždeň dokazujúceho pojednávania doniesol obžalovaným nad očakávanie dobrý výsledok v každom smere. Nitrianske obecenstvo sme si v pravom smysle slova vydobyli; viac nevidno zazerajúce a obžalovaných divým zrakom merajúce tváre po uliciach a vo verejných miestnostiach, lež stretáme sa len s priateľskými, pozdravujúcimi tvárami, s obodrujúcim slovom, s vrelým tisnutím ruky. Predseda súdu je samá milota a usiluje sa vo všetkom uspokojiť obrancu a obžalovaných; fiškus ani z ďaleka nesedí na takom koni, ako na začiatku processu; jeho zrak je viac nie triumfujúci, radosťou a uspokojením žiariaci, hlavu svoju nevztyčuje do vysoka, lež ju o pár škál sklonil, dumné péče zvládly hlavou, oheň očí vyhasol, — cíti dobre, že keď aj dobyje formálne víťazstvo, bude to víťazstvo Pyrrhusovo.

No docielili sme i jeden nevídaný zjav v miestnom časopisectve. Tlač nitrianska, ktorá robila pred processom náladu všetkým možným spôsobom proti obžalovaným, ktorá sa pretekala v hanení a biľagovaní nás, ktorá obžalovaných popredku odsúdila: vo svojich

nedeľných číslach píše o týždňovom rokovaní pred súdom takým spôsobom, že *nie* Slováci majú sa príčinu hanbiť pre tento process. „Nyitramegyei Szemle“ takrečeno stigmatisuje obžalobu, keď píše, že proti obžalovaným svedkovia sú: jeden notársky pomocník a traja židia, ktorí rectovali svoje svedectvo ako naučení. Aký smysel má vraj „stavať pred súd agitačné elementy pri takých scénických okolnostiach“? Narobia z nich martyrov a povzbudia ľud, ich poslúchajúci, ešte k väčšiemu odporu. Už Deák povedal vo svojej poslednej reči, že nieto nebezpečnejšieho človeka nad martyra. Potom sa zaoberá s osobami obžalovaných, kresliac ich ako obrovské silné postavy, plné energie, mladistvého ohňa a železnej vôle, ktorí sú súci v každom smere viesť, oduševniť a zagitovať ľud.

Pre súd nitriansky a hlavného župana Kramolina ešte nepríjemnejší musí byť článok, uverejnený v „Neutraer Zeitungu“. Písal ho odborník-jurista, ktorý v drastickej forme robí narážku na hodnovernosť žalobníkových svedkov; kr. fiškalátu a sedrii ale radí, aby považily, že kr. tabula dosiaľ zrušila nitrianske výroky v každom takomto politickom processe.

„Nyitramegyei Közlöny“, orgán Bangov, vyvyšuje zvlášte dr. Jula Markoviča, o ktorom píše, že je Damjaničovská postava, človek nevšedného nadania, hlbokej vzdelanosti a učenosti, rečník uchvacujúci, krásnej výrečnosti. Škoda vraj, že takíto traja lepšieho osudu zaslúžilí páni, ktorí by mohli hrať významnú rollu v každej spoločnosti, dali sa zachvátiť a opanovať prehnanej láske ku svojmu kmenu.

„Nyitrai Lapok“ píšu tiež uznanlive o obžalovaných, ba ani Femkyne „Ellenőr“ a „Felvidéki Hirlap“ ani zlého slovíčka, alebo odsudzujúceho výrazu si nateraz nedovolily, lež len sucho a objektívne referujú, nepíšuc žiadne glossy alebo hanobiace úvodníky, ako to býva už v ich obyčaji.

Takéto hlasy verejnej mienky možno ďakovať mužnému a neohroženému vystupovaniu obžalovaných. Ďakujeme ich ale menovite skvelým spôsobnostiam a charakternému vystupovaniu obrancu prvo- a treťostupňových obžalovaných advokáta Štefana Fajnora. Fiškus Chudovský ako jurista sa s Fajnorom nemôže rovnať, on vie narábať plnými ústami frásami talmimaďarského šovinismu, je z neho i vyberaný terrorista, ale v Nitre bola všeobecná mienka, že v stredu, štvrtok, piatok a sobotu sa veľmi zle cítil v ohni, ktorý dopadal na neho so strany Fajnora, a bol ním citlive a následkovplne popálený, spálený.

V nedeľu prišiel do Nitry hlavný kr. fiškus z Prešporka, že vraj revidovať kr. fiškalát. Divné, divné! Tá pilnosť musí napadnúť, že si k tomu vyvolil práve dva jeden za druhým nasledujúce sviatky. A prečo práve teraz? spytovali sa ľudia jeden druhého. Odpoveď na túto otázku bola daná hneď pred obedom.

Keď o 9. hod. sa obecenstvo začalo schádzať v stoličnej veľkej dvorane, kde obžalovaní a Fajnor už boli prítomní, zrazu sa začalo pošepkávať, že playdoáre (reči), oznámené súdom v sobotu na 3. febr. utorok ráno, budú až zajtra v stredu. Najprv bolo počuť, že fiškus Chudovský je zachrípnutý (dostal nátchu od šňupavého tabaku, ktorý mu tak hojne sypal pod nos Fajnor), iní hovorili, že z Prešporku prišiel hl. fiškus revidovať fiškalát, preto Chudovský že nemohol sa pripraviť na reč. Na 9. hod. oznámené zasadnutie skutočne neotváralo sa. Po dlhej chvíli predseda súdu objavil sa v sále a povedal Fajnorovi, že Chudovský nemohol sa pripraviť, lebo včera prišiel hl. fiškus revidovať mu úrad. Podivná vec! Že by hl. fiškus v Prešporku nebol vedel, čo sa v Nitre robí? On veru dobre vedel, aký tu mali týždeň; vedel i to, že processové reči súd oznámil na dnes. Keď nie inou cestou, musel to vedieť z nitrianskych novín, ktoré už v nedeľu čítal v Prešporku. Akú zvláštnu príčinu by bol mal v takýto deň prísť a revidovať úrad? Tu nikto neveril, že by to bola pravá príčina dnešného odročenia. Všeobecná mienka je, že návšteva hl. fiškusa úzko súvisí s processom Markovičovcov a Čulíka.

Odťahované zasadnutie otvorilo sa o $10^1/_2$. hodine. Medzitým mnoho obecenstva odišlo zo stoličnej dvorany, keď reči maly byť až na druhý deň.

Predseda po zahájení zasadnutia vyzval obrancu a obžalovaných, aby, jestli majú nejaké predostretia k doplneniu dokazujúceho pojednávania, ich teraz predostreli. Fajnor žiadal predvolanie ďalších svedkov, ktorí prísahou potvrdia bezzákladnosť obžaloby. Svoju žiadosť podoprel odôvodnením, že v priebehu doterajšieho pokračovania prevažná väčšina — ba vzhľadom na Lubinu ani jeden svedok obrany nebol pripustený k prísahe. Proti tejto žiadosti zopätoval fiškus svoj starý argument, že sú to zväčša málo vzdelaní ľudia, že by sa už nepamätali a tak nemohli svedčiť o veci, ktorá sa diala v septembri 1901. Fajnor umne a vecne poukázal, s akými nerovnými zbraniami sa tu bojuje. Keď fiškus potrebuje svedkov, vtedy mu je dobrý každý, vtedy každý musí dostať pamäť, že sa jasne pamätá na veci z roku 1901; keď ale ide o dokázanie

neviny, vtedy svedkovia sú nepripustení pod zámienkou, že sa už jednako viac nepamätajú. Dr. Rudolf Markovič na dôvod fiškusa, že lubinskí roľníci by už nemohli hodnoverne svedčiť pre nízky stupeň vzdelanosti, spomenul svedka obžaloby S. Herzoga, ktorý stojí na najnižšom stupni vzdelanosti, nevediac ani čítať, ani písať — a predsa jeho pamäť, hodnovernosť a vzdelanosť bola honorovaná pripustením k prísahe. Dr. Rudolf Markovič ďalej žiada, aby poťahom na Herzoga súd zadovážil svedectvo mravnosti, poneváč je svedok všeobecne známy ako pochybnej mravnej ceny; ďalej žiada, aby jeho osvedčenie, ktoré svojho času uverejnil v peštianskych novinách a ktoré sa nachádza pri súdobných aktách, bolo prečítané. V tomto osvedčení žalovaný za nepravdu a osočovanie vyhlásil snemové tvrdenie ministra Szélla, ktoré minister na základe podobnej falošnej informácie o jeho programmných rečiach v sneme predniesol.

Dr. Julo Markovič: Poneváč počas dokazujúceho pojednávania všetci svedkovia obrany skvele dokázali moju nevinnosť, poneváč ani jeden z obťažujúcich svedkov ani slovíčkom nepodoprel obžalobu vzhľadom na moju osobu, nakoľko svedkovia o mne vôbec nič nesvedčili: následkom toho som ja úplne uspokojený s takýmto zadosťučinením a odstupujem od svojej žiadosti, ktorú som podal na začiatku pojednávania o vypočúvanie nových svedkov. Mám ale ešte druhú žiadosť. Počas celého pojednávania stáli sme pod tlakom fiškusom roztrusovanej domnienky, poťažne klebety, že žalované bzinské a lubinské programmné reči neboly zákonne oznámené, a že pre tento priestupok sme i boli pokuťovaní na 20—20 korún, poťažne na 10—10 dní zavretia a 200—200 korún pokuty. Kr. fiškál ukoval z tohoto pre seba silno zúrokujúcu sa istinu, nakoľko tak predstavil vec, že sme my programmné reči vyrátane a a naschvál neoznámili, aby sme bez úradného dozoru svobodnejšie a istejšie mohli prevádzať špatné remeslo poburovania; ba pri svedkovi Szittyaimu nám hodil do očí, že sme v Častkovciach len preto boli obozretnejší pri programmnej reči, lebo sme vedeli, že je tu dozor nad nami. Ja počas pojednávania opätovne som sa chcel ohlásiť, abych zavrátil takéto nepravé tvrdenie a dokázal, že je ono povedomá nepravda. Ale skrze ct. p. predsedu som vždy bol odkázaný na konec dokazujúceho pojednávania. Teraz teda konštatujem, že tvrdenie kr. fiškála je nepravda, a že otázne programmné reči boly riadne oznámené nielen u obecného predstavenstva, ale i u považsko-novomestského slúžnovského úradu dvoma dňami vo-

pred. Pre takýto priestupok sme my nikdy nielen že neboli pokutovaní, ale ani nebolo proti nám zavedené žiadne vyšetrovanie alebo pokračovanie. K dokázaniu tohoto môjho tvrdenia prosím z úradu zadovážiť vnášajúci protokoll novomestského slúžnovského úradu, kde pod datumom 20. septembra z r. 1901 6186. slúžnovské číslo rukou vtedajšieho kancellistu Jelineka doslovne toto stojí: „Oznámenie dr. Rudolfa Markoviča ako kandidáta vyslanectva poťahom na vydržiavanie programmných rečí na Starej Turej, v Lubinej a v Bzinciach." Tento kus (oznámenie) pod sedriálnym číslom 7288, na **súrnu žiadosť nitrianskeho fiškalátu** č. 5774, bol zaslaný do Nitry fiškalátu dňa 16. novembra 1902 pod číslom poštovej knihy 6581.

Z tohoto vidno, aká dlhá ruka riadi celý process, a že novomestský slúžnovský úrad vydal opravdovému a vyšetrovaním dokázanému stavu tejto veci nezodpovedajúce vysvedčenie. A sám kr. fiškál svoje tvrdenie dľa tohoto vypovedal proti svojmu lepšiemu vedeniu, nakoľko jemu príslušné aktá ešte 16. novembra boly na jeho súrnu žiadosť doručené, a tak sa mal príležitosť presvedčiť o pravde. Že programmné reči boly oznámené u obecného predstavenstva, to soznal aj sám notár, no vykĺzlo sa potvrdenie tohoto aj z úst Barančíka, ktorý prezradil, že išiel ta cieľom dozoru nad rečami.

Uspokojil by som sa aj tým, keby slávny súd úradne vypovedal, že moje tvrdenie sa srovnáva s pravdou.

Ešte Ľudovít Čulík žiadal dodatočné vypočúvanie svojich svedkov, lebo on doteraz ešte ani nemal príležitosť menovať svojich svedkov, keď ho slávna sedria bola osvobodila zpod obžaloby, a len kr. tabulou bol postavený pod obžalobu.

Súd sa utiahol a vyhlasil výrok, že žiadosti Fajnora a Ľudovíta Čulíka na vypočúvanie nových svedkov sa nevyhovuje, taktiež odmršťuje sa žiadosť dr. Rudolfa Markoviča o prečítanie jeho osvedčenia a o zaopatrenie svedectva mravnosti svedka Herzoga. Žiadosti dr. Jula Markoviča súd dal miesta a ďalekopisne má byť požiadaný novo-mestský slúžnovský úrad o zaslanie príslušných aktov.

Fajnor a dr. Rudolf Markovič oznámili proti výroku nullitu.

Predseda vyhlásil dokazujúce pojednávanie za ukončené a vyzval verejného žalobníka predniesť žalobu, čo sa ale odročilo na nasledujúci deň.

11*

Reč žalobníka kráľ. fiškusa Gejzu Chudovszkého.

V stredu predpoludním bolo štvrť na desiatu, keď fiškus začal hovoriť. Maľoval hneď nebezpečenstvá. Na tomto území krajiny že je povážlivý pohyb proti maďarstvu. Len nedávno viedol sa tu vraj hanebný trestný process (Jána Valáška) a už zase nová spoločnosť sedí na zahanbujúcej lavici obžalovaných. Hlásajú žeravú zášť (izzó gyülöletet) proti maďarstvu, plamene ich zášti usilujú sa pohltiť všetko, čo je maďarské. Pracujú na zničení maďarstva, z ktorého krvi žijú. A ono mohlo vás dávno zničiť. Pod ochranou ústavnosti zmohutnela vaša zášť proti maďarstvu... Máme pred sebou spoločnosť s veľkou podvodnosťou pracujúcu, ona pod zámienkou toho, že chce pomáhať ľudu, kuje svoju zbraň proti maďarstvu. Nieto druhého národa na svete, ktorý by trpel, aby pod kepienkom advokátskeho, lekárskeho a kňazského povolania mohlo sa búriť proti jeho štátnosti. Dr. Rudolf Markovič pred týmto súdom, na otázku, aká je jeho materinská reč, odpovedal vystretý, s vypnutými prsami, že slovenská. Maďarský advokát, ktorý v Magyarországu zarába svoj chlieb, *z maďarského národa žije!* Alebo čo vykonal pán Julo Markovič, ktorý tu zasipel, keď o jeho vlastenctve bola pochybnosť vyslovená? Nitriansky viceišpán pre národnostné pletichy nariadil proti nemu disciplinárku, a on miesto toho, aby bol hľadel striasť so seba obžalobu, poďakoval sa za úrad. Členom spoločnosti je ďalej senior Čulík, ktorý rečnil na konvente proti maďarskej reči vtedy, keď maďarstvo vedie boj takrečeno na život a smrť.

Takýmto spôsobom obšírne dokazoval, akú nenávisť prechovávajú obžalovaní proti maďarstvu. Citoval z Považských Novín medziiným i o tom, že vrchnosti odvážajú slovenské deti na Dolnú zem, kde tie deti pohynú, lebo nestará sa o ne nikto. Že je to svätá pravda, v samej Nitre dobre vedia. Veď Hospodársky spolok nitriansky roku 1892 bol odviedol do Kečkemétu vyše 40 slovenských detí, a vážny jeho člen predlanským konštatoval v novinách, že o deväť rokov bolo už v tomto dolno-zemskom meste z tých nitrianskych detí len vari sedmoro — ostatné pohynuly, potratily sa. V Nitre teda dobre vedia, aký je osud slovenských „sirôt“, a kráľ. fiškus Chudovszky predsa vystretý, s vypnutými prsami povýšeným hlasom deklamoval, že zo všetkých detí, ktoré Trenčianska stolica poodvážala na Dolnú zem, vrátilo sa domov len troje, z ostatných že sú „šťastní ľudia a užitoční občania krajiny.“

Taká je pána Chudovszkého pravda. Že v posluchářstve jest mnoho ľudí, ktorí ho vysmejú, jemu to nevadí.

A taká je i jeho logika. V Prešporku — tak deklamoval — vytvorili slovenských žiakov zo škôl. A vtedy čo urobili tí žiaci? Striasli vraj maďarský prach s nôh a šli do Prahy učiť sa.

Obžalovaných obťažovať malo i to, že verní Slováci neverných nazývajú maďarónmi. Dr. Julovi Markovičovi vytýkal, že v Považských Novinách bol pokarhaný advokát Dohnány, ktorý dal sa po maďarsky sobášiť, alebo že novinky tieto pochválily Černohorcov. To je predsa panslavismus!! O volebnom programme slovenskej národnej strany, s ktorým dr. Rudolf Markovič vystúpil ako kandidát pri snemových voľbách, fiškus povedal, že len vlas chybí k tomu, aby v ňom bol trestuhodný skutok.

To, čím fiškus Chudovszky týkal sa historie Slovákov, je, najmenej rečeno, ignorancia. V historických otázkach slovenských rozhadzovať sa tak v Nitre je smiešno. Chudovszky (nezoviem ho maďarónom, keď on to veľmi nerád), spolu so všetkými Maďarmi, bez posvätného jazyka našich svätých apoštolov Cyrilla a Metoda nemohol by sa ani pomodliť.

Z národnostného zákona dokazoval, že zákon nedáva Slovákom nijakých práv jazykových. Iste, zákon je neúprimný, ale čo nitriansky fiškus chcel vyčítať z neho, to už bolo predsa príliš opovážlivé prekrúcanie pravdy. (Obranca Fajnor podvrátil potom Chudovszkého s punkta na punkt tým spôsobom, že vety zákona, ktoré on neúplne citoval, prečítal v úplnosti.) Keď vraj žiadame slovenskú výučbu až po akademie (17. §), robíme to len preto, aby sme mohli búriť ľud proti maďarstvu.

Kým Markovičovcov nebolo v Novom Meste, v okolí neznali rozdielu medzi kresťanom a židom: dnes maďarsky smýšľajúci obyvateľ vystavený je už tomu, ako na pr. lubinský Deutsch, že ho napadnú: „ako sa ty opovážiš po maďarsky hovoriť?!“ Pri speve „Hej, Slováci!“ vybíjajú obloky maďarsky smýšľajúcich. Jemu, Chudovszkému, prichodia pri tom na um hordy Hurbana a Hodžu. Potrebovali sme počúvať len svedkov, a mohli sme sa presvedčiť, čo sa deje v novo-mestskom okrese.

V Lubinej 22. septembra sišlo sa 1000—1500 (!!) ľudí, keď Rudolf Markovič prišiel ta povedať svoju programmnú reč... Ktorý svedok je hodnovernejší: ktorý priznáva sa k slovenskej národnej strane, a či, ktorý príde kontrolovať programmnú reč, či nebude v nej niečo závadného?

O 11. hodine ustatý v deklamácii, žiadal si od súdu prestávku. Po pol hodine hovoril ďalej, rozberajúc svojím spôsobom soznania svedkov. O svedkovi obžalovaných, Pavlovi Leikovi, ktorý vysvietil súdu, že slovenské daňové knižky občania boli žiadali už i pri predošlých voľbách od vládneho kandidáta Vietorisa, alebo keď bol konfrontovaný so židmi Pollakom a Kellermannom, na skrivodlivé reči týchto povedal: „Tak vám Pán Boh pomáhaj!“ o takom svedkovi fiškus vyslovil sa zľahčujúcim spôsobom, že z Národného Hlásnika a Nár. Novín má svoj duchovný pokrm. Jozef Krafta nie mu je hodnoverný preto, že sa narodil v Prahe a administratívnym úradníkom bol v Rúsku.

Žiadať v tejto krajine viac jazykov pre verejný život nie je vlastenecké, to znamená chceť podeliť krajinu na čiastky, „čo my dobre po maďarsky panslavismom nazývame“. A my nazdávame sa, že takúto definíciu panslavismu hodno zaznačiť.

V tom čase, keď národnostný zákon bol donesený „vy *dostali ste* tri gymnásia“, ale veľkodušnosť maďarstva že bola zneužitá... Pri cirkevno-politických zákonoch bol cieľ upevniť postavenie maďarstva. „Keď vy vravíte ľudu, že zapisujú ho do jednej matriky s cigáňom a židom, to je búrenie proti maďarskému národu“... Obžalovaní nie sú orli nejakého vysokého letu, ako by sa niekto nazdával.

Končil takýmto nesmyselným apostrofovaním súdu:

Slovenský ľud bol vždy verný svojej vlasti. Ale dnes je už vyrušený zo svojho pokoja, je fanatizovaný, stal sa nepriateľom maďarského národa a už hrozí napadnúť i jednotu a celosť štátu. V našich horných krajoch rodia sa jedovaté semená. Súd má moc vytrhať to všetko s koreňom. Maďarský národ, horno-uhorské maďarstvo nemôžu trpeť, aby zvíťazili nepriatelia maďarského štátu.

Bolo už pol jednej, keď povedal svoju poslednú frásu.

Reč obrancu Štefana Fajnora.

Popoludní — v stredu — sála stoličného domu bola plná; nachádzalo sa snáď o dve tretiny viac obecenstva, než predpoludním. Počuť obrancu bola teda ďaleko väčšia zvedavosť. Videli sme tu i vážnych predstaviteľov ľudovej strany. 20 minút po 3. hodine začal hovoriť

Stefan Fajnor. Na počiatku stredoveku, po rozpadnuí Attilovej hunskej ríše, Pannonia bola dejišťom, na ktorom rozličné národy viedly svoje boje. Bolo to v značnej čiastke to isté územie, z ktorého záleží naša vlasť. Na počiatku IX. stoletia v jednej časti tohto územia, ktoré Konstantin Porfyrogeneta nazýva Megale Morabia, pod väčšou alebo menšou suverenitou a suzerenitou Nemcov, za panovníkov z rodu Mojmírovho tvorí sa štát, ktorý territoriálne vieme celkom dobre určiť. Len konsolidovať sa nemôže tento štát s jednej stránky pre vnútorné rozbroje, s druhej pre boje, ktoré bolo mu treba viesť s Nemci, derúcimi sa na východ.

Na samom konci toho IX. stoletia prišli Maďari. Tak na tomto území vidíme už troch činiteľov: Slovákov, Nemcov a Maďarov. Medzi nimi vedú sa predošlé boje. Maďari stoja v boji tu s Veľkomoravanmi (Slovákmi), tu zas s Nemci, tu sú v spolku s jednými z nich, tu zas s druhými; stále opanovali územie medzi Dunajom a Tisou i Zadunajsko a stali sa mocným činiteľom. Po smrti Svätoplukovcov a po bitke prešporskej (907) opanovali celú Pannoniu.

Na úsvite XI. stoletia sv. Štefan dostane kráľovskú korunu, utvorí terajší uhorský štát a zabezpečí svojim národom pevný základ, ktorý z milosti Božej napriek všetkým pozdejším nehodám dokázal sa životaschopným.

V diele sv. Štefana mal svoj podiel každý z vtedajších národov našej vlasti, menovite Slováci.

Za feudálnych časov ľud, bez rozdielu plemena, nemal rolly. Elementom štát udržujúcim bolo uznané len zemianstvo. Od polovice XIX. stoletia, pri demokratickom smere, prestávajú privilegia zemianstva. Ľud, ktorý bol priviazaný k hrude, osvobodzujú a robia ho účastným všetkých práv občianskych. U nás premena vykonala sa nie zrušením zemianstva, ale tak, že ľud bol pozdvihnutý do položenia, podobného tomu, aké zemianstvo malo.

Tu začína sa jazyková otázka uhorských občanov.

Miesto latinského jazyka zaujala maďarčina. Stala sa jazykom štátu a zákonodarstva, ale práva ostatných jazykov zostaly nedotknuté. Po ústavnom víťazstve roku 1867 zákonodarstvo sponáhľa sa sankcionovať jazykové práva nemaďarských národností.

V súsedstve našom dejú sa veľké štátne premeny na základe národnej a jazykovej jednoty, na základe národnostnej zásady. Nemohlo to byť bez účinku ani na našu krajinu. Jedni mysleli si, že budúcnosť vlasti vyžaduje, aby všetci občania boli jedného jazyka, preto žiadali pominúť doterajší základ a sústrediť všetku činnosť

štátnu v tom, aby jeden jazyk mohol byť čím skorej docielený. Značná časť uhorských občanov, menovite občania nemaďarského jazyka, perhorreskovali túto snahu a videli i vidia v nej dosiaľ napadnutie svojich národnostných i jazykových práv, zákonne zabezpečených, ako i ohrožovanie budúcnosti spoločnej vlasti. Oni hovoria: Quieta non movere! Jestvovanie týchto dvoch protivných prúdov tvorí u nás takzvanú národnostnú otázku. Privrženci jednej i druhej stránky sú presvedčení, že konajú v záujme vlasti a jej občanov. Títo žiadajú zachovanie a rozvitie tisícročného stavu, tamtí vystavenie nového maďarského národného štátu. My nemaďarskí občania vykladáme si rovnoprávnosť, bratstvo a svobodu tak, že pri zachránení práv našej drahej materinskej reči každú obeť ochotne donesieme na oltár spoločnej vlasti a uhorského štátu.

Národnostný zákon z roku 1868, keď treba proti nám, vtedy je prísne aplikovaný, ale jeho predpisy, ktoré by boly k nášmu prospechu, nie sú exekvované.

Slovenská národnostná strana samostatne a so svojím programmom vystúpila pred verejnosť pri snemových voľbách roku 1901. Len úzky kruh maďarskej verejnej mienky prijal priateľsky jej programm; väčšina videla v ňom nápad na maďarský element a štátnu ideu. A predsa niet zákonnej a prijateľnej príčiny proti oprávnenosti, ústavnosti a zákonnosti slovenského národnostného programmu; snahy, namerené k tomu, aby tu bol jednorečový štát, sú, dľa našej mienky, neuskutočniteľné.

S týmto programmom výstúpil dr. Rudolf Markovič. Kandidatúru jeho odporúčali a podporovali dr. Julius Markovič a Ľudovít Čulík. Prirodzená vec, že voličov bolo treba obznámiť s programmom.

Že programm ľúbil sa slovenskému ľudu a privržencom slovenskej národnosti, dokázalo sa i pri tomto súdobnom pokračovaní. Podobne dokázaná vec je, že perhorreskovali ho notári a židovskí kramári patričných dedín, ako privrženci vládnej strany. Notári hnevali sa, že kritisuje sa ich úradné pokračovanie, najmä ich zachádzanie s ľudom. Židovskí kramári zas hnevali sa preto, lebo Markovičovcov poznali ako takých, ktorí po dedinách zakladajú potravné spolky, škodné pre židovské obchody. Tak notári, ako kramári šli počuť programmnú reč už s istou predpojatosťou, s predsudkami, nie z dobrej pohnútky. Na organický súvis programmnej reči, na jej celý obsah a ozajstnú tendenciu oni nehľadeli. Len jej jednotlivé vytrhnuté výrazy prispôsobovali k svojmu chápaniu a

smýšľaniu a pretvorovali si ich. A aby povytŕhané výrazy maly logický súvis, poskladali si ich do viet v takom smysle, ktorý bol najprimeranejší ich pôvodnému, nepriaznivému a nepriateľskému predpokladaniu, ktorý smysel však nesrovnáva sa s tým, čo skutočne bolo povedané, nemôže sa srovnávať. To je suggestia a autosuggestia.

Skutku, aký rozumie sa v 172. §. trestného zákona, tu niet, lebo mienka o exekúcii zákona, o jeho premenení a popravení, ako ani kritisovanie jestvujúceho zákona, nemôže sa považovať za trestuhodný skutok, keď búrenie zostalo i bez výsledku.

Podávam v ďalšom veľkú obrannú reč aspoň úryvkovite, nasledovne:

Argumentácia žalobníkova je komplikovaná. To obťažuje nielen obranu, ale i donesenie výroku, lebo isté skutočné veci on mieša s nepravdami. S veľkou úľubou odvoláva sa na dáta istého nedávneho trestného processu. Nuž ja vari poznám ten process natoľko, ako žalobník, lebo pred Kuriou ja som bol v ňom obrancom. Ja teda vidím, že pán fiškus vyberá len to, čo pre Valáška obťažujúce bolo a zamlčuje všetko, čo konštatovalo sa v prospech jeho. A môžem povedať, že svedectvo proti Valáškovi tiež len suggestiou povstalo, ktoré pred vyšším súdom iste ani neobstojí. Pán fiškus konfunduje veci: sám programm vtedy nebol základom obžaloby — bola ním brošúra *Slováci, koho voliť?* ktorou pripravovaly sa voľby. Brošúra obsahuje síce i programm, ale či z toho nasleduje niečo obťažujúceho pre Rudolfa Markoviča, pre jeho programmné reči?

Pre obžalobu žiadajú sa faktá a ich dôkazy. Žiadajú sa konkrétne pády, nie vlastenecké frásy, vety. V čom záležalo búrenie, to treba dokázať.

Celú slovenskú národnú stranu fiškus usiluje sa predstavovať ako nejaký nebezpečný spolok. Dôkazy? Má dôkazy? Jestli jestvuje taký spolok, načože sú kráľ. fiškaláty, ktoré nevedia ich postaviť pred súd? Pán fiškus hovorí o tom len preto, aby mohol robiť náladu. Ale je to dovolené?

Ako vec, obťažujúcu dr. Rudolfa Markoviča, spomína, že za svoju materinskú reč udal tu slovenskú: Statočný človek ani nemôže inšie urobiť; ak je Slovákom, nemôže sa vydávať za Maďara. Ale z toho konkludovať tu niečo, to nie je reč pre kráľ. fiškusa.

Spomína i list dr. Rudolfa Markoviča, ako advokáta v pravotnej záležitosti Martina Heláka a Zemanoviča. Pán Markovič písal

list svojej stránke a fiškus s tým listom príde sem. Odkedy je v Uhorsku *čierny kabinet?* No keď už zná o tom liste, má ho brať podľa opravdového obsahu. Listom tým Rudolf Markovič nemohol robiť nátlak na Zemanoviča, aby hlasoval na neho, lebo list bol písaný už po voľbe. Ináče, ak je list u advokátskej komory, tá bude vedieť, čo má urobiť.

Fiškus pochybuje o vlastenectve obžalovaných. V tej veci je ťažká obrana, keď pochop vlastenectva je široký. Ale bolo by treba dôkazov, a u nás tým hádže sa v pravo v ľavo bez dokazovania. Pána žalobníka upozorňujem na bájku o chlapcovi a vlkovi. Chlapec kričal, že vlk ide mu brať ovce. Keď sa ľudia sbehli, ukázalo sa, že chlapec robil žarty, klamal, lebo vlka nebolo. No stalo sa, že vlk skutočne prišiel, a vtedy, v opravdovom nebezpečenstve, chlapcovi neverili, nebežali pomôcť. Tak i pánu fiškusovi môžu uveriť raz, možno i dva razy, tri razy; ale skutočný vlk príde mu až potom, na štvrtom raze, keď na jeho krik nepohne sa už nikto. Ak nemôžete dokázať, nerobte krik o nevlastenectve. Slovenská intelligencia už nedá sa pomýliť.

Preto žaloba pre nevlastenectvo, že roku 1901 utvorila sa slovenská národná strana, ktorej cieľom je napomáhať dobrobyt ľudu? Vraj, protizákonne voláme sa *národnou* stranou; v Uhorsku národnou môže sa zvať len strana maďarská. Aká vina? Národnou stranou zovie nás ľud slovenský, ktorý nevie o distinkcii zákonom robenej. Programm slovenskej národnej strany bol predložený verejnosti, fiškus mal príležitosť dozvedieť sa o ňom. Neurobil proti nemu nič. Prečo teraz ten krik? Ak je taký ten programm, ako hovorí tu o ňom pán fiškus, tak týmto ja obžalúvam jeho, že zameškal vykonať svoju povinnosť.

Proti obžalovaným fiškus chce dokázať čosi i svedčením katolíckych farárov Rotha a Jakubéciho. Pravda, títo svedkovia odpovedali na otázku, či oni pokladajú Markovičovcov za vlastencov. Ale to svedectvo má byť použité proti nim? Nielen povedali, že Markovičovci sú dobrí vlastenci, lež toto svoje tvrdenie i odôvodnili tým, že pracujú na dobrobyte ľudu, vysvobodzujú ho z rúk úžerníkov. Áno, svedkovia uviedli ešte i faktá.

O seniorovi Čulíkovi spomínal také veci, ktorými prezradil i to, že nemá správneho pochopu o cirkevných záležitostiach. Keď vraj v Prešporku o tom sa rokovalo, nevie síce, na akom shromaždení, v akom konvente, aby maďarčina bola uvedená za úradný jazyk, vtedy Čulík vstal a po slovensky hovoril proti návrhu. Ale

keď roku 1902 ozvali sa proti nemu, že nemôže ísť na konvent do Pešti, lebo nevie po maďarsky, vtedy tiež vstal a výtečnou maďarčinou povedal reč za seba. Nuž u nás od poslednej synody staly sa veľké zmeny v cirkvi. Staré dištrikty dostaly novú formu. Z toho povstaly spory, niektoré senioráty v našom dištrikte odoprely obosielať dištriktuálny konvent. V tom stave uzavrelo sa, že zápisničnou rečou dištriktuálneho konventu bude maďarská. Keď potom nitriansky seniorát predsa ustanovil sa na dištriktuálnom konvente, Čulík mal naloženo od svojho seniorátu osvedčiť sa proti zavedeniu maďarčiny.

„Vy nemáte ani zbla vlastenectva!“ volá pán fiškus obžalovaným. Nuž to tiež nejde, to chceť použiť proti nim, čo ešte len súd má riešiť. Ale keď súd i vyrečie vinu a keď jeho výrok stane sa právoplatným, jednotlivci snáď budú oprávnení niečo takého povedať, ale verejný žalobník nebude mať toho práva ani vtedy. Bola tu reč o tom, že podnotár Barančík bol odsúdený pre krádež, spojenú s vlámaním sa. Hja, vtedy pán fiškus hneď bol hotový povedať o ňom, že sa polepšil. Taká je jeho miera.

Kto vie, čo všetko chcel dokázať spomínaním „Považských Novín“ a akéhosi novomestského dopisu v „Ľudových Novinách“. Všetko to len preto, aby vzbudil náladu proti obžalovaným. No citoval nám všetko len v svojom preklade, preto ja to vyhlasujem za nehodnoverné.

Fiškus hovorí, že obžalovaní nemajú práva odvolávať sa na svoje vlastenectvo. On nemá oprávnenia vydávať diplomy vlastenectva. Jeho také osvedčenie nesrovnáva sa s dôstojnosťou tohto súdu, a kým nedokáže sa opak vlastenectva, fiškus nesmie obviňovať. Valáškov process musel mu byť veľmi po chuti, toľko sa ho naspomína. Možná vec, tam mal iný materiál ľudí, ale zato nechže je opatrnejší pri používaní slov „učupenie“ a podobných. O Černohorcoch fiškus čítal niečo; áno, sú tiež Slovania a zmužilí, svobody milovní. My Slováci prirodzene máme z toho radosť, ale prečože by sme nemohli, nesmeli mať? To je náš panslavismus? Ako vo všetkom, pán fiškus i tu zameškal nám podať dôkaz.

„Obranca usiluje sa vytisnúť z tohto processu brošúru *„Slováci, koho voliť?“* Tak hovorí pán fiškus, a to je zase len Valášek. Výčitky svoje robí mi takým spôsobom, že jestli neprestane, môžu povstať medzi nami osobné differencie. Ja prišiel som pred tento súd so svojimi najlepšími vedomosťami. Jestli moje vystúpenie má nejakú vadu, prosím slávny súd, aby ráčil považiť i okolnosti. Reč je o politickom delikte, ktorý dokázaný neni; tu obranca vysta

vený je tomu, že dá sa zachvátiť. Zachvátený, strhnutý, kde-tu možná nenašiel som primeraného výrazu, ale vysloviť mi zazlenie je vecou slávneho súdu, nie fiškusa.

„Stojac pred súdom, vydávajú sa za vlasteneckých, šudiac obecenstvo.“ I tak hovoril pán fiškus. To je fraseologia vidieckych novín, nie reč verejného žalobníka.

Spomínal apoštolov Cyrilla a Metoda a citoval čosi neviem z čoho. Áno, Cyrill a Metod boli tu veľkými apoštolmi kresťanstva. Na diele sv. Štefana boly zúčastnené všetky národy, najmä však Slováci. (Tu obranca hovoril i o korunovačných insigniach, o takzvanom mešci sv. Štefana a jeho nápise.) My máme i starú pieseň o tej účasti svojich predkov, začínajúca sa:

„Stála bitka, stála za Štefana kráľa...“

Hovoril pán fiškus čosi o pôvode národnostnej otázky a my že falsifikujeme historiu. Ja som práve ukazoval, že národnostná otázka u nás povstala vtedy, keď na miesto latiny bola uvedená maďarčina. Ale ešte i potom, až do r. 1868, mali sme pokoj, k nespokojnosti bolo menej príčin. Súdy maly vo vážnosti jazyk občianstva, a vlasť z toho nemala škody.

V svojej programmnej reči dr. Rudolf Markovič žiadal vraj výlučné upotrebovanie slovenskej reči. Nežiadal. Pritom pán fiškus za potrebné uznal hovoriť o potuteľnom, podvodnom búrení. Dopusťme, že hovoril o výlučnom upotrebovaní materinskej reči — ale koho pobúril? Reč jeho odznela bez následkov. Že o 7—8 dní akási chasa vybila obloky pána fiškusovým svedkom, ako to možno pripočítať obžalovaným? Cui prodest? Rudolf Markovič preto by bol vystúpil za kandidáta, Julius Markovič a Ľudovít Čulík preto by boli podporovali jeho kandidatúru, aby sa mohli sem dostať a mali príležitosť tu sa brániť?... Kandidáti preto idú po okrese, aby si získali voličov. U nás za päť rokov je len raz príležitosť použiť tohto ústavného práva. Dr. Rudolf Markovič v svojej reči vysvetľoval slovenský národnostný programm, a dokázalo sa tu svedkami, že ľud tešil sa jeho reči, ďakoval za ňu a potom bol pokoj v okrese. Ako možno teda zdvihnúť obžalobu proti nemu?

„V okrese novomestskom predtým nebolo takéhoto pohybu.“ Pán fiškus veru len nedávno pozná zdejšie pomery. V okrese tom pri vyslaneckých voľbách už roku 1869 vystúpil Fr. V. Sasinek ako slovenský národný kandidát a vtedy ľud spieval si:

Nad krajinou našou milou vyšlo slnko svobody,
vítajú ho prebudené národy.

Pán fiškus obšírne kritisoval to, čo soznali svedkovia obrany; mne tiež prichodí vziať pod pytvu svedectvá obžaloby. On zamlčal svedka Jura Bratranca, ktorý tu pred súdom soznal, že dr. Rudolf Markovič v svojej reči „kázal nám milovať vlasť, krížom-krážom krvou našich predkov pokropenú. Že by bol povedal: ‚Načo nám je tá maďarská reč‘, to nenie pravde... Porciové knižky aby boly aj maďarsky aj slovensky, ako za predošlého notára. Nenie pravda ani to, že by pri matrikách bol spomenul psohlavcov. Reč páčila sa nám všetkým, lebo predošlí vyslanci sľubovali a nič nezadržali. Ja som sa poďakoval za tú peknú reč.“ Na otázku, či Rudolf Markovič povedal: ‚My sme utlačení‘? svedok Bratranec odpovedal: „My sme toho presvedčenia, že naša biedna zem nemôže nás vychovať, a predsa sme utlačení a odanení, ako na Dolnej zemi.“

O 5. hodine nasledovala prestávka, asi na 25 minút.

Po prestávke advokát *Štefan Fajnor* pokračoval.

Ukazoval, čo svedkovia soznali a čo z toho spravil v svojej reči fiškus. Hlavným stĺpom obžaloby je pomocný notár Barančík. Na jeho výpovediach je vystavená celá obžaloba. Udával, ako slová Rudolfa Markoviča, že „Maďari potlačujú Slovákov“. Ale ostatní svedkovia žalobníkovi hovoria, že tie slová povedal dr. Julius Markovič. Dotýčne matrík Barančík udáva, že Rudolf Markovič použil i výrazu „psohlavci“. Jeho soznanie vôbec nesrovnáva sa so soznaním ostatných. Hovoril, že šiel poslúchať programmnú reč, aby ju mohol kontrollovať. Rozumie sa, takého poverenia on nemal od nikoho. Vec je jasná, prečo chcel počuť Markoviča, ktorého je on protivníkom. Tak potom z reči povytrhované výrazy a vety on pretvoril a prispôsobil k svojim náhľadom... A tento svedok bol odsúdený pre krádež, spojenú s vlámaním sa... Dokázaná vec je, že kandidát hovoril o priateľskom nažívaní s Maďarmi: v takej reči ako by mohly mať miesta výrazy a vety Barančíkom udávané?... Charakteristické je, že pán žalobník, kedykoľvek chcel dokázať niečo podstatného, zakaždým dal predviesť troch svedkov, vedených týmto Barančíkom. No očakávam od múdrosti súdu, že Barančíkovo svedectvo zostane nepovšimnuté. Ono nemôže byť považené ani preto, že nie kontrollovať reči, ale iná bola jeho povinnosť. Jestli shromaždenie voličov nebolo povolené, tak jeho povinnosťou bolo porobiť poriadky, aby shromaždenie ani nebolo vydržiavané.

Šalamún Pless tak neurčite, konfúsne svedčil, že žalobník nemôže sa opierať na jeho reči. Pán Rudolf Markovič hovoril vraj,

že roku 1848 Jeho veličenstvo udelil rovnoprávnosť všetkým náboženstvám a národom. O tom nevie ani jeden zo svedkov. Áno, vedia, že v programmnej reči hovorilo sa to o roku 1868. Svedok tento sám soznáva, že bol sviatok, jemu bolo treba odísť do synagogy. Potom skutočne vyjde na javo, že z tých svedkov ani jeden nevedel, akým poriadkom hovorili rečníci. Pless nemá vedomosti o celej reči Rudolfa Markoviča, vie len o jednej jej čiastke, i to neúplne. Nuž taký svedok nemôže byť prijatý.

Eduard Deutsch svedčil, že dr. Rudolf Markovič konštitucionálne predniesol svoju programmnú reč. Citoval vraj z národnostného zákona a dokladal, že Maďari odopierajú Slovákom práva, zaručené v tomto zákone. Kde vezme tento Deutsch výrazy „konštitucionálne predniesol“? V jeho osvedčení, že on je privržencom vládnej strany a táto reč bola pre neho urážlivá, je vyznanie toho, že Eduard Deutsch je predpojatý svedok. Hovoril síce, že pre potravné spolky nemá škody, ale zato z jeho slov vychodí, že je nepriateľom i tých spolkov, i Markovičovcov, ktorí ich zakladajú a tým hatia jeho bohatnutie. Pri konfrontovaní odvolal slovo „psohlavci“. Keby konfrontovanie bolo ešte ďalej trvalo, pravdepodobne bol by odvolal všetko. Taký svedok nie je hodnoverný.

Najoriginálnejším svedkom proti obžalovaným je Šimon Herzog. Ukazoval, ako by on mal najviac intelligencie zpomedzi svojich druhov, ako by bol nestranný, hovoril po nemecky a citoval po slovensky. Programmnú reč počúval zpred svojho domu, a predsa býva od toho miesta, kde reč bola povedaná, na 70—80 krokov. Väčší stupeň suggestie nie je ani možný, ako v slovách tohoto Herzoga. Rudolf Markovič mal hovoriť: „Dávajú nám uhorské porciové knižky a citácie, my to nerozumieme a nevieme, za čo platíme naše krvavé groše.“ Keď on bude vyslancom, ukáže, že to nebude tak. Školy sú uhorské, on, keď bude vyvolený, ukáže, že budú slovenské. Vyzvaný, aby to všetko povedal po slovensky, Herzog sa mýlil, konfundoval. Bol vyzvaný, čo povedal dr. Julius Markovič, a Herzog nevedel. Len o Čulíkovi udával: „Čulík hat aufgefordert mit Gewalt, Kraft und Blut zusammen zu halten. Ich habe mich nicht gefürchtet und habe mich tapfer gehalten.“ Jedným slovom, Herzogovo svedectvo je prekrúcanie. Keď hovoril o vybití oblokov, doložil: „Man wird die Ungarn hinausjagen, nicht die Juden,“ a o chvíľku: „auch die Juden und Andere.“

To sú svedkovia proti obžalovaným: Pless, Deutsch, Herzog a ich vodca Barančík.

Tu obranca ďalej dokazoval, že podľa 172. §-u trestného zákona nemôže byť určená vina obžalovaných. Tým dopustili sa vari trestuhodného skutku, že kritisovali pokračovanie vrchností? A pritom treba ešte považiť, že boly voľby, že ústavné práva nikoho nemôžu byť obmedzené.

Pripomenul, aká bola o tom paragrafe mienka na sneme, v pravosúdnej kommissii, keď v sedemdesiatych rokoch trestný zákon prišiel pred snem ako návrh. Báli sa, že paragraf tento bude používaný k politickému prenasledovaniu. Znepokojených vyslancov minister pravosúdia musel uspokojovať, že paragrafu tohto v politike nebude sa používať... Obžalovaní ani podľa tvrdenia týchto štyroch svedkov neprekročili medze, za ktorou mohli by byť stíhaní na základe 172. §.

Notári Alexander Brhlovič a Béla Szittyai sú vlastne ani nie svedkovia, ale skorej akísi znalci. Brhlovič hovoril, že po programmnej reči u neho ľudia žiadali si slovenské daňové knižky. A to je trestuhodné? Na tie knižky majú právo. To je v zákone predpísané. (Citoval 7. § 44. zák. čl. 1868 a pozavracal fiškusa, ktorý predpoludním neverne odvolával sa na zákon.) Nuž žiadať slovenské daňové knižky tí občania sú oprávnení; notár nemal príčiny pohoršiť sa a videť v tom búrenie.

B. Szittyai svedčil tiež, že si žiadali slovenské daňové knižky, a chasa, ktorá vyšla z krčmy, že napadla dámy po maďarsky hovorivšie. Ale ako to súvisí s programmnou rečou Rudolfa Markoviča? Svedčil ďalej, že pre hasičov N. Valo žiadal slovenské kommando. To je veru tiež oprávnená žiadosť, lebo požiar nie je žart: pri požiari ide o to, aby hasiči dobre rozumeli kommando. (Pravda je! prisvedčili v obecenstve.)

Bzinských svedkov obranca pominul, lebo od tých upustil i fiškus.

Pri svedkoch obranných rad-radom povyvracal fiškusove námietky a zopakoval jadro ich svedectva. Nebol sprisahaný taký svedek, ako Pavel Leška; fiškusovi nebol dobrý preto, že číta slovenské novinky. Teda slovenský ľud aby nečítal? Treba brániť len čítanie takých spisov, ktoré sú nákazlivé. Ale u nás takých ani niet, lebo u nás niet na pr. anarchismu. Spisy nami vydávané neobsahujú ničoho nebezpečného. Jestli áno, na to je kráľ. fiškus. Ale tu tým napadnúť takého ctihodného človeka, že číta slovenské novinky, to je vec nedovolená. Zo Starého zákona známe výjavy, ako bol ten, keď pri konfrontovaní s Barančíkom, po skrivodlivých

slovách tohoto, starec Leška zdvihol ruku, povediac: „Nech vám tak Pán Boh pomáha!“...

Svedok Ján Subuly, ako pán fiškus hovorí, je nevďačný človek. Na učiteľskej prăparandii dostal štátne štipendium a teraz chodí medzi ľudom v slovenskom národnom kroji. Prečo nevďačný? Štipendium dali mu, lebo bol poriadny žiak. Aká nevďačnosť? Preto, že prešiel na konfessionálnu školu? Že bol niekde v národnom kroji?

Z jeho ľudového kroja nasleduje, že nemôže byť pustený na prísahu?...

Igor Hrušovský nemohol byť sprisahaný preto, že v Prahe študoval. Ale narodil sa v Novom Meste, otec jeho tam bol advokátom, starý otec, dedovia od nepamäti v tom kraji žili. Že v Prahe študoval? A Štefan Tisza v Berlíne študoval...

Hľadané námietky fiškusove proti obranným svedkom rozsypaly sa po Fajnorovej kritike. Silnými črtami predstavil obranca i scénu, v ktorej svedok Jur Solovic, konfrontovaný s Barančíkom a Herzogom, prvého spýtal sa: „Kde sa to naučili?“ a Herzogovi zavolal: „Bojte sa Boha!“

Po všetkom tomto obranca obrátil sa k súdu ako s dokázanou vecou, že obžalovaní neupotrebili výrazov, ktoré sa im pripisovali. Akí úprimní boli tu, ako mužsky, dôstojne sa chovali, oni neboli by zapierali, keby sa boli mali k čomu priznať. Mužovia vo verejnosti účinkujúci sú vystavení kritike: posudzujte ich podľa ich skutkov, nie na základe supposícií. Dostali sa na lavicu obžalovaných vlastne pre volebný programm slovenskej národnej strany: my všetci, ktorí sme ten programm utvorili a si ho osvojili, sme presvedčení, že i nášmu ľudu slovenskému i vlasti sme tým dobrú službu vykonali. Ľudu tomuto raz už treba pomáhať. Markovičovci nie sú politickí agitátori, oni na hospodárskom poli pracujú za ľud. Ak sa to niekomu nepáči, nech ukáže lepší príklad. Čulík 25—26 rokov pracuje v službe svojej cirkve; len nedávno veľký jeho seniorát temer jednohlasne vyvolil si ho za seniora, Pri voľbách činnosť jeho v tom záležala, že odporúčal kandidáta, vystúpivšieho so slovenským programmom. Poneváč žaloba nie je podopretá dôkazmi, ktoré slávny súd mohol by prijať, ja prosím za osvobodenie všetkých troch obžalovaných.

Reč dr. Juliusa Markoviča.

Veľkomožný p. predseda, slávny súd!

Celkom úprimne vyznám, že keď aj nie neprÍjemne, ale predsa som bol prekvapený, že pán verejný žalobník vzhľadom na mňa v praxi neupotrebil výpovede svojho, myslím nitrianskeho kollegu, dľa ktorej je najväčšie potešenie pre žalobníka, keď môže odvolať obžalobu. Pán kr. fiškus v tomto páde si smelo mohol popriať takéto potešenie, lebo priebehom dokazujúceho pojednávania nebol zistený ani najmenší skutok, nebol donesený žiaden dôkaz, ktorý by oprávňoval žalobníka podržať obžalobu. Poneváč nebohý Kozma, tvorca kr. fiškalátov vytkol za úlohu žalobníka nie len žalobu, ale aj obranu, preto bola oprávnená moja domnienka, že proti mne nemožno podržať obžalobu.

Z reči verejného žalobníka som vyňal, že hlavný zreteľ mojej obrannej reči musí byť obrátený nie na rozoberanie konkretných skutkov a dokázaných vecí, lež sa musím brániť výlučne proti upodozrievaniam a pomluvám žalobníka. (Predseda pretrhuje rečníka, aby sa miernil.) Kr. fiškál v povedomí neodostatočnosti dôkazov použil osobné invektívy (nájazdy), z čoho zatváram, že aj sám dobre vie, že jeho žaloba stojí na slabých nohách, lebo kto sa utieka k osobničkárstvu, hnevá sa, a kto sa hnevá, ten obyčajne nemá pravdy. V mojom živote som sa vždy držal zásady, že som síce nikoho neprovokoval, ale ani nikdy nevyhnul nikomu. V prítomnom páde držím celú záležitosť dokazujúcim pojednávaním za rozhodnutú, a náš ďalší boj považujem len za duševný súboj, v ktorom sú síce dovolené silné riposty (výpady), ale nápad a obrana má sa pohybovať v medziach šlechetného pokračovania. Keď týchto medzí pán verejný žalobník i nezadržal, ja ich chcem zadržať.

Pri pózovej reči verejného žalobníka mimovolne mi príde do rozumu prípad istého môjho priateľa juristu. Tento môj priateľ prvé rigorosum zložil s vyznamenaním — okrem toho mal znamenitú dialektiku a výtečnú hubu. Tieto dve vlastnosti mu síce zostaly i pri druhom rigorozume, lež tu mu úplne chybela podstatná požiadavka, t. j. veda uhorského práva. Na otázku proff. Zsőgőda ale čez $^1/_4$ hodinu krásne odpovedal, slová sa mu až hrnuly z úst s veľkým aplombom rozprával, a ja ako medik som bol úplne presvedčený, že i druhé rigorosum urobil s vyznamenaním a tešil som sa zvyčajnému „magnum oldomášu“. Proff. Zsőgőd ho len počúva,

počúva, a konečne pretrhne s poznámkou, „priateľ môj, vy krásne rozprávate, švádu máte znamenitú, ale — uhorské právo vybásniť nemožno.“ Chudák prepadol. Ja podobne vravím p. verejnému žalobníkovi „prečin búrenia vybájiť nemožno“! a som presvedčený, že slávny súd vzdor nabubreným frázam, blýsklavým a povrchne omamujúcim rečiam verejného žalobníka, dá mu prepadnúť s obžalobou proti mojej osobe.

Slávna súdna stolica! Prv než by som sa pustil rozberať a vyvrátiť žalobu, som smelý prosiť slávny súd o dobrý úmysel, respektíve o shovievavosť v dvojakom smere. Ako ráčite vidieť, nepriviedol som si advokáta, ale sám bránim si svoju napadnutú občiansku česť; lebo som presvedčený, že pravdivá a čistá vec nenie upriamená na vyprobovaný fiškálsky rozum a fiškálsku vedomosť, ani na zručné a sofistické prekrúcanie zákonných paragrafov. Myslím, že po dokončenom dokazateľskom pojednaní, slávny súd je náležite informovaný o veci, a že môžem postrádať obrancu a osobne s jasnou tvárou a otvoreným visírom môžem postaviť sa pred pána žalobníka, a som presvedčený, že proti mne pozdvihnutá bezdôvodná obžaloba, keď bude čestne a objektívne rozobratá, i bez odborného rozboru cele sa rozplasne (összelapul) a stane sa bezpredmetnou. Som si medzitým úplne povedomý, že nie som vstave veci cele odborne a formálne traktovať, ako je zvyklý slávny súd, preto prosím v tomto ohľade odpustiť mi, jestli by som chybil v jazyku, vo veci alebo vo forme. Ale i v inom ohľade prosím slávny súd o prehliadnutie. Oproti mne pozdvihnutá obžaloba je taká bezzákladná, je od udavačov s takou perfídnou zlosťou osnovaná, že ťažko, ba nemožno je, abych cele udusil v sebe výbuch nevole a nepoužil silných výrazov na označenie takého pokračovania. Prosím tedy o odpustenie, jestli by som použil silného slova.

Veď som napadnutý v svätyne citov, ktoré sú mojím najdrahším pokladom a ktoré si nedám vziať nikomu!

Slávny súd! Som si povedomý ťažkosti mojej úlohy, keď pred vami. povolanými prisluhovať spravedlivosť v mene Boha a kráľa — mám osvietiť, poťažne pravdive znázorniť dielo nás všetkých hlboko zaujímajúce, veľmi dôležité. Chúlostivé je moje položenie nie preto, že by na mne spočívala ťarcha základnej obžaloby, alebo že by pána fiškusa s aplombom vyšpikované insinuácie mňa ranily alebo boly v stave zmenšiť moju spôsobnosť brániť sa a žalobu vyvrátiť.

Keby mi prichodilo iba reflektovať na reči pána fiškusa, keby som mal vyvrátiť iba tvrdenia v jeho reči prednesené, hrave a veľmi

skoro by som bol s ním hotový. On je v národnostnom ohľade predpojatý a naplnil reč svoju terrorisujúcimi výpoveďami. Nie na právne princípy, nie na konkrétne pády, nie na štátnickú postať postavil sa pán fiškus, ale nastolil nám v každom ohľade vymlátené politické frásy vo forme žalobnej reči. Taká reč, taká obžaloba, v postrádaní konkrétnych faktov odďaľuje sa od predmetu a rovnej cesty, a chce našu pozornosť zvrátiť na falošný chodník, aby žalujúci rečník mohol s obeťou svojou nakladať dľa ľúbosti. Taká reč môže síce náruživosti pobúriť, ale seriósnych ľudí o pravde svojej presvedčiť nemôže. Proti takému receptu som úplne obrnený, a nemyslím, že by za príkladom zvedenej massy, vysoký súd sadol rečníkovi na lep.

Ostatne, čo obťažuje moje položenie, to sú všelijaké a mnohé predsudky, s ktorými musím bojovať, falošné mienky, ktoré musím napádať, stoleté omyly, ktoré musím odokryť, schválne zavedenia, ktoré musím osvietiť, mnohé podozrenia a pomluvy, ktoré musím biľagovať. Taktiež ťažko, ba skoro nemožno je rozptýliť predsudky; tú temer do krve prešlú falošnú mienku premôcť, premôcť stranícku náruživosť a v mene posvätného vlastenectva hodené pomluvy priviesť k mlčaniu. Jestli sa mi táto snaha nevydarí, prosím vziať v známosť, že „in magnis voluisse sat est.“

V mojej obrane bude smerodajný princíp, že viac hodna je najžobráckejšia pravda, než najkráľovskejšia lož, a jestli sa mi len ako-tak podarí presvedčiť slávny súd o tom, že každý tlkot srdca môjho, vôle mojej každá sila výlučne venovaná je mojej vlasti a zaznanému slovenskému ľudu, ktorému verne slúžim, vtedy je to dostatočná náhrada za tak mnohé prenasledovania, pred súdy poháňania, ktorému som vystavený od minulých volieb so strany správy a súdov, a ktorých eklatantným dôkazom je terajší nervy rozrušujúci process, a síce len preto, že som neodvislý, nedotknuteľný, smelý a ústa otvoriť vediaci patriot.

Slávny súd! V ústavnej krajine má každý človek právo v medziach zákona nielen svoje politické náhľady rozvinúť, ale pre ne i druhých získať. Ale nebezpečná vec je, keď úradník, ktorému je sverené rozhodovať nad majetkom a svobodou občanov, svoje osobné presvedčenie vnáša do úradného pokračovania. Kam to vedie, to živo illustruje príklad pána fiškusa, ktorého reč nezaoberá sa vecne s faktami obžalovanými, ale samým politisovaním a upodozrievaním z nevernosti ku vlasti. Pán žalobník ďaleko zablúdil od vlastného predmetu žaloby, a ako som už prízvukoval, žalobu nepoložil na faktá, o ktorých je reč, nie na odkrytie pravdy, ale skôr na jej

potlačenie, a na základe panslavismu, vlastizrady a môjho v tomto smere túženia chcel odôvodniť proti mne pozdvihnutú žalobu, lebo mu k nej chybely konkrétne dáta. Tým chcel naladiť proti mne súd, aby mňa, v službe takejto politiky stojaceho, odsúdil. Otvorene hovorím, ja takéto pokračovanie považujem so strany pána fiškusa za terrorisovanie súdu. Veru, veru, smutná a strašná vec, keď u predstaviteľa žalujúcej moci je väčšia nenávisť proti udajným nepriateľom vlasti, než láska ku pravde, a nech nezabudnú takí páni žalobníci, že prechovávanie takých namyslených, utopistických strašiakov vlastizrady znamenalo by pochovanie samej uhorskej justicie.

Slávny súd! Oproti svojmu predsavzatiu musím v mojej obrane nasledovať pána žalobníka. Prosím za odpustenie, keď pri mojej obrane nepôjdem za príkladom juristov, ale objasním predmet ako lekár medicínskym spôsobom. Tak v prvom rade pojednávať budem ätiologiu, potom patologiu žaloby položím pod svoj pytevný nôž, z nich vytiahnem symptomy a na ich základe určím diagnosu a konečne poukážem na potrebné liečenie, a mám nádej, že na základe tohoto všetkého slávny súd príde k tomu presvedčeniu, že jediné pravé pravosúdie bude, keď ma zpod obžaloby a jej následkov vysvobodí. V ätiologii toho processu pre búrenie hlavnú úlohu hrá jeho excellencia Koloman Széll, ktorého možno považovať za prameň processu. Viem, že je to smelé tvrdenie, ale stojím zaň. Kolomanom Széllom inaugurovaná ära práva, zákona a pravdy, v ktorej každý občan môže požívať svoje ústavné právo svobodne, primala nás v považsko-novomestskom volebnom okrese postaviť za kandidáta na vyslanstvo dr. Rudolfa Markoviča na základe všeobecne zámeho národnostného programmu. Každý čestný človek, ktorý do konca počul naše reči pri volebnom zápase, bude svedčiť, že my sme svojim aktívnym vystúpením chceli dokázať, že naše národnostné slovenské vystúpenie, keď tak je traktované, ako sme ho mi traktovali, neprotiví sa jednote uhorského národa, ani láske k vlasti, ktorej i my sme synovia.

Spoločenská a hospodárska činnosť naša, ktorú sme započali s jednotlivými humánnymi magnátmi, s kňazmi oboch vyznaní, bola namerená proti úžerníkom a ľud cicajúcim pijaviciam, ktorými je naše mesto a okolie strašne preplnené a ktorí úbohý, nevedomý ľud využívajú a pomaly nútia vyvandrovať. Poneváč v záujme ľudu konaná práca naša pri novomestskej banke a potravných spolkoch bola úspešná, povstala medzi úžerníkmi a ich povlekonosičmi proti nám nenávisť, i počali proti nám zúriť. Mňa počali držať za neja-

kého vládou vyslaného Egana a tvorcu každej ku blahu ľudu namerenej činnosti. Tieto elementy i pri vymieravaní daní prednášaly, že nemôžu platiť, lebo pre banku a potravné spolky schudobnely a nemôžu vyžiť. Ale zakiaľ stál u nás na čele správy hlavný slúžny Rexa, muž spravedlivý a ľud milujúci, nedarily sa im proti nám žiadne úskoky, a nevládaly v svoj prospech premeniť nové spoločenské pomery, ani nahuckať proti nám úradné orgány. Mier, svornosť a uctenie jeden druhého panovalo, a náš okres nebol vyhlásený za saturovaný buntom a protištátnymi ideami. Pod bezprostredným následníkom Rexu tiež nemali poľa činnosti všelijakí traviči, preto urobili proti nemu formálnu palácovú revolúciu a vyintrigovali ho z Nového Mesta. Potom prišla taká administrácia, akú potrebovali, a ktorá stvorila terajšie pomery, pomocou ktorej proti nám nastolili celý pohon a priviedli nás na lavicu obžalovaných.

Naše aktívne vystúpenie pri volebnej borbe zvlášte hnalo vodu na ich mlyn, vykričali nás za panslávov, za buričov a tak oklamali verejnú mienku. Keď nás následkom volieb obrali o česť, po voľbách hodili sa naše osoby, a odvtedy sme v takom výnimečnom stave, že voči nám ani zákon, ani pravidlá slušnosti neplatia a správne vrchnosti proti nám vedú boj, tak že náš život nenie inšie, než ustavičné citácie, výsluchy, vyšetrovania, samovoľné odsudzovania a appelláty proti ním. Tak fabrikovali proti nám 12 priestupkov, 2 sprotivenia sa proti vrchnosti, jedno vydieračstvo, jedno urazenie listového tajomstva a 7 pádov búrenia proti národnosti, o čom vie i pán fiškus, lebo všetkých 7 žalôb musel pristaviť.

A zvlášte všetky tieto trestuhodné skutky spáchali sme výlučne v lubinskom okresnom notariáte, lebo notára iného okresu nemohli dostať, aby objednané a lživé udavačstvá na nás kuval. Na takéto veci dal sa len lubinský notár, ktorý, keď pre svoju surovosť nadol ztratil pôdu pod sebou, nahor týmto spôsobom chce upevniť svoje oslabené postavenie a ukázať sa nenahraditeľným. Keby som si nevedel takto vysvetliť jeho chovanie sa, ako lekárovi prichodilo by mi veriť, že denunciantstvo je jeho fixnou ideou, ako notorný udavač a denunciant už je známy u súdov a, ako mi je známo, už bol zavrátený i od slávnej sedrie, aby bezzákladne neudával ľudí.

Svedkov dostať v Lubinej a v Bzinciach bolo mu ľahko, lebo tam nedávno my založili sme potravné spolky. Aká bola rozhorčenosť preto proti nám u židov týchto dedín, poznať na pr. z toho, ako sa vyslovil ich prvý človek Eduard Deutsch. Preklínajúc nás, po-

vedal, že otca nášho mohol šliak trafiť prv nežli sme sa my mali narodiť. Štvali, búrili, že nás treba vyhnať z Nového Mesta. Nuž aby dosiahli svojho cieľa, títo vlastenci veru boli hotoví krivo svedčiť.

A s takýmito elementy v usrozumení pracujú u nás administratívne orgány, stoja v službe partijnej politiky, nadužívajú svoju úradnú moc a tak usilujú sa zlomiť občanov, ktorí im zavadzajú. Keď teda v nitrianskej stolici v administrácii panuje ešte Bánffyho duch, či nie oprávneno postavil som tésu, že ätiologiou tohto procesu, zavedeného pre búrenie, je sám pán ministerpredseda Széll? Ära jeho je takto veľmi nebezpečná, občania osmelia sa svobodne požívať svoje zákonné a ústavné práva, ale potom beda im! Cisár Vilhelm II., keď vystrájal svoje vojsko do Číny, prikázal mu: „Aleže sa mi tak držte, aby každý Číňan ešte i o tisíc rokov pamätal, čo je Nemec!“ Tak má byť naloženo i s nami, aby sme si dobre zachovali a navždy chránili sa volieb, chránili sa mýliť kalkuly stoličných bašov.

Ale že pri takejto ätiologii podarilo sa postaviť mňa pred trestný súd, prináleží už k patologii veci. Skúmavý a svedomitý lekár neraz len s ťažkým namáhaním môže správne riešiť patologické otázky, na tom zakladá sa vlastne celá lekárska veda naša. Ja teraz tiež, keď z lekára na krátky čas stávam sa právnickým dilettantom, pri tomto punkte svojej obrany najväčšmi cítim ťažkosť svojho podujatia, lebo dobre viem, že od toho, s akým úspechom obstojím pri tomto punkte, závisí moje vysvobodenie z osídiel pri zachovaní osobnej integrity a patriotickej cti. Pravda, pri tom niet čo závideť na mojom položení. Predovšetkým ani neviem, ako sa týkať toho výmyslu, neprestajne opakovaného v maďarských novinách a vyzývave upotrebeného pánom fiškusom, výmyslu sebapovedomého človeka do krve urážajúceho, že totiž panslávi — medzi ktorých i mňa berie a ja vezmem si satisfakciu za jeho pomluvu — sú zbabelí, ničomní, pritom podvodní ľudia, a cele iný programm majú, cele ináče hovoria, keď sú prichytení a za svoje búrenie, recte ničomnosti, majú sa zodpovedať pred súdom, kde odtaja všetko. Slávny kráľ. Súd! Som človek, v živote svojom viac ráz som sa pomýlil, ale s otvoreným čelom môžem tvrdiť, že na svojej mužskej cti nedal som urobiť nikdy ani najmenšej štrbiny, chránil som si ju ako drahý poklad. Môžeme byť rozdielnej mienky, ale pochop cti medzi ľuďmi je vždy jeden a ten istý, korrektní mužovia vzájomne si ju chránia. Pán fiškus môže ma pripraviť o svobodu, majetok,

rodinu, ale cti mojej beztrestne nedotkol sa nikto v minulosti a nedotkne sa ani v budúcnosti. Dopúšťam, že pán fiškus máva robotu s takými ľuďmi, ktorí pridŕžajú sa toho, že „si fecisti nega“, ale ja, čo by mi o život išlo, nemohol by som sa dopustiť lže. Nech je presvedčený každý, že jestli by som sa v rečnení i bol dal zachvátiť, ja by som tu osvedčil: „Quod dixi, dixi.“ Nemám hnusnejšej veci nad tú, keď niekto za svoj skutok nie je hotový postaviť sa pred kohokoľvek a účtovať. Nech si to teda zachová pán fiškus a oproti mne nechže nepoužije toho svojho spôsobu, ak by moje patologické líčenie vo veci vlastenectva nezodpovedalo obrazu, na ktorom mňa vymaľoval a ktorý chcel by suggerovať i súdu. Ináče, či je nie väčšia zbabelosť vymysleť na niekoho obžalobu v najvyššom stupni diffamujúcu — rozumiem nevlastenectvo, ba doprosta vlastizradu — a pred ním už popredku odrezať cestu osvobodenia tým manévrom: že jestli sa prizná, je eo ipso vinný, jestli však nedopustí a podvıáti, tak je opovrženia hoden a zbabelec.

Slávny Súd! Dva razy som bol v svojom živote v položení, že som nemohol rozumeť vec mňa hodne sa dotýkajúcu a utvoriť si o nej správny pochop. Jedno je z môjho lekárskeho povolania a záležalo v tom, že ako medik, učiac sa fysiologiu zo slávneho Brückeho, nijako nemohol som pochopiť kapitolu o embryologii. Keď neskoršie začal som sa zaoberať porodníctvom, tešilo ma, že tu utvorím si už jasný obraz o postupnom vývine embrya. Ale začudoval som sa, keď odsek o embryologii počul som i tu citovať doslovne z Brückeho, a tak nerozumiem ja to ani podnes. No mal som šťastie, že nedali mi otázky z tohoto ani na jednom rigorosume. Ako uhorský občan práve v takom položení som dotýčne pochopu panslavismu a z neho vyvádzanej vlastizrady. Od detstva svojho počúvam toto slovo, a už vtedy som vedel, že u nás toto meno neznamená česť; pozdejšie zkúsil som, že panslávmi zvali zväčša občanov slovenského jazyka, ale dostalo sa neraz toho mena i samým Maďarom, jestli v jednom-druhom vyslovili mienku, ktorá neľúbila sa vlasteneckým kriklúnom. Čítal som o panslavisme osvedčenia rozličných politikov, pýtal som sa o mienku bezúhonných vlastencov, ale ako uhorský občan a so stanoviska uhorského politického národa dosiaľ nedostal som správnej, určitej definície o jeho povahe, tým menej o jeho trestuhodných kriteriach. Len proskribujú človeka, nepovediac, v čom záleží jeho panslavismus. Myslel som si, že z processu tohto, ktorý mi toľko nepokoja spôsobil, budem mať aspoň jeden prospech. Bol som totiž presvedčený, že predsta-

viteľ žaloby podá mi so stanoviska trestného práva diagnosu panslavismu, dôkladne určí jeho povahu, aby súd videl, či teda na tom základe vôbec a z inkriminovanej mojej reči v špeciálnosti možno oproti mne konštatovať panslavismus a vlastizradu. Ale sklamal som sa v pánu fiškusovi a v tejto veci. Z jeho obžalujúcej reči nevyrozumel som inšie, ako to, že silou-mocou chce sa predstavovať ako ochranca maďarstva. A poneváč chrániť, ratovať možno len tam, kde je nebezpečenstvo, preto pomáhať musí šovinistami obstarávaný panslavismus, a pán fiškus i pripisuje mi ho bez všetkého odôvodnenia a dôkazu. Mužovia, ktorí nezištne milujú svoju vlasť, nie tak pokračujú. To je prázdne obviňovanie, to sú reči na to vypočítané, aby robily vonku dojem —

Predseda (už po druhý raz) pretrhne rečníka a upozorňuje ho, aby prednášal obranu svoju.

Dr. *Julius Markovič:* Taký by bol maďarský národný duch, ako nám ho pán fiškus predstavuje a hlása? Z toho, že panslavismus ľahkomyseľne hádže sa v pravo v ľavo, že neurčite a ad hoc definuje sa patologický obraz a vecný pochop vlastizrady, vyplýva to, že u nás po tieto časy nerobí sa také veľké závratníctvo s ničím, ako s vlastenectvom, že ono u gšeftujúcich vlastencov je obyčajným obchodným článkom, že ním zakrývajú sa i najväčšie hriechy a chyby charakteru; pre politických štréberov ono je gradus ad Parnassum; politickí dobrodruhovia ním zabíjajú alebo aspoň odstraňujú si z cesty zavadzajúcich im ľudí.

Predseda: Hovorte k veci, lebo ťažko mi je kontrollovať takéto všeobecné vety a výroky. Žaloba zakladá sa na 172. §-u trestného zákona.

Dr. *Julius Markovič:* Jestli skutočne jestvujú v našej krajine nejaké nebezpečné stránky, treba ich urobiť neškodnými. Zostane navždy hriechom štátnej moci, že obžalovať z nevlastenectva svobodne môže každý a nevinní občania nenachodia obrany oproti takému ťažkému, diffamujúcemu potváraniu. Všetkých Slovákov alebo ich intelligenciu bez všetkých dôkazov tak ohavne obviňovať nesvobodno. Čím väčšia je prítulnosť Slovákov k ich otčine, tým väčší musí byť pocit hlbokej urážky, spôsobenej tým, že za tú vernosť platí sa obvinením z nevlastenectva jedine preto, že Slovák narodil sa za Slováka.

Slávny Súd! Týmto tak per tangentem označil som patologiu našich národnostných pomerov, a dokázal som i to, že tento process, zavedený pre búrenie, je výplyvom takejto patologie a toho,

že som nepoznaný, vlastne nepravo poznaný. Bieda je v tom, že o slovenskom obyvateľstve Horného Uhorska maďarská verejná mienka od takých býva informovaná, ktorí nás v žiadnom ohľade nepoznajú, v našich krajoch nikdy neboli, známosti a pochopy svoje o nás nečerpajú z vlastnej zkúsenosti. Prameňom všetkej známosti o nás sú lživé a tendenčné novinárske zprávy a iné poprekrúcané chýry. Títo dobrí ľudia, keď pri tom ani nemajú zlej intencie, predsa nechtiac škodia verejnej veci. Ale akú záhubnú prácu konajú tí, ktorí s vypočítaním kolportujú falošné chýry!

Tak nedivím sa ani najmenej, že v poslednom čase i vlastenecká a statočná verejná mienka maďarská začína sa pohoršovať nad udajnou opovážlivosťou panslávov.

Veď nezasluhoval by nazývať sa maďarským človekom ten Maďar, ktorý by sa nepozastavil — aby som z mnohých prípadov uviedol len jeden — na tom, čo „Bud. Hirlap“ minulého leta napísal, a čo aj gr. Esterházy do svojej politickej nauky ako faktum prevzal, že totiž v Turčianskom Sv. Martine na jednom hmlistom obraze pod erbom ruského orla Slováci objímali sa s ostatnými Slovanmi. Kde boli vtedy páni fiškusi, že takú zjavnú vlastizradu nespozorovali, a prečo nepochytali tých vlastizradných čeľadínov? Jestli však celý ten chýr nebol pravý — a takým bol on sku točne — prečo nebral „Bud. Hirlap“ pre jeho poburujúci článok na zodpovednosť? Alebo je snáď svobodno búriť proti Slovákom? Netreba sa nám báť toho, že poznáme horný vidiek; ja sa obávam toho, že nepoznajú horný vidiek, a že štátna moc, súdy a naši maďarskí bratia na tento základ nepoznania stavajú svoje smelé predpokladania. Je tomu tak, že v celej úplnosti možno na to upotrebiť latinské príslovie: „ignotos fallit, notis est derisui“.

Takéto pomýlené, v skutku opačné, chorobozpytné predstavenie musí viesť aj k falošnému pozorovaniu stavu, tak že potom aj diagnosa, na tom základe utvorená, bude nepravá, z čoho musí potom nasledovať aj to, že upotrebia taký spôsob liečenia, ktorý nielen že neodstráni chorobu, ale ju ešte zväčší, rozjarí. Už ale lekárska veda uznáva za jednu zo svojich hlavných zásad: — jestli nemožno pomôcť, neškodiť aspoň. Aby sa slávna kráľ. stolica na základe zle predstaveného chorobozpytu pána fiškusovho ohľadom mňa nepomýlila v diagnosi, a tak aby aj pri liečení nesiahla k prostriedku, protiviacemu sa hlavnej zásade medicínskej, som tak smelý slávnej súdnej stolici rozložiť náhľady, ktoré o národnostnej otázke prechová-

vam, ale spolu aj s tým poznamenaním, že hovorím výlučne v svojom mene.

Predseda: To nepatrí k veci.

Dr. *Julius Markovič:* V smysle zák. čl. 44: 1868 v Uhorsku poznám len jeden národ, a síce národ uhorský, ktorý tvorí súhrn všetkých krajinských národností. Kto teda žiada, aby ktorákoľvek uhorská (maďarská) národnosť bola potlačená, ten politickému uhorskému (magyar) národu vypovedá vojnu, ten brojí proti jednote uhorského štátu a hlúpo oslabuje moc, ktorú možno nájsť len v harmonickej svornosti a bratskosti všetkých národností uhorských. Ako bezpodmienečný prívrženec jednotného politického uhorského národa, môžem len uznávať všetky snahy, ktoré smerujú na konsolidovanie, na sosilnenie politického uhorského národa, na čím jagavejšie prejavovanie sa ducha uhorského. — Tento uhorský duch musí byť ako čistý akkord v hudbe, kde jeden zvuk podporuje druhý, spolu sa však na harmonickú, vyššiu jednotku vyvyšujú, jeden hodnotu druhého zväčšuje. Ja myslím, že stálosť tohoto čistého národného akkordu možno dosiahnuť len tak, keď sa každá čiastka tejto celistvosti, a síce ako činiteľ celku, bude rovno zosilňovať v povedomí jednotnosti, nerozdielnosti a spolupatričnosti. Ale žiadam, aby sa velikosť a samostatná politická váha tohoto jednotného národa pri príležitosti každej repräsentácie aj zovňajšie platnou robila. Tu musí prestať každé oddelovanie sa a rozlučovanie celku na čiastky, keď pri akejkoľvek príležitosti ako organický celok vystupuje. Avšak vnútorne složený organismus môže stále účinkovať len tak, keď ho jednotný plán a samostatná ruka spravuje. Jedným slovom, Uhorsko nech vo všetkom patrí národu uhorskému. Pri tomto odpoviem pánu fiškusovi na jeho poznámku, že v Uhorsku vlastne ani nemožno o národnosti hovoriť. Toto, prosím, závisí od distinkcie. Jestli sa má pod národnosťou rozumeť taký väčší ľudový kmen, ktorý má povedomie svojho národného osobitného postavenia, ktorý toto svoje osobitné postavenie vie aj platným urobiť; v takomto smysle skutočne nemôže byť slovenskej národnosti v Uhorsku, lebo len súhrn uhorských krajinských občanov môže si národné osobitné postavenie nárokovať, ale nie daktorý kmen celku.

Keď s jednej strany takéto zásady vyznávam, s druhej strany k vôli nikomu a ničomu nezatajím svoj pôvod slovenský a svoju príslušnosť k národnosti slovenskej, ale toto viem vždy aj do súhlasu priviesť s neskľátiteľnou oddanosťou mojej sladkej vlasti uhorskej.

Ja ovšem považujem za úlohu štátu aj to, aby nerozoznával vlastné a macošné deti, ale aby bol každému dieťaťu svojmu rovno dobrosrdečnou matkou, a tak aby nerozmaznával jedno, druhé aby nenavykal len na macošský chlebíček.

A poneváč, ako každý iný kmen, tak aj Slovák má svoje špeciálne zvláštnosti, tak treba aj tieto brať do ohľadu a napomáhať ich; samo sebou rozumie sa, že napomáhanie môže sa pohybovať len v hraniciach cieľuprimeranosti, a v tých medziach, ktoré síce nehatia zdravý a postupný vývin jednotlivých kmenov, pritom však snesú sa s prízvukovaným pochopom politického jednotného uhorského národa. — Myslím, že mudrc vlasti, Franc Deak, a s ním spolu aj ostatní zákonodarci to isté mali na zreteli, keď utvorili takzvaný národnostný zákon, v ktorom sú práva kmenov, v jednotnom uhorskom národe žijúcich, určite nastínené.

Slávna kráľ. súdna stolica! Toto, hľa, je moje politické credo, toto sú moje, z hĺbky duše a z úprimného srdca prýštiace sa pravidlá, dľa ktorých ja ako slovenský občan jednotného uhorského národa svoje živobytie riadim a spravujem. Mňa netreba učiť vernosti k mojej vlasti, lebo je to cit, s ktorým som sa narodil, a ja ostanem svojej uhorskej vlasti verným aj vtedy, keby prišlo nielen žalárom, ale aj krvou túto moju vernosť dokázať. Že sa s týmto búrenie proti maďarskému národu nesrovnáva, to ďalšieho dokazovania vari len nevyžaduje. Prosím teda slávnu kráľ. súdnu stolicu, aby nedala vplývať na seba tomu patologickému predstaveniu, ktoré pravde nezodpovedá a ktoré len pán fiškus narafičil, lebo len takto neustáli zlú diagnosu, a len takto aj upotrebený spôsob liečenia nebude nepravým. Ačpráve liečiť, keď je diagnosa pravá, je už veľmi ľahko, predsa vzhľadom na veľkú dôležitosť záležitosti dovoľte mi poznamenať jedno-druhé aj z terapie.

Mojím náhľadom je, že národnostná otázka loyálnym zachovávaním a prevedením národnostného zákona bola by šťastne riešená, a že aj tí, v ktorých idea jednotného politického uhorského štátu nie je snáď ešte dostatočne zakorenená, alebo dali by sa tomuto vznešenému cieľu ľahkým spôsobom získať, alebo by utratili všetku pôdu a ešte aj zdanie svojho legálneho stanoviska. Len vzdelaní, hmotne neodvislí občania môžu byť istou oporou spoločenstva, a ja neviem pochopiť, akým spôsobom mohlo by znebezpečovať konsolidáciu politického uhorského národa to, keby jednotlivým kmenom poskytol spôsob a príležitosť vyvinovať svoju materinskú reč na poli kultúrnom a na tomto prirodzenom základe osvojovať si vzde-

lanosť a rozširovanie rozhľadu, tak veľmi potrebného k ťažkým bojom tohoto života. Alebo bolo by snáď slávnejšie, spravovať a riadiť ľudovú massu bezcitnú a bez povedomia, ktorá nezná ani národa ani vlasti a ktorá vplyvom okamžitých smyselných dojmov na spôsob zvierat dá sa spravovať? Každý uhorský občan musel by byť hrdým, že každý syn tejto vlasti závodí so svojím spoluobčanom v láske k vlasti, v napomáhaní vzdelanosti, vo vyvinovaní vedy, v dosahovaní veľkých cieľov človečenstva, aby sa splnilo, čo Eugen Rákosi v 9. čísle „Thurgauer Zeitungu" napísal, že prebudenie maďarskej sily je totožné s prebudením svobody, a že maďarské panstvo znamená pokoj a ústavné svobody. Ale je žiaľné, že u nás počnúc od samej bohoslužby čokoľvek sa urobí v záujme slovenského ľudu na duševnom a hmotnom poli, hneď musí v tom byť panslavismus, vlastizrada a nenávisť oproti maďarskému kmenu. Kdežto hlavnou vecou je predsa len cit, smýšľanie a presvedčenie, a aby občania popri týchto vlastnostiach celkom boli preniknutí ideálom jednotného uhorského národa. Už ale toto bezpečnejšie možno dosiahnuť láskou, otcovskou starostlivosťou, dobrou administráciu a pravou justíciou, než surovým násilím, prechmatmi úradných orgánov, preháňaním a prenasledovaním občanov ako by dľa hotového plánu, akým par excellence je aj táto, proti mne vedená pravota pre poburovanie. Akcia však plodí reakciu, a nemôže to byť ľudský tvor, ktorý by ako pes lízal korbáč, ktorým ho ubili, a ktorý napriek takej nenespravedlivej bitke verne stráži majetok svojho tyranského pána. S ľuďmi treba zaobchodiť po ľudsky. Buďme si len úprimní. Keď ľud náš zkúsi, že úradné orgány, s ktorými má najviac roboty, nepovažujú ho za človeka, ale ho len preháňajú a oškodujú, tých však, ktorí sa ohlásia za práva, ktoré zákon ľudu dáva, vrchnosti tohoto uhorského štátu ako divú zver prenasledujú, na základe falošných udaní a vyznaní všelijakých posháňaných kupčiacich vlastencov pred trestný súd ženú, kdežto vydierači ľudu pri assistencii administratívnych vrchností k omnipotencii sa dostanú: nuž, prosím, či potom možno ľudským rozumom žiadať, aby sa ľud za ideu takto repräsentovaného štátu oduševňoval? Takým spôsobom potrebný vlastenecký cit tisne sa do úzadia a na vrch dostane sa — nie panslavismus, tohoto netreba sa báť — ale kosmopolitické, nebezpečné, socialistické a beznáboženské nauky, ľud vyháňa sa z vlasti, preplavuje sa do Ameriky a stáva sa pobehajom, človekom bez vlasti.

Treba ctiť každý zákon, kým je zákonom, aby sa nezdalo, že v Uhorsku zákon je pavučinou, ktorá len malé muchy lapá, po ktorej

však mohutní sršni sem-tam chodia, ako chcú. Jestli sa však daktorý zákon dokáže byť cieľuneprimeraným alebo zlým, nech sa ho páči revidovať alebo ho aj odstrániť. Kým štátny občan na legálnom základe stojí, nesvobodno ho len preto proskribovať; znamenalo by to pomocou zákona mámiť občanov a vábiť ich do klepca. Mužský čestný spôsob boja, rovná cesta a poctivé dôvodenie vyžaduje sa, ale nie falošné obviňovanie a osočovanie. Ja stojím na základe jednotného uhorského národa, jestli teda pán fiškus alebo ktokoľvek iný je toho presvedčenia, že Uhorsko len za cenu rečovej jednoty môže byť veľké a blažené, dobre; ale nech bojujú čistou zbraňou a nie zakuklenými, svätuškárskymi, nepravými obviňovaniami, a nech nebiľagujú každého svojho politického protivníka hnusným hriechom vlastizrady. Nech povedia, že salus reipublicae vyžaduje rečovú jednotu a tak unitas linguae zároveň suprema lex esto. Toto je jasná reč a nie mužom nepríslušné hľadanie zámienky. Nech sa páči toto pochopovanie aj do zákona vložiť, zákon je svätý, pred ním musí sa každý pokoriť, alebo, jestli nie tak, nuž znášať následky. Ale dotiaľ, kým vaše stanovisko nedosiahne moci zákona, nevrhajte na hranicu tých, ktorí neholdujú nejestvujúcemu, ale holdujú jestvujúcemu zákonu.

V akýchkoľvek náruživých srážkach, vedených v boji tohoto života — a pri tomto appellujem na gentlemanské city pána fiškusa — vôbec neútočme na počestnosť, dobrý vlastenecký chýr a na česť jeden druhého. Získať si u spoluobčanov všeobecné uznanie a úctu vyžaduje namáhavú prácu dlhých rokov a často býva to len pozdnou odmenou po ťažkých bojoch nášho života. Je zlostnejšia vec chceť ukradnúť tento bojazlivo strážený poklad, ako snáď odobrať život, poneváč rana, zapríčiňujúca smrť, bolí len za chvíľu, rana, zavdaná zlostnou dýkou cti a dobrému menu, páli večne.

Po tomto všeobecnom pojednaní, poťažne ocenení žaloby, chcem podrobne rozobrať fiškusovu reč nakoľko sa mňa týka. Vyznám, že som vlastne sám v pomykove, keď sa mám brániť proti zisteným mojim skutkom; keď mám odpovedať na obviňovania fiškusa, ktoré predniesol o mne v konkretnej forme. Som v pomykove nie preto žeby som sa nevedel, lež preto, že sa *nemám proti čomu brániť*, a žeby som vlastne už musel reč dokončiť, keby som sa obmedzil len na určité označené previnenia, ktoré proti mne fiškus predniesol. Ako vo všeobecnosti skúpa a chudobná bola reč fiškusa na špecifičné a vecné pojednávania obžaloby, keď že vo svojej $2^1/_2$ hodinovej reči sotva vravel $^1/_4$ hodiny o samom predmete žaloby,

tak menovite vzhľadom na mňa nepodoprel žalobu ani najmenším skutkom alebo dôkazom: ak len za dôkaz a skutok búrenia neberieme všeobecnú od židovských svedkov vypožičanú frázu, že som reč kandidáta zopätoval, vyostril, a že som ho odporúčal. Pravda ťažko bolo fiškusovi pokročiť proti mne na základe trestného zakonníka a v ňom označeného búrenia; ťažko bolo vybudovať moju trestuhodnosť na základe dôkazov, keď ich dokazujúce pojednávanie neposkytlo vzdor veľkému úsiliu fiškusa. Keď fiškus aj nedržal za radné právnicky rozobrať proti mne svedčiaci materiál, dovolím si to ja urobiť nie tak právnicky, ako skorej psychologicky a physiologicky.

Svedkov bzinských a udajné moje tunajšie búrenie odbavím na krátko, lebo viem, že ani sám fiškus neverí, žeby pre tento prečin mohol byť odsúdený. A predsa som bol *výlučne pre moju bzinskú a nie pre lubinskú reč postavený žalobným senátom pod obžalobu*; de jure mal by som teda byť len pre túto súdený.

Pri dodatočnom vyšetrovaní, ktoré žalobný senát nariadil na tú okolnosť, čo som zopätoval z reči kandidáta, vôbec čo som povedal? jediný S. Kellermann, svedok bzinský, určite označil príslušné odseky a svedčil, že som tie isté poburujúce výrazy zopätoval, ktoré sám kandidát predniesol. Všetci ostatní obťažujúci svedkovia, a zvlášte lubinskí osvedčili, že sa na jednotlivé výrazy nepamätajú a tak ani nemôžu udať, čo som povedal. Keby nie S. Kellermanna, žalobný senát by ma bol musel osvobodiť z pod obžaloby, a pán fiškus by sa bol musel zrieknuť potešenia, žeby ma bol dostal pod svoje vlastenecké cepy. A ako svedčil ten istý Kellermann pri terajšom pojednávaní? Opak toho, čo v predvyšetrovaní, t. j. vravel pravdu, tak, že pán fiškus celý rozrušený mu hodil do očí, že lebo teraz tvrdí nepravdu, alebo ju tvrdil v predvyšetrovaní a svedok slávnym súdom ani sprisahaný nebol. V riadnych pomeroch týmto už padla obžaloba proti mne tým viac, že nepočetní kresťanskí svedkovia nad slnko jasnejšie dokázali moju nevinu, ba sprisahaný svedok farár Roth i dva razy slávnostne osvedčil pred súdom, že som pravým požehnaním ľudu. Keď pán fiškus sa ani neopovážil specifikovať výpovede obťažujúcich iných svedkov poťahom na moju osobu, ja tomuto nechcem vyhnúť a sám idem do ohňa. Dvaja Pollaci ani nespomenuli moje meno. Z Lubinej Barančík a Pless ma nepočuli rozprávať, len Deutsch tvrdil, že som kopiroval reč kandidáta a na moju otázku v čom záležalo to kopirovanie, udal, že som i ja žiadal slovenské porciové knižky. Herzog Šimona ako tak možno

upotrebiť za svedka, a preto k vôli porozumeniu a charakteristike podávam tu doslovne jeho výpoveď (viď strana 75). Nuž prosím slávny súd, v tomto je obsažený celý žalobný materiál proti mne a aj tento ďakujem len zvláštnej láskavosti a starostlivosti sudcu Miklóssyho. Nech sa páči z neho vyberať a preberať, či tu možno najsť pojem poburovania proti maďarskej národnosti? Pritom prosím slávny súd, aby si sprítomnil chovanie a vystupovanie tohoto svedka, spôsob jeho svedčenia. K tomu ešte dokladám, že je to jeden z tých svedkov, o ktorých nedávno rozprával Buzáth v snemovni, ako o svedkoch zo gšeftu, ktorých i blahej pamäti Egan označil za hotovú pliagu a nebezpečie spoločnosti. Takto označujú tohoto svedka i jeho spoluveriaci, prosím zaopatriť o ňom svedectvo mravnosti.

Nuž ale dajme tomu, že je Herzog pravý gentleman a že je nie len sám, ale že v čom-tom podoprel obžalobu i Deutsch; natočme ich svedčenia a berme za skutočnosť, že dľa ich ponímania a *čestného rozpamätania sa*, použil som také výrazy, ktoré obsahujú v sebe búrenie proti maďarstvu. Neviem, či sa pán fiškus zaoberal s physiologiou svedčenia — ja ač i dilettantský ale som niečo z tej veci pochytil (valamit konyítok hozza), a z nej mu dokážem, že vlastne po $1^1/_2$ roku nemá žiadnej absolútnej ceny. Vo všeobecnosti považuje sa dokazujúce pojednávanie za chrbtovú kosť trestného processu, v dokazujúcom pojednávaní zase hlavnú rollu hrajú výpovede svedkov, ktoré — najmä, keď sú obťažujúce — štátny zastupiteľ považuje za sväté a nedotknuteľné. Svedectvo potvrdené prísahou berie sa za objektívnu pravdu, vytvárajúcu každú pochybnosť. A takéto ponímanie podvracia nielen historia, lež ho podvracajú i vedecké výskumy vstahujúce sa na výkony modzgu; úplne ho podvrátily skúšky, ktoré boly konané na vratislavskej pozorujúcej stanici s umelými attentátami, a ich rozličným opisovaním skrze nastrojených svedkov. No i sám náš trestný zákonník nemá všeobecnej dôvery v pravdivosť každého svedectva, a preto v trestnom kodexe je postavený celý apparát na zamedzenie falošného svedectva, a krivoprísažníctva, poťažne na potrestanie jeho. Dokazujúca sila vyznania svedkov nemá absolútnej ceny, len cenu relatívnu a je fakt vedecky dokázaný, že jestvuje chybnú pochop o pravde, vlastne nie zúmyslné, ale nevedomé falošné zoznanie a svedčenie, ktoré vlastnosti zakladajú sa na zvláštnom prejavovaní sa ľudskej pamäti. Zachovaný obraz vlastne je nie pravým obrazom pôvodného pozorovania, ale len okypteným pozostatkom sily zabúdania, ktorý pozostatok doplňuje sa rozličnými surrogátmi. Medzi týmito

prvé miesto zaujíma v ľudskej duši prebývajúca svobodne pracujúca a tvorivá obrazotvornosť, ktorá pamäťou zachytené obrazy a pochopy nielen nad mieru rozšíri, lež do prosta premení.

Po tak dlhom čase zoznanie najčestnejšieho svedka nemôže byť hodnoverné, a svedectvo Š. Herzoga, ktorý stojí na najnižšom stupni vzdelanosti, neznajúc ani čítať, ani písať, pritom je všeobecne známy, ako človek pochybnej mravnej ceny, nemá byť do povahy vzaté.

Ktokoľvek s pozornosťou sledoval od začiatku náš trestný process, muselo mu prísť na um, ako na silu a kunštovne chcú zamočiť moju osobu. Od prvopočiatku zakladá sa vlastne žaloba proti mne na tom, že som zopätoval reč kandidáta vo všeobecnosti. Žalobný senát síce nahliadol nedostatok takejto žaloby, a nariadil zistenie toho, *čo* som zopätoval, keď ale v priebehu predvyšetrovania len jeden jediný svedok slúžil nejakým materiálom v tomto smere, keď pri záverečnom pojednávaní i tento všetko odvolal a iný zo svedkov neposlúžil konkrétnym obťažujúcim materiálom proti mne: vtedy žaloba sa zase vracia k neurčitej a nič neznamenajúcej these, že som odpapúškoval programmnú reč môjho brata. Slávna súdna stolica! Pýtam sa, či je vôbec možné predpokladať niečo takéhoto od rozumného človeka, tým viac od prvého korteša strany? Ja som bol povolaný popredku nepredvídané okolnosti využiť v prospech kandidáta, kdežto sám kandidát mal určitý programm. Bol by mi to za korteša, ktorý by tak plnil svoju úlohu, že odrectuje programmnú reč kanditáta! Tým by lebo seba, alebo kandidáta spravil smiešnym, predstaviac ho, ako takého, ktorý nevie predniesť svoj programm želateľným spôsobom a účinkom. Nuž ale kebych i bol spáchal takúto nešikovnosť, i v tom páde musia byť doslovne a určite označené reči, ktoré som zopätoval, lebo dobrá polovica programmnej reči týkala sa finančno-hospodárskych vecí, o ktorých nikto netvrdí, že obsahovaly búrenia proti maďarstvu. Jestli som túto druhú polovicu reči kandidáta zopätoval, aj sám žalobník musí uznať, že som nebúril. On vlastne v sebe to aj uznáva, ale drží sa toho latinského porekadla, video meliora proboque, sed deferiora sequor (vidím dobré, no sledujem zlé), vidí vecné dobré poťažne nemôže mi dokázať zlé, ale osobne sleduje zlé a predpokladá u mňa nekalé úmysly. No vidí, že z konkretného pádu mojej lubinskej reči to zlé na mňa vyviesť nemožno, preto načrel do mojej dávnej minulosti, ba ako viem, vyzýval i druhých ku pomoci v tom smere, a z mojej minulosti by chcel dokázať, že jeho žaloba

je oprávnená, že u mňa právom možno predpokladať protivlastenecké úmysly. Ako sme pri pojednávaní videli, verejný žalobník sa zaoberal so životopismi svedkov; tým viac ho musely zaujímať osoby nás obžalovaných. A on — viem nie z lásky a náklonnosti ku mne — proti svojej vôli vystavil mi vlastne najlepšie svedectvo z vlastenectva, nakoľko vzdor svojmu veľkému pátraniu nemohol nič inšie vykutať, ako že som bol r. 1896 skrze podžupana nitrianskej stolici vyzdvihnutý z úradu myjavského obecného lekára pre nevlastenecké a pohoršenie vzbudzujúce chovanie sa, a ja nie žeby sa bol usiloval očistiť sa, ale zaďakoval som z úradu. Keď p. verejný žalobník vykrámil túto záležitosť, mal svedomite prezrieť príslušné písemnosti, a potom by sotva bol predniesol tento pád, lebo tak ako on ho predniesol, nenie na veci kúska pravdy. Stalo sa to nie 1896 — lebo ja som vtedy už dávno sedel v Novom Meste — lež o 6 rokov skorej na jednom výlete, na ktorom dobrí a zlí vlastenci pomiešano brali účasť. Stalo sa tam, čo sa ináče prihodí i v najlepších familiach, že sa takmer celá kompania potrunčila, a v tomto stave — netajím a mrzí ma to — stal sa veľký škandál, ktorý ale celkom nič nemal spoločného s vlastenectvom, ale len s užitým vínom a pivom, ktoré je — ako vieme — internacionálne. Je pravda, že disciplinárka bola proti mne pre účasť na spomenutom so škandálom sa končiacom výlete nariadená, ale ja som mal dávno pred výletom úmysel presťehovať sa do Nového Mesta, a už som tam dávno mal i byť prenajatý. Z úradu som sa poďakoval pred nariadením disciplinárky bez toho, žeby o jej nariadení bol mal predbežnú známosť. Nech sa páči dobre prezreť príslušné aktá, a i verejný žalobník sa presvedčí o pravdivosti tohoto môjho vysvetlenia.

Veľký zástoj hrajú v processe i „Považské Noviny“, o ktorých pán fiškus desať ráz viac rozprával vo svojej reči, ako o samom predmete obžaloby, a z ních chcel nejaký dôkaz vyviesť zvlášte proti mne, keď som uznal, že som ich spolupracovníkom. Už som predsa len zvedavý, v akej spojitosti sa nachádza tento časopis so žalobou a s programmnými rečami so dňa 22. septembra 1901, keďže „Považské Noviny“ boly založené až *o pol roka neskoršie*, a ich prvé číslo vyšlo 25. marca 1902. Pán žalobník uvádza i tri články ako poburujúce. Keď sú ony skutočne také, nekoná verne svoju povinnosť ako fiškus, lebo sa mal postarať o potrestanie trestuhodného činu, — vyše toho sa osvedčujem, že z menovaných článkov som náhodou ani jednoho ja nepísal, však je pod nimi chifra

M. B. — ja píšem celkom bezmenne. Ale pán fiškus je pritom i tendenciósny, lebo spomína ako hroznú vec drobničku o L. Dohnanim, kdežto keby nám bol prečítal i jej druhú polovicu, hrozná vec by sa bola celkom vyhladila.

V nedostatku iných dôvodov vtiahol pán fiškus do žaloby proti nám ešte i „Ľudové Noviny“ a ich jeden dopis z Nového Mesta. Odhliadnuc od toho, že otázny dopis som po prvý raz počul z úst pána žalobníka, už je len predsa nedá sa pochopiť, akým činom ja mám byť zodpovedný za to, čo píšu ani nie v nitrianskej stolici, lež v Turčianskom Sv. Martine vychodiace noviny? Ak je tam niečo závadného, prečo neťahá pán fiškus na zodpovednosť redaktora, poťažne pôvodcu dopisu?

Ba ešte i slovenské siroty, ktoré boly presadzované na Dolnú zem v rokoch sedemdesiatych, majú dokazovať, že sme búrili v rečiach leta Páne 1901 22. septembra! V oných časoch som bol asi 13—14-ročný, škoda, že pán fiškus nešiel pár rokov nazad, keď som ešte ani na svete nebol, aspoň by bol vyviedol niečo nového a nevídaného, že totižto človek môže hrešiť, ba direktne zavadiť do trestného zákona skorej, ako sa narodil.

Verejnému žalobníkovi všetko kole oči, čo sme my založili ku ochrane tamejšieho kresťanského slovenského ľudu, a vidí v našom bezzištnom, ba doprosta obetivom konaní vlastizradnú agitáciu a nekalé ciele. Tak dľa neho Ľudová banka v Novom Meste počas volieb prestala dejstvovať, a jej celé osobníctvo šlo na korteššskú cestu; potravné spolky sú zase teplou hradou panslavismu a miestom tajných vlastizradných piklov. Aká je naša práca a účinkovanie v prospech pospolitého ľudu? to nestranne posúdiť verejný žalobník ani nemôže, lebo hľadí čez okuliare obťažujúcich židovských svedkov, ktoré pravda ukážu mu hrozné veci, lebo my chránime ľud pred zderstvom a úžerou, prekážame jeho vykorisťovanie neproduktívnymi elementami, za čo nás zvláštne nezvelebujú naši spoluobčania židovského vierovyznania. Naše účinkovanie dostatočne ocenili svedkovia, ktorí žijú medzi pospolitým ľudom, sú to páni r.-k. farári Roth a Jakobéczy, ktorí dva razy prízvukovali, že sme my pravé požehnanie pre ľud. A predsa títo páni sú nie panslávi, ale takí vlastenci, ako je pán fiškus. Ľudová banka sa do volieb v ničom nestarala; keď jej úradníci upotrebili svoj svobodný nedeľný čas prípadne i na kortešačku, kto im to môže zabrániť a akým spôsobom sa týmto dokazuje naše udajné búrenie? Kuriálny zákon nezakazuje sprevádzať kandidáta a kortešovať zaň súkromným úrad-

níkom, lež len slúžnym, notárom atď., a zvedavý som, kto viac kortešoval, či úradníci Ľudovej banky, a či páni notári? Ak má verejný žalobník positívnu známosť o tom, že v potravných spolkoch dejú sa stanovami nedovolené veci, plane že sa tu konajú tajné schôdzky, prečo už dávno nezakročil mocou svojho úradu? Ak ale nemá, teda škoda prednášať takéto už otrepané veci, ktorými sa beztak žiaden vážny človek nedá zaviesť, lebo je všeobecne známo, že s takouto žalobou idú zväčša páni kazári na potravné spolky, práve tak v Marmaroši, na Dolnej zemi, ako i v Lubinej. Je to zvláštny zjav, že keď kto sa zaujme za pospolitý slovenský ľud, miesto uznania a podporovania so strany úradov, je prenasledovaný, a povie sa mu — ako i nám vytýkal pán fiškus — že zavádzame dobrý slovenský ľud, ktorý je v každom ohľade príkladný, verný, tichý, skromný. Pána fiškusa o jedno prosím: *keď je ten slovenský ľud taký dobrý, teda ho menej chváľte a viac saň robte a sa oň starajte.* (Predseda pretŕha rečníka, žeby rozprával k veci.)

Dr. *Julius Markovič:* Tak sa zdá, že pod tým dobrým ľudom pán fiškus rozumie neosvietený zotročilý ľud, s ktorým možno narábať dľa ľúbosti. My v úverných a potravných spolkoch hmotne chceme pomáhať ľudu, a privádzame ho k poznaniu svojho vlastného prospechu. Nemáme žiadnych iných bočných cieľov, ako záujmy ľudu; kebych ja žil medzi maďarským ľudom a videl by som potrebu pomáhať mu, *práve by som tak bezsištne pracoval saň, ako teraz pracujem za slovenský.* Však ja na úkor živiacej ma práci venujem sily svoje všeobecnému záujmu, že nemám žiadnych bočných cieľov, odvolávam sa na Jeho osvietenosť pána nitrianskeho župana Kramolina, ktorému som ponúkol, ba v dlhšom memorandume ho vyzval, aby vzal pod svoju ruku a vedenie tieto spolky, my ich jemu oddáme s najväčšou ochotou, lebo máme pred očima len celok, za ktorý my nemôžeme s potrebným výsledkom pracovať, lebo so strany úradov robia všetky možné prekážky preto, lebo my sme na čele tých spolkov.

Verejný žalobník i to povedal vo svojej reči, že kým sme my neprišli do Nového Mesta, neboly tu národnostné trenice, nerobili rozdiel medzi židom a kresťanom, a že predtým voľby snemových vyslancov ticho a vo svornosti sa odbavily.

Aké boly predtým národnostné pomery u nás — to ja neviem; to viem, že tu bývali slovenskí národnostní vlastenci, a že ešte v rokoch sedemdesiatych už vystúpil Sasinek s národnostným programmom. Národnostné trenice my nevyvolávame, my ticho a po-

kojne pracujeme, nenapadáme nikoho; ale je pravda, že každý na nás urobený nápad odrazíme, ako sa na mužov patrí. Toto sa pravda mnohým nepáči, a *inakšie nám čeliť nevediac, alebo si netrúfajúc*, rozkričia nás za nepokojné a nezmestné vlastizradné elementy.

Že by predtým neboli robili rozdiel medzi židom a kresťanom, to neverí ani sám pán fiškus. Že je u nás nepriateľská nálada proti židom, to tiež dopustím, ale toto je veľmi stará vec, ako svedčil i sám Šalamún Pless, ktorú sme istotne my nevyznali, lež chovanie sa a vystupovanie samých židov. Ani to nestojí, že by v Novom Meste predtým tiché a svorné voľby boly bývaly. Nové Mesto nad Váhom je práve známe, že tu boly tie najostrejšie, tie najkrikľavejšie a rozhorčené voľby, na pr. medzi Ordódym a Hornom, Pongráczom a Vietorisom, a i voľba roku 1896, v ktorej som i ja veľmi činnú účasť bral, bola aspoň tak búrlivá a mysle rozčuľujúca, ako ostatná voľba. Prosím teda pána žalobníka, aby nerobil náladu proti nám vecmi, ktoré nezodpovedájú pravde a sú ani nie v žiadnej spojitosti so žalobou.

Pán fiškus si je povedomý toho, že svoju žalobu proti mne nemôže podopreť žiadnymi konkrétnymi dátami, a že k dokázaniu mojej viny mu nepomôžu ani všetky možné odbočky a výlety, z ktorých zosnoval svoju reč; preto appelluje na vlasteneckosť súdu, prízvukujúc, že súdna stolica musí byť strážnym ohňom hornovidieckeho maďarstva voči podkopnej práci takých nebezpečných ľudí, ktorí svojimi agitáciami ohrožujú jednotu maďarstva a zbudovanie maďarského národného štátu. Ja doteraz som bol tej mienky, že úloha a činnosť súdov sa rozprestiera len na prisluhovanie pravdy, ktorú majú prirknúť so zaviazanými očami občanom, bez ohľadu na ich národnosť. Pán fiškus ale nasilu chce vyzliecť súd z jeho vysokého a vznešeného povolania. (Predseda pretrhne rečníka.)

Dr. *Julius Markovič:* S výpadami verejného žalobníka, ktoré urobil na naše vlastenectvo, že my nemáme práva odvolávať sa naň, že my robíme v páde potreby vlastenecké osvedčenia, aby sme pod takýmto kepienkom tým svobodnejšie a nemýlenejšie mohli búriť atď. atď. obšírnejšie sa zaoberať, zakazuje mi dobrý vkus, a i nechcem ešte ďalej využitkovať už i tak na veľkú próbu postavenú trpezlivosť slávneho súdu. Končím svoju reč tým, že každému, kto sleduje náš process od začiatku, muselo prísť na um, že kráľ. fiškus vlastne nežaluje naše bzinské a lubinské udajne poburujúce reči, ale že mu *ony slúžia len zámienkou k odsúdeniu a posúdeniu toho nášho účinkovania a práce, ktorú vyvinujeme v považsko-novomest-*

skom okrese, že naše bezzištné snahy, ktoré sú namerené k osvete a hmotnému pozdviženiu slovenského kresťanského ľudu, vyhlasuje a označuje za nesvedomitú, záujmom vlasti hroziacu a jej korene podrývajúcu agitáciu, a slávnu súdnu stolicu chce nakloniť, aby svojím verdiktom biľagovala naše úsilie za vlastizradné, a naše osoby oddala morálnej smrti, aby dobrý, beznáročný ľud bol raz navždy pozbavený jeho dušu otravujúcich agitátorov. Uznávam aj ja, slávny súd, že ľud je rozhorčený, nespokojný, že vrie to v ňom, ale tohoto zjavu sú nie príčinou vykričaní agitátori, ani naše podnecovanie a udajné štvanie proti všetkému, čo je maďarské, my nebudíme v ňom nenávisť proti maďarským inštitúciam a vrchnostiam, *lež ony samy* svojím konaním a neľudským zachádzaním *robia sa nemožnými a nenávidenými* medzi pospolitým ľudom. Administratívne úrady myslia, že je ľud pre nich, a nie ony pre ľud, nielen že neplnia medzi ľudom im vykázanú vážnu úlohu, ale kynožia ho, sú jeho zhubcami. (Predseda volá rečníka k poriadku.)

Dr. Julius Markovič: Či lubinský notár svojím vymysleným udaním, z ktorého povstal tento monstre-process, väčšmi nepobúri ľud, ako akýkoľvek agitátor? Lebo ľud už je nie natoľko zaostalý, že by nepochopil, prečo nás prenasledujú. Či pokračovanie volebných predsedov, slúžnovcov pri voľbe stoličných výborníkov na Starej Turej neženie ľud do krajnosti, tak že v rozhorčenosti si žiada trebárs Rusa urobiť poriadok, keď vidí, že po prvý raz ukradnú hlasovacie ceduľky z urny, aby z ohromnej väčšiny spravili menšinu? keď to ale najvyšší súd zistí a nariadi novú voľbu, slúžny ešte väčšie násilie a nezákonitosti porobí zase, aby len neprišla k platnosti vôľa ohromnej väčšiny? Administratívne orgány nerobia nič v prospech ľudu (Pravda, tak je! ozvalo sa z obecenstva), nežijú s ľudom, nesúcitia s nimi, nie sú jeho radodajní otcovia, ku ktorým by sa on mohol s dôverou obrátiť v akýchkoľvek potrebách, lež naopak, nepovažujú ho ani za ľudí, nezachádzajú s ním po ľudsky, je on pre nich misera contribuens plebs. (Pravdu má, tak je! Nech žije! ozýva sa z obecenstva.) V tejto veci treba robiť poriadok, tých ozajstných agitátorov na úradných stolcoch treba ťahať na zodpovednosť; ale nie mňa stavať pred súd, preto, že som bezzištným priateľom a hotovým radcom vlasteneckého slovenského ľudu. Slávny súd! Nech mi tak Pán Boh pomáha, v ničom som si nezaslúžil toho, že tu stojím, no nepýtam od vás milosť, ale spravedlivosť, a som presvedčený, že neodvislí, spravedliví uhorskí sudcovia môžu doniesť len neodvislý a spravedlivý výrok!

Dr. Julius Markovič rozprával bez prestávky celé tri hodiny, obecenstvo napnute počúvalo jeho výv̌ody, a ku koncu reči len-len že nevypuklo v applaus.

Replika fiškusova.

Vo štvrtok, 5. februára, na obed fiškus začal svoju repliku. Hneď z prvých jeho slov bolo vidno, že je podráždený, veľmi sa hnevá. Dr. Julius Markovič len pred chvíľou bol mu povedal, že kto sa hnevá, nemá pravdy. Nezabudol ich, i opakoval tie slová, ale nevládal sa premôcť. Útočil na obrancu Štefana Fajnora.

Obranca vystúpil vraj ako historik. Chce podvrátiť hegemoniu maďarského plemena. No hegemonia tá nie je umelá, ona je produkt historie: začala sa tam, kde zaujatie vlasti. Neprestala ani v periode po roku 1849. Zachovajte si, že maďarské plemä dalo tejto krajine kultúru.

Fiškus je na to postavený, aby odrazil každý nápad proti maďarstvu. (Biedni Maďari! Keby nebolo kráľ. fiškusov, čo by urobili s nimi strašní Slováci!?)

Obrancovo tvrdenie, že panstvo maďarskej reči začalo sa len na počiatku XIX. stoletia, chcel podvrátiť odvolaním sa na zákon z roku 1791. Iste, ten zákon je už za maďarčinu, no od roku 1791 čože už chybovalo do XIX. stoletia? A v živote nie tak skoro bolo poznať účinok tohto zákona. Fajnor chcel by vraj, aby sa vrátilo to, čo bolo od roku 1849 do 1867. Taký obranca do jedného mecha duje s agitátormi.

Fiškusovu obžalobu obranca nazval zapletenou a komplikovanou: Chudovszky udrel sa v prsia, že ale je maďarská! My nie potuteľnosťou pracujeme: my otvorene vystupujeme. (Na stolci verejného žalobníka. Veliké víťúzstvo!!) V zášti proti maďarstvu pán advokát Fajnor je rovný týmto obžalovaným.

Že ako ja smiem obviňovať jeho klientov z búrenia? Viem ja, že keď vy nadávate vláde a jednotlivým úradníkom, potom poviete, že nebúrili ste proti maďarstvu. Ale to je len zámienka. Neporozumejúc Fajnorovej bájke o pastierikovi a vlkovi, bil sa v prsia, že nie Maďari budia národnostné nepokoje... Odkedy Markovičovci bývajú v Novom Meste, od tých čias ten kraj vyniká v nenávisti proti maďarstvu. Ľud ide za vami, lebo strašíte ho vlkom. Ale on vytrezvie, vy ste slabí podvrátiť postavenie maďarstva, ľud ten bude sa utiekať ta, kam utiekal sa dosiaľ, kde vždy dostalo sa mu pod-

pory — k maďarstvu... Hovoríte tiež: My takú užitočnú činnosť vyvinujeme, že ľud s vďakou túli sa k nám. Ale keď za tým skrýva sa to, aby ľud stal sa vám prístupnejším, že by ste ho mohli získať pre ciele slovenskej národnostnej strany, tak vy ste horší od tých úžerníkov po dedinách novo-mestského okresu, lebo vy chcete ho pripraviť o dušu.

Pán obranca vyhrážal sa mi, že moje vystupovanie môže viesť k osobným differenciam. Veď vy ste chceli terrorisovať. Pán Julius Markovič vyhrážal sa už v prvý týždeň osobnou retorsiou. V kom tak vybúši náruživosť, o tom môže sa povedať: Kto sa hnevá, nemá pravdy.

Obranca Fajnor spomenul korunovačné insignia a dotkol sa i toho, že na takzvanom mešci sv. Štefana je staro-slovanský nápis. Z obecenstva vtedy bolo počuť slabé zavolanie: „Nie pravda!“ To bolo v stredu večer. Vo štvrtok v svojej replike, brojac proti historickým dôkazom obrancovým, fiškus Chudovszky razom rozložil papiere po stole, že je to fotografická reprodukcia korunovačného plášťa (!), nech hľadá, kto chce, či na ňom najde slovanský nápis! (Ten totiž, kto pod Fajnorovou rečou zvolal to tiché: „Nepravda!“ vedel o reprodukcii korunovačného plášťa a, podľa všetkého, do rána upozornil na ňu Chudovszkého. Ale v svojej horlivosti i informátor i fiškus prenáhlili sa, lebo Fajnor nepovedal, že staro-slovanský nápis je na plášti.) Unesený svojím „víťazstvom“, fiškus trúfal si vysvetliť i starú slovenskú pieseň *Stála bitka, stála sa Štefana kráľa.* Obranca obžalovaných že i tu falsifikoval historiu, lebo ako vraj ukazuje text:

Stála bitka, stála v tej uhorskej zemi,
bili sa junáci, s Maďarmi Slováci,

pieseň tá je od roku 1848—49, keď vraj Slováci povstali proti Maďarom a uhorskej ústave (!). Že pieseň *Stála bitka, stála...* je skladaná po roku 1848—49? Tá pieseň ktorú Kollár (v *Zpiewankách*) vytlačil *roku 1834?* Historia je vôbec slabá stránka Chudovszkého.

Originálne bránil svojich svedkov proti Fajnorovi. „Naši svedkovia sú počestní maďarskí ľudia; oni sú len náhodou, len preto židia, lebo v tých dedinách niet nikoho iného, kto by mohol kontrolovať také veci. Vy i tých chceli by ste odtiaľ vyničiť.“

Fiškus hovoril v svojej replike miesty s bezohľadnosťou fanatika, miesty zase s veľkou naivnosťou. Keby vraj pravosúdna komisia uhorského snemu, na ktorú Fajnor odvolával sa strany 172.

§. trestného zákona, bola mohla počuť lubinské a bzinské reči obžalovaných, bola by tiež žiadala použiť tohto paragrafu proti nim. I smysel zákona 44: 1868 je taký, ako ho vysvetlil on. Kto vidí obraz Deáka — a ukázal ho na stene — uzná, že ten len taký zákon mohol si myslet. (Aby sa Nemaďarom nič nedalo?)

S fanatismom hovoril o učiteľovi Subulym. Veď ten učil vraj v tých školách, ktoré z tejto sály už dva razy boly pokarhané pre neučenie maďarského jazyka. A keď tu teraz vyplácali mu diurna ako svedkovi, Subuly vraj povedal: „Pfuj, maďarské prisluhovanie pravdy!“

V replike nie bez podivenia počulo obecenstvo, že fiškus s rečou dr. Juliusa Markoviča nejde sa obšírnejšie zaoberať, lebo že z obžalovaných on vzbudil najviac sympatie. A skutočne, pán Chudovszky hovoril ďalej tichšie, miernejšie. Prečo ho tak popúdila objektívna, ač ostrá reč Fajnorova? U Markoviča že berie do povahy i duševný jeho stav — veľkú rozčulenosť. A do konca i tónom i vecne bol miernejší. No nezdržal sa vykričať mu naivne Prahu. Dobrý vlastenec že nechodí do Prahy. O duchu, aký panuje v Nitre, v odpoveď Markovičovi zadeklamoval si, že nitrianska stolica spravovaná je v znamení pravdy, práva a zákona, a jeho, fiškusova, úloha že je dopomôcť k víťazstvu spravedlivej veci maďarstva.

Duplika Štefana Fajnora.

Štefan Fajnor vo štvrtok popoludní o $3^1/_2$ hodine dostal slovo. Proti emfatickej reči fiškusovej začal si ticho, ale s povedomím. Hneď prvými svojimi vetami upomínal na človeka, ktorý nejde sa ponáhľať, rozbehnúť sa, lebo si je istý, že dôjde k cieľu.

Fiškus — hovoril — chcel ma predstaviť ako uhorského historika, ale nesprávnym vysvetľovaním mojich slov. Prekrútil cele moje historické výklady. Ja z opatrnosti túto časť svojej reči mal som napísanú, prečítam ju s dovolením slávneho súdu tak, ako som ju povedal včera od slova do slova. (Prečítal historický úvod reči svojej, ako sme ho už podali.) O hegemonii maďarského elementu ja som ani nehovoril. Hovoril som o insigniach korunovačných, ale že by staro-slovanský nápis bol na plášti, nepovedal som ani slovom. „Od polovice XIX. stoletia, pri demokratickom smere, prestávajú privilegia zemianstva. Ľud, ktorý bol priviazaný ku hrude, oslobodzujú a robia ho účastným všetkých práv občianskych... Miesto latinského jazyka zaujala maďarčina. Tu začína sa jazyková otázka

uhorských občanov." To som hovoril od slova do slova, a prešiel som na premeny roku 1867. O päťdesiatych rokoch som nehovoril. To je insinuácia. Ani nežiadam si ja nazad toho, čo v tie roky bolo. Keď Nemci, úradovavší u nás v päťdesiatych rokoch, odchodili, my boli sme naplnení samými nádejami. Ja sám vtedy, ako mladý človek, možno povedať, že hnal som Nemcov. Veru, keby mi vtedy pán fiškus bol prišiel v takom cylindri, ako teraz, bol by som mu ho prebil. (Smiech po celej sále. Bezmála zatlieskali rečníkovi. Fiškus rozpálený hniezdi sa a v hneve zavolá Fajnorovi: „A teraz ste panslávˇ!")

Štefan Fajnor: Ja som vás počúval, nevolal som do vašej reči. „V súsedstve našom — číta ďalej zo svojho rukopisu — dejú sa veľké štátne premeny na základe národnej a jazykovej jednoty, na základe národnostnej zásady. Nemohlo to byť bez účinku ani na našu krajinu. Jedni mysleli si, že budúcnosť vlasti vyžaduje, aby všetci občania boli jedného jazyka, preto žiadali pominúť doterajší základ a sústrediť všetku činnosť štátnu v tom, aby jeden jazyk mohol byť čím skorej docielený. Značná časť uhorských občanov, menovite občania nemaďarského jazyka, perhorreskovali túto snahu a videli i vidia v nej dosiaľ napadnutie svojich národnostných i jazykových práv, zákonne zabezpečených, ako i ohrožovanie budúcnosti spoločnej vlasti. Oni hovoria: Quieta non movere! Jestvovanie týchto dvoch protivných prúdov tvorí u nás takzvanú národnostnú otázku... My nemaďarskí občania vykladáme si rovnoprávnosť, bratstvo a svobodu tak, že pri zachránení práv našej drahej materinskej reči ochotne donesieme každú obeť na oltár spoločnej vlasti a uhorského štátu."

S dejepisom nezaoberal som sa z povolania. Láskou mojou bola slovenská národná pieseň — tej historiu chcel som spísať a preto bolo mi treba bádať, skúmať celú minulosť slovenského národa...

V takzvanej bachovskej dobe dostalo sa nám jednakej odmeny, vlastne jednakého trestania. V šesťdesiatych rokoch múdri politikovia maďarskí vedeli, že len uspokojením všetkých občanov možno stvoriť zdravé pomery v krajine. Z tej snahy povstal národnostný zákon. Hovorí sa, že je neprimeraný. V tej veci ja nejdem sa dišputovať, lebo i ja pokladám ten zákon za nedostatočný. Kto je pri vláde, môže s ním nakladať, ako sa mu len páči. Áno, zákon ten nemá ani klausuly. Ale z toho nechcem robiť konklúsiu. Všetko to, čo hovorilo sa v Lubinej, bolo podľa predpisov tohoto zákona; na tom nezmení sa nič žiadnou gruppou svedkov.

Pán fiškus hovoril, že svedkovia — lubinskí, bzinskí židovskí úžerníci a notársky pomocník Barančík, trestaný už žalárom pre krádež — sú tam jedinými predstaviteľmi maďarstva. Bola by to veru smutná vec pre maďarstvo... Katolícki kňazi, ktorí boli tu ako svedkovia, osvedčili, že v programmných rečiach nebolo ničoho závadného, a činnosť Markovičovcov pokladajú za takú, ktorou chráni, napomáha sa ľud. Tí kramári žijú len z nevedomosti ľudu —

Predseda: Nedovolím urážať neprítomných.

Štefan Fajnor: Z celého dokazovacieho pokračovania vychodí len to, že Markovičovci ochraňujú ľud zakladaním potravných spolkov...

Obžalobu nenazval som zamotanou. Čo som ja povedal, to je, že najťažšie je utvoriť si úsudok vtedy, keď jednotlivé opravdové faktá pomiešajú sa s nepravdivosťami. Proti obžalobe podržujem túto svoju mienku.

Pán fiškus vraj nechce proti pravde priviesť vec k víťazstvu. Keby tak bolo, ja by som mu tiež volal na slávu. Ale v tomto páde mu to odoprem. (Chudovszky neprestajne hundre a skáče do reči.)

Činnosť obžalovaných, namerená k dobru ľudu, má vraj svoj cieľ, — ten, aby mohli mať vliv na ľud. Čo som sa ja o tom načítal v peštianskych novinách!

Z bájky o vlkovi a ovci fiškus chce rollu vlka privlastniť obžalovaným. Ako to možno? môj rozum toho nepochopí. Povesť o vlkovi a pastierikovi uviedol som na illustráciu toho, že nemúdro je hľadať nebezpečenstvo tam, kde ho niet... Markovičovci zakladajú potravné spolky a pomáhajú ľudu preto, aby sa mohli k nemu dopratať. Nech sa páči tiež probovať.

Tak s punkta na punkt podvracal obranca emfatickú repliku fiškusovu. Dojem budiť pomáhal mu fiškus i sám tým, že sa hniezdil, hundral a skákal mu do reči.

Gravitovanie za hranicu Fajnor nazval pochopom, ktorým každý môže beztrestne šermovať. Malo by ono smysel v tom páde, keď by donášalo niečo. Ale že ničoho podobného niet, o tom pán fiškus veľmi dobre vie... Hovoriť o terrore našej strany je smiešno, keď z nás traja stoja pred súdom ako obžalovaní. Ja očakávam, že na základe dôkazov, ktoré tu boly nasnášané, od obžaloby sa upustí.

O fiškusovom citáte z piesne *Stála bitka, stála*... Fajnor s britkou satyrou povedal, že bude to iste variant, ktorý jemu dosiaľ nebol známy. Ale doložil o chvíľku: „V historii fiškus Chu-

dovszky nemôže byť nazvaný ani „amateurom". Ale „vlastenecký" je! to je pravda!

Obranca vysvetlil pochop búrenia, potom pýtal sa, či búri, kto v Lubinej a v Bzincach žiada slovenské daňové knižky a citácie? Že Slováci na základe 7. a 8. §§ zák. čl. 44 : 1868 sú oprávnení mať i daňové knižky i súdne citácie slovenské, je od slnca jasnejšie.

Čo z fiškusovej repliky len zachytil pamäťou, opierajúcou sa na podrobné značky, obranca to všetko vyvrátil a rozsypal. Končil odôvodnenou prosbou za osvobodenie obžalovaných.

Duplika dr. Jula Markoviča.

Slávna súdna stolica!

Nemienim slávny súd unúvať dlhou duplikou, preto, lebo fiškus vo svojej replike nielen nepodvrátil v ničom vývody mojej obrany, lež sa ani nepokúsil urobiť i len najmenší prielom v obrannej bašte, ktorou som sa ohradil na celej čiare proti pomluve z nevlastenectva vo všeobecnosti, a proti jeho žalobe z búrenia zvlášť. No aj v druhom smere ma odzbrojil p. fiškus, nakoľko vo svojej replike vzhľadom na moju osobu celkom zmenil svoj doterajší spôsob i formou i obsahom, a nielen že hovoril tónom, prijatým medzi šľachetne smýšľajúcimi ľuďmi, ktorý mal i tu panovať medzi nami od začiatku processu, ale vyše toho vyslovil i svoju sympatiu so mnou. A túto láskavosť a uznanie p. fiškusa si vysoko cením a považujem ju za veľký výdobytok mojej obrany a môjho vystupovania, lebo z toho vidím, že i p. verejný žalobník prichádza k lepšiemu presvedčeniu o mne, a ač mu je naraz ťažko urobiť tak veľký skok, že by úradne a verejne uznal moju nevinu, predsa sa presvedčil, že ani čert je nie taký čierny, ako ho maľujú. Nateraz som so strany fiškusa úplne spokojný s takýmto výsledkom, a teším sa mu veľmi, lebo považujem to ako záloh lepšej budúcnosti, kde nielen že sa najdú punkty, v ktorých si porozumieme, lež prídu, prísť musia lepšie, blahonosné časy pre našu drahú vlasť, v ktorých si podajú bratské pravice všetky národnosti Uhorska, aby pod bratským vodcovstvom maďarskej národnosti všetky svorne a stále pracovaly na blahu a rozkvete našej milovanej vlasti. Ďakujem ešte raz za sympatiu, je ona takým výdobytkom, akého som ani sám nečakal, a oprávňuje ma k nádeji, že pomaly sa zrútia hrádze,

ktoré umelým a úskočným spôsobom nastavali medzi čestných a opravdových vlastencov a synov našej spoločnej matky uhorskej v mutnom loviaci dobrodruhovia, pseudopatrioti a rebachoví rytieri; že sa postupne roztopia ľady, ktoré prekážajú sjednotiť sa v láske a porozumení tým plemenne síce rozdielnym, ale politicky k jednotnému uhorskému štátu patriacim občanom, ktorých kolesá keď aj vždy nejdú v totožných koľajách, ale oje ich životného voza sleduje vždy totožný a spoločný smer, a ten je: veľkosť, samostatnosť a nerozdielnosť Uhorska; spokojnosť a blaho jeho všetkých národov.

Nám obžalovaným príjemno je videť aj ináče, že predsa premenila sa animosita, s ktorou sme sa všadiaľ stretali, keď sme prišli pred súd. Ubezpečujem slávnu súdnu stolicu a p. fiškusa, že tak ja, ako i moji spoluobžalovaní, oje nášho účinkovania riadime a riadiť budeme vždy v smer, ktorý sledujú bezzištní a čestní uhorskí vlastenci a ktorý vedie k poznaniu, čo je prospešné a užitočné pre uhorský celok; slávnostne ubezpečujem každého, že my nemáme nijakých pobočných ohľadov a cieľov, neprechovávame žiadnych tajných úmyslov: nám pri verejnom našom účinkovaní ide len o dobro jednoho plemena našej drahej vlasti, o dobro nášho slovenského ľudu, aby sa stal užitočným údom spoločnej uhorskej vlasti. To je mojou mužskou a úprimnou odvetou na verejné vyslovenie fiškusovej sympatie.

Pán verejný žalobník má so mnou preto shovievavosť, že vraj hľadí i na moju rozčúlenosť a nechce, aby sa ešte stupňovala. Nechcem sa o tom hádať, kto je z nás dvoch väčšmi rozčúlený, lež celkom skromne sa pýtam, kto má viac príčiny byť rozčúleným? Istotne každý mi uzná, že veru len ja, a preto i prosím slávny kr. súd, aby láskave povážil okolnosti, jestli v rozčúlenosti svojej bol by som sa dopustil nedovoleného výrazu. Je to hrozné položenie, v ktorom sa ja tu už dvanásty deň nachodím. Zvláštny zreteľ som vždy mal som a mám, aby som jednal korrektne, čestne a mužne, a nikdy nebolo mojou zásadou: si fecisti, nega (ak si urobil, taj), lež vždy: quod dixi, dixi (čo som povedal, povedal som). A teraz sa tu mám brániť proti celej spúste všeobecných obviňovaní, bez určitého označenia môjho hriechu. Keď s najväčšou určitosťou vyhlasujem za vymysleniny neurčité obviňovania a rozhodne sa osvedčujem, že je to všetko objednané dielo pomsty, povedia mi, že sa krčím, že pred súdom nemám kurážu priznať sa k tomu, čo statoční svedkovia dosvedčili, že totižto som zopätoval všakovaké kandidátovi prirknuté hlbosti.

Slávny súd! Ja som na takéto pokračovanie nie zvyknutý, ono vzbúri do nekonečna moju hrdosť, lebo uráža moje smýšľanie o mužskej korrektnosti; ja som navyknutý, že môjmu slovu každý verí bezpodmienečne, lebo som povedome nikdy neluhal. Lež až neznesiteľným robí moje postavenie, že sa mám brániť proti takým ľuďom, ako Deutsch a Herzog. Keby p. verejný žalobník poznal tohoto Herzoga, veruže by v ničom nedržal s ním solidaritu. Je to hrozné, keď takíto ľudia majú byť mravnými sudcami nado mnou, keď oni majú byť znalci môjho vlastenectva. Pán fiškus, pravda, týchto nám predkladá ako vzor vlastenectva a vraví, že Herzog a jeho kamaráti sú pravými a jedinými zastupiteľmi maďarstva a vlasteneckosti na našich ohrožených krajoch. Nuž, slávny súd, ja uznávam, že som ja potom zlý vlastenec, že som zlý Uhor. Ja ani nechcem byť takým vlastencom, vyrezal by každú žilku, spustil každú kvapku krve, ktorá by páchla takým vlastenectvom. Oj, ty moja úbohá vlasť, drahé moje Uhorsko, žialim a plačem nad tebou, trasiem sa o tvoju budúcnosť, keď tvoj osud má spočívať v rukách takýchto vlastencov. Títo a takíto vlastenci len nedávno boli opísaní v novinách a vyslancom Buzáthom i na sneme označení ako zhubcovia ľudu v marmarošskej stolici. Nuž tento Hercog je cele taký, ako by ho odtiaľ boli presadili do novo-mestského okresu. Nech sa teda pán fiškus nediví, že neviem mierniť svoju rozčulenosť, keď mne v oči stavia takýchto ľudí a vlastencov, keď verí nie môjmu mužskému slovu, lež týmto svedkom, ktorí sú dľa jeho slov statoční a poctiví maďarskí ľudia.

Verejný žalobník vravel, že je to síce chvalitebná vec pomáhať ľudu a dvíhať ho, keby sme pritom nemali bočnej myšlienky, a keby sme mu nechceli sobrať dušu; naše pokračovanie nie je bezzištné, lež sebecké, a ako na dôkaz odvolal sa na Jána Valenčíka, ktorého sme urobili v potravnom spolku kassírom, preto že s nami hlasoval.

Keď bych aj prijal označenie dušokupectvom naše úsilie, dľa ktorého dušu ľudu chceme vykúpiť zo tmy a poroby, v ktorej sa doteraz nachádzala; chceme ho osvietiť, povzniesť, aby vedel rozoznať, čo mu slúži k dobrému a zlému, a že toto chceme docieliť jeho živou materinskou rečou: i vtedy by sme za takéto snahy skorej zaslúžili uznanie, než výčitku, lebo kupčíme v šľachetnom a vzletnom smysle — kdežto naši predchodcovia a tí, pod ktorých vlivom predtým stál, čachrovali nielen s jeho dušami, lež i s jeho telom a majetkom, a odoberúc mu nielen dušu, lež i hmotu, urobili ho pobehajom a vyháňajú ho do Ameriky.

Ináče je tu svobodná konkurrencia, nech sa páči vysúkať rukávy a zápasiť s nami v práci a staraní sa o ľud, však je to beztak povinnosťou úradov a vrchností v prvom rade. Jestli naše udajné dušokupectvo je skutočne také škodné, za aké ho fiškus vyhlasuje, nuž, páni, len s chuťou do práce, ľahko vám bude vyhodiť nás zo sedla, lebo náš ľud bystro pozoruje, má zdravé vnuknutie a tak ľahko rozozná svojich dobroprajcov od neprajníkov.

Ako veľký tromf vyhral pán fiškus proti našej bezzištnosti Jána Valenčíka, ktorého sme odmenili kassírstvom v potravnom spolku. Nuž to je pravda, Valenčík je kassírom, lež i to je pravda, že z tohoto svojho kassírstva má taký veľký osoh, že za prvé tri roky bude med len cez sklo lízať, nakoľko má síce veľkú starosť s opatrovaním spolkového majetku, ale za to nedostáva žiadneho platu, lebo všetci správcovia slúžime darmo. Tie potravné spolky len voľákosi nedajú pokoja pánu fiškusovi, ale však — ako som už v mojej obrannej reči i spomenul — ja som zadal žiadosť u hlavy stolice, aby záležitosti spolkov vzala stolica do rúk. Z toho predsa vysvitá, že nám ide len o prospech ľudu, a jestli tomu pán fiškus neverí, nech z tohoto nerobí proti nám kapitálu, lež nech podporuje moju žiadosť u hl. župana, aby tak vedenie a spravovanie otáznych spolkov bolo vyňaté z rúk našich. Len hromžiť na všetko a obviňovať, to uhádne každý — nech sa páči lepšiu prácu produkovať, komu sa nepáči naša práca!

Koho vlastenectvo je nie pochybné, nechodí do Prahy!... I tak hovoril pán fiškus vo svojej replike. Nuž pravda je, ja som bol v Prahe v ostatných rokoch až dva razy. Bol som tam ako správca Ľudovej banky, ale šiel som do Prahy vždy via Pešťbudín, a tu v prvom rade som sa usiloval najsť a zaopatriť pre náš ústav úver pod prajnými podmienkami, a až keď sa mi to v Pešti nepodarilo, vyhľadal som Prahu, lebo v peňažníckom svete je všeobecne známa vec, že tam možno dostať groš výhodnejšie a na nižší úrok. Však takéto cesty podujímajú do Prahy i čisto maďarské peňažné ústavy, z ktorých nepočetné majú tiež tam úver. V peňažných záležitostiach nepolitisujeme, ale ideme ta, kde sú peniaze lacnejšie. (Pravda je! hlas z obecenstva.) Nech pán fiškus ťahá pre takéto veci na zodpovednosť peštianske ústavy, ktoré nestoja na úrovni svetových peňažných ústavov, a tak nás nútia hľadať lacný groš von za hranicami.

Kto je dobrý vlastenec — privoláva mi ďalej pán fiškus — ten nechce, aby sa mládež učila a vzdelávala za branicou. Ačpráve

neviem pochopiť, v akom súvise stoja všetky takéto a podobné veci, obviňovania a výčitky s mojím udajným búrením vo Bzinciach a Lubinej, predsa nechcem ostať na ne dlžen odpoveď.

Pán fiškus nemá pražiadneho základu zvlášte mne robiť podobné výčitky, lebo moje deti sa nachádzajú v tuzemských ústavoch, a ja som ani nikoho neposlal von. Ale ja nemám viny ani na tom, že z domácich škôl vytvárajú sa synovia slovenských rodičov — výlučne pre svoju vernosť k materinskej reči.

Čože majú robiť chudáci rodičia a úbohí mladíci, keď im raz navždy znemožnia dokončenie štúdií na domácich ústavoch, či sú nie nútení ísť za hranice? Jestli sa toto neľúbi pánu fiškusovi, nech sa ide vadiť s professormi, ktorí príslušných vylúčili a s ministrom, ktorý vylúčenie potvrdil, ale mne nech dá pre toto svätý pokoj.

Považské Noviny nedaly pokoja pánu fiškusovi ani v jeho replike, ktoré vraj hlásajú nenávisť proti maďarstvu, nemôžu sa udržať samy zo seba, lež stoja v nájomníckej službe našich búrení. Koľko slov, toľko prázdnych frás. Už som poprosil pána fiškusa, aby nerozprával len vo všeobecnosti, lež určite označil príslušné poburujúce alebo proti maďarstvu nenávisť hlásajúce články; jestli som ja ich pôvodcom, nezatajím auktorstva. No pán fiškus používa i ďalej len všeobecné pomluvy, z čoho vidím, že alebo nečíta Pov. Novín a svoj úsudok o nich si len tak na slepo utvoril a hlása to k vôli robenia nálady proti nám; alebo číta Pov. Noviny a potom potvára ich práve na takom základe a tým istým právom z búrenia a nenávisti proti maďarstvu, na akom základe a akým právom vedie proti nám celý tento process z búrenia. Že vraj ja všetko zlé chcem zvaliť na administratívne orgány, ktoré sme znenávideli u ľudu preto, lebo sú ony vernými a jedinými strážcami a ochraňovateľmi maďarskosti na našich stranách, kto vodu káže, nech nepije vína — končil mne venovanú repliku pán fiškus. Nech mi je dovolené pri tomto predmete zabaviť sa trochu dlhšie, lebo ho považujem za veľmi vážny a významný. Pán fiškus vo svojej prvej reči vyzdvihol ako pravých a jediných zastupiteľov maďarstva u nás židovských obťažujúcich svedkov, vo svojej replike pridelil túto rollu i administratívnym vrchnostiam, ktoré takto umiestnil pod jeden klobúk s páni židmi. Ja s mojej strany nič nemôžem namietať proti tomuto triedeniu fiškusa, lež musím konštatovať, že žiaľ, v istom ohľade, ač i nie v smere fiškusom označenom, ono úplne zodpovedá pravde. My k nášmu veľkému zármutku každodenne zkusujeme, že títo páni skutočne idú spolu ruka v ruke, že ľud by darmo hľadal

záštity proti rozličným prechmatom vlastencov ako Herzog u politických vrchností; slúžnovci, notári sú obyčajne týmto zaviazaní, ba i odvislí od nich za väčšie-menšie služby a službičky, a keby ináče i mali čestnú vôľu zakročiť proti ním a v prospech ľudu, neopovážia sa siahnuť do osieho hniezda — však by museli pokročiť proti svojim spojencom v šírení maďarskej myšlienky a a spolupredstaviteľom maďarstva medzi cudzorečovým ľudom. A je to i nebezpečná vec, ktorá — ako príklady ukazujú — stojí často i postavenie. A potom sa p. fiškus žaluje, že týmito dvoma mocnosťami zastupovaná a prevádzaná myšlienka uhorského cítenia, povedomie veľkosti a blahodárnosti silného jednotného uhorského národa nemá dostatočnej opory a túženého šírenia sa medzi slovenským ľudom, a tento zjav by nám chcel prišiť na golier. Ja by som si zo srdca želal, keby každý syn tejto vlasti mohol a mal príčinu presvedčiť sa o požehnaní takéhoto jednotného národa, lež či je to možné pri pomeroch aké panujú na slovenských vidiekoch? Akéže je tu položenie ľudu slovenského, ktože sa s ním najviac stýka? Administratívne úrady, ktoré — ako i sám pán fiškus tvrdil — sú predovšetkým povolané repräsentovať a rozširovať uhorskú štátnu myšlienku. A taký okresný slúžny si je i povedomý svojho výsadného postavenia, ako vlastenec považuje sa za nadčloveka, a obecenstvo svojho okresu za samé nižšie tvory. U takýchto pánov náš ľud nenachodí v ničom opory (tak je! v poslucháčstve), oni mu v ničom nepomáhajú, nie sú jeho starostliví otcovia a radcovia (hlas z poslucháčstva: to ja vždy vravím, tak je!), lež je nimi náš ľud systematične hubený, prenasledovaný. (Predseda volá dr. Juliusa Markoviča k poriadku.) Ako môže mať k ním dôveru (v poslucháčstve: tak je!), ako možno po takých zkúsenostiach žiadať, aby sa ľud oduševňoval za myšlienku, ktorú repräsentujú a šíria medzi ním takíto zastupovatelia maďarstva? A či mu možno zazliť, keď pre osoby zanevre i na vec samú? A štátnu myšlienku odsudzovaním a pokutami repräsentujúci pán slúžny nehľadá a nevidí chyby v sebe samom, lež v nevlastenecko smýšľajúcom ľude, ktorý je zavedený nesvedomitými agitátormi a buričmi, o ktorých podkopnej práci a nebezpečnom spojení s cudzozemskom posiela siahodlhé zprávy na hor, opisujúc svoju ťažkú vlasteneckú prácu, ba doprosta znebezpečené postavenie, v akom sa nachodí: uvije si venec nehynúcej slávy a vlasteneckých zásluh, čo je najistejším rebríkom k postupu napred. Toto sú tí ozajstní agitátori protištátnej myšlienky, ale nie my. (Predseda pretrhuje rečníka a vyzýva ho, aby rozprával k veci.)

Dr. *Julo Markovič.* Do takých vystavených okresov, ako je považsko-novomestský mali by vysielať skúsených, ustálených, vážnych úradníkov, ktorí by boli v každom ohľade a od každého neodvislí, a vedeli by vždy upotrebiť pomerom a osobám zodpovedajúcu taktiku. Starajúc sa o dobro ľudu, napomáhajúc možnosť jeho výživy získali by si priazeň a jeho dôveru; my by sme potom ani nepotrebovali zakladať potravné spolky — a tak nesedeli by sme ani teraz pred slávnym súdom.

Už som vari priobšírny, ale musím ešte pripomenúť, že ak kedy na niečo sa hodila Andrássyho výpoveď „netreba delami strieľať na vrabcov", tak sa ona hodí na náš process, pri ktorom som sa, slávny súd presvedčil, že vae victis (beda premoženým). Ale preto ma tento process a všetky iné naháňačky neodstrašia, aby som sa najbližšie zase činne nezamiešal do ústavnych volieb, lež keď budem mať hovoriť niekde k voličom, vezmem so sebou fonograf, ktorého hodnovernosť dám popredku potvrdiť od kráľovského verejného notára.

Konečne prosím slávny súd, aby smele pozrel do očí mátohe vlastizrady a panslavismu, ktorou je pán fiškus cele zaujatý. Každá mátoha len dotedy straší, kým jej smelo nepozreme do očí, osvobodzujúcim výrokom sprostí slávny súd fiškusa od tej mátohy, mňa ale očistí od obžaloby a osvobodí od prípadného, veru ničím nezavineného trestu!

Reč dr. Rudolfa Markoviča.

Slávna súdna stolica! Po reči môjho obrancu mám málo čo hovoriť, lebo však on žalobu navnivoč obrátil a dokázal jej bezzákladnosť. Len preto dvíham i sám slovo na svoju obranu, poneváč verejný žalobník hľadel podopreť svoju žalobnú reč nie faktami, ale pobočnými okolnosťami, a chcem vysvietiť, že sa mu dokazovanie ani týmito bočnými okolnosťami nepodarilo.

Ja som svoje štúdia končil na maďarských školách, lebo som ich pri doterajšom exekvovaní národnostného zákona inde končiť ani nemohol, a verejný žalobník predsa nepovie, že by som sa bol naučil nenávideť maďarskú národnosť na týchto školách. Na tých maďarských školách som sa naučil Maďarov milovať, ako našich bratov uctiť a s nimi v shode žiť; lenže na tých maďarských

školách od číro-čistých Maďarov, mojich spolužiakov ako aj professorov, naučil som sa milovať slovenský ľud, z ktorého pochádzam, i reč, ktorá mi je materinskou rečou, a práve od tých číro-čistých Maďarov som sa i to naučil, že len ten môže byť dobrým vlastencom, kto sa svojho rodu verne a svedomite pridŕža a kto ho nezapre, nezradí v nijakých okolnostiach.

K nenávisti oproti Maďarom nemám príčiny ani odvtedy, ako som vystúpil do verejného života a ako stal som sa advokátom, lebo však žijem výlučne medzi slovenským ľudom a úradmi, ktoré v našom kraji výlučne repräsentujú Maďarov. Oproti mne sa do tých čias, kým som nevystúpil ako kandidát vyslanectva, ani tieto úrady nechovaly nepriateľsky, teda som nemal príčiny nenávisť hlásať oproti Maďarom, a žiadanie toho, čo mne a slovenskému ľudu dľa zákona patrí, predsa nemôže byť považované za búrenie proti maďarskej národnosti.

Že som vystúpil za kandidáta vyslanectva s programmom slovenskej národnej strany, to tiež nemôže byť považované za búrenie proti maďarskej národnosti, lebo som užil len toho ústavného práva, ktoré každému občanovi zákon zabezpečuje, a mojou povinnosťou bolo, aby som rovno povedal voličom, v akom smere a v akom duchu ich budem zastupovať, a nebolo by bývalo rovným pokračovaním, jestli by som nebol povedal, že vystupujem ako Slovák a že sa budem snažiť vymôcť práva, ktoré Slovákom dľa zákona patria.

To jedno musím vyznať, že ma obavou naplňuje také urazenie ústavného práva, ako je tento process, a moja viera v ústavnosť, právo, zákon a spravedlivosť je otrasená, lebo kde kandidát vyslanectva stavia sa pred súd preto, že svojho ústavného práva použil, a kde kandidát dáva sa pod policajný dozor preto, že vystúpil s programmom takým, ktorý nesrovnáva sa s presvedčením verejného žalobníka alebo väčšej-menšej čiastky obyvateľstva našej krajiny, tam prestáva ústavné právo, zákon, pravda a spravedlivosť.

Ináče v mojich programmných rečiach nebolo ani najmenšieho odseku, ktorý by bol smeroval proti maďarskej národnosti. Ba práve naopak, hlásal som lásku k našim bratom Maďarom, shodu s nimi, a je moje presvedčenie, že naša vlasť len vtedy bude šťastná a požehnaná zem, keď tu všetky národnosti v láske a shode budú prežívať.

Žiadal som len to, čo Slovákom dľa zákona patrí a exekvovanie toho zákona, ktorý je ústavnou cestou donesený, ktorý je ešte

vždy v platnosti, a myslím, že zákonné práva si žiadať je nie búrením proti maďarskej národnosti.

Že by národnostný zákon bol exekvovaný, to vari nebude tvrdiť ani verejný žalobník; lebo tento zákon nakladá, aby daňové knižky, predvolania, výnosy a výroky atď. boly občanom slovenskej materinskej reči aj v slovenskej reči vydaté, aby Slováci mohli zakladať nižšie a stredné školy so slovenskou naukosdeľnou rečou, aby slovenská reč na universite mala svoju osobitnú katedru, a z toho všetkého v živote nič nevidíme.

Verejný žalobník tvrdil ďalej, že sedím na zahanbujúcej lavici obžalovaných. Náhľady sú rozličné, no môžem uistiť každého, že sa nikdy nebudem hanbiť, keď prídem na lavicu obžalovaných preto, že som užil ústavného svojho práva a chcel som prispeť k pomoci môjmu ľudu.

Vytýkal mi verejný žalobník aj to, že som zneužil ústavné právo, keď som nútil Martina Halíka, poťažne jeho otca, aby na mňa hlasoval. Požaduje sa, aby verejný žalobník, keď tvrdí niečo, tvrdil pravdu. Náš pán fiškus v tomto páde od pravdy sa odchýlil, nakoľko som ja ani Halíka, ani jeho otca nemohol nútiť, aby na mňa hlasovali, poneváč ani jeden nemali hlasu, a tým, že som ako advokát vypovedal Halíkovi zastupiteľstvo, som užil len svojho práva, tým viac, poneváč Martin Halík, ako v obecnej službe postavený, oproti mne nešetrne sa choval. Tým som len svojmu advokátskemu svedomiu urobil zadosť, keď som mu vypovedal zastupiteľstvo, keď som ho s tým svedomím nemohol zastupovať, ako do tých čias.

Verejný žalobník na plné ústa tvrdil o mne, že som vyrástol v nenávisti a v neláske oproti Maďarom. To ani sám neverí, lebo to je holá nemožnosť, aby brat brata neľúbil, a ja predsa považujem Maďarov za našich bratov.

Čo ma ale najväčšou nevoľou naplnilo a čím verejný žalobník prehrešil sa proti svojmu úradu, ktorého povinnosťou je zastupovať a chrániť zákon, je to, že mi vyslovil zazlenie preto, že som sa i počas pojednávania hrdo a sebavedome uznal za Slováka. Tedy je už aj to hriech, keď občan uhorský uzná, že je Slovákom, že je jeho materinskou rečou slovenská? To by som nebol čakal od verejného žalobníka, lebo týmto sám urazil zákon, a ani nie moje pokračovanie, ale práve pokračovanie verejného žalobníka môže byť považované búrením.

Ako je možné v ústavnom štáte, kde národnosti majú práva zákonom zabezpečené, z verejného miesta vytýkať, že je niekto Slovákom? No nejdem ďalej o tejto bolastnej veci hovoriť, len musím ubezpečiť verejného žalobníka, že ma on nikdy nepomýli, aj budem sa i za týmto hlásiť práve tak za Slováka, ako za verného syna našej drahej uhorskej vlasti a úprimného a oddaného člena politického uhorského národa.

Verejný žalobník nám vytýkal, že so zahraničím udržujeme materiálne a duševné styky. Môžem každého ubezpečiť, že ja ani v jednom ani v druhom ohľade neudržujem tých stykov, lebo materiálne nepotrebujem ani si nežiadam nijakej zahraničnej podpory, ako sa o tie vôbec z nás nikto nehlási. Moje vzdelanie, keď nebolo slovenských škôl, je maďarské a ako advokát čerpám svoju ďalšiu vzdelanosť z maďarských prameňov. Ináče to je otrepaná frása, ktorej ani sám verejný žalobník neverí.

Ľudová banka v Novom Meste n. V. nesleduje žiadnej politiky, ako vôbec žiaden peňažný ústav u nás; je to ústav založený k dobru ľudu a ja by som bol sám rozhodne proti tomu, aby sa peňažné ústavy do politiky miešaly, ony s politikou nemajú nič.

Vytýkal ďalej verejný žalobník, že som vystúpil s programmom slovenskej národnej strany. Uznám, že toto pomenovanie dľa národnostného zákona je nie cele správne, lenže slovenská národná strana povstala ešte pred národnostným zákonom, a strany politické rady sa pridŕžajú svojho pôvodného pomenovania. Ináče tu je nie hlavné pomenovanie, ale programm strany, a ten úplne zodpovedá zákonom, hlavne ale národnostnému zákonu.

Verejný žalobník tvrdil ďalej, že Maďarov posmešne menujeme maďarónmi. To je tiež nie pravda, lebo my slovenskí intelligenti a slovenský ľud vôbec o Maďaroch posmešne nehovoríme. Alebo že úradníci sú insultovaní, a to chcel dokázať pádom všeobecne cteného občana Daniela Slávika Kubinu a pána farára Borsuka. Že by u nás úradníci boli insultom vystavení, nedokázal ničím, a to že Daniel Slávik Kubina oproti notárovi Brhlovičovi, s ktorým je ináče „per tu“ priateľ, háji svoje právo, alebo že pán farár Borsuk starodávne práva cirkve bzinskej bránil proti nešetrnému nápadu notára Brhloviča, predsa nemôže byť insultovaním úradov, tým menej, že tento notár, ako to i tu preukázaný dokument dokazuje, vždy správne nepokračuje.

Vytýkal tiež verejný žalobník, že dľa židovských svedkov v Lubinej počuť od ľudu také hlasy, že si ľud žiada, aby Rusi prišli

spraviť poriadok. Že je to vymyslenina, o tom je aj on sám presvedčený, a presvedčený je aj o tom, že týmto lubinskí páni gšeftsmani chcú len kryť svoje nepekné kúsky, aby mohli v kalnej vode tým lepšie loviť. Že v Lubinej počuť nespokojné hlasy, to je pravda, ale tomuto je nie ablegátska voľba na príčine, lež staro-turanské voľby do stoličného výboru, ktoré boly tak protizákonne prevedené, že z nich jednu administratívny súd i zrušil, a na každý pád musí ľud pobúriť to pokračovanie, že keď oni štyri pätiny svojich hlasov oddajú na svojich kandidátov, za zvolených sú vyhlásení tí, ktorí ani piatu čiastku hlasov nedostali. Ale túto nespokojnosť sme nezapríčinili my, ona je dielom orgánov, ktoré nezákonne viedly voľby.

Prv než by som dokončil svoju reč, musím i ja porobiť niektoré poznámky na výpovede svedkov.

Že by som bol povedal, „načo nám je maďarská reč“, „načo nám je maďarstvo“, „potlačme tak Maďarov, ako sú Slováci potlačení“, nedokázal ani jeden svedok obžaloby, nakoľko, že by som toto bol povedal, pri osobitnom, jednotlivom vypočúvaní netvrdili ani Barančík, ani Deutsch, ani Pless, ani Herzog. A že som pri daňových knižkách, pri predvolaniach a výrokoch popri maďarskej reči žiadal i slovenskú reč, to za búrenie ani ja, ani nikto považovať nemôže. Myslím ale, že výpoveď desiatich bezúhonných svedkov, ktorí dokázali, že moja reč bola v zákonnom a vlasteneckom duchu držaná, musí mať viac hodnovernosti, ako výpoveď Barančíka, ktorý pre obyčajnú krádež bol sedemmesačným ťažkým žalárom trestaný, ako výpoveď Deutscha, ktorý sa oproti nám a oproti môjmu zosnulému otcovi v svojej zlosti takým hanobným spôsobom vyslovil, ako sa žiaden poriadny človek vysloviť nemôže, alebo ako výpoveď Plessa a Herzoga, ktorých zlosť za to, že sme v Lubinej potravný spolok založili, každý nestranný človek vidí.

Ohľadom Herzoga som ináče žiadal, aby bolo zadovážené svedectvo o jeho mravnosti, aby sa videlo, aký je to svedok.

Dr. Jozef Duchoň svedčil, že som mu programmnú reč po jej vyhotovení dal prečítať a preto tento svedok, ktorý reč i čítal napísanú i počul ju tri razy, môže najsvedomitejšie svedčiť, v akom duchu bola programmná reč napísaná a povedaná.

Verejný žalobník vytýkal nám ďalej i pieseň „Hej, Slováci!“ Keď sa robí, že všetko vie, mal by vedieť, že táto pieseň vzala svoj pôvod v Prahe a nikdy nebola namerená proti Maďarom. Môžem ho ubezpečiť, že túto pieseň, ako som ju spieval doteraz,

budem spievať i za týmto. A v nej niet ani slova, ktoré značilo by nenávisť proti Maďarom.

Tvrdil verejný žalobník ešte i to, že vôbec búrenie proti maďarskej národnosti je už i to, keď niekto vystupuje s programmom slovenskej *národnostnej* strany. Tedy Slovákovi považuje sa už i to za hriech, že pridŕža sa reči, ktorú v kolíske počúval a vôbec to, že sa Slovákom narodil; lebo druhý smysel tento odsek žalobnej reči nemôže mať. Sám tento fakt ukazuje, že verejný žalobník vedie tento process nie z právneho stanoviska, ale z politickej nenávisti.

Poneváč je dokázané, že tento process zlostne a bezzákladne bol do behu pustený, poneváč kráľ. súd sa presvedčil, že je to holá nemožnosť, aby som ja bol búril proti maďarskej národnosti, prosím mňa zpod obžaloby osvobodiť.

Reč Ľudovíta Čulíka.

Popredku bola všeobecne známa vec, že bude hovoriť po slovensky. Vilhelm Clair, tajomník Femky, dal natlačiť lístky, na ktorých vyzýva sa obecenstvo, prítomné v stoličnej sále, aby vstalo s miest a odišlo i zo stoličného domu, akonáhle začne Čulík hovoriť po slovensky. Lístok taký bol daný pri vstupovaní do sály popoludní. Čulík skutočne hovoril po slovensky, ale zo sály odišiel len pán tajomník s tromi židmi. Z ostatného obecenstva, ktoré až obľahlo velikú stoličnú sálu, nikto sa ani len nepohol s miesta. A keď Čulík s dobrou pointou dokončil svoju reč, len-len že mu netlieskali.

Ľudovít Čulík hovoril nasledovne:

Slávny sedriálny súd!

Indirektne som bol p. predsedom súdu vyzvaný nehovoriť viac v mojej záležitosti, ale ja na krátko predsa prehovoriť chcem, aby sa nezdalo, že „qui tacet consentire videtur“. Len pár vetami chcem na všetko to obviňovanie so strany p. fiškusa odpovedať. Dva týždne tu sedím na lavici obžalovaných pre dva éljeny, ktoré som v svojej reči v Lubinej povedanej Jeho veličenstvu kráľovi uhorskému a ministrovi Széllovi vyniesol preto, že oba doliehali na čistotu volieb, za ktorou i my sme od dávna vzdychali, lebo sme mnoho ráz svedkovia boli, ako sa predtým pred voľbami napájalo, uplácalo, sľubovalo, hrozilo a vôbec tie najväčšie nátlaky na voličov robily sa.

Nuž pre tieto dva éljeny, kráľovi a ministrovi vynesené, necháváte ma tu dva týždne na lavici obžalovaných sedeť? Veď iného priestupku som nespáchal, žiadnu národnosť, žiadne vierovyznanie som v mojich pár slovách, Lubinákom povedaných, ani slovíčkom nepripomenul a počas celého vypočúvania svedkov a behom celého processu tohoto o mojej osobe vlastne ani reči nebolo, len jeden žid svedčil, že som mocou a krvou vyzýval Lubinákov vydobyť práva slovenského národa, čo ale ten svedok na tretí deň odvolal — čo tiež na jeho hodnovernosť hádže utešené svetlo! Začo ma tedy súdite?

Ja ako chlapec učil som sa v škole jednu, tuším Esopovu, bájku, že si chlapci vyšli k jednomu rybníku a zabávali sa tam tým, že do žiab kamením hádzali, „a jak sa ktorá na vrch ukázala, kameňom v pysk dostávala", — ale jedna stará, zkúsená, predsa vystrčila hlavu a povedala chlapcom:

„Chlapci! chlapci! prestaňte od takej roboty,
vám je to hračka, nám to ide o životy!"

A toto bych chcel povedané mať p. fiškusovi, jemu je to hračka súdiť mňa a žalovať na mňa — ba je mu to snáď gradus ad parnassum, ale mne ide o česť a dobré meno. Ja sa ani na to odvolávať nejdem, že som taký dobrý vlastenec, nie-li lepší, ako je p. fiškus — lebo tomu, kebych aj dušu na dlaň vyložil, nenie moje osvedčenie ničím, on neuverí a myslí, že len on hazafišág má v árende.

Žaloval tu na mňa v záverečnej reči, že som r. 1898 na dištriktuálnom konvente nechcel po maďarsky hovoriť, že som počal slovensky hovoriť, a keď mi nedovolili, že som počal nemecky vraj, a keď nedovolili ani nemecky, latinskú reč že som chcel spustiť, a keď ani to nedovolili, že som potom v krásnej maďarčine porazil všetkých! Pýtam sa: čo majú naše konventy a moje vystupovanie na nich s touto pravotou? P. fiškus sa nerozumie do našej samosprávy cirkve a preto nech ju radšej ani nespomína. Čo som na otáznom konvente hovoril, o tom neprichodí p. fiškusovi úsudky a žaloby vynášať, tam som mal svojho biskupa a inšpektora a jedine tí mali právo súdiť ma, a nie tento súd, nie fiškus. Poviem ale, keď už nastoleno je moje pokračovanie na onom dištriktuálnom konvente z r. 1898 pred tento slávny súd, že som tam jednomu šovínovi z Trenčína, ktorý mi upieral známosť maďarčiny, povedal: „Beszélek ugyan magyarul, ha bár talán nem olyan zamatos drótos-tót kifejezéssel mint előttem szóló ügyvéd úr, de beszélek."

Tu ma slávny sedriálny súd súdiť má, či som búril proti maďarskej národnosti, a ja sa odvolávam nie na 10—20 svedkov, ale odvolávam sa na tisíce svedkov, ktorí moje účinkovanie od 22 rokov znajú, že som ani v Lubine, ani na St. Turej, ani nikde na svete nebúril nikdy — moje účinkovanie ako otvorená kniha leží pred zrakom verejnosti, a dokáže-li sa mi okrem tých snáď sem dokomandovaných svedkov, že bych kedykoľvek a kdekoľvek bol búril či proti Maďarom, či proti Nemcom, či proti ktorejkoľvek národnosti alebo vierovyznaniu, hoden som pokuty, lebo ja som služobníkom Toho, ktorý láskou a dobročinením podmaňoval svet a národy, a nie nadávaním a osočovaním. Ja mám ten apoštolský príkaz: „Všetkých ctite, bratstvo milujte, Boha sa bojte, kráľa v poctivosti majte!“ a toho som sa držal za 22 rokov môjho kňazského účinkovania a držať sa budem aj naďalej, až do mojej smrti. A to som dokázal aj v Lubinej, keď som i kráľovi i jeho prvému ministrovi na slávu privolal.

Ale, slávny sedriálny súd, aká by v tom bola logika, keď bych bol búril proti Maďarom a potom tým najvyšším repräsentantom maďarstva som privolal na slávu, čo aj všetci štyria proti mne vedení svedkovia dosvedčili! Lebo búriť a na slávu privolať v tej istej reči tým istým — to môže len šialenec, a ja predsa som zdravého, duchom Kristovým — teda duchom lásky — preniknutého rozumu človek. Už keď celú moju pravotu z logického stanoviska posúdite, nenie možno, aby Ste ma odsúdili, — ba ja s istotou čakám, že ma za úplne nevinného uznáte a tak Vám Pán Boh pomáhaj!

Bolo večer $8^1/_2$ hodiny, keď Ľudovít Čulík prestal hovoriť. Po reči Ľudovíta Čulíka predseda súdu oznámil, že vyhlásenie výroku bude 7. februára pred obedom.

Počas pravotných rečí bola veľká sála stoličného domu nabitá. Všetko čo len v Nitre niečo znamená bolo tam. Stolica, súdy, úrady, officierstvo, kňazstvo, i dámy boly zastúpené, tak že počet obecenstva obnášal 350—400, ač prístup bol obmedzený, a do sály bol pustený len kto mal vstupný lístok. Ba i z vidiekov boli početní poslucháči, bola teda repräsentovaná celá nitrianska stolica. Obecenstvo vydržalo od začiatku až do konca rečí, napnute a početní s úľubou a prisvedčovaním počúvali vývody obhajcu a obžalovaných, v sále bola sviatočná tichosť, nikto v ničom neprotirečil, mnohí

verejne dávali na javo svoj súhlas, zvlášte pri reči dr. Jula Markoviča, ktorému len-len že neaplaudovali.

Výrok bol vyhlasený až 7., v sobotu večer a zneje nasledovne:

Výrok nitrianskej súdnej stolice
č. 947/903.

Na svobodnej nohe sa nachodiaci dr. Rudolf Markovič, narodený dňa 20. apríla 1868 na Hrachove, novomestský obyvateľ, ev. aug. v. ženatý, slovenskej reči, otec 3 detí, majetný, advokát.

Na svobodnej nohe stojaci dr. Julius Markovič nár. dňa 21. decembra 1860 na Hrachove, novomestský obyvateľ, ev. aug. v. ženatý, slovenskej materinskej reči, otec 4. detí, majetný, lekár.

Na svobodnej nohe sa nachodiaci Ľudovít Čulík, nar. dňa 7. apríla 1848 v Skalici, staro-turanský obyvateľ, ženatý, bezdetný, slovenskej materinskej reči, majetný, farár, vyhlasujú sa za vinných v prečinu búrenia proti národnosti dľa 172 § T. Z. 2. odsek, ktorého sa dopustili dňa 22. septembra 1901 v Lubinej z príležitosti držania programmných rečí na krajinský snem verejne pred shromaždením pozostávajúcim z viac 100 hláv.

Dr. Rudolf Markovič kandidát slovenskej národnej strany vyslovil sa nasledujúcim spôsobom:

„Na čo nám je maďarská reč, vy tej bez tak nerozumiete, súdobné výroky a predvolania sú len preto osnované v maďarčine, aby ste ich nerozumeli. Maďari zatlačujú Slovákov, nanucujú nám maďarskú reč v školách. Keď ja budem vyslancom, budem žiadať, aby ste všetko dostali len v slovenčine, a nesmieme trpeť, aby Maďari zadržali naše práva; aj daňové knižky sú vedené len preto v maďarčine, aby ste nevedeli, začo platíte. Držme spolu, aby prišiel na vrch slovenský jazyk a aby maďarský jazyk tak bol potlačený, ako je teraz slovenský.

Dr. Julo Markovič a Ľudovít Čulík schváliac dr. Rudom Markovičom povedané zopätovali, a líčiac položenie slovenskej národnosti, prítomných povzbudzovali vydržať, prízvukovali zvlášte potlačenie slovenskej národnosti a reči, a preto na základe 172 § T. Z. posudzujú sa dr. Rudolf Markovič na 5 mesiacov štátneho väzenia a 500 korún peňažnej pokuty, v páde nedohnateľnosti na ďalších 25 dní štátneho väzenia; dr. Julo Markovič na 2 mesiace štátneho väzenia a 200 korún pokuty, v páde nedohnateľnosti na

ďalších 10 dní štátneho väzenia; Ľudovít Čulík na 3 mesiace štátneho väzenia a 300 korún pokuty, v páde nedohnateľnosti na ďalších 15 dní štátneho väzenia.

Peňažné pokuty majú byť zaplatené pod ťarchou exekúcie za 15 dní, a majú sa obrátiť na cieľ označený 27. zák. od. z roku 1892.

Obžalovaní sú povinní spoločne zaplatiť pod 15. dňami všetky trestné útraty kr. pokladnici pod ťarchou exekúcie.

Dr. Rudolf a Julo Markovič na základe 326 § T. Z. sa osvobodzujú z pod obžaloby udajného búrenia proti národnosti, ktorého sa mali dopustiť vo Bzinciach v ten istý čas.

Výrok po právoplatnosti má byť oznámený prešporskej advokátskej komore, a biskupovi preddunajského ev. aug. v. dištriktu (Fridrichovi Baltíkovi v Balaša-Ďarmotách).

Dôvody.

Dľa dát záverečného pojednávania, dr. Rudolf Markovič, ako kandidát slovenskej národnej strany dňa 22. septembra 1901 zjavil sa v Lubinej spoločnosti dr. Jula Markoviča, Ľudovíta Čulíka a jednotlivých úradníkov novomestskej Ľudovej banky, a povedal svoju programmnú reč pred 6—800-dušovým zástupom; skončiac ju, šli do Horných Bziniec, kde držal programmnú reč pri podobných okolnostiach.

Po týchto rečiach urobil oznámenie lubinský okresný notár preto, lebo dr. Rudolf Markovič a jeho dvaja spoločníci na oboch miestach upotrebili poburujúce výrazy proti maďarskému národu.

Po prevedení vyšetrovania dr. Rudolf Markovič a dr. Julius Markovič výnosom súdnej stolice č. 5103/902, Ľudovít Čulík výnosom kráľ. tabule č. 793/902 boli pod obžalobu postavení pre prečin búrenia proti národnosti.

Dr. Rudolf Markovič na záverečnom pojednávaní tají, že by bol urobil základ žaloby tvoriace nasledovné vyjadrenie: „Doteraz nás Maďari aj tak potlačovali, netreba maďarská úradná reč. Neviete, za čo platíte daň, lebo vám čokoľvek zapíšu do maďarských daňových knižiek. Nesmieme trpeť, aby nám Maďari zadržiavali naše práva.“ Spolu určite tajil takú výpoveď, dľa ktorej maďarské súdy preto vydávajú výroky v maďarskej reči, aby slovenský ľud nevedel, za čo ho odsúdia, tají to, že maďarský jazyk nám netreba, a že je tu čas, žeby sa sobrali Slováci, aby na vrch prišiel slovenský jazyk a aby potlačili maďarčinu, poťažne Maďarov tak, ako doteraz bola

potlačená slovenská reč, poťažne slovenský ľud. Práve to tvrdí, že svoju reč držal v rámci zákona z r. 1868, 44. zák. článku; o potlačení Slovákov nič nerozprával, lež prízvukujúc nemiestne odanenie, tvrdil, že pod tlakom takéhoto nachádza sa slovenský ľud, majúci málo a zlej zeme; sľúbil, že v páde jeho vyvolenia bude žiadať, aby popri úradnej maďarskej reči v krajoch Slovákmi obývaných úradné listiny a daňové knižky boly vydávané i v slovenčine; vzdor tomu, že označil potrebu revísie cirkevno politických zákonov, predsa sa vyjadril v tom smysle, že kým je zákon zákonom, treba si ho uctiť.

Konečne určite tajil svoje udajné vyslovenie sa: „Tu je čas, aby sme sa sobrali, aby Slováci prišli na vrch, a aby zatlačili Maďarov". On práve protivu povedal, tvrdiac, že v úvode reči rozprával o nerozdielnosti, neodvislosti a samostatnosti Uhorska, dajúc výraz svojej túžbe, aby ako doteraz čez stá rokov nažívali Slováci s Maďarmi v pokoji a najlepšom pomere, aj naďalej tomu tak bolo čez nepočetné rady rokov.

Dr. Julius Markovič soznáva, že na oboch miestach svojho brata dr. Rudolfa Markoviča predstavil a za kandidáta odporúčal.

Po zadržaní programmnej reči na oboch miestach sa oznove ohlásil, a zase odporúčal kandidáta na základe slovenského národného programmu; v priebehu reči vysvetlil zákon o kuriálnom súdobníctve, poťažne o svobodných voľbách. Vo Bzinciach ešte i viac rozprával, lebo nálada bola lepšia, tu zvláštne prízvukoval ich vlastenectvo a prítulnosť ku vlasti. Ale tají, že by bol zopätoval programmnú reč po jej odznení; keď by ju aj bol zopätoval, ani vtedy nebúril, lebo ona neobsahovala poburujúce výrazy. O potlačení slovenskej národnosti nepovedal ani slova, zvlášte tajil, že by sa vo Bzinciach takto bol vyslovil: „Držme spolu, aby na vrch prišiel náš slovenský jazyk, a nech je maďarský tak potlačený, ako teraz slovenský."

Soznáva, že shromaždených povzbudzoval spoludržať a vydržať tým cieľom, aby dr. Rudolfa Markoviča vyvolili za vyslanca, lebo to bolo v jeho záujme ako brata a prívrženca.

Ľudovít Čulík soznáva, že v Lubinej rečnil naostatok, a tak ako i dr. Julius Markovič vysvetľoval zákon o kuriálnom súdobníctve a odporúčal ľudu dr. Rudolfa Markoviča Na konci svojej reči privolal na slávu Jeho veličenstvu a ministerpredsedovi Széllovi, ako pôvodcom čistých volieb.

Voči takémuto bráneniu dokázalo sa na záverečnom pojednávaní, že dr. Rudolf Markovič v Lubinej sa vyjadril, dľa výpovedí sprisahaných svedkov B. Barančíka, E. Deutscha, Š. Plessa, Š. Herzoga takto: „Na čo nám je maďarská reč, vy tomu aj tak nerozumiete; súdne výroky a predvolania sú len preto osnované v maďarčine, aby ste nerozumeli. Maďari zatláčajú Slovákov, nanucujú nám maďarčinu v škole; jestli ja budem vyslancom, budem žiadať, aby ste všetko dostávali po slovensky, a nesmieme trpeť, aby nám Maďari zadržali naše práva. Aj daňové knižky sú preto maďarské, aby ste nevedeli, za čo platíte. Držme spolu, aby sme my prišli na vrch, a aby maďarčina tak bola potlačená, ako bola doteraz slovenčina."

Výpoveďami E. Deutscha a Š. Herzoga dokázalo sa, že reč dr. Rudolfa Markoviča dr. Julius Markovič takmer doslovne zopätoval, a zvlášte prízvukoval utlačenie Slovákov.

Dľa výpovedí B. Barančíka, E. Deutscha a Š. Herzoga Ľudovít Čulík, schváliac reč dr. Rudolfa Markoviča, tiež ju zopätoval a podobne prízvukoval utlačenie Slovákov; povzbudzoval prítomných vydržať a spoludržať pri prednesenom programme osvedčiac sa, že svoje práva len takto môžu obrániť.

Proti vieryhodnosti týchto obťažujúcich svedkov urobili námietky ak obranca tak obžalovaní, lebo S. Pless a E. Deutsch sú ako malokupci v nepriateľskom pomere s dr. Rudolfom a dr. Juliusom Markovičom, pre založenie potravného spolku, ktorý veľmi škodí svedkom; vyše toho s E. Deutschom mali process pre ublíženie na cti; proti B. Barančíkovi predniesli, že v roku 1892 bol pokutovaný pre krádež, proti Š. Herzogovi ale namietali, že nevie čítať a písať.

Tieto námietky kráľ. súd neberie za také, ktoré by urobily v bársakom spôsobe vierypochybnými výpovede svedkov, nakoľko všetci sa osvedčili, že sú voči obžalovaným nepredpojatí.

O S. Plessovi a E. Deutschovi sa dokázalo, že mimo nich v Lubinej je ešte viac kupcov s miešaným tovarom, a tak, odhliadnuc od toho, že hlavný spôsob výživy svedkov je iný obchod: zo založenia potravných spolkov na nich pripadajúca škoda je taká malá, že súd túto okolnosť, vzhľadom na ich bezvadný predživot, nevzal za základ nepriateľského smýšlania, a tak nedrží vieryhodnosť ich svedčenia za otrasenú.

Výpoveď E. Deutscha nerobí pochybnou ani process ublíženia na cti, ktorý pozdvihli proti nemu bratia Markovičovci, lebo svedok

zpod obžaloby právoplatne bol osvobodený, niet prijateľnej príčiny k nepriateľskému cíteniu proti obžalovaným.

Proti sprisahaniu B. Barančíka urobená námietka je srútená už samým výrokom, ktorý nariadil jeho sprisahanie.

Konečne nemožno prijať ani námietku proti Š. Herzogovi, lebo nevedomosť písania nevytvára porozumenie pospolitému ľudu povedanej reči.

Voči týmto obťažujúcim svedkom, ktorých výpovede boly súdom uznané za nepredpojaté a spoľahlivé, Ján Valenčík, Ján Subuly, Jozef Krafta, Jgor Hrušovský, Karol Pišný, dr. Jozef Duchoň, Juro Dujka, Martin Trusík Hrabovský, Ján Solovic, Martin Rojko tajili, že by obžalovaní boli upotrebili v Lubinej tie výrazy, ktoré obťažujúci svedkovia dokázali.

Poneváč ale z týchto svedkov Ján Valenčík, Ján Subuly, Juro Dujka, Martin Trusík Hrabovský vo svojich výpovediach osvedčili, že sa nepamätajú na celú reč; ba Ján Subuly aj to soznal, že počas reči dr. Rudolfa Markoviča sa vzdialil na 2 minúty, a vzdor tomu s celou určitosťou tvrdili, že žalovaní neupotrebili inkriminovaných výrazov, táto okolnosť robí pochybnou vieryhodnosť ich svedčenia.

Jozef Krafta, Karol Pišný, Martin Rojko vo svojich svedčeniach predniesli niektoré čiastky rečí obžalovaných, potom sa vyjadrili, že na iné sa nepamätajú; vzdor tomu tvdili, že nepovedali inkriminované a jednotlivé skutočne prednesené výrazy, ktorá okolnosť tiež robí pochybnou vieryhodnosť svedkov; pri Jozefovi Kraftovi a Karolovi Pišnému príde ešte i to do ohľadu, že sú zamestnanci Ľudovej banky, ktorá stojí pod správou dr. Juliusa Markoviča, prvý je pokladník, druhý úradný sluha a tak sú v odvislom postavení k tomuto obžalovanému. I výpoveď Igora Hrušovského nie je voľná od každého predpojatia, následkom čoho nemôže byť považovaná za nepochybnú, lebo demonstratívne uznal pri záverečnom pojednávaní, že je oduševneným privržencom slovenskej národnej strany; vydáva i časopis, ktorý slúži záujmom tejto strany, do ktorého druhý obžalovaný dr. Julius Markovič píše články; konečne i preto, lebo je účtovníkom horoznačenej banky, a tak je odvislým od obžalovaného dr. Juliusa Markoviča.

Svedčenie dr. Jozefa Duchoňa kr. súd preto neprijal za bezzávadné, lebo dľa jeho vlastného soznania a i dľa tvrdenia obžalovaného dr. Rudolfa Markoviča, programmnú reč spoločne zostavili, a tak priznaním sa k pravde by sa sám obťažil spoluvinníctvom;

vyše toho súc onoho času pomocníkom dr. Rudolfa Markoviča, jeho výpoveď nemožno považovať za čistú od náteru každej zaujatosti.

Juro Solovic tvrdil, že velmi pozoroval na reč, a vzdor tomu svedčil, že nebola reč o revísii cirkevno-politických zákonov a školách. Keď teda skutočne povedané označuje za nepovedané, je zistené, že nemohol pozorovať na reč, a keď predsa s celou určitosťou tvrdí, že obžalovaní neupotrebili predmet obžaloby tvoriacich výrazov, táto čiastka jeho svedčenia stala sa pochybnou. Výpovede týchto zčiastky zaujatých, zčiastky odvislých svedkov neboly prijateľnými dôkazmi k podvráteniu neinteressovaných a neodvislých svedkov.

Poneváč ale tie výpovede, ktoré tvoria predmet žaloby a ktoré sa i dokázaly svedčením obťažujúcich svedkov, bez otázky sú súce ku tomu, aby povzbudily k nenávisti proti maďarskému národu na shromaždení prítomných občanov slovenskej národnosti, nakoľko im bol predstavený maďarský národ ako taký, ktorý utláča Slovákov v užívaní ich reči tak vo škole, ako i pri súdoch a iných vrchnostiach, a ich pozbavuje ešte aj udajných zákonnitých práv; a poneváč takéto vyjadrenia boly urobené slovom na verejnom shromaždení, tvoriac ony skutok prečinu búrenia, ktorý je označený v 172. § T. Z. tým viac, že k skutku je nepotrebné nasledovania události, a tak bolo treba zistiť vinu obžalovaných na dr. Juliusa Markoviča a Ľudovíta Čulíka i preto, *lebo počúvajúc do konca reč dr. Rudolfa Markoviča, znajúc obsah a ducha celej reči, keď túto reč schválili: povedome a naschvál prijali ju za svoju.*

Pri vymeraní trestu pri všetkých troch obžalovaných za oblahčujúcu okolnosť bolo braté ich rozčulenie z príležitosti volebných pohybov; pri dr. Juliusovi Markovičovi vyše toho bezúhonný predživot a to, že účinkoval v záujme svojho brata; pri Ľudovítovi Čulíkovi jeho bezúhonný predživot.

Oproti tomu obťažujúca okolnosť je pri dr. Rudolfovi Markovičovi jeho trestaný predživot (bol dva razy posúdený pre súboj!), pri Ľudovítovi Čulíkovi ale to, že on ako kňaz majúc väčší vplyv na ducha ľudu, jeho schválenie bolo súce k stupňovaniu účinku dr. Rudolfom Markovičom povedaných slov.

Posúdenie obžalovaných v trestných útratách zakladá sa na 480. §. T. Z.

Kr. fiškál dvíha obžalobu proti dr. Rudolfovi Markovičovi a dr. Juliusovi Markovičovi, že dňa 22. septembra 1901 vo Bzinciach dr. Rudolf Markovič povedal vo svojej programmnej reči: „načo

nám je maďarská reč", „načo nám je maďarstvo" (atď. to isté, čo i za lubinskú reč).

Dr. Julius Markovič doplniac túto reč, potvrdil ju a ešte do ložil: „Držme spolu, aby sme sa vyšinuli nad Maďarov, a aby sme ich tak potlačili, ako teraz nás oni tlačia".

Takéto výrazy žaloby v priebehu vyšetrovania dokážuc Gustáv Pollak, Samuel Pollak a Samuel Kellerman, obžalovaní na tomto základe tiež boli postavení pod obžalobu pre prečin búrenia označený v 172. §. T. Z., ktorého sa dopustili vo svojich bzinských rečiach. Na záverečnom pojednávaní ale obťažujúci svedkovia nevedeli udať predmet žaloby tvoriace výrazy, udajúc ako príčinu tohoto zjavu, že sa na ne už nevedia rozpamätať po tak dlhom čase, ačpráve títo svedkovia sa osvedčili, že ich výpovede — ktoré urobili vo vyšetrovaní — zodpovedajú pravde, a na to sú hotoví složiť prísahu. Títo svedkovia soznali z príležitosti ich protipostavenia s S. Brhlovičom, že dr. Rudolf Markovič a dr. Julius Markovič upotrebili predmet žaloby tvoriace a horevyššie udané výrazy — ktoré sú príhodné ku tomu, aby občanov slovenskej národnosti pobúrili proti Maďarom. Pritom všetkom berúc do ohľadu určité tajenie obžalovaných, berúc do ohľadu svedčenie svedkov obrany: nebolo možno prijať za uspokojujúce dôkazy k vypovedaniu viny obžalovaných známky neurčitosti na sebe nosiace výpovede horudaných obťažujúcich svedkov, a tak bolo treba osvobodiť zpod obžaloby dr. Rudolfa Markoviča a dr. Juliusa Markoviča.

Kr. súdna solica ako trestný súd.

Nitra, 1903. február 7.

Proti tomuto výroku všetci traja odsúdení appellovali na kr. tabulu v Prešporku, oznámiac proti výroku i mnoho nullít.

Appellátu na 16 hárkoch zadal v mene dr. Rudolfa Markoviča a Ľudovíta Čulíka Štefan Fajnor, ktorá nevšednými juridickými znalosťami a vývodami, nepodvrátnou logikou, neobyčajnou ostrosťou a bystrotou umu podvracuje všetky vývody výroku. I dr. Rudolf Markovič zadal v svojom mene appellátu.

Dr. Julius Markovič poťahom na svoju osobu appelloval sám a jeho appelláta zneje nasledovne:

Appelláta dr. Jula Markoviča na kráľovskú tabulu v Prešporku.

Výrok súdnej stolice je zodpovedajúce zakončenie umelej a na drevených nohách stojacej stavby, ktorej základ založil udávajúci lubinský notár, krivé steny boly jej vybudované predvyšetrovaním; vonkajšími ciframi, spojovacou a spolu držiacou maltou poslúžil verejný žalobník vystavením žaloby poukazujúcej na jeho veľkú tvorivú schopnosť; jej lesklú ornamentiku, skulptúru a zriedkavé pomiešanie barokka a renaissančného štílu tvorí súdobné pokračovanie, ktoré bolo prevádzané pri záverečnom pojednávaní vo všeobecnosti, pri vypočúvaní svedkov ale zvlášť.

S istotou tvrdím, že ešte nebol stvorený monstre-process na tak ničomnom základe v nedostatku najmenšieho vážneho podkladu od tých čias, ako bol v Uhorsku donesený trestný zakonník, a ešte sotva bol ktorý občan odsúdený takýmto spôsobom bez každého prijateľného dôkazu.

Pri záverečnom pojednávaní v obrannej reči predovšetkým som dal výraz svôjmu prekvapeniu, že po dokazujúcom pojednávaní proti mne verejný žalobník nestiahol žalobu, lebo ju vzhľadom na mňa v ničom nepodoprel ani jeden z obťažujúcich svedkov. Ale žalobník sa môže aspoň tým ospravedlniť, že bol dôsledný sám sebe, ako i svojmu pokračovaniu a vystupovaniu, ktoré v oči mne dokazòval počas záverečného pojednávania. Pravda, že pritom zabudol na vznešené povolanie žalobníka, dľa ktorého je jeho povinnosťou nie len žaloba, ale i obrana, a v oči mne prezradil taký veľký stupeň predpojatosti a bol by som mohol doniesť proti jeho nestrannosti také závažné príčiny, že smelo som mohol pýtať na úradujúceho fiškusa upotrebenie 74 § T. Z.

Ale za vytvorenú som držal možnosť, aby ma súd mohol posúdiť na základe skutkov, ktoré sa dokázaly v priebehu dokazujúceho pojednávania; však z toho materiálu, z ktorého bola zistená moja vina v poburovaní, bolo by sa práve tak dalo vyviesť, že som raboval alebo vraždil.

Keď aj dopúšťam, že pri takrečených politických processoch sa vždy tak nepožaduje materiálna pravda, a každú pochybnosť vytvárajúci dôkaz, ako pri obyčajných trestných pojednávaniach: ale i tu treba ratovať aspoň vonkajšú zdánlivosť, a zistiť keď aj nie absolútnu, teda aspoň relatívnu možnosť upotrebenia príslušného paragrafu. Kde sú nie zadržané takéto prvotné pravidlá a požiadavky súdobníctva, tam nemôže byť reč o spravedlnosti.

Tak sa zdá, že všetko toto dobre cíti aj sám súd, nakoľko v dôvodoch môjho posúdenia odbavil ma v 1—2 riadkoch, a len vo všeobecnosti zistí, že som takmer doslovne zopakoval lubinskú reč prvého obžalovaného a prizvukoval utlačovanie Slovákov, ako svedčili Deutsch a Herzog. Takéto súdenie, poťažne dôvodenie dľa 385 § T. Z. tvorí materiálnu príčinu nullity, nakoľko je nie určený pojem trestného činu, a nullitu na tomto základe i oznamujem. A na základe takéhoto ničoho nehovoriaceho a neurčitého odôvodnenia raz na vždy chcú poznačiť občana bezúhonného predživota, pozbaviť ho občianskej cti a chcú vytrhnúť z kruhu rodiny na dlhší čas jej živiacu hlavu. A keby aspoň pravde zodpovedalo v odôvodnení obsažené tvrdenie! Ale ešte i nato som prinútený upotrebiť Fehérváry-ovský parlamentárny výraz, t. j. že je ono plnokrevná nepravda. Moje tvrdenie veľmi ľahko dokážem. Berme rad-radom výpovede lubinských obťažujúcich svedkov na záverečnom pojednávaní. Barančík a Pless neprídu do povahy, lebo oni ma nepočuli hovoriť po programmnej reči kandidáta. Deutsch nevie, kedy a po kom som rozprával, a vôbec inšie nesvedčil, ako to, „lekár asi tak rozprával, ako jeho brat,“ keď ho predseda vyzval, aby jasne označil, čo som povedal, len to vedel svedčiť, že som tiež žiadal slovenské daňové knižky. Deutsch teda o mne určite svedčil len, *že som žiadal slovenské daňové knižky.*

Ku charakteristike a vieryhodnosti svedka Šimona Herzoga jeho svedčenie na základe rýchlopisných značiek, doslovne udávam. (Viď záverečné pojednávanie a výsluch Herzoga strana 75.) Tento svedok, keď žalobný senát nariadil zistiť čo som povedal, poťažne čo som zopätoval z reči kandidáta, pred okresným sudcom dr. Fitymom svedčil takto. (Viď dodatočne vypočúvanie svedka Herzoga na strane 126.) Pri záverečnom pojednávaní ani nebola upravená otázka k tomuto svedkovi, či a v čom som opätoval reč kandidáta? Ako teda možno z jeho tunajšej výpovede zistiť, že som takmer doslovne zopätoval reč kandidáta? — To neviem pochopiť mojím obyčajným občianskym rozumom.

So spoľahlivosťou a vierohodnosťou svedka v podstate sa budem zaoberať pri pojednávaní mojej nullitnej ponosy proti jeho sprisahaniu; tu sa s ním len na toľko porátam, nakoľko jeho výpoveď môže kryť alebo nekryť také odôvodnenie výroku, že som zopätoval slová kandidáta a prizvukoval utlačenie Slovákov.

Pri dodatočnom vyšetrovaní o tomto nesvedčil ani slova, a na výrazy mojej reči sa v ničom nepamätá. Pri záverečnom pojedná-

vaní na opätovanú otázku predsedu aj dva razy svedčí *ja už nič neviem, čo vravel Julius.*

Keď pozdejšie sudca Miklóssy tak mu predkladal otázky, ako to zrovna zakazuje 307 § T. Z., ticho vraví „áno“; keď spozoruje, že jeho odpoveď sa páči spytujúcemu sudcovi, na jeho druhú a tretiu otázku smelo povie svoje „áno,“ a som úplne presvedčený, že keď Herzog bol už tak posmelený, keby sa ho bol Miklóssy spýtal, či som nestiahol za nohy Pána Boha s neba? — aj na to by bol povedal svoje „áno“. Pred niekoľko minútami vzhľadom na mňa sa nepamätal na nič, a teraz naraz po $1^1/_2$ roku otovrí sa mu rozum, a v tej domienke, že čím viacej povie, tým je to lepšie: doloží, „všetko to povedal aj Čulík.“

Pýtam sa, či možno vôbec vážne brať svedčenie takéhoto druhu? Či pri čítať a písať nevedúcom možno predpokladať, aby sa verne vedel rozpamätať po $1^1/_2$ roku, kto aké výrazy upotrebil z troch rečníkov, poťažne, ktoré boly rečníkmi spoločne upotrebené? Pri vyšetrovaní na jednotlivé výrazy sa nepamätá, to isté vraví i pri pojednávaní na opätovné otázky predsedu — a len keď odpovede na otázky dajú mu do úst suggestívnym spôsobom, tri razy povie svoje áno.

Z tohoto vysvitá, že Herzog ani slovíčkom nezistil, že som zopätoval reč kandidáta.

Keby aj zodpovedalo pravde, že som povedal, že sú Slováci utlačení, to nijako nemožno zahrnúť pod pojem búrenia proti maďarskej národnosti, lebo som nepovedal, že utlačovanie prevádza maďarská národnosť, a ani to som nespomenul, v akom smere sú utlačení Slováci. To isté platí i o druhom tvrdení výroku, t. j. že Slovákov maďarisujú, ale my sa nedáme maďarisovať. Po prvé som nepovedal, že maďarisuje maďarská národnosť: po druhé skutok a a potrebu maďarisovania každodenne rozhlasujú ako v tlači, tak v parlamente: zistil som teda len skutočnosť. Oprávnenosť a zákonitosť maďarisovania je doteraz ešte v zákonníku nevypovedaná a nezaistená. a tak nateraz ešte možno sa smelo protiviť takýmto snahám a svobodne vysloviť svoj nesúhlas. *Ináče verejný žalobník pre takéto výrazy nepozdvihol obžalobu ani proti mne, ani proti mojim súdruhom, a tak pre ne nemôžem byť ani posúdený.*

Jestli súd predsa mienil, že výpoveďami Deutscha a Herzoga dokázaný je vzhľadom na mňa skutok poburovania, alebo jestli oni skutočne svedčili, že som reč kandidáta zopätoval v konkrétnej forme: vtedy sa súd dopustil urazenia zákona z príležitosti kon-

frontovania (protipostavenia) svedkov, keďže dľa 214. §. T. Z. vzhľadom na mňa nielen že nenariadil konfrontáciu, ale ju previedol výlučne vzhľadom na osobu prvého obžalovaného, a nikto zo svedkov nebol protipostavený na tú okolnosť, či a čo som zopätoval a vôbec čo som použil zo zažalovaných výrazov? Pre toto premeškanie oznamujem nullitnú ponosu na základe 384. §. T. Z.

Keby Deutsch a Herzog vo všeobecnosti i boli svedčili, že som zopätoval reč kandidáta, tým nemožno mi dokázať skutok búrenia ani v tom páde, keby reč kandidáta v skutku bola obsahovala jednotlivé poburujúce časti, poťažne výrazy. Tu doslovne treba označiť výrazy, ktorých upotrebenie mi možno dokázať, aby sa dalo posúdiť, či som zopätoval vety, ktoré obsahujú pojem poburovania. Na takéto stanovisko postavil sa aj žalobný senát, a nariadil dodatočné vyšetrovanie na tú okolnosť, čo som opätoval z reči kandidáta. Výsledok bol, že o Lubinej ani jeden obťažujúci svedok nevedel udať príslušné opätovanie a ničoho nedosvedčil takého, na základe čoho by som mohol byť upodozrievaný z poburovania. Veľké množstvo obľahčujúcich svedkov proti tomu jednohlasne svedčilo, že som neupotrebil ani jeden z tých poburujúcich výrazov, ktoré sú spomenuté v žalobe, a že som celkom krátko pojednával o kuriálnom súdobníctve. O horno-bzinskej reči výlučne Samuel Kellermann svedčil obťažujúce, a podoprel jednotlivé punkty obžaloby. Obľahčujúci svedkovia jednohlasne tajili, že bych bol použil zažalované výrazy. Ale poneváč výpoveď S. Kellermanna predsa proti mne poskytla nejakú oporu obžalobe, zdanlivosť hovorila proti mne, a tak žalobný senát celkom správne postavil ma pod obžalobu pre moju *bzinskú reč*.

A aký bol výsledok záverečného pojednávania? Taký, že pre bzinskú reč som bol osvobodený z prečinu poburovania, pre ktorú som vlastne bol postavený pod obžalobu; naproti tomu bol som posúdený pre krátku, dve-tri minúty trvajúcu lubinskú reč, o ktorej nikto obťažujúco nesvedčil ani v predstopovaní, ani v dodatočnom vyšetrovaní, ani na záverečnom pojednávaní. Či takéto pokračovanie nie je unicum (nevídanosť) súdobníctva, či tu možno najsť i len zdanlivosť právneho postupu?

Ku všeobecnému charakterisovaniu židovských obťažujúcich svedkov a k zavedeniu tohoto trestného processu je veľmi poučné chovanie sa bzinských židovských svedkov na záverečnom pojednávaní, ktorých svedčenie počas predvyšetrovania bolo omnoho obťažujúcejšie pre prvého a druhého obžalovaného, než svedčenie lubin-

ských židovských svedkov. Verejný žalobník bol patrne veľmi nemilo dotknutý, ba doprosta rozdráždený výpoveďou týchto svedkov. A predsa duševne sa veľmi ľahko dajú rozlúštiť ich výpovede. Oni boli z vypočúvaných svedkov prví, a tak nepoznali okolnosti a nevedeli vynajsť, v akom smysle majú svedčiť, aby svojimi výpoveďami prípadne ešte neprišli do galiby. Postavili sa na latinské porekadlo, dľa ktorého prostredná cesta je najistejšia, a celkom na nič sa nevedeli rozpamätať, vzdor tomu, že predseda im poprial času a dôkladne prizvukoval, že sa nemajú čoho báť. Keď ani takto neboli náchylní sa rozpamätať, vypýtal sa ich, či sú nie nastrašení, čo oni rozhodne tajili. Ba najobťažujúcejší svedok S. Kellermann tak sa rozohrial, že začal svedčiť čistú pravdu, t. j. že dr. Rudolf Markovič popri úradnom maďarskom jazyku žiadal predvolania a daňové knižky i v slovenčine.

Keď títo svedkovia pozorovali pri vypočúvaní za nimi idúcich svedkov celý beh pojednávania a chovania sa verejného žalobníka, nebolo im ťažko vyznať sa, aký duch a aká snaha opanovala situáciu (položenie); pravdepodobne pripojilo sa k tomu ešte i krotké vplývanie a nátlak udávajúceho lubinského notára, ktorý sa začal báť o svoju kožu — na druhý deň následkom oznámenia lubinského notára, fiškus sa už nachádzal v tom príjemnom postavení, že mohol oznámiť súdu, že bzinskí svedkovia boli zostrašení a následkom toho ich modzog celkom zmrzol a pamäť ich opustila. A skutočne, na druhý deň — aby som použil ich vlastné slová — by sa už lepšie boli pamätali a žalobník by bol mal v nich väčšiu radosť; no darmo, vec bola už celkom pokazená, predchádzajúce výpovede nebolo možno urobiť nestatými. Keby náhodou lubinskí obťažujúci židia boli prišli prví na rad, s týmito by žalobník práve tak bol pochodil, ako so bzinskými židmi. Výsledok pre nás by bol býval síce ten istý, s tým rozdielom, že v tom páde by som bol býval odsúdený nie pre lubinskú, ale pre bzinskú reč.

Týmto by som mohol aj zakľúčiť moje dôvodenia, keby sa neboly daly pozorovať také úkazy od prvopočiatku processu, ktoré zaslúžia zvláštne považenie a dokonale osvetľujú cesty, spôsoby a úmysly, ktoré boly upotrebené pri sfercovaní processu.

Predchádzajúce ten istý deň na Starej Turej, pozatýmne vo všetkých obciach okresu boly držané takmer doslovne tie isté reči, ako i v Lubinej; proti nim so strany úradov nielen že nebola žiadna námietka, ale práve opačne, V. Langhammer, okresný slúžny, a notári uznanlive sa vyslovili o ich vlasteneckom duchu — ako sme

to chceli i dokázať skrz menovaných pánov, ale ich vypočúvanie bolo obídené.

Je zvláštna hra osudu, že sme chceli búriť práve len v obciach lubinského notariátu; a je ešte zvláštnejšie, že prvý a druhý obžalovaní upotrebili tie isté poburujúce výrazy ako v Lubinej, tak vo Bzinciach. O týždeň neskoršie ten istý postup nasledoval v Hrušovom. Ale predsa najzvláštnejšie je, že vo veľkom kriku a v obstojnej diaľke počuté reči Kellermann, Pollaci, Pless, Deutsch, Herzog ponáhľajú sa doslovne rovnako povedať notárovi; to isté urobia pozdejšie rychtár Svondrk a Ostrovský vzhľadom na Hrušové. Notár pravda plní len svoju vlasteneckú povinnosť, keď naskutku udá záležitosť. Ale čo vysvitne v priebehu vyšetrovania? Vzhľadom na Hrušové Svondrk a Ostrovský vyhlásia za lož, odvolanie sa notára na nich. V Hrušovom pri zadržaní programmných rečí nebol prítomný ani jeden žid — obťažujúce, v protive so skutočnosťou nesvedčil ani jeden kresťanský svedok — a tak fiškus bol nútený odstúpiť od žaloby po vyšetrovaní.

To isté urobili na záverečnom pojednávaní i bzinskí obťažujúci svedkovia -- dobre viem, že nie z dákej lásky k nám, ani z ich pravdymilovnosti — aj oni podvrátili udanie notára. Týmto spôsobom ostala len Lubina, a ona bola ostatným útulkom notára, ktorý istotne by sa tiež bol ponoril pod vodu, keby notár z príležitosti záverečného pojednávania nebol býval v Nitre, keby sa nebol stýkal s obťažujúcimi svedkami, a nebol mohol vlívať na nich.

Do ohľadu berúc všetko, prisvedčí mi každý, kto pozná miestne pomery, že sotva sa odchýlim od pravdy a skutočnosti, keď dávam výraz môjmu presvedčeniu, že tak vzhľadom na Lubinú ako i Bzince a Hrušové, žaloby z búrenia vybájil výlučne notár, použil obťažujúcich svedkov, podopierajúc sa na nenávisť, ktorú oni prechovávajú zvlášte proti mne preto, lebo sme tam založili potravné spolky, ľud chránime a bránime proti prechmatom úžerníkov.

Lubinský notár je obozretný človek; mal spoľahlivé zprávy, že naše reči sme držali vo vlasteneckom duchu v celom okrese; a tak dobre vedel, že nápadné bude jeho oznámenie, dľa ktorého by sme boli urobili výnimku práve len v jeho notariáte. Chytil sa rozumu a oznámil naše lubinské a bzinské reči ako neoznámené ľudové shromaždenia, ktoré — aby som použil jeho vlastné slová — boly zadržané celkom neočakávane. Z tohoto akiste chcel vyviesť, že sme my ich vyrátane neoznámili, aby sme mohli bez všetkého úradného protidozoru nemýlene prevádzať poburovanie.

Úmysel notára dobre pochopil verejný žalobník, a ho i honoroval, keď vo svojej žalobe vraví, že za naše takéto premeškanie nás len preto osobitne nežaluje, lebo pre tento priestupok je už v behu pokračovanie proti nám so strany administratívnej vrchnosti. A verejný žalobník skutočne na začiatku pojednávania i predostrel oznámenie novomestského slúžnovského úradu, dľa ktorého sme boli pokutovaní pre neoznámenie príslušných programmných rečí. Doteraz všetko krásne sa shodovalo, a znamenite sa hodilo robiť náladu proti nám — lenže celé malo malinkú štrbinu, t. j. bola plnokrvná na tretiu mocnosť vyvýšená nepravda.

V priebehu záverečného pojednávania sa zistilo, že programmné reči boly oznámené pri obecnom predstavenstve 24 hodinami vopred, a Brhlovič svoju neprítomnosť pri oznámení rečí len za záminku chcel použiť, že otázne oznámenie nebere v známosť. Barančík sa prosto preriekol, že bol vyslaný cieľom protidozoru rečí. A predsa ony boly zadržané celkom nečakane!

Akou dlhou rukou bol pripravovaný tento process, najlepším dôkazom je práve na naše pokutovanie pre priestupok neoznámenia programmných rečí sa vzťahujúce úradné slúžnovské oznámenie, o ktorom som už horevyššie zistil, že bolo falošné.

Pýtam sa, ako mohol poslať slúžnovský úrad falošný oznam fiškalátu; ďalej sa pýtam, ako mohol tvrdiť i fiškus nepravdu, keď príslušné písemnosti mi boly doručené ešte 16. novembra 1902? Na to je len tá odpoveď: „badám úmysel a som znechutený.“

Takto sa pomaly rúca proti nám postavený kartový zámok, takmer všetky jeho karty sa už vyvalily a dokázaly sa byť spráchnivelými i umelé jeho podpory — ešte jedna karta sa trepe na vlnách nestranného súdobníctva, ktoré zmetú každú podlosť, t. j. naše udajné lubinské reči, ale aj tá bude istotne zmetená skrz metlu kráľ. tabule, ktorá netrpí na spravedlivosti žiadnu štrbinu.

Ostáva mi ešte objasnenie dokazujúceho pokračovania a pojednávanie nullitných ponôs, ktoré som oznámil proti sprisahaniu, poťažne nesprisahaniu jednotlivých svedkov.

Úprimne vyznám, že zkúsenosti a pozorovania, ktoré som nasbieral v priebehu dokazujúceho pokračovania, budú tvoriť raz navždy najboľastnejšiu rozpomienku na tento process, a tak ľahko mi nevymiznú z pamäti zahanbujúce city, ktoré vo mne skrsly zčiastky ako v pravovernom kresťanovi, zčiastky ako v korrektne mysliacom občanovi, — ktorý pravdu a spravedlivosť neviaže

k osobe, lež k veci, k skutočnosti — pri sprisahaní alebo nesprisahaní svedkov.

Ako som už v mojej obrannej reči prízvukoval, v priebehu dokazujúceho pojednávania celé úsilie — zvlášte zo strany žalobníka — bolo namerené nie objasniť skutočnosť a zistiť pravdu, *lež ju satlačiť* a dosiahnuť klátivosti oblahčujúcich svedkov. Aký inakší zámer maly otázky „čo je integrita vlasti, aký je rozdiel medzi národom a národnosťou, čo je revísia“ a iné s vecou nesúvisiace otázky, ktoré boly nastolené jednoduchým rolníkom. Po prvé som mal šťastie činne účinkovať pri trestnom processe, ale neverím, že by súd ešte kedy tak bel upotrebil a vysvetľoval 221. a 222. §§ T. Z. (paragrafy o pripustení k prísahe), ako sa to stalo pri tomto processe.

Nie som odborník, ale tak myslím, že zákonodarstvo pri donášaní týchto paragrafov malo pred očami, aby boly zabezpečené blaho, osobná a majetková bezpečnosť občanov, chránená ich nedotknuteľnosť voči prípadnému mýlnemu alebo zlomyselnému svedčeniu. V priebehu processu ale som sa presvedčil, že jestli sa tak upotrebí veľká diskrecionálna moc, ktorú paragrafy dávajú do rúk súdu, ako ona pri tomto processe skutočne upotrebená bola: *vtedy osud obžalovaného nerozhodne v skutočnosti spáchaný a dokázaný jeho skutok, lež jakovosť upotrebenia týchto dvoch paragrafov skrz pojednávajúci súd.*

Týmto spôsobom stanú sa otázne paragrafy hroznou zbraňou v rukách súdu, ktorou potom možno zničiť kohokoľvek, len treba zaopatriť dvoch ľudí, ktorí svätosť prísahy nemajú za nič, a pritom sa zrovná s ich pojmom svedomia a cti, že nepravdivé veci predstavia ako pravdivé.

V priebehu pojednávania 221. a 222. §§ a ich odstavcov nielen že boly dľa potreby rozšírené, lež boly tvorené k tomuto prípadu sa hodiace pravidlá a odseky, ako sa to stalo pri Deutschovi Hrušovskému, dr. Duchoňovi, Kraftovi, Pišnému a čiastočne i pri iných svedkoch.

Skutočne, je veľmi smutná a povážlivá okolnosť, keď všetci lubinskí kresťanskí svedkovia nie sú pripustení k takej forme prísahy, ktorá má svoj dôvod vo viere kresťanskej a koná sa pred odznakom kresťanstva pred krížom, a týmto sú uznaní za takých, ktorí povedome chcú falošne prisahať — oproti tomu kríž vysmievajúci naši spoluobčania židia všetci boli pripustení k prísahe. Tu môžu prísť do ohľadu len dve možnosti: lebo je veľké množstvo

kresťanov tak zkazené a neveriace, že svätosť prísahy nemajú za nič, a v tomto páde treba odstrániť prísahu ako najvyšší dôkaz pravdy, lebo ona znebezpečuje spoločnosť, obráti hore nohami celý právny poriadok a prisluhovanie pravdy; alebo stojí to, čo predniesol ako ponosu zástupca prvého a tretieho obžalovaného, t. j. *že si súd vyberal vo svedkoch.* Kto pozná miestne pomery a ľudí z vlastnej zkúsenosti, je presvedčený bez ohľadu na politické smýšľanie, že *všetci oblahčujúci svedkovia svedčili svätú pravdu*, lebo vypočúvaní oblahčujúci svedkovia sú zčiastky korrektní gentlemani, zčiastky nábožní a pravoverní kresťania, ktorí by krivo neprisahali ani za cenu svojho života, — oproti tomu o obťažujúcich svedkoch sotva kto je takého presvedčenia, — *a tak svedčenie i najposlednejšieho oblahčujúceho svedka má nepomerne vyššiu mravnú cenu, ako výpoveď celej obťažujúcej kompánie dohromady.*

Tak mnoho spomínaná zaujatosť v prospech obžalovaných (o čom ináče 221. a 222. §§ T. Z. nič nehovoria) ani u jednoho oblahčujúceho svedka je nie taká, že by mohla hodiť i len tieň falošného svedčenia na svedčiacich. Ručím za to, že je nepomerne väčšia nenávisť obťažujúcich, ako zaujatosť oblahčujúcich svedkov proti nám; a odhliadnuc od toho, že dľa môjho vnútorného presvedčenia židovskí svedkovia nemajú za nič svätosť kresťanskej prísahy, a ju len natoľko zadŕžajú, nakoľko musia rátať s prípadnými zákonnými následkami: ich nenávisť proti nám svedie ich k akémukoľvek falošnému svedčeniu, lebo nami vidia ohrožené svoje životné záujmy.

Po tomto prechádzam k vecnému pojednávaniu mojich nullitných oznamov a výpovedí jednotlivých svedkov.

Zo bzinských svedkov spomeniem len Jozefa Petráška, abych označil, aký vietor povieval pri processi. Svedok plačlivým hlasom prosí súd, aby mu ráčil odpustiť jeho svedčenie, on musí prisahať na svoju výpoveď, teda musí svedčiť pravdu. On je s telom s dušou Maďar, opätovne sa vyhovára, že musí svedčiť pravdu, a potom vo všetkom podvráti výpovede obťažujúcich svedkov a doslovne potvrdí to, čo vraveli obžalovaní a kresťanskí svedkovia. Myslím, že je tu zbytočný každý ďalší kommentár!

Z lubinských obťažujúcich svedkov Belu Barančíka spomínam len k vôli porovnaniu a označeniu toho, akou rovnou (?) mierou sa upotreboval zákon, lebo sám svedok je pre mňa indifferentný.

222. §-u 3. bod T. Z. nechávam stranou a rozprestieram sa len na skutok, že súd výpovede Hrušovského, Kraftu, Pišného preto

bral za pochybné, lebo sú odvislí odo mňa. Odhliadnuc od toho, že v 221. a 222. §§ T. Z. sa nenachádza odsek, ktorý by odvislé postavenie označoval za príčinu nesprisahania; odhliadnuc od toho, že týmto spôsobom by bolo možno málo ľudí pripustiť k prísahe, lebo takmer celá prostredná intelligentná trieda je v čom-tom odvislá; odhliadnuc od toho, že Krafta a Hrušovský — ako som to dokázal z kupeckého zákonníka pri pojednávaní — nielen že sú odo mňa neodvislí, ale práve sú moje dozorné orgány; odhliadnuc od toho, že pokladník a účtovník Ľudovej banky sú doživotne volení valným shromaždením: pýtam sa kohokoľvek, či len i možno porovnať odvislosť týchto pánov odo mňa s tým odvislým pomerom, v ktorom sa nachodí B. Barančík ako pisár či pomocný notár k svojmu principálovi a pôvodcovi oznámení, Brhlovičovi, lubinskému notárovi? Tento odvislý pomer rovno prechádza v pomer prinútenosti tým, že je Barančík obyčajný trestanec, a tak dobre vie, že ho iný neprijme do kancellárie, možnosť jeho výživy leží úplne v rukách Brhloviča. Ako možno predpokladať, že by takýto človek svojou výpoveďou zaprel svojho principála?

Eduard Deutsch svedčil, že proti nám nechová žiadnu nenávisť a nepriateľskú pohnútku. Keď stojí toto, tak potom neviem pochopiť, prečo sa dal zachvátiť nielen oproti nám, ale i oproti nášmu otcovi k surovým výpovediam, ktoré obsahujú najväčší stupeň nenávisti? (Bár by bol šľak trafil otca Markovičovcov, keď ich r...l atď.) Jestli z takéhoto vyjadrenia nevysvitá, že svedok stojí k nám v nepriateľstve, ktoré robí pochybnou pravdivosť nás obťažujúceho svedčenia; jestli takéto výrazy nedostačia k upotrebeniu 221. § p. 5.: v tom páde treba zrušiť paragraf ako zbytočný.

Veľmi sa divím, že súd — teda zo samých odborníkov pozostávajúce teleso — tým chce zabiť označené nepriateľské smýšľanie Deutscha, lebo bol druhostupňove osvobodený v processe, ktorý sme zaviedli proti nemu pre urážku na cti, a tak viac nejestvuje prijateľná príčina k jeho nepriateľskému smýšľaniu. Dľa tejto logiky možno pristaviť nepriateľské smýšľanie kohokoľvek súdnym výrokom! Počul to kedy kto? Odhliadnuc od toho, že jestli označené vyjadrenie neobsahuje skutok urazenia na cti, vtedy vôbec nikoho nemožno posúdiť pre takúto urážku — súd by bol býval oprávnený takto dôvodiť len v tom páde, keby k 5. p. 221. §. bol dodaný nasledujúci odsek: *„Svojmu nepriateľskému smýšľaniu dal taký výraz, že on mal za následok právoplatné súdne odsúdenie.“* Taký dodatok ale predbežne sa tam nenachádza, a tak je nedovolená po-

dobná výsvetlivka, lebo *nepriateľský cit je nie pripútaný k súdnemu sisteniu*, a príslušného toho citu nemôže pozbaviť žiaden právoplatný výrok — čo je i nesmysel a duševná nemožnosť. Dľa všeobecného práva prijateľná príčina k nepriateľskému smýšľaniu proti obžalovaným je výlučne *jestvovanie* takého smýšľania, ktoré možno neodškriepiteľne dokázať.

A keby sme ani neboli žalovali pre otáznu urážku, vtedy ako by bol dôvodil súd?

Práve tak silené a so zdravým rozumom na nepriateľskej nohe stojace je i dôvodenie, dľa ktorého Deutsch a Pless ako kupci nemôžu k nám prechovávať nepriateľstvo pre založenie potravného spolku preto, lebo *oni sami* sa osvedčili, že je tomu nie tak; a poneváč sa dokázalo, že mimo nich je ešte i viac kupcov v Lubinej; prameň ich výživy je iný obchod.

Súd sa tu nachádzal v oči dvom osobným protiviacim sa tvrdeniam a jeho úlohou bolo nestranne rozhodnúť, a ako by nebolo bývalo nestranné rozhodnutie výlučne na základe nášho tvrdenia zistiť nepriateľstvo a predpojatosť oproti nám; tým menej možno vyriecť nezaujatosť obťažujúcich svedkov z ich vlastnej výpovedi. Lebo akýkoľvek ťulpasovia by i boli, predsa nemožno od ných predpokladať, keď chcú svedčiť proti nám, a svoje svedčenie chcú i v platnosť uviesť, žeby vlastnými soznaniami svoje výpovede urobili pochybnými.

Takto sa i to dosvedčilo, že mimo Deutscha a Plessa je v Lubinej i viac kupcov; dosvedčilo sa, nakoľko je k tomu dostatočné dosvedčenie.

Všetci vypočúvaní lubinskí kresťanskí svedkovia tvrdili pravú protivu.

Prechádzam k najväčšiemu človekovi k pánu Š. Herzogovi. V dôvodoch výroku možno čítať, že som proti jeho vierohodnosti namietol, že nevie čítať a písať. To nezodpovedá pravde, však dobre viem, že statočnosť nezávisí od vedy čítania a písania. Takýto dôvod som použil k tomu, že nemožno predpokladať, aby na najnižšom stupni vzdelania stojací svedok mohol sa rozpamäť po $1^1/_2$ roku kto upotrebil také výrazy, alebo ktoré výrazy spoločne užívali rečníci? Myslím, že i najintelligentnejší človek s dobrým svedomím nezloží prísahu po takom dlhom čase na jednotlivé výrazy a smysel celej reči, ktorú počul len raz aj to veľkom kriku.

V mojej obrannej reči proti vierohodnosti svedka dôvodil som, že patrí do kompanii židov, ktorých pripomína na blahej pamäti

Egan, ako najväčšie nebezpečie spoločnosti, lebo oni falošnú prísahu prevádzajú, ako obchod, a dľa ustálenej taxy, odprisahajú na čokoľvek. Herzog pravdepodobne z Marmarošu prišiel do Lubinej. Nezvyknem bez dôkazov nikoho upodozrievať, ale takto mi označili svedka ešte i jeho spoluveriaci. Dokázanie tohoto podujímam, a už teraz pomenúvam Ferdinanda Molca a Jozefa Valoviča, staroturanských obyvateľov, pred ktorými Herzog vravel, že za nitrianske svedčenie dostal 168 korún. Prosím nariadiť vypočutie týchto dvoch svedkov.

S istotou môžem tvrdiť, že každý, kto pozoroval chovanie sa svedka pri záverečnom pojednávaní, počul jeho výpovede a zvlášte, akým umelým a suggestívnym spôsobom bolo z neho vytiahnuté na moju osobu sa vzťahujúce trojnásobné „áno", každý presvedčil sa, že jeho výpoveď nemá ani vonkajšiu zdanlivú hodnotu vieryhodného svedčenia, na ktorú nemožno čistým svedomím založiť akékoľvek odsúdenie.

Ján Valenčík, J. Subuly, Juro Dujka, Martin Trusik Hrabovský určite sa osvedčili, že som neupotrebil ani jeden zo zažalovaných výrazov, v Lubinej celkom krátko pojednávajúc len o kuriálnom súdobníctve.

Dľa dôvodov výroku robí pochybnou vierohodnosť ich svedčenia tá okolnosť, dľa ktorej sa osvedčili, že sa nepamätajú na celú reč; a predsa tajili, že by bol upotrebil obžalovaný inkriminovaných výrazov.

Odhliadnuc od toho, že výrok rozpráva len o *jednej* reči (pravdepodobne o reči prvoobžalovaného), a z nej predsa ťahá následky na všetkých obžalovaných, takéto svedčenie oblahčujúcich svedkov dokazuje len ich úprimnosť a statočnosť, — všetko povedia, na čo sa pamätajú po tak dlhom čase, a jestli sa im predostre určitá otázka, dajú na ňu dľa možnosti i určitú odpoveď. Inkriminované výpovede taja, lebo sú ony tak krikľavé, že by sa museli na ne rozpamätať, keby ich bol upotrebil prvý obžalovaný a keby ich k tomu ešte boli zopätovali druhý a tretí obžalovaní. Prosím za odpustenie, že zase pripomínam Herzoga. On nielen že sám od seba nič nevedel udať z mojej reči, lež na otázku predsedu i dva razy sa osvedčuje, že sa na ňu viac nič nepamätá. A predsa jeho trojnásobné „áno" bolo za dostatočný dôkaz uznané.

To isté stojí i o svedkoch J. Kraftovi, I. Hrušovskom, K. Pišnom, z ktorých prví dvaja sú intelligentní a v každom ohľade korrektní páni, ostatný je 20-ročný kostolný sluha. Kupecký zákonník dosta-

točne objasňuje, že sú títo páni odo mňa neodvislí. Porovnajmeže menovaných pánov so sprisahaným Barančíkom: už len každý uzná, že je on tisíc ráz odvislejším od notára, ktorý je pôvodcom celého processu.

Skutočne, je nepochopiteľné, že vo vážnom dôvodení možno vyriecť: „Hrušovského svedčenie je aj preto pochybnej ceny, lebo okázale uznal, že je on privržencom slovenskej národnostnej strany, vydáva časopis, slúžiaci záujmom tejto strany.“ Dobre som prezrel trestný zákonník, ale nenašiel som v ňom ani znaku o tom, že niečo podobného by mohlo byť príčinou vytvorenia z prísahy. Vo všeobecnosti som doteraz ešte nechýroval, že by niekoho príslušnosť k strane v medziach zákona sa pohybujúcej, alebo vydávanie časopisu, v takej miere mohly biľagovať, že by sa *týmto samým* nehodným stal pripustenia k prísahe. A zkadiaľ má známosť slávny súd, že Hrušovským vydávaný časopis slúži záujmom slovenskej národnostnej strany?

Páru nemajúce je odstránenie od prísahy dr. J. Duchoňa, ktorý v každom ohľade tak určite svedčil a predmet tak úplne vyčerpal, že jeho svedčenie samo v sebe úplne dostačí k zničeniu suggestívnych, neurčitých a protirečiacich si výpovedí obťažujúcich svedkov, ktorý pritom ako odborník povedomý si je svojej výpovede a jej právnych následkov.

Dľa dôvodenia súdu, svedok spoločne sostavil reč s prvým obžalovaným — čo je mýlne tvrdenie, lebo dr. Duchoň len to svedčil, že reč predbežne čítal. Ale keby ju boli i spoločne sostavili, nech sa páči označiť zákon, ktorý by zistil na tomto základe spoluvinníctvo dr. Duchoňa. Myslím, že i prvý obžalovaný i ja sme postavení pod obžalobu nie pre sostrojenie reči, *ale pre jej povedanie, pre prenesenie na iných udajne v nej obsažených búrení, a pre náš búriaci úmysel.*

Že v onom čase bol dr. Duchoň pomocníkom v kancellárii prvoobžalovaného, o tejto okolnosti škoda i len slova ztratiť, — týmto spôsobom možno kohokoľvek odstrániť od prísahy.

Juro Solovic, jednoduchý kopaničiar, dal taký dôkaz svojej statočnosti, pravdivosti a prirodzenej, ničím nezkazenej rýdzej nedotknuteľnosti charakteru, že jeho vystúpenie a chovanie neostaly bez účinku ani na sám súd. Čo je revísia, čo sú cirkevno-politické zákony? tomu nerozumie, ale — odhliadnuc od tohoto — na čo sa nepamätá, vzhľadom na seba právom môže tvrdiť, že o tom reči nebolo. Akokoľvek ostro pozoroval na reči, po $1^1/_2$ roku môže

označiť jednotlivé veci za nestaté bez toho, že by jeho vierohodnosť utrpela najmenšej štrbiny na tie okolnosti, na ktoré sa dobre pamätá a ktoré i určite tvrdí.

Myslím, že mojimi vývodami som dostatočne preukázal, že nakoľko dokazujúce pojednávanie tvorí chrbtovú kosť trestného processu, ono nedonieslo ani najmenšiu zdanlivosť obťažujúceho materiálu. Výpovede všetkých obľahčujúcich svedkov sú v každom smere prijateľné čisté pravdy a nepodvratné skutočnosti, a na základe týchto jednohlasných výpovedí v mojej lubinskej reči niet ani tieňu poburovania. Proti tomu som dokázal, že nič neznamenajúce, búrenie nedokazujúce svedčenia dvoch vo výroku označených obťažujúcich svedkov, pochádzajú z nenávisti, z nepriateľského smýšľania, z predpojatia a z osobných záujmov.

Ale keď aj prijmem za svätú pravdu ich výpovede, ony ani v celosti, ani v podrobnostiach v ničom nepodporujú obžalobu a jej jednotlivé složenia, ba ani len to nepreukážu, „že som v podstate všetko zopätoval a priostril, čo môj brat povedal vo svojej reči“. Dobre to vie a cíti aj súdiaci senát, a preto si tak pomáha, že mi prišije vinu tým spôsobom, že poneváč som ja reč dr. Rudolfa Markoviča do konca počúval, a tak som poznal jej celý obsah, smer a ducha: *týmto skutkom som schválil reč a povedome som si ju osvojil.* Hja, ale potom treba posúdiť stá a stá jej poslucháčov a voličov, ktorí reč kandidáta si osvojili tým, keď naňho hlasovali.

Obsah a ducha reči som tak nespoznal a ani nepočul, ako udal verejný žalobník, a ako ich bere za dokázané — dľa mojej mienky celkom nesprávne a nezákonne — i sám súd na základe výpovedí obťažujúcich svedkov. Takéto niečo mne nemôže nanútiť ani žalobník, ani súd, vôbec nikto na svete, nemohol mi dokazovať a nedokázal žiaden svedok. Keby som obsah reči v tom smysle bol pochopil, vtedy by som ju nielen nebol schválil, lež by som bol kandidáta verejne zavrátil a odňal ostrie jeho reči zodpovedajúcim napravením a zahladením. Jestli by to bolo nemožné bývalo, vtedy by som bol odvolal moje odporúčanie kandidáta. Keby som si v skutočnosti povedome bol osvojil takú reč kandidáta, za akú ju označuje žaloba, ba keby som ju naozaj bol ešte zopätoval a priostril: v tom páde — odhliadnuc že by som bol búril — *zaslúžil by som už zato najostrejší trest, že ako vážny, vzdelaný, triezvy človek som sa dopustil takej bezhraničnej blbosti, poťažne zopätoval som takú sprostosť.* Moje presvedčenie a ponímanie samo v sebe vytvára možnosť označeného skutku, a kto ma len trochu pozná, drží také u mňa za vytvorené.

Dostatočné svetlo hádže na celý process a pri ňom sledované ciele výška trestu. Vzhľadom na moju osobu výrok menuje len oblahčujúce okolnosti, a predsa na ničomnom základe, na složitých dôkazoch vymeral mi tak krutý trest; chcú ma na dva mesiace odtiahnuť od lekárskej praxi a hmotne zničiť živiteľa dvoch rodín na základe *samých predpokladaní* a ničím nedokázanej žaloby. Položme celkom na stranu vznešené povolanie neodvislého, nestranného, nad osobami stojaceho súdobníctva, ktoré hľadá výlučne spravedlivosť, nikdy sa nesmie nechať znížiť za nástroj politických cieľov a prenasledovaní, a pýtam sa, ako možno takéto súdenie priviesť do súhlasu s požiadavkami ľudskosti? Akokoľvek krútime vec, a keď i prijmeme za úplne poriadnych ľudí obťažujúcich svedkov, skutočnosť je predsa len tá, že ich výpovede zakladajú sa len na osobnom vysvetľovaní a poňatí; nie sú svobodní od suggestií, a môžu práve tak zodpovedať pravde, ako môžu s ňou stáť i v rozhodnej protive. Treba pridať zákon zábudlivosti, poldruharočný rozdiel času medzi skutkom a svedčením a to, že po tak dlhom čase výpovede svedkov nemajú žiadnej absolútnej ceny. Ale aj ich relatívna cena je pochybná, lebo naše rozpamätovania sú nie pôvodnými obrazmi prvotného pozorovania, ale len pozostatky okypteného obrazu pamäti, ktoré bývajú rozličnými surrogátmi, pracovaním obrazotvornosti a suggestie nielen cez mieru pretiahnuté, ale inými zamenené. Berme za príklad náš najvyšší zákonodarný sbor, t. j. snemovňu. Každodenne čítame, že tu jednotlivé výrazy, ba celé vety rečí rozdielne sú vysvetľované a dajú im celkom opačný smysel podľa toho, k akej politickej strane prináležajú posluchači, a často je ťažká vec i na základe rýchlopisných značiek vyznať sa v ponímaní jednotlivých výpovedí. A tu zasedajú samí vzdelaní ľudia, rozdielnosť náhľadov vo vysvetľovaní a ponímaní povstane hneď po odznetých slovách tak, že príslušní rečníci sú často prinútení držať celé výklady pod titulom neporozumenia ich slov.

Naše programmné reči boly držané v svobodnom, pritom vo veľkom kriku, spôsob a jakovosť ich ponímania obťažujúci svedkovia tlumočili počas predvyšetrovania po 8 mesiacoch, počas záverečného pojednávania takmer po poldruha roku. Kto prečíta zápisnice, ktoré boly s nimi hore vzaté v predvyšetrovaní, hneď zbadá, že ich výpovede povstaly spoločným dohovorením, usrozumením a naučením, a ich vtedajšie výpovede sa celkom líšia od svedčenia pri záverečnom pojednávaní, lebo tu nebola ľahká vec do konca dohrať naučenú úlohu. Takéto výpovede dobrým svedomím nemožno prijať za dô-

kazy. V tomto páde treba uplatniť zásadu, že každý svoje slová sám vie najlepšie vysvetliť a im dať zodpovedajúci smysel; a moju výpoveď treba brať mravne za omnoho vyššie stojacu, než habkavé výpovede židov, lebo o mne zná priateľ či nepriateľ, že za cenu luhania by som ani svoj život nevykúpil. To je predsa hrozné postavenie pre korrektného vlastenca, aby boli jeho mravní sudcovia alebo vlasteneckí znalci také figúry, ako sú Deutsch alebo Herzog! Keď moja výpoveď sa srovnáva s nepočetnými statočnými svedkami, ktorí boli vypočutí pri záverečnom pojednávaní, keď ju podporujú i mnohí iní v predvyšetrovaní vypočúvaní, ale na záverečné pojednávanie nezavolaní svedkovia, keď by ju potvrdili všetci poslucháči: vtedy najviac to možno dopustiť, že sa môže síce najsť sudca, v ktorom nebola rozptýlená každá pochybnosť v úprimnosť mojej výpovede, v tomto môže prebývať istý stupeň podozrenia, že moja reč nebola celkom bezzávadnou z vlasteneckého ohľadu, ale podozrenie, zdanlivosť sú dostatočné *len na postavenie pod obžalobu. ale nie k vypovedaniu viny.* Nakoľko podozrenie, zdanlivosť zahrňujú v sebe istý stupeň a druh trestuhodnosti, tak som ja bol už dostatočne, ba až nad mieru trestaný tým, že pri záverečnom pojednávaní som sedel 13 dní na lavici obžalovaných!

V našom ústavnom živote ešte niet príkladu, aby pre reči krajinských snemových volieb bol býval niekto vystavený takýmto preháňačkám, a že by dve dedinské kortešské reči boly predmetom takéhoto monstre-processu. Jestli bude do života uvedená takáto obyčaj, vtedy sotva sa najde opposicionálny kandidát, proti ktorému nebude v behu trestné pokračovanie, lebo pri voľbách každé slovo nezvykli klásť na vážku. Práve pre túto príčinu nemôžem v sebe udusiť moje pevné presvedčenie, že naše udajné poburujúce reči pri celom processe sú len zámienkou k dosiahnutiu toho cieľa, aby nastrašili, zlomili, a keď sa to nepodarí — zničili nepohodlných neodvislých a vplyvných občanov.

Za bzinskú reč sme boli osvobodení zpod obžaloby a jej následkov, a tak ani nemôžeme byť posúdení v útratách, ktoré sa vzťahujú na bzinskú žalobu.

Na bzinský osvobodzujúci výrok v podstate ešte poznamenávam, že naše udajné tunajšie búrenie tvorí v jednu ústrojnú jednotu svarenú reťaz s lubinským pádom, z ktorej keď vypadne bzinské spojovacie ohnivo, roztrhne a v nič sa obráti celá reťaz — keď sme boli osvobodení za Bzince, teda nezmeniteľný zákon logiky, dušeslovia a právnictva to isté požaduje i za Lubinu.

Konečne na pravú mieru chcem znížiť politickú príčinu a počiatok processu. V skutočnosti on nemá takéto úzadie, za politický process bol nafúkaný umelým spôsobom skrze žalobníka a verejnú tlač. Prameň processu a jeho povstatie majú svoj pôvod v spoločenských a gazdovských nerestiach; process tento nenie nič iné, ako boj a obrana úžerníkov a cicavcov ľudu proti nám, poťažne boľastný výkrik židovských malokupcov proti kresťanským potravným spolkom: teda hmotný a nie ideálny záujem.

My totižto na poli hospodársko-gazdovskom vyvinujeme silné pôsobenie, medzi ľudom sriaďujeme samoobranu, a naše snahy ta smerujú, aby írečitý uhorský nevyvandroval a všetko ničiaci kobylkový živel nevovandroval.

Jasne dosvedčil túto skutočnosť August Roth, moravsko-lieskovský r.-k. farár, keď na záverečnom pojednávaní aj dva razy prizvukoval, že sú Markovičovci pravé požehnanie pre ľud.

Toto je pohybujúca a sácajúca sila processu!

To už len predsa neverí ani sám žalobník, že Deutscha a Herzoga sviedly ku nepravému svedčeniu proti nám ich vlastenecké oduševnenie, tlkot srdca a ich rojčenie za uhorskú štátnu myšlienku. Takýmto živlom je ozajstnou Hekubou vlasť a oduševnenie za jej dobro. Ale áno, títo svedkovia zastonali hrozným strachom nad tým, že na ťažkými klasami sa vlniacich lubinských a bzinských poliach viac sa nebudú môcť svobodne pásť, a takýto svoj ston zaodejúc do kepienka vlastenectva, slúžili im k zavedeniu veľkého politického processu, v ktorom sú oni výluční udavači a svedkovia.

To by som ale predsa nebol myslel, že v čase obdobia práva, zákona a spravedlivosti sú u nás možné takéto politické prenasledovania. Náš process je politické absurdum (nesmysel) a pravé vysmiatie prisluhovania pravdy.

Sú to veľmi zlí politici, ktorí sa dali použiť za nástroj k prevedeniu tohoto processu; z takýchto kotrmelcov narobí sa omnoho viacej príčin nespokojnosti a reptania, než zo spoločného účinkovania tisícich agitátorov. Ja som úprimný privrženec jednotného Uhorska medzi Slovákmi — to sa rozumie, pri zadržaní prirodzených a zákonných práv jednotlivých národností. Ako takýto s najväčšími obavami hľadím v ústrety ďalšiemu vývinu vecí, a obávam sa toho, že takýmto prenasledovaním nielen že sa obťaží, ale doprosta znemožní vyvinovanie vlasteneckého citu medzi občanmi nemaďarského jazyka, v ľude sa vyvinú kosmopolitické, nebezpečný nádych majúce beznáboženské a bezvlastenecké nauky.

Caveant consules! (Pozor na zadné kolesá!)

Nitriansky politický process pred kráľ. tabuľou v Prešporku.

Následkom appellácií ako obžalovaných, tak aj kráľ. fiškusa, bolo pojednávanie pred kráľ. tabuľou v Prešporku dňa 6. augusta. Niektoré noviny šovinistického rázu už popredku upozorňovaly obecenstvo na zaujímavý process, v ktorom sedia na lavici obžalovaných všeobecne známi, chýrni a nebezpeční agitátori, zaťatí, stelesnení a neprístupní repräsentanti národnostnej slovenskej myšlienky bratia Markovičovci a senior velikého nitrianskeho seniorátu.

Obžalovaní sa dostavili v sprievode svojich advokátov; dr. Rudolfa Markoviča a Ľudovíta Čulíka zastával Štefan Fajnor, dr. Juliusa Markoviča dr. Franc Trsztyénszky (pri kráľ. tabule každý obžalovaný musí mať právneho zástupcu). Súd sa sostavil nasledovne: predseda Eugen Porubszky, kuriálny sudca; prísediaci sudcovia: dr. Ludvik Lábán, Gašpar Sevcsik a Martin Zsarnay; referent dr. Michal Perjessy, verejný žalobník dr. Füzesséry.

Po zistení toho, že sa dostavili všetci obžalovaní, predseda upozorňuje verejného žalobníka, zástupcov a obžalovaných, že poneváč zbadal, že pri sedriálnom pojednávaní silný zástoj hrala politika, ktorá obapolne bola vtiahnutá do priebehu pojednávania, on v žiadnom smere a smysle nikomu nedovolí, aby i v najmenšom politizoval, pojednávanie bude viesť prísne v juridických medziach, a keď by sa či žaloba či obrana i len v niečom vymkla z právnického stanoviska a zabehla do politiky, k zamedzeniu tohoto v najprísnejšom smysle slova použije svojej predsedníckej moci. Za tým vyzval referenta, aby predniesol svoju referádu.

Referent, rozumie sa, mohol za základ svojej referády použiť len zápisnicu záverečného pojednávania, ktorá, ako to pozdejšie uvidíme, v mnohom ohľade nebola verne sostavená, celé vety boly z nej popretierané a zase celé vety vsuté, naprávané celkom inakším písmom a černidlom. Ač referáda teda bola i celkom objektívna, no pre obžalovaných, zvlášte ale pre dr. Juliusa Markoviča, nepriaznivá. Dľa nej už všetci obťažujúci svedkovia svedčili i oproti dr. Juliusovi Markovičovi, ba ešte aj dvaja obľahčujúci svedčili, že zopätoval reč kandidátovu. Markantne boly vyzdvihnuté všetky obťažujúce okolnosti, obľahčujúci svedkovia a obľahčujúce veci len vo všeobecnosti spomenuté. No musím vyzdvihnúť, že sám Štefan

Fajnor mi povedal, že dľa zápisnice záverečného pojednávania referáda bola celkom správna.

Za tým chopil sa slova verejný žalobník. Na začiatku svojej reči vyzdvihnul, že appelláte Chudovszkého proti osvobodeniu za udajné búrenie v Bzincoch musí sám dať padnúť, lebo sa presvedčil, že výpovede obťažujúcich svedkov nemôžu slúžiť za základ akéhokoľvek výroku, podobne odvoláva appellátu Chudovszkého i na udajne poburujúce výrazy lubinských rečí, v ktorých sedria obžalovaných neuznala za vinných; oproti tomu podržuje appellátu na zvýšenie trestu za lubinskú reč, lebo nenachádza oblahčujúcich okolností, keďže bezúhonný predživot u intelligentných ľudí nemôže byť považovaný za oblahčujúcu okolnosť, ale práve obťažujúcou okolnosťou je inteligentnosť a vynikajúce spoločenské postavenie obžalovaných, ako aj to, že obžalovaní na takom mieste búrili, kde je k tomuto úrodná pôda a že za svoju zbroj použili osočovanie.

Kto je navyknutý na takých kráľ. fiškusov, ako na pr. Chudovszký, tomu bolo milo a dobre pozorovať vystúpenie náhradníka hlavného fiškusa. Už svojím zovňajškom elegantný, vážny a významu svojho veľadôležitého povedomia povedomý, ticho, pokojne, bez najmenšej náruživosti a rozčulenia pojednával, prísne sa držal predmetu, nerobil žiadne odbočky a necestoval vo vlastenectve, lež svedomite, stručne a na krátko odbavil vec.

Predseda vyzval zástupcu prvo- a treťoobžalovaného pána Štefana Fajnora predniesť obranu. Fajnor vraví, že skorej, ako by sa pustil do meritorného pojednávania, za povinnosť si drží upraviť pozornosť súdu na zápisnicu záverečného pojednávania, lebo je ona naozajstným podkladom a žriedlom, z ktorého čerpajúc kráľ. tabuľa vynesie svoj výrok Musí sám uznať, že zápisnica, tak ako je ona teraz sostavená, je pre obžalovaných obťažujúca a keby na základe **len takejto** zápisnice mala vyniesť výrok kráľ. tabula, bojí sa, že ač subjektívne oprávnený, ale objektívne nespravedlivý výrok by vyniesla. Zápisnica v hlavných a smerodajných veciach úplne nezodpovedá pravde, sú do nej nielen celé vety, lež celé odseky vsuté, celé otázky a odpovede vpísané, ktoré otázky neboly ani nikomu zavdané, ani nikým zodpovedané. Okrem toho sú celé riadky pretreté, závažné slová vstrčené, čo každému bije do očí tým viac, že i ruka i černidlo je celkom iné, a často sú vstrčené slová na také miesta, čo kazí celý smysel vety a s predmetom nesúvisí. Obrana doteraz nemala príležitosti napadnúť zápisnicu, poťažne žiadať jej opravu, lebo zápisnica nebola hotová nielen pri

vynesení výroku, ale ani po výroku za mesiac, a tak obrana už len pri kr. tabuli mala príležitosť do nej nahliadnuť. Po tomto zovrubne označuje miesta, ktoré sú neprave vnesené, naprávané alebo vstrčené, a prosí kr. tabuľu, aby prv, než meritorne bude riešiť vec, urobila poriadok so zápisnicou a dovolila mu dokázanie pravdivosti ním prednesených námietok.

Predseda vyzýva obhajcu, aby rozprával k samému predmetu žaloby a urobil prípadné svoje poznámky na vývody žalobníka.

Štefan Fajnor predovšetkým ďakuje predsedovi za vylúčenie politiky z pojednávania a za narazenie celej záležitosti do právnickej koľaje, v ktorej mala sa vec už od začiatku pojednávať, a keby to tak bolo bývalo, je istý, že by sme už nestáli ani pred kráľ. tabuľou. Potom z juridického stanoviska dokazuje absurdnosť prvostupňového výroku, drasticky maľuje pokračovanie súdu pri sprisahaní obťažujúcich a pri nesprisahaní obľahčujúcich svedkov, ako aj zo smýšľania, pochopovania a intelligentnosti obžalovaných nemožnosť inkriminovaných výrazov a prosí súd o osvobodenie zpod žaloby a jej následkov.

Dr. Franc Trstyénszky: Čo sa zápisnice záverečného pojednávania týka vo všetkom pripojuje sa k vývodom Štefana Fajnora. Lebo sa aj on presvedčil, že čo predniesol o zápisnici Fajnor, všetko pravde zodpovedá. On sa obmedzí len na svojho klienta. Pri opravách a vsutiach do zápisnice pre dr. Juliusa Markoviča bijú dve veci do očí. Predne, že je naprávané a vstrčené všadiaľ, že naňho sa diala konfrontácia pri každom svedkovi zvlášť, čo nezodpovedá pravde, lebo nielen že takáto konfrontácia nebola prevedená pri každom svedkovi, ale sa ona na osobu dr. Juliusa Markoviča vôbec nediala; ďalej že pri niektorých svedkoch pri konfrontácii je vnesený odsek, že svedok bol konfrontovaný na tú okolnosť, či povedal dr. Julius: „Držte spolu, nech náš slovenský ľud príde na vrch a Maďari nech sú tak potlačení, ako teraz Slováci." Na túto otázku konfrontácia nemohla byť už aj preto prevedená, že ani z obťažujúcich svedkov nikto nesvedčil, že by bol dr. Julius Markovič niečo tomuto podobného povedal. Je síce pravda, že v zápisnici stojí, ako by takúto otázku bol upravil predseda k spoluobžalovanému Ľud. Čulíkovi a že by Čulík bol odpovedal: „Môž' byť, že to povedal dr. Julius Markovič, ale to ušlo mojej pozornosti." Ako ale už i môj spoluobranca i tu prítomný obžalovaný Ľud. Čulík sa osvedčili, takáto otázka ani nebola daná a tak nemohla byť ani zodpovedaná. Za tým obhajca tiež zovrubne ozna-

čuje' miesta zápisnice, ktoré sú vzhľadom na jeho klienta nepravdivé (obhájcovia *až 63 bodov* označili ako takých, ktoré sú neprave vnesené do zápisnice).

Po tomto Trsztyenszky rozoberá výpovede Deutscha a Herzoga, ktorí jedine svedčili niečo o jeho klientovi. Z výpovedí Deutscha vyvedie, že ten nič positívneho nesvedčil, a keby aj bol svedčil, je vec dokázaná, že prechováva takú zášť oproti obžalovanému, ktorá jeho svedectvo robí pochybným. Herzog vlastne nesvedčil nič, ponevač na otázku predsedu povedal, že sa úplne nepamätá, čo povedal dr. J. Markovič, následkom čoho jeho posledná, umelým spôsobom vytiahnutá výpoveď postráda každej juridickej ceny. Rekapitulujúc celý obťažujúci materiál a vyzdvihnúc, že jeho klient v Lubinej dľa jednomyseľnej výpovedi svedkov sotva rozprával 2—3 minúty, a tak nemohol vo všetkom zopätovať jednohodinovú reč kandidáta, prosí za osvobodenie svojho klienta.

Predseda vyzval dr. Rudolfa Markoviča, aby predniesol svoju obranu.

Dr. Rudolf Markovič chcel dlhšie hovoriť, ale ho predseda neprestajne pretrhúva, aby bol krátky a rozprával len čo s vecou súvisí. Pri ďalšom ustavičnom pretrhovaní skrz predsedu, poukázal na pravú príčinu celej obžaloby a svedčenia obťažujúcich židovských svedkov. Položil hodnoverný výťah kr. okresného súdu pred kr. tabuľu, v ktorom sám svedok Deutsch soznáva, že prechováva neprekonateľnú nenávisť oproti Markovičovcom preto, lebo založili v Lubinej potravný spolok a tak znemožnili jeho vyžitie. Osvedčuje sa, že žaloba proti nemu a jeho spoločníkom je nič inšie ako pomsta židovských svedkov pre chránenie kresťanského obyvateľstva, zakladanie potravných a úverných spolkov a kynoženie úžery; on ako advokát a tak znateľ zákonov nemohol porozprávať také blbstvá tým viac, že je človek dobrého rozumu. Prosí za osvobodenie.

Predseda: Nasleduje dr. Julius Markovič, popredku ho upozorňuje, aby rozprával krátko, a obmedzil sa na svoju obranu.

Dr. Julius Markovič: Každého súdobníctva zásadným pravidlom je, aby dľa možnosti predišlo takrečeným omylom spravedlnosti. Pri našom processe vidíme opak toho, všetko možné bolo podujaté, aby bola spravedlnosť pomýlená. — Predseda reč pretrhne, aby rozprával k veci a nedržal prednášky. Dr. Julius Markovič začne rozprávať o nesprávnostiach zápisnice záverečného pojednávania a vyzdvihuje, že hneď na začiatku pri jeho vypočutí mu je daná do úst výpoveď, ktorú v skutočnosti nepovedal. Predseda opätovne ho

pretrhne, že o tom už rozprával obhájca, aby sa teda pridŕžal veci. Dr. Julius Markovič rozoberá výrok nitrianskej sedrie a dokazuje, že nemá žiadneho podkladu vo výpovediach obťažujúcich svedkov ani v tom páde, keď by sme prijali za pravdivé svedčenie, ktoré je vnesené do zápisnice. Predseda opätovne pretŕha rečníka, pýtajúc sa ho, či je on fiškál a či lekár; dostanúc odpoveď, že je lekár, poznamenáva: „hisz ön pályát tévesztett“ (pomýlil ste svoju životnú dráhu). Dr. Julius Markovič: Keď kto hlása nenávisť proti niekomu, musí byť v prvom rade sám nenávisťou presiaknutý. On oproti opravdovým Maďarom nielen že neprechováva nenávisť, ale ich uctí a chce s nimi žiť v bratstve a shode. Obťažujúci svedkovia v prvom rade vlastne na neho majú namerené, lebo jeho držia za hlavu a vodcu kresťanského, sebapovedomého hnutia v novomestskom okrese, následkom čoho ľud prichádza k povedomiu a viacej sa nedá vyúžitkovať úžerníkom. Však lubinskí obťažujúci svedkovia verejne hlásajú, že nás musia vyhnať, lebo by ináče oni museli utiecť z novomestského okresu. Každý, kto ho pozná, dobre vie, že medzi akýmikoľvek okolnosťami vždy ťahá konsekvencie zo svojich skutkov. Keby bol snáď v zachvátenosti i len niečo podobného povedal, netajil by ani teraz, lebo za cenu luhania a poškvrnením osobnej cti by si ani život nevykúpil. Svojím mužským, čestným slovom pečatí, že jemu prirknuté obťažujúce výpovede nepoužil a ani v ničom reč kandidáta neopätoval, ale i keby ju bol opätoval, nemohol búriť preto, lebo reč kandidáta bola celkom ústavná, v rámci zákona sa pohybujúca.

Ľudovít Čulík začne maďarsky hovoriť, že je nevinný. Predseda ho pretrhne, že aby rozprával po slovensky, lebo vidí, že maďarskú reč láme. Čulík po slovensky vraví, že on do celej obžaloby prišiel, ako Pilát do Creda. Keby Markovičovci neboli v Lubinej založili potravný spolok, táto obžaloba by nikdy nebola povstala.

Blížilo sa už k jednej popoludní a predseda pretrhnul pojednávanie, oznámiac, že pokračovať sa bude o 3. popoludní.

Pri popoludňajšom pojednávaní situácia bola celkom premenená, úplne v prospech obžalovaných. Obžalovaní sa síce nemohli ani predpoludním žalovať, ani na verejného žalobníka, ani na senát. Všetci sudcovia ozaj primerane svojmu vážnemu a vysokému postaveniu chovali sa dôstojne, vážne a nestranne, a sám predseda v každom ohľade až do najväčšej krajnosti zadržal príkladnú korrektnosť. Ale popoludňajšie chovanie sa súdu a zvlášte predsedu bolo predsa celkom odchýlne od predpoludňajšieho. Označiť a opísať

to tak nemožno, no každý prítomný istotne to pocítil. Povedal bych, že predpoludňajšiu vonkajšiu zdvorilosť a chladnú korrektnosť zamenila popoludní istá teplota a istý priateľský súcit. Celý senát s napnutosťou pozoroval ďalšie výioky, ak žaloby, tak obrany, predseda viac ani nepretrhoval rečníkov.

Verejný žalobník v prvom rade sa pokúsil oslabiť dôvody obrany oproti sostaveniu záverečnej zápisnice, jeho obrana sa vzťahovala ale viac len na formálnosť, nakoľko dokazoval, že zákonník presne neurčuje lehotu, kedy má byť zápisnica sostavená, náprava zápisnice je predsednícke právo, námietky proti zápisnici sa vzťahujú zväčša na bzinských svedkov, sú teda bezpredmetné, lebo on bzinskej žalobe dal padnúť; v druhom rade vzal pod ochranu svedkov obžaloby a usiloval sa soslabiť proti ich hodnovernosti a spoľahlivosti prednesené dôvody. Barančík vraj bol ešte nerozmyslený chlapec, keď spáchal vlamujúcu krádež. Istotne len neorientovanosti verejného žalobníka v miestnych pomeroch a v osobách možno pripísať jeho jediné malé potknutie, keď i on Herzoga, Deutscha, Plessa a Barančíka označil ako jediných strážcov maďarstva na našich stranách.

Zatým sa chytil slova Fajnor, ktorý predpoludním bol taký nezdravý, že len s veľkým napnutím síl a premožením krásne zastával svoju úlohu, tak že sa bolo čo obávať, že pri popoludňajšom pojednávaní nebude môcť byť prítomný. No pri svojom popoludňajšom vystúpení v opravdovom slova smysle dokázal pravdivosť výpovedi, že keď aj jeho telo bolo mdlé, no preto jeho duch sa vysoko vznášal. V prvom rade vzal opätovne pod pytevný nôž záverečnú zápisnicu, dopustil voči žalobníkovi, že čas vyhotovenia nie je smerodajná zásadná námietka. Lehotu a čas on aj úplne odpúšťa, a ani sa nezadrapuje do toho, či ju za mesiac, za dva vyhotovili, lebo je to bočná vec, lež jedná sa o to, či je **správne** vyhotovená. Aj to vie, že napraviť zápisnicu predseda alebo súdobný senát má právo, ale náprava sa musí diať v rámcoch **pravdy a skutočnosti,** a takúto nápravu predseda musí poistiť svojím podpisom. To sa v prítomnom páde nestalo, na niektorých miestach korrektúry je síce napísané „predseda“, ale podpis predsedu všade chybí a ešte aj to slovo „predseda“ je korrigované a vytierané. Podržuje všetky svoje predpoludňajšie námietky proti hodnovernosti zápisnice, označuje ešte mnoho miest, kde je zápisnica naprávaná, vytieraná a pravde nezodpovedajúce premenená, a prosí kr. tabulu, aby urobila poriadky, poťažne vyniesla predovšetkým také uza-

vretie, že by sa sama mohla presvedčiť o pravdivosti ním prednesených námietok. Čo sa samého merituma veci týka, po tom vyzdvihnutí predsedu, že z tohoto processu má byť prísne vylúčená každá politika, bolo by snáď najlepšie nerozprávať o predmete obžaloby, lebo je on zvedavý, či by sa našiel v Uhorsku taký verejný žalobník, ktorý — keď sa politika vylúči — by v tejto veci sa opovážil žalobu pozdvihnúť, a keď by sa predsa našiel ešte taký, nuž o tom som ja už celkom presvedčený, že sa taký súd nenajde, ktorý by vyniesol odsudzujúci výrok. Preto len s juridického stanoviska poukáže pár črtami na neodôvodnené zostrojenie žaloby a sedriálneho výroku. Voči kr. fiškusovi prízvukuje, že Barančík bol železničný magazinár, keď sa vlámal a kradol, a za takýchto nezvykli upotrebúvať nevyzretých chlapcov. Svedčenie obťažujúcich svedkov Deutscha, Plessa a Herzoga bolo tak konfúsne protirečiace, pritom osobnou záštou vedené, že kto to bezprostredne počul, musí im odopreť každú hodnotu spoľahlivosti. Ľúto mu je, že týchto svedkov i tu nazval verejný žalobník strážcami maďarstva, ľúto mu je to ako iskrennému vlastencovi, že takí ľudia, ktorí len pred pár rokami privandrovali sem Pán Boh vie zkadiaľ, sú predstavení ako jediní spoľahliví vlastenci; kdežto tí, ktorých predkovia cez stá a stá rokov krv cedili, hrdlá a statok žertvovali za celistvosť nášho Uhorska, sú zaznávaní, a vlastencami takými, ako obťažajúci svedkovia, zatienení, nielen morálne, ale i materiálne pozbavovaní vlastenectva a vlasti — hnaní do Ameriky. Dľa svojich síl obžalovaní prekážajú takéto vlastenčenie tých „strážcov vlasti“ a preto sedia teraz na lavici obžalovaných.

Zatým krásne a ku všeobecnej napnutosti súdu a obecenstva hovoril obranca o vývine ústavnosti, počnúc od zlatej bully, kreslil boje našich predkov za poistenie ústavy a svobody, a z toho umným a obdiv vzbudzujúcim zvratom prešiel na ústavný boj slovenskej národnostnej strany, ktorý v medziach zákonom označených vo vypuklej forme prišiel k platnosti pri posledných voľbách do krajinského snemu, kde aj jeho klienti brali činnú účasť. Potom do kontrastu priviedol ich bezzištný a ideálny boj s ústavným prenasledovaním ich osôb od tých čias, ktorého prenasledovania hlavným stĺpom je práve tento process, a prosí za osvobodenie svojich klientov.

Dr. Franc Trsztyénszky v prvom rade zaoberá sa ešte so zápisnicou záverečného pojednávania a dokazuje zo zákonníka, že kráľ. tabuľa v takomto páde má nariadiť protidokazovanie, za ktoré

predovšetkým i prosí. Lebo — ako to i verejný žalobník vyzdvihol — vo výpovedi Herzoga nachádza sa niečo, čo aspoň zdanlive možno použiť proti jeho klientovi. On teda verejne osvedčuje sa pred súdom, že otázna, jeho klienta zdanlive obťažujúca výpoveď Herzogom nebola urobená, taká otázka k Herzogovi nebola upravená fiškusom, svedok teda príslušnú odpoveď ani nemohol dať, a v skutočnosti *ani slovíčkom nedal.* Odhliadnuc od tejto Herzogom urobenej výpovede je obrancovi ľahko dokázať nevinnosť dr. Juliusa Markoviča. Ale i iné vecné nepravdy sú obsažené v zápisnici, tak na pr. o Jánovi Valenčíkovi, obyvateľovi a roľníkovi lubinskom, je povedané, že je pokladníkom Ľudovej banky, a ako taký odvislý od jej správcu dr. Juliusa Markoviča, táto okolnosť je udaná i ako príčina jeho nesprisahania. A predsa je všeobecne známa vec, že Valenčík nie je pokladníkom Ľudovej banky. Zatým juridicky rozoberá žalobu a pádnymi dôvodmi, peknou výrečnosťou poťahom na svojho klienta v nič obráti žalobu a prvostupňový výrok. Končí nasledovne: „Politika je tu síce vylúčená a ja ani slovíčkom nedotkol som sa tohoto predmetu, ale ako uhorský občan vyznám, že ma mrzí tento process; takýmito persekúciami nepodarí sa nám priaznive riešiť národnostnú otázku, ani si národnosti takýmito processmi k sebe nepritiahneme a nezískame, lež odstrčíme, lebo im predstavíme maďarskú spravedlivosť vo veľmi zlom svetle ako takú, ktorá pracuje na ich zkaze (mely megrontásukon fáradozik).“ Práve preto prosí o svobodenie svojho klienta.

Dr. Rudolf Markovič vyzdvihuje ešte niektoré nesprávne body záverečnej zápisnice a prosí súd, aby na miesto zo svojho lona vyslaným sudcom previedol protidokazovanie, poťažne nový výsluch svedkov. Ďalej prosí, aby boli vypočúvaní jeho zástupcom na záverečnom pojednávaní pomenovaní, no zavrhnutí svedkovia. Zatým pojednáva zvlášte o obľahčujúcich a k prísahe nepripustených svedkoch, vyzdvihuje počestnosť, spravedlivé, kresťanské smýšľanie svedkov-roľníkov, bezúhonnosť, mužskosť a intelligentnosť svedkov, ako dr. Duchoňa, Kraftu, Hrušovského, Subulyho, do protivy ich kladie so svedkami žaloby, zvlášte poukazuje na nesprisahanie ich z dôvodu odvislosti od dr. Juliusa Markoviča — kdežto Barančík, odhliadnuc od trestaného predživota, ako podnotár úplne je odvislý od svojho šéfa a pôvodcu celej žaloby. Rozoberá povstatie obžaloby, sledované ciele tých, ktorí to všetko sostrojili, a ešte raz prízvukuje, že vykonával ako syn slovenského ľudu len svoje zákonom zaručené ústavné právo — ešte niet na to prípadu v ústavnom živote, že by

pre toto niekto bol býval vystavený takejto štvanici. V mene humanity, slušnosti a spravedlivosti prosí o osvobodenie.

Dr. Julius Markovič nejde sa viac zaoberať ani slovíčkom so samým predmetom žaloby. Do obeda dal svoje čestné, mužské slovo na to, že celá obžaloba je vybájená a z povetria schytená, a že sa on ničím nielen nedopustil búrenia, ale práve prízvukoval vlastenectvo. Alebo verí kráľ. tabuľa tomuto jeho čestnému slovu, a vtedy ho istotne osvobodí; alebo neuverí, a tak je pred ňou nečestný človek: v tomto páde daromné je každé ďalšie slovo, ani kráľ. tabuľa, ani on nemajú sa viacej čo vyprávať. Len chce urobiť niekoľko vyjadrení. Verejný žalobník povedal, že bol trestaný pre priestupok. Má úplnú pravdu dľa svedoctva novomestského slúžneho, ktoré je pripojené k súdobným. aktám. On ale i počas záverečného pojednávania, odvolávajúc sa na úradné čísla novomestského slúžnovského úradu, práve zreteľne dokázal, že otázne svedoctvo nezodpovedá pravde. Teraz opätne vyhlasuje to svedoctvo za falošné a vraví, že svojho advokáta požiadal urobiť proti príslušnému slúžnemu pre vydanie takéhoto svedoctva disciplinárne a trestné oznámenie. I z tohoto môže videť kr. tabuľa, akými zbrojami išli proti nám. Ďalej tvrdil verejný žalobník, že poznajúc ducha a smer reči kandidáta, keď som si tú osvojil a na základe toho ho odporúčal: už tým som sa dopustil búrenia. I tu má pravdu pán fiškus, lež nech distingvuje. Áno, bol by som búril, keby som bol reč kandidáta *uznal za poburujúcu.* Ale opätne vyzdvihuje, že ju on za takú nielen neuznal, ale videl v nej ostro vyrazenú ústavnú a vlasteneckú tendenciu. On istotne aspoň tak vie posúdiť niečo, ako obťažujúci svedkovia, a výpoveďami týchto už mu len nemožno nadišputovať, že on niečo tak alebo inak pochopil. K súdobným aktám pripojené je i 13 príloh, o ktorých doteraz obžalovaní nemali známosti, ktoré neboly prečítané na záverečnom pojednávaní, ktoré boly pripojené až po záverečnom pojednávaní a pojednávajú i o takých veciach, ktoré staly sa až za mesiac po prvostupňovom odsúdení. Akým spôsobom, pod akým titulom prišly tieto prílohy k aktám? Ako mohol dovoliť sedriálny präses ich pripojenie? Istotne videli, že obťažujúci materiál pri vyšších súdoch nijako nepostačí k potvrdeniu odsudzujúcej sentencie, takýmto nedovoleným a nezákonným spôsobom chceli robiť náladu. Potom robí poznámky na námietky fiškusa Chudovszkého proti jeho appellácii a rad-radom ich zavracia. Vyzdvihuje, že Chudovszky označuje za nepravdu ten odsek jeho appellácie, že by sa on bol

ozval proti tomu, keď sudca Miklóssy dával Herzogovi do úst odpovede, dľa Chudovszkého je to aj preto nepravda, lebo o tom niet zmienky v záverečnej zápisnici. „Áno, niet zmienky, to je pravda, — vraví dr. Jul Markovič, — ale je to nie moja chyba, že to vynechali, odvolávam sa na tu prítomného Št. Fajnora, že som sa proti tomu silno ohradil a zato ešte bol som predsedom i k poriadku volaný.“

Vie dobre, že on a jeho účinkovanie, jeho boj s otvoreným visírom, jeho bezohľadné vystupovanie a dejstvovanie, jeho rovnosť, neústupčivosť, nepoddajnosť a smelosť je mnohým hrozným tŕňom v oku, že všetci doteraz z práce úbohého ľudu svobodne sa tučiaci a koristiaci kričia naňho „ukrižuj, ukrižuj“, ale práve preto je presvedčený, že kr. tabuľa zbadá všetky úklady, vidí pravú príčinu žaloby a osvobodí ho od krívd a upodozrievaní, ktorým je už 2 roky nezaslúžene vystavený.

Ľud. Čulík vraví, že keď jednomu z obťažujúcich Židov staroturanskí spoluveriaci dohovárali, prečo svedčil proti Čulíkovi, povedal: „zuerst Brot und dann Patriot.“ Takíto sú tí vlastenecki obťažujúci svedkovia. Nikdy v svojom živote on nezadrapil ani slovíčkom do viery alebo národnosti iných, jeho celá vina je v tom, že privolal na slávu Jeho Veličenstvu a ministerpredsedovi; po takýchto zkúsenostiach druhý raz si dobre rozmyslí, či to má urobiť.

Po dvojhodinovej porade vyniesla kr. tabuľa nasledujúci výrok:

V smysle 423. § T. Z. kráľ. tabuľa prvostupňový výrok zrušuje a v smysle 326. § T. Z. punkt 2. všetkých troch obžalovaných osvobodzuje zpod obžaloby a jej následkov. Všetky pravotné útraty (vyše 3 tisíc korún) znáša erár.

Dôvody:

Obžalovaní podržali všetky svoje nullitné ponosy proti výrokom záverečného pojednávania; okrem toho na appellačnom pojednávaní predniesli ponosy a návrhy poťahom na nedostatky a potrebné napravenie zápisnice záverečného pojednávanie. I písomné appellácie podali proti určeniu trestuhodnosti, proti výške trestu a proti posúdeniu v pravotných útratách.

Kr. fiškál odvolal všetky appellácie nitrianskeho kr. fiškála, podržiac len tú, ktorá sa vzťahovala na výšku trestu.

Ostaly teda len lubinské reči, a tu kr. tabuľa predovšetkým skúmala, či je zistený trestuhodný skutok voči obžalovaným.

Trestuhodnosť obžalovaných bola zistená na svedčeniach Plessa, Deutscha, Herzoga a Barančíka. Vierohodnosť týchto svedkov obžalovaní do pochybnosti vzali preto, lebo ich svedčenia na záverečnom pojednávaní boly protirečiace s ich výpoveďami počas vyšetrovania, ich svedčenia boly klátivé, neisté, a všetci sú zarytí nepriatelia obžalovaných. Pless a Deutsch utrpeli veľkú škodu skrze potravný spolok, ktorý obžalovaní založili, a preto svojej nenávisti voči obžalovaným ostrý výraz dali. Deutsch dľa písomností okresného súdu prechováva proti obžalovaným taký nepriateľský cit, že sa dal strhnúť k výpovedi: „bár by bol šľak trafil otca Markovičovcov“ atď. Herzog sa ale nachádza v totožnosti záujmov s obťažujúcimi židmi; konečne Barančík je nespoľahlivý svedok preto, lebo je trestanec.

Kr. tabuľa *všetky tieto námietky obžalovaných za základné uznala*, vzhľadom na Herzoga tým viac, že počas konfrontácie bol prinútený veľkú časť svojho svedčenia odvolať, Barančík ale pre krádež, spojenú s vlámaním sa, na základe 222. § T. Z. p. 3. nemal byť sprisahaný.

V takýchto okolnostiach nemožno dať viac viery výpovediam obťažujúcich svedkov, ako pri záverečnom pojednávaní vypočutým 12 svedkom, ktorí tvrdili, že ač oni celkom blízko stáli pri obžalovaných a dobrý pozor dali na ich reči, a predsa s celou istotou môžu tvrdiť nielen to, že inkriminovaných výrazov nepočuli, ale i to, že obžalovaní neupotrebili poburujúcich slov a v žalobe obsažených výrazov.

Poneváč trestuhodnosť možno vypovedať len na výpovediach celkom spoľahlivých a žiadnu obavu nebudiacich svedkov alebo iných uspokojujúcich dôkazov;

poneváč svedčenia obťažujúcich svedkov nemožno prijať za spoľahlivé a obavu nebudiace;

poneváč iné dôkazy prvostupňový výrok nedoniesol, a také vôbec sa ani nevyskytly;

poneváč povolebná rozdráždenosť občanov slovenského jazyka proti Maďarom a maďarskej reči, a ich v skutkoch a slovách zistená predpojatosť proti týmto mohly povstať i z inej príčiny a pô-

sobením iných, a tak táto okolnosť nemôže slúžiť za podoprenie pravdivosti obťažujúcich svedkov;

poneváč z nového dokazovania tiež nemožno očakávať zistenie žaloby, lebo pred kr. tabuľou sú len také dôkazy, ktoré smerujú na zoslabenie žaloby, a niet ani stopy o takých, z čoho by sa dalo očakávať podoprenie výpovede obťažujúcich svedkov:

kr. tabuľa ani vzhľadom na lubinské reči nenašla dokázané, že obsah ich bol poburujúci, že teda skrze povedanie tých obžalovaní by sa boli dopustili prečinu poburovania.

Náhradník hl. kr. fiškála vzhľadom na prednesené dôvody a vzhľadom na zvláštne v tomto prípade jestvujúce okolnosti odstúpil od každej ďalšej appelláty a uspokojil sa s výrokom. Poneváč i zástupcovia obžalovaných sa tiež uspokojili, *výrok je právoplatný.*

Epilog.

V celej tejto obšírnej politickej úvahe bolo mojou zásadou v ničom sa neodchýliť od pravdy, vecne a verne na základe úradných písemností podať priebeh proti nám podujatého ťaženia; ešte i v nepatrnostiach a vo forme som ani litierky neodbočil od skutočnosti, lebo môj cieľ bol a je nie sensacionálne nabubrenie, tendenciósne jednostranné vyfarbenie a budenie náruživosti prípadným neoprávneným osočovaním, — lež ja som chcel vydať svedectvo *výlučne čistej pravde*, a tak som chcel poslúžiť čisteniu pochopov a pravému poznaniu spoločenských a politických pomerov, ktoré u nás panujú a, s vylúčením všetkých osobných a sebeckých zámerov, chcel som a chcem slúžiť dobre pochopeným záujmom našej drahej vlasti uhorskej a jej verného môjho milého slovenského ľudu, ktorým dvom mojim miláčkom i naďalej chcem posvätiť svoj život. V tomto mojom predsavzatí nepomýlia a neskláťia ma žiadne sekatúry a ani ešte väčšie prenasledovania, akým sme boli vystavení v ostatných dvoch rokoch, ktoré — žiaľ — maly síce ťažké a trvácne smutné následky v našej rodine, ale nám — chvála Bohu — nepoškodily ani na tele, ani na duchu. Ba sme obodrení výrokom kr. tabule, ktorá podvrátila panujúce porekadlo „zomrel Matej, tam je spravedlivosť", a dokázala, že spravedlivá a čestná vec v Uhorsku ešte vždy najde spravedlivých zastávateľov a sudcov. Výrok kr. tabule je skvelým odmenením všetkých našich prác a námah a dostatočným zadosťučinením všetkých povláčení a trampôt.

Výrok tento, bez všetkých ďalších dokazovaní a odvolávaní sa, je výmluvným svedkom a nepodvratným stvrditeľom oprávnenosti mojej politickej úvahy a pravdivosti v nej obsažených vývodov. Výrokom dosiahla moja politická úvaha úradné potvrdenie a sankcionovanie. Keď ku tomu ešte pripomínam, že všetky i v prvej čiastke úvahy opísané administratívne prechmaty pri najvyšších vrchnostiach boly pre nás prajne riešené, a my zo všetkých hriechov úradne absolvovaní (osvobodení), nuž myslím, že väčšieho mo-

rálneho zadosťučinenia nikto nemôže dostať. Všetko ale korunoval verejný žalobník svojím šľachetným vyjadrením, že *v tomto páde* odstupuje od ďalšieho právneho postupu a appellácií, čo — berúc do ohľadu zásadnú protivu medzi prvo- a druhostupňovým výrokom — rozpráva jasnejšie, ako všetko ostatné, a myslím, že i úplne odsudzuje žalobu jeho podriadeného nitrianskeho kr. fiškála.

Božie mlyny pomaly, ale iste melú!!

Mal by som ešte slovo vďaky k našim prešporským sudcom, ktorí tak vznešene zaspievali svojím výrokom našu hymnu „Kto za pravdu horí“, ale snáď by som nemal práva, lebo uznania, vďaky a chvály nečaká, *kto koná svoju povinnosť.*

Končím svoju úvahu tým, že boj, ktorý sme bili a bijeme, nebili sme k vôli našim osobám; tak i víťazstvo, ktoré sme dosiahli, neviažeme k svojim osobám. Považujeme víťazstvo za víťazstvo *slovenskej pravdy* a za uznanie čestnosti, oprávnenosti a vlasteneckosti našich snáh a túžob. Boh s nami a pomáhaj nám i naďalej k blahu a dobru nášho slovenského národa a k rozkvetu našej spoločnej vlasti!

Obsah.

